

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

*Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(15 листопада 2024 року)*

Хмельницький 2024

**Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка**

**СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА
СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УМОВАХ
СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

*Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(15 листопада 2024 року)*

УДК 364(477)(063):35.073:34:159.9:330.56

С 70

С 70 Соціальне забезпечення та соціальна робота в умовах сучасних викликів :
зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 15 листопада
2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, 2024. 288 с.

ISBN 978-617-7572-85-4

До збірки включено доповіді, представлені на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціальне забезпечення та соціальна робота в умовах сучасних викликів», яка відбулася 15 листопада 2024 року в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова. Матеріали стосуються актуальних питань підготовки фахівців у сфері соціальної роботи, реалізації соціальної політики держави в умовах воєнного стану та повосенного відновлення, управління соціальною сферою, економіко-правових та психологічних аспектів соціальної роботи. Особливу увагу приділено правовим засадам організації соціального забезпечення, посиленню ролі недержавного сектору та вжиттю заходів щодо досягнення Цілей сталого розвитку в діяльності закладів соціальної сфери.

УДК 364(477)(063):35.073:34:159.9:330.56

ISBN 978-617-7572-85-4

9 786177 572854

© Колектив авторів, 2024

© Хмельницький університет управління та
права імені Леоніда Юзькова, 2024

ЗМІСТ

Передмова.....	8
Напрямок 1. Сучасні виклики підготовки фахівців у сфері соціальної роботи та соціального забезпечення	10
БОНДАРЕНКО-ЗЕЛІНСЬКА Н. Л. Комунікативна компетентність як умова ефективної професійної діяльності соціальних працівників	10
ГНЯЗДОВСЬКИЙ К. В. Вмотивованість фахівців у сфері соціальної роботи та соціального забезпечення як фундамент соціальної держави	15
ЧУДИК-БЛОУСОВА Н. І., БЛОУСОВ Ю. В. Досвід застосування комплексного підходу під час підготовки фахівців для соціальної сфери в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова ...	19
ШЕСТАКОВА К. Ю., ГНАТЧУК О. С. Працевлаштування випускників освітньої програми «Соціальне забезпечення» Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: робота за фахом як свідомий вибір	27
Напрямок 2. Реалізація заходів щодо досягнення Цілей сталого розвитку як складник діяльності закладів та установ соціальної сфери.....	31
БАРДЮК Р. А., ДОМБРОВСЬКИЙ С. М. Соціальні установи як платформи для підтримки сталого розвитку громад	31
КРАВЕЦЬ І. М. Соціальні Цілі сталого розвитку в Україні.....	33
МЕДІНА Т. В. Вплив Стамбульської конвенції на роботу соціальних служб: забезпечення захисту та рівності.....	37
ОНОФРІЙЧУК О. П., МЕКІСА Ю. О. Вплив цифрової трансформації на досягнення цілей сталого розвитку в закладах соціальної сфери.....	41
РОГОЖА А. О. Вплив адміністративного права на реалізацію Цілей сталого розвитку в соціальній сфері	43
Напрямок 3. Реалізація соціальної політики держави в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України.....	48
БУРБЕЛА А. Л. Соціальне забезпечення військовослужбовців: проблеми та шляхи вдосконалення.....	48
ГОНЧАРУК Д. Р. Участь у військових діях як соціальний ризик.....	50
КОСТЮК О. В. Реалізація соціальної політики в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України	53

КУНІЦЬКА Т. С. Адміністративно-правовий статус біженців та іноземних громадян в Україні.....	57
ЛОВЕЙКІНА Ю. В. Адміністративно-правові засади реалізації соціальної політики для підтримки внутрішньо переміщених осіб у період воєнного стану.....	61
МІСІНКЕВИЧ А. Л. Правові проблеми соціального забезпечення в аспекті ведення агробізнесу в Україні.....	64
ПОЛІЖАК Д. І. Соціально-психологічні особливості виконання професійних обов'язків жінками-військовослужбовицями ЗСУ.....	67
СВИНОБОЙ Д. С. Окремі аспекти соціального захисту військовослужбовців в умовах воєнного стану.....	69
СТЕНЬГАЧ Н. О. Соціальна допомога післявоєнному населенню Великої Британії (середина ХХ століття).....	72
ШВЕЦЬ К. В. Надання соціальної підтримки військовослужбовцям в сучасних умовах як складова соціальної політики.....	74
ШЕВЧЕНКО О. Ю. Сучасна ветеранська політика України: проблеми та перспективи для розвитку.....	80
Напрямок 4. Управління сферою соціального забезпечення в сучасних умовах.....	85
БАЧМАГА Д. А. Адміністративна відповідальність у сфері надання соціальних послуг в Україні: особливості та актуальність.....	85
БОРОДАВКО А. М., ОБЛАМСЬКИЙ Є. О. Управління ризиками в сфері соціального забезпечення під час кризи та воєнних дій.....	88
ПРИСЯЖНЮК В. В. Адаптація управління соціальним забезпеченням до умов війни.....	91
ПРИШЛЯК А. Д. Соціальне забезпечення: сутність поняття в сучасних умовах.....	94
СЕМЕНОВИЧ Б. М., СЕМЕНЮК В. П. Вплив економічної нестабільності на управління соціальними послугами та підтримкою населення.....	98
СЕМЕНЧУК І. В. Практичні аспекти вдосконалення системи соціальних послуг на регіональному рівні.....	100
ТОНКАЛЬ О. В., ШЕПЕЛЬ В. В. Стратегічне планування у сфері соціального забезпечення: виклики та можливості в сучасному середовищі.....	107
ТРЕБИК Л. П. Аспекти модернізації соціальних послуг через інформаційні системи та цифрові сервіси.....	110

Напрямок 5. Правові засади організації соціальної роботи та надання соціального забезпечення.....	116
АНДРІЄВСЬКА О. О. Пільги як вид соціального забезпечення	116
БІЛОУС С. О. Правове регулювання надання соціального забезпечення працівнику з інвалідністю	118
БОРОЗЕННА А. М. Правове регулювання надання соціальних послуг для внутрішньо переміщених осіб	121
БУЛИГА Є. О. Організація надання соціального забезпечення для осіб, які постраждали від техногенних катастроф	124
ГЛУШОК Н. Ю. Принципи та функції соціального забезпечення.....	129
ГОНЧАРУК В. Р. Інвалідність внаслідок втрати зору як соціальний ризик.	131
КОВАЛЬ Я. С. Правове регулювання пенсійного забезпечення по втраті годувальника-працівника	134
КОНОНЧУК Б. Р. Правове регулювання соціального забезпечення ВПО ...	138
КОРЖИНСЬКИЙ Р. В. Історія становлення та розвитку законодавства соціального забезпечення в Україні.....	141
ЛУЧКОВСЬКА К. В. Правове регулювання надання пенсії по втраті годувальника, який помер від професійного захворювання.....	145
МАЛЮГА Л. Ю. Соціальний захист осіб з інвалідністю: генеза та розвиток міжнародного регулювання	148
МАЦЕЛЮХ І. А. Соціально-правовий захист осіб з інвалідністю: американський досвід імплементації «ADA» у світлі викликів воєнного стану в Україні	154
МИХАЙЛОВСЬКИЙ О. М. Правові гарантії соціального захисту військовослужбовців.....	157
СИНЧУК С. М. Поняття «соціальні послуги»: проблема узгодження законодавчої термінології	161
ТАРАНЕНКО Л. С. Особливості соціальної підтримки осіб, які живуть з ВІЛ в умовах воєнного стану	165
ЦІЩЬВІРА В. О. Правове регулювання соціального забезпечення учасників бойових дій.....	171
ЧОРНА Ж. Л. До питання про недійсність правочину, вчиненого батьками (усиновлювачами), який суперечить правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей	175
ШЕВЧУК А. А. Правове регулювання призначення пенсії лікарю-рентгенологу.....	178

ШЕВЧУК А. А. Історичні аспекти пенсійного забезпечення працівників сільського господарства.....	180
ШКАВРОН В. В. Правовідносини в праві соціального забезпечення.....	183
Напрямок 6. Посилення ролі недержавного соціального забезпечення в сучасних умовах.....	187
КРУШИНСЬКА А. В. Корпоративне медичне страхування як альтернатива державному соціальному забезпеченню працівників	187
КУЛІШ Н. С. До питання соціальної діяльності Української греко-католицької церкви в Канаді.....	193
МАРТИНЮК Н. М. Роль недержавного сектору у сфері надання соціальних послуг в сучасних умовах	197
ЯСТРЕМСЬКА В. В. Правове регулювання пенсійних виплат у системі недержавного пенсійного забезпечення.....	201
Напрямок 7. Методологічні виміри практики соціальної роботи.....	204
БИНДЮ А. В. Організація надання соціальних послуг для жінок в умовах воєнного стану	204
ДАНИЛЮК М. А. Організація соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з інвалідністю.....	210
КУЧУМОВА Н. І. Особливості роботи психолога в центрі соціально-психологічної допомоги.....	214
НІКІФОРОВА Т. І. Пробація як концепція соціальної роботи з засудженим	218
PIDHANIUK M. (ПІДГАНЮК М.) Social And Pedagogical Factors In The Development Of Emotional Intelligence	220
РІДКОДУБСЬКА Г. А. Сучасні технології соціальної роботи	224
ЩЕРБА В. В. Соціальний захист бездомних осіб	227
Напрямок 8. Психологічні технології в соціальній роботі.....	230
ГУМЕНЮК О. Г. Методи психологічної діагностики у технологіях соціальної роботи	230
КАРПЮК К. В. Психологічні аспекти діяльності волонтерів в умовах воєнного стану.....	234
ОТРОЩЕНКО Н. Л. Роль і місце психолого-соціальної роботи у системі соціальної роботи	235
ПАНОВА Н. М. Формування навичок психічної саморегуляції негативних емоційних станів у осіб з травматичним досвідом	239

ТОПЧІЙ Я. О. Сучасні технології виявлення та превентивізації конфліктів: соціометрія	242
ШКОЛЬНИК О. І. Вплив емоційного вигорання на ефективність роботи соціальних працівників: шляхи профілактики	245
ШУЙ Н. В. Підтримка ментального здоров'я в умовах роботи з вразливими категоріями населення	249
Напрямок 9. Економіко-правові засади реалізації соціальної політики	254
БЕЗТЕЛЕСНА Л. І. Інституційний механізм реалізації соціальних гарантій ветеранів війни на ринку праці	254
БУРАК В. Я. Про співвідношення понять «соціальний захист» і «соціальна підтримка»	257
ГРИЦИШИНА Л. В. Особливості вирішення спорів про визнання особи недієздатною та призначення опіки	259
НОРЧУК С. В. Похилий вік як соціальний ризик	263
ПІДГОРНИЙ В. Ю. Соціальне забезпечення у сільській місцевості	267
ДУВАНСЬКА К. О. Підтримка батьків дітей з особливими освітніми потребами через організацію дистанційного консультування	271
МАКАРТЕЦЬКА В. С. Адміністративно-правові механізми реалізації соціальної політики в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України	277
ЦВІГУН Ю. С. Проектний менеджмент як інноваційний інструмент оптимізації роботи сфери соціального забезпечення	280

Передмова

До вашої уваги пропонується збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальне забезпечення та соціальна робота в умовах сучасних викликів», що відбулася 15 листопада 2024 року. Ця конференція об'єднала науковців, викладачів, студентів, представників органів державної влади, громадських організацій, а також практиків соціальної сфери для обговорення актуальних питань і вироблення нових підходів до вирішення викликів, що стоять перед суспільством.

Основними тематичними напрямками конференції стали сучасні виклики у підготовці фахівців у сфері соціальної роботи та соціального забезпечення. Учасники поділилися досвідом вдосконалення освітніх програм, розробки інноваційних методів навчання, а також адаптації навчального процесу до нових реалій, зокрема в умовах воєнного стану.

Не менш важливим аспектом стало обговорення шляхів реалізації заходів для досягнення Цілей сталого розвитку як складника діяльності закладів та установ соціальної сфери. Учасники презентували підходи до інтеграції сталого розвитку в практику соціальної роботи, розглянули успішні кейси впровадження інновацій та нових технологій у цій сфері.

Особливу увагу було приділено реалізації соціальної політики держави в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. Учасники обговорили ключові аспекти підтримки найбільш вразливих категорій населення, розробки ефективних механізмів соціального захисту, а також ролі держави та громадянського суспільства у відновленні соціальної інфраструктури.

Важливим напрямом обговорення стали питання управління сферою соціального забезпечення в сучасних умовах. Учасники проаналізували актуальні виклики, пов'язані з реформуванням системи управління, впровадженням цифрових технологій, а також підвищенням ефективності використання ресурсів.

Правові аспекти організації соціальної роботи та надання соціального забезпечення були розглянуті крізь призму вдосконалення законодавства, забезпечення прав людини та соціальної справедливості. Учасники також обговорили роль правового регулювання у створенні сприятливих умов для розвитку недержавного сектору в соціальній сфері.

Окрему увагу було приділено питанням методології та практики соціальної роботи. Доповідачі проаналізували новітні підходи до організації практичної діяльності, запропонували шляхи підвищення ефективності надання послуг, а також окреслили перспективи розвитку професії соціального працівника.

Психологічні аспекти в соціальній роботі стали важливою частиною дискусії. Учасники поділилися досвідом впровадження психологічних технологій для підтримки клієнтів, роботи з травмою, запобігання емоційному вигоранню як серед клієнтів, так і фахівців.

Економіко-правові засади реалізації соціальної політики, а також економічні аспекти діяльності установ соціальної сфери були розглянуті через призму ефективного управління фінансовими та людськими ресурсами, аналізу міжнародного досвіду і його адаптації до умов України.

Матеріали, представлені у збірнику, відображають різноманітні підходи та ідеї щодо вдосконалення соціальної роботи й соціального забезпечення в Україні. Сподіваємося, що цей збірник стане цінним ресурсом для науковців, викладачів, студентів і практиків, сприятиме розвитку науки, освіти та практичної діяльності у сфері соціальної роботи.

Напрямок 1. Сучасні виклики підготовки фахівців у сфері соціальної роботи та соціального забезпечення

БОНДАРЕНКО-ЗЕЛІНСЬКА Надія Леонтіївна,

кандидатка юридичних наук, професорка, професорка кафедри приватного права, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Будь-яка цивілізована держава повинна бути не тільки правовою, а й соціальною та прагнути належним чином підтримувати своїх громадян, особливо тих з них, хто потрапив у важку життєву ситуацію та потребує соціальної допомоги [1, с. 159] Серед проблем забезпечення ефективного здійснення державою її соціальних функцій особливу увагу привертає питання про ефективність діяльності фахівців, які безпосередньо взаємодіють з соціально вразливими групами населення — соціальних працівників. Попри численні наукові дослідження проблематики захисту прав соціально вразливих членів суспільства в багатьох сферах людської діяльності, питання професійної компетентності загалом та комунікативної компетентності зокрема досі залишаються недостатньо дослідженими.

Актуалізувалося це питання в умовах війни в Україні, коли кількість осіб, які потребують соціальної підтримки зросло в геометричній прогресії, а комунікаційні процеси ускладнилися чисельними стресовими факторами.

Комунікативна компетентність (КК) (від лат. *communico* — роблю загальним, зв'язую, спілкуюся і *competens (competentis)* — здатний) багатьма науковцями розглядається по-різному: як сукупність знань про норми і правила ведення природної комунікації — діалогу, суперечки, переговорів, як вміння застосовувати такі знання, як результат відповідного пізнання/навчання тощо [2, с. 209; 3, с. 756; 4; 5]. Узагальнюючи висловлені в доктрині та серед практиків дефініції можна констатувати, що комунікативна компетентність в найбільш простішому формулюванні це сукупність знань та навичок щодо природного спілкування, отриманих в результаті пізнання/навчання та вміння вміло та доречно їх застосовувати на практиці. Вона є одним із

основних компонентів професійної готовності молодого фахівця в сучасних умовах, адже в інформаційному суспільстві в для багатьох професій збільшилась питома вага комунікації (обміну інформацією). КК суттєво впливає на рівень професійної успішності будь-якого фахівця.

До останнього часу при підготовці фахівців за спеціальністю 232 Соціальне забезпечення основна увага акцентувалась на на мовній компетентності. Утім комунікативна компетентність як інтегративний особистісний ресурс, включає не тільки компоненти, вимірювані за допомогою мовного тестування, а й інші складові, серед яких: інтелект (в т.ч. емоційний); загальний кругозір, систему міжособистісних відносин, спеціальні професійні знання [6]; творче мислення (нестандартність, гнучкість мислення); культуру самоналаштування на спілкування та психоемоційної регуляції свого стану; культуру сприйняття комунікативних дій партнера зі спілкування; культуру емоцій (як вираз емоційно-оцінних думок у спілкуванні [5; 7, с. 756]; здатність до конструктивного діалогу в конфліктній ситуації; ціннісне ставлення до професійної комунікації [8] тощо. А в умовах війни складовими КК стали опанування методик самодіагностики, подолання стресу та тривоги застосування травма-інформованого підходу [9; 10] в процесі комунікації.

Тому в умовах сьогодення постає питання про розширення в освітніх програмах вищих навчальних закладів освітніх компонентів направлених формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців (зокрема соціадбних працівників) у процесі професійної підготовки.

За даними Національної служби здоров'я України (НСЗУ), у 2021 році діагноз ПТСР був поставлений 3 167 пацієнтам, у 2022 році — 7 051 особі, у 2023 році кількість українців з ПТСР зросла до 12 494, а лише за два місяці 2024-го (станом на 06.03.2024) 3 292 випадки. Крім ПТСР, виділяють також комплексний посттравматичний стресовий розлад (КПТСР) [11].

При цьому варто розуміти, що стресові розлади у більшості випадків є виліковними і перший крок до лікування правильна комунікація оточуючих. І якщо рідні, друзі, близькі можуть не мати відповідних знань, то соціальні працівники повинні мати необхідний рівень комунікативної компетентності, щоб у разі появи перших симптомів у соціально вразливої особи, адекватно комунікувати з нею та якомога зорієнтувати звернутися по допомогу до сімейного лікаря особи або до сімейного лікаря в тому медичному закладі, який має договір з НСЗУ за пакетом «Супровід і лікування дорослих та дітей з психічними розладами на первинному рівні медичної допомоги». Сімейні лікарі

пройшли навчання за програмою ВООЗ mhGAP та можуть допомогти в питаннях, що стосуються ментального здоров'я [12].

Більше того, вбачається, що і соціальним працівникам було б незайвим навчатися інструментам mhGAP [13].

Як вірно відмічається дослідниками у соціальній роботі основною фігурою є «клієнт», а метою — його звільнення від потреби у соціальному працівникові, а для цього у соціального працівника повинні бути не тільки теоретичні знання, ай відповідні навички. Тому найважливішими методами при викладанні соціальної роботи є навчання на досвіді (навчання на робочому місці під час практики, виїзді заняття, максимальне використання практичних прикладів, розробка прикладних та дослідницьких проектів, програм, рефлексивні вправи) та проблемно-орієнтований підхід (вивчення випадків, відпрацювання вмінь) [14, с. 339].

Очевидно, що навчання відповідним навичкам потребує запровадження нових технологій формування комунікативної компетентності у процесі професійної підготовки, зокрема застосування інтерактивних технологій, які мають ряд переваг на відміну від традиційного навчання. Вони не тільки передбачають встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками навчального процесу, а й забезпечують особистісну зацікавленість, інтелектуальний та творчий розвиток студентів та сприяють більш активному включенню останніх у роботу.

Серед інтерактивних методів навчання ефективними вбачається запропоновані в доктрині: Методи створення сприятливої атмосфери та організації комунікації, методи організації смислотворчості, провідною функцією яких є створення суб'єктами навчально-пізнавального процесу нового способу інтерактивної взаємодії; методи організації рефлексивної діяльності [14].

Застосування інтерактивних технологій дозволяє різко збільшити процент засвоєння матеріалу, (дискусійні групи, практика через дію — 75 %, навчання інших чи негайне застосування — 90 %), оскільки впливає не лише на свідомість здобувача освіти, а й на його почуття, волю [15, с. 97].

Використання інтерактивних технологій у процесі вивчення соціально педагогічних дисциплін, як і будь-яких інших, повинно складати певну систему, яка має адекватну логіку впровадження, алгоритм підвищення складності. Тому вірною вбачається точка зору тих дослідників, які стверджують, що включати найпростіші інтерактивні методи у навчально-виховний процес студентів потрібно вже з першого курсу, поступово їх ускладнюючи [16, с. 226].

Але ще гостріше це питання стоїть не перед майбутніми соціальними працівниками, а фахівцями що вже сьогодні здійснюють соціальну роботу.

Очевидною є потреба у запровадженні курсів підвищення кваліфікації, орієнтованих на підвищення рівня комунікативної компетентності вже працюючих соціальних працівників.

Підсумовуючи слід констатувати, що підготовка соціальних працівників з високим рівнем комунікативної компетентності є важливою умовою задоволення поточної потреби українського суспільства в фахівцях здатних допомогти соціально вразливим групам населення подолати складні життєві обставини, в т.ч. які обумовлені викликами та загрозами війни.

Список використаних джерел

1. Бондаренко-Зелінська Н. Л., Бориславська М. В. Зелінський А. М. До питання про право на охорону здоров'я соціально вразливих верств населення. *Університетські наукові записки*. 2021. № 4 (82). С. 157–190. <https://doi.org/10.37491/UNZ.82.13>.
2. Чеботарьова І. О. Комунікативна компетентність: теоретичний аспект. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2014. Вип. XXXVI. С. 205–215.
3. Корнута Л. М. Комунікативна компетентність в діяльності державних службовців. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 755–757. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/182>.
4. Якимчук М. Ю., Шнайдер А. О. Комунікативна компетентність як складова професійної діяльності працівника поліції. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2 (22). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20ymydpd.pdf>.
5. Ляшенко І. В. Компонентний аналіз комунікативної компетенції майбутніх юристів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. Вип. 1. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_1_8.
6. Товканець Г. В., Кирлик О. В. Комунікативний самоконтроль як компонент професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів* : зб. тез доп. за матер. VI Всеукр. наук.-практ. конф. (13–14 травня 2021 р., м. Мукачево) / гол. ред. Т. Д. Щербан. Мукачево : МДУ, 2021. С. 224–226. *Mukachevo State University repository*. URL: <http://localhost:8080/jspui/handle/123456789/8152>.
7. Корнута Л. М. Комунікативна компетентність в діяльності державних службовців. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 755–757. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/182>.
8. Котловий С. А. Комунікативна компетентність як складова професійних якостей соціального педагога. *Професійне становлення*

- особистості: проблеми і перспективи* : тези доп. ІХ між нар. наук.-прак. конф. (м. Хмельницький, 09–10 листопада 2017 р.) / ред. кол.: Н. Г. Ничкало, М. Є. Скиба, В. О. Радкевич. Хмельницький : ХНУ, 2017. С. 117–119. *Zhytomyr Ivan Franko State University*. URL: http://eprints.zu.edu.ua/25778/1/Котловий%20_Тези.pdf.
9. Застосування травмаінформованого підходу у заходах моніторингу, оцінки, досліджень та навчання. *Making Cents International*. URL: <https://makingcents.com/wp-content/uploads/2023/12/UKR-UNITY-Trauma-Informed-MERL-Learning-Brief.pdf>.
 10. Головатенко Т. Ю. Освітлогічний вимір концепту «травмаінформований підхід» у системі професійної підготовки вчителів початкових класів. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2023. № 8 (26). С. 65–77. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-8\(26\)-65-77](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-8(26)-65-77).
 11. Червень — місяць обізнаності про посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) (12.06.2024; 09:09). *Державна установа «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України»*. URL: <https://phc.org.ua/news/cherven-misyac-obiznanosti-pro-posttravmatichnij-stresoviy-rozlad-ptsr>.
 12. Кількість пацієнтів зі встановленим діагнозом ПТСР в Україні зростає. Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад (18.03.2024). *Міністерство охорони здоров'я України*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/kilkist-pacientiv-zi-vstanovlenim-diagnozom-ptsr-v-ukraini-zrostaє-scho-treba-znati-pro-posttravmatichnij-stresovij-rozlad>.
 13. Всесвітня організація охорони здоров'я. Інструменти mhGAP для громади: програма дій із подолання прогалин у сфері психічного здоров'я ВООЗ. Тестова версія (22.07.2022). *World Health Organization*. URL: <https://www.who.int/ukraine/uk/publications/9789241516556>.
 14. Мельничук І. М. Підготовка майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій. *Актуальні проблеми психології*. 2008. Т. 7, Вип. 15. С. 338–341. URL: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2008_15/sb15_83.pdf.
 15. Ревенко В. В. Інтерактивні технології: дидактичні умови застосування для підготовки майбутніх учителів. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2008. Вип. 20. С. 96–100. <https://doi.org/10.31812/educdim.6558>.
 16. Фіголь Н. А. Інтерактивні технології в процесі підготовки майбутніх соціальних працівників. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія ІІ. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. Вип. 24 (І том). Київ, 2018. С. 222–228. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19841/Figol.pdf>.

ГНЯЗДОВСЬКИЙ Кирило Вікторович,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності Публічне управління та адміністрування,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВМОТИВОВАНІСТЬ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ФУНДАМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Питання викликів у роботі фахівців у сфері соціальної роботи та соціального забезпечення, є надзвичайно важливим і актуальним питанням, а особливо в умовах сьогодення. Мотивація фахівців у сфері соціальної роботи та соціального забезпечення є ключовим чинником успішного функціонування соціальної держави. У сучасному світі, де суспільні виклики стають дедалі складнішими, від професійності та відданості соціальних працівників залежить ефективність допомоги вразливим верствам населення, що сприяє соціальній справедливості та забезпечує стабільність громадянського суспільства.

Соціальна держава, яка прагне досягти високих стандартів життя своїх громадян, потребує кваліфікованих та вмотивованих фахівців, здатних адаптуватися до нових умов і виконувати свої обов'язки з максимальним ефектом. Водночас, рівень мотивації цих спеціалістів часто залежить від низки факторів, що включає в себе: належне матеріальне забезпечення, гідна оплата праці, можливості професійного розвитку, що буде демонструвати визнання суспільної важливості їхньої праці з боку держави та суспільства загалом.

Відповідно, тематика вмотивованості фахівців соціальної сфери є однією з найголовніших проблем сьогодення, адже від того настільки є вмотивований персонал, залежить функціонування та ефективність роботи будь-якої соціальної організації. Відповідно, держава повинна впроваджувати найбільш ефективні механізми організації системи мотивування фахівців соціальної сфери з метою найбільш ефективної їх роботи та результату.

Насамперед слід зауважити, що працівники сфери соціальної роботи та соціального забезпечення є фактично суб'єктами реалізації соціальної політики на якого покладено завдання по забезпеченню оптимального розвитку соціальної сфери, задоволення потреб та інтересів соціально незахищених громадян, соціальних груп, територіальних громад, а також підвищення добробуту суспільства в цілому [1]. Відтак, працівники соціальної сфери є ключовими суб'єктами реалізації соціальної політики, адже саме вони забезпечують зв'язок між державними інституціями та соціально незахищеними

особами. Виконуючи свої функції, працівники соціальної сфери сприяють досягненню цілей соціальної політики, зокрема таких, як забезпечення соціальної справедливості, рівності можливостей та добробуту населення. Завдяки їхній професійній компетенції, емпатії та глибокому розумінню потреб громадян, держава може ефективніше реагувати на сучасні соціальні виклики та формувати соціальну політику, адаптуючи її до реальних потреб суспільства.

Ефективність будь-якого органу, закладу чи установи соціальної сфери залежить від її працівників. Здатність працівників виконувати свої обов'язки, приймати рішення та працювати на досягнення спільних цілей визначає її рівень функціонування в цілому. Якщо брати працівників таких установ, то вони їх повсякденна діяльність має свої певні особливості, хоча не такі кардинальні.

Працівники закладів та установ соціальної сфери зазвичай змушені виконувати призначені обов'язки, додержуватися посадових інструкцій та займатися певною сферою діяльності. Проте примусове виконання завдань та їх вирішення, мають свої визначені межі та не завжди призводять до очікуваних результатів. У той же час, застосування мотиваційного механізму до кожного службовця, використання мотивуючих факторів та урахування психологічних особливостей особи надає можливість повністю використовувати та розвивати їх потенціал у досягненні цілей та продуктивних результатів. Саме мотивація визначає напрямок зусиль, енергії, знань та внутрішніх ресурсів працівника, а також спосіб їх реалізації. Врахування мотивів службовця є важливим при оцінці його професійної діяльності, оскільки різні мотиви можуть призвести до досягнення одного й того самого результату [2].

З метою досягнення цієї мети існує функція мотивації, яка, застосовуючись, створює умови для працівника, у яких він може працювати продуктивно та творчо. Також не слід забувати про два важливі показники, які визначають придатність працівника в соціальній організації, що оцінюють результати його діяльності та можливості просування по службі, це рівень професіоналізму та рівень мотивації [3, с. 283].

Однією з найважливіших форм мотивації в органах державної влади має бути використання систем матеріального стимулювання. Вивчення та аналіз розвитку матеріального стимулювання показує, що в характері дії можуть бути використані соціально-психологічні, економічні, організаційні фактори, а проектування систем матеріального стимулювання повинно включати три етапи: постановка цілей, забезпечення ресурсами та побудова матеріального стимулювання [4, с. 214].

Система матеріального стимулювання праці складається з різних мотивів, які доповнюють один одного і пов'язують єдиний процес зацікавленості в роботі. Одним із найважливіших матеріальних стимулів в роботі соціальних органів повинно бути гарантування належної винагороди, яка повинна забезпечувати достатні матеріальні умови для самостійного виконання службових обов'язків, заохочувати їх старанню та ініціативну роботу. Мотивація їх трудової діяльності не може бути дієвою без застосування сучасних механізмів, методів матеріального і нематеріального заохочення та стимулювання працівників.

Аналізуючи законодавство України, можемо побачити, що відповідно Закону України «Про державну службу», а саме ч. 1 ст. 53 до державних службовців застосовують наступні види заохочень: 1) оголошення подяки; 2) нагородження грамотою, почесною грамотою, іншими відомчими відзнаками державного органу; 3) дострокове присвоєння рангу в порядку; 4) представлення до нагородження урядовими відзнаками та відзначення урядовою нагородою (вітальний лист, подяка, почесна грамота); 5) представлення до відзначення державними нагородами [5]. З цього ми можемо здійснити висновок, що вищеперелічені види мотивування мають нематеріальний характер заохочень, що характерно, ще для часів «радянщини». Також у згаданій статті премія не розглядається, як окремий вид заохочення державних службовців. У чинному Законі вона визначається виключно, як складова частина заробітної плати державного службовця (ст. 50). На підставі цього, можна дійти висновку, що «заохочення державного службовця», це — офіційно оформлена в наказі або розпорядженні керівника державної служби (суб'єкта призначення) позитивної оцінки результатів праці державного службовця, через застосування визначених у Законі України «Про державну службу» заходів стимулювання, метою яких є спонукання держслужбовця до сумлінного та свідомого виконання ним службових і трудових обов'язків [6, с. 68–69].

Науковці виділяють такі принципи, згідно з якими доцільно організувати роботу з мотивації працівників [7]: встановлення чітких цілей і завдань; взаємоузгодження цілей і винагороди; гласність, наявність зворотного зв'язку; створення сприятливих умов для ефективної праці; єдність моральних і матеріальних методів стимулювання; урахування особистісних рис працівників; використання переважно позитивних стимулів.

Зміцнення мотивації працівників соціальної сфери сприяє підвищенню робочої ефективності та відданості організації. Важливо враховувати, що мотивація не обов'язково полягає лише в фінансовому стимулюванні, а і у повазі до працівників, можливість професійного росту, сприяння розвитку навичок і компетенцій також є важливими

аспектами, що стимулюють працівників до високих досягнень. Відповідно, мотивація працівників закладів та установ соціальної сфери також пов'язана з відчуттям місії та значущості виконуваної ними роботи для громадськості. Коли працівники розуміють, як важлива є їхня робота для суспільства, вони стають більш залученими та відданими своєму завданню. Крім того, розвиток системи внутрішнього стимулювання через розробку прозорих систем нагород та визнання досягнень працівників також значно підвищує мотивування.

Отже, важливою є постійна увага до питань мотивації працівників закладів та установ соціальної сфери. Розвиток індивідуальних підходів до фахівців у сфері соціальної роботи та соціального забезпечення, створення стимулюючого середовища та підтримка відповідних програм можуть значно покращити результативність роботи організації та сприяти досягненню поставлених цілей. Для побудови ефективної систему мотивації, необхідно виокремити стимули, які спонукають державних службовців у соціальній сфері працювати з повною віддачею. В основі вмотивованості службовців закладене бажання брати участь в державній політиці, професійного зростання та просування по службі, тобто потреби визнання, які належать вищого рівня згідно з класифікацією А. Маслоу [8, с. 50]. Для розробки дієвої системи їх мотивації, необхідно враховувати не лише узагальненні стимули, які характерні для більшості державних службовців, доцільним є також взяти до уваги посаду, освіту і статі, а також оцінити вплив соціально-економічних умов, в яких перебуває працівник [9].

Тому важливо пам'ятати, що мотивація працівників — це постійний процес, який повинен мати характер вдосконалення. Створення мотиваційної системи вимагає постійного аналізу, оновлення та адаптації до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі організації. Всі ці аспекти разом утворюють основу для створення стимулюючого та продуктивного середовища.

Список використаних джерел

1. Деріга В. В. Соціальна і гуманітарна політика. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. 178 с.
2. Слоньовський М. Мотивація як основний принцип розвитку людських ресурсів системи публічного управління. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1 (54), ч. 1. С. 56–61. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_54/fail/8.pdf.
3. Маринич І. А. Мотивація як фактор підвищення ефективності праці працівників. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. № 15.5. С. 376–380.
4. Менеджмент для публічної влади / за заг. ред. М. П. Бутка. Ніжин : АспектПоліграф, 2011. 360 с.

5. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 р. № 889–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
6. Селецький О. В. Теоретико-правовий аналіз заходів заохочення державних службовців. *Правові горизонти*. 2020. № 21 (34). С. 66–70.
7. Публічне управління: теорія і практика / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2011. 204 с.
8. Ковальов В. Г., Критенко О. О., Тоцька Т. С. Механізми мотивації державних службовців. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. № 1 (32). С. 46–52.
9. Vandenabeele W., Schott C. Public Service motivation in public administration (2020, December 17). *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. 2020. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1401>.

ЧУДИК-БЛОУСОВА Надія Іванівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри соціального забезпечення, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

БЛОУСОВ Юрій Валерійович,

кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри приватного права, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

**ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ
ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СОЦІАЛЬНОЇ
СФЕРИ В ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

Відповідно до Стратегії розвитку Хмельницького університету управління та права на 2016–2020 роки одним із завдань визначалося «розширення спектру освітніх послуг з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців з різних спеціальностей» [1]. На реалізацію цього завдання від кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук надійшла пропозиція розпочати освітню діяльність щодо підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за абсолютно новою для закладу освіти галуззю знань 23 Соціальна робота із визначенням спроможності забезпечити належний рівень освітніх послуг зі спеціальності 232 Соціальне забезпечення.

Під час створення освітньої програми «Бакалавр соціального забезпечення» зі спеціальності 232 Соціальне забезпечення галузі знань 23 Соціальна робота вивчався досвід провідних закладів вищої освіти, таких як Національний університет «Львівська політехніка» та

Національний університет «Києво-Могилянська академія». Вони мали дещо різну змістову спрямованість, що дозволило розробити власний підхід до підготовки здобувачів вищої освіти, враховуючи місію університету, спрямованість освітньої програми та наявні для її реалізації людські ресурси. Таким чином, фактично вдалося забезпечити інтеграцію найкращих практик унікального національного досвіду для створення комплексного підходу в організації освітнього процесу за новою освітньо-професійною програмою.

Перша редакція освітньої програми була розроблена на підставі ліцензії Міністерства освіти і науки України, яка була затверджена протоколом № 55/1 Ліцензійної комісії від 08 червня 2017 р. На етапі започаткування підготовки фахівців значна частина організаційного та методичного навантаження лягла на кафедру трудового, земельного та господарського права юридичного факультету. Основою для розроблення програми стали дослідження стану, викликів та вимог сучасної вітчизняної системи соціального забезпечення, а також запитів роботодавців, що в сукупності посприяло формуванню цієї освітньої програми з орієнтацією на потреби ринку праці та актуальні потреби соціальної сфери.

Активними учасниками створення нової для закладу вищої освіти програми стали науково-педагогічні працівники та адміністрація університету, стейкхолдери як потенційні споживачі освітніх послуг. Важливим етапом під час її створення слід визнати і врахування пропозицій тих кафедр університету, котрі мали в перспективі забезпечити викладання окремих навчальних компонентів, а також аналіз потреб сектору соціального забезпечення області. Усі підготовлені відповідно до законодавства матеріали було обговорено і затверджено Вченою радою університету 30 січня 2017 р. (протокол № 10). Освітньо-професійну програму введено в дію з 01 вересня 2017 р. (наказ від 03 лютого 2017 р. № 45/17), тоді й було успішно здійснено перший набір, що підтвердило її відповідність сучасним вимогам та стандартам освіти.

Освітня програма зазнавала регулярно змін у процесі її реалізації та удосконалення. Зокрема в 2020 році внесено значні корективи відповідно до нового стандарту підготовки фахівців, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 24 травня 2019 р. № 734 [2]. Також зазначеними змінами враховані наслідки реформи децентралізації, згідно з якою вирішення значної частини обов'язків держави щодо організації та надання соціального забезпечення перейшло до компетенції територіальної громади. Такі нововведення фактично створили новий запит на підготовку фахівців для роботи із організації та надання соціального забезпечення на місцях. У 2021 році програму вдруге було оновлено з урахуванням наказу Міністерства

освіти і науки України від 28 травня 2021 р. № 593 [3] та пропозицій здобувачів вищої освіти, академічної спільноти, роботодавців і стейкхолдерів.

Особливу увагу під час її оновлення було приділено сучасним тенденціям розвитку соціальної економіки, права та публічного управління. До оновленої програми було включено компоненти, зорієнтовані на процеси диджиталізації, сучасні економічні теорії, методи соціальної роботи, а також на формування навиків зі збору й аналізу інформації, необхідної для організації та надання окремих видів соціального забезпечення. Також були враховані тенденції, які вимагають від майбутніх фахівців універсальних та міждисциплінарних компетентностей, зокрема із використання сучасних комунікаційних технологій, інструментів професійного консультування та забезпечення правової підтримки в межах закріплених законодавством компетенцій та повноважень.

На остаточне формування програмних результатів та цілей освітньої програми вплинули рішення органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, зокрема, необхідність реалізації оперативних цілей 4.1 «Якісна система надання освітніх послуг», що передбачає забезпечення рівного доступу та підвищення якості освітніх послуг та створення умов для самореалізації молоді, а також 4.2 «Покращення демографічної ситуації та продовження тривалості активного періоду життя людини», що передбачає соціальну підтримку населення та гендерну рівність, Стратегії розвитку Хмельницької області на 2021–2027 роки [4]. Тому освітня програма містить значний прикладний складник, що дозволяє сформувати та удосконалити компетентності, необхідні для розв'язання питань, які виникають під час виконання завдань на відповідній посаді.

Намагаючись дослідити досвід зарубіжних закладів вищої освіти, група забезпечення освітньої програми стикнулася з відсутністю тотожної спеціальності, про що свідчить національна гармонізація переліку галузей та спеціальностей із МСКО. Щодо позивних практик, які було вивчено: питання допомоги дітям та підліткам та допомога сім'ї, ринку праці та програми перепідготовки, послуг громади та психічного здоров'я (University of Wisconsin), достатньо співзвучна освітній програмі «Бакалавр соціального забезпечення» щодо включення психології, соціології, соціальної політики, права соціального забезпечення, етики та методів дослідження (Charles Sturt University), наявність навчальної дисципліни «Керування справами в соціальній роботі» (Nipissing University), «Теорія та практика ведення справ», «Практика організації обслуговування людей», «Навички спілкування та консультування» (Monash University), що дало

можливість визначити низку власних освітніх компонентів обов'язкового та вибіркового циклу або включити певні теми до змісту окремих освітніх компонентів. Додатковим аргументом щодо включення освітнього компоненту «Пробація» стало працевлаштування офіцером пробації випускників ОП Auroga University.

Важливо зазначити, що впроваджена в нашому закладі вищої освіти програма підготовки здобувачів зі спеціальності 232 Соціальне забезпечення була абсолютно новою, тому її кадрове забезпечення здебільшого досі здійснюється за рахунок фахівців із суміжних спеціальностей. При цьому слід зауважити, що за час існування спеціальності за даними ЄДЕБО так і не було започатковано жодної освітньої програми підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за цією спеціальністю.

Зміст програми підготовки здобувачів спрямований на те, щоб її випускники змогли якісно конкурувати на ринку праці, включаючи тих спеціалістів, котрі здобувають необхідні для сучасної сфери соціального забезпечення компетентності шляхом самоосвіти або дистанційного навчання.

Основною метою освітньої програми, котра реалізовується, залишається підготовка висококваліфікованих фахівців для соціальної сфери, які володіють фундаментальними знаннями та прикладними навичками, здатні вирішувати практичні завдання, зокрема і в кризових умовах та невідкладно та приймати у визначений спосіб необхідні та своєчасні управлінські рішення. Програма надає можливість її випускникам обирати індивідуальну траєкторію навчання та поєднувати теоретичну підготовку з практичною діяльністю. Унікальними характеристиками програми є її регіональна спрямованість, орієнтація на потреби Хмельницької області та синергія права, економіки, психології й публічного управління, що забезпечує комплексний підхід до підготовки фахівців і відповідає запитам територіальних громад. Правничими або правничоемними виступають такі освітні компоненти, як «Основи теорії держави і права», «Система соціального забезпечення», «Право соціального забезпечення», «Соціальне консультування та інспектування», «Трудове право», «Соціальні допомоги», «Пенсійне забезпечення», «Соціальне обслуговування», «Недержавне соціальне забезпечення», «Соціальна реабілітація», «Соціальна робота в територіальній громаді», «Міжнародні та європейські соціальні стандарти», «Судовий захист права на соціальне забезпечення». Економічний складник забезпечується такими навчальними дисциплінами: «Економічна теорія», «Соціальне страхування», «Демографія», «Соціальна економіка», «Фінанси соціальної сфери», «Нарахування та облік соціальних виплат».

Психологічні компетентності допомагають сформувати за допомогою освітніх компонентів «Загальна психологія», «Соціальна психологія», «Конфліктологія». Поряд з переліком обов'язкових навчальних дисциплін, освітньою програмою пропонується великий перелік унікальних навчальних дисциплін, обумовлених специфікою підготовки за спеціальністю 232 Соціальне забезпечення, при цьому вони користуються популярністю й серед здобувачів інших освітніх програм під час формування індивідуальної освітньої траєкторії. Особливо можна звернути увагу на такі освітні компоненти, котрі включено до освітньої програми, як «Історія соціального забезпечення», «Соціальне законодавство», «Конституційні гарантії права на соціальний захист», «Соціальні права людини», «Діловодство у сфері соціального забезпечення», «Економіка праці та соціально-трудова відносини», «Опіка та піклування», «Соціологія праці та зайнятості», «Організація соціально-психологічної роботи в кризових ситуаціях», «Медичне страхування», «Розслідування та облік нещасних випадків і професійних захворювань», «Соціальна педагогіка», «Організація роботи соціального працівника», «Договірна робота у сфері соціального забезпечення», «Інформаційне забезпечення соціальної сфери», «Правові засади медичної діяльності», «Соціальне забезпечення внутрішньо переміщених осіб», «Організація роботи з особами з особливими потребами», «Соціальне забезпечення в зарубіжних країнах», «Соціальна кримінологія», «Пробація», «Планування та звітність у сфері соціального забезпечення», «Соціальна і демографічна статистика».

Програма підтримує студентоцентризований підхід, що дозволяє майбутнім фахівцям формувати індивідуальну освітню траєкторію, орієнтовану на другий (магістерський) рівень освіти та сприяє адаптації здобувачів вищої освіти до змін у сфері соціального забезпечення та на ринку праці загалом.

Таким чином, освітня програма спрямована на формування конкурентоспроможних фахівців, які володіють сучасними знаннями та навичками, відповідають вимогам ринку праці та здатні ефективно виконувати свої професійні обов'язки у сфері соціального забезпечення.

Новим викликом для усіх закладів вищої освіти, які реалізують освітні програми зі спеціальності 232 Соціальне забезпечення, стало прийняття та набрання чинності Постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 1021 «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти» [5], яким схвалена нова редакція Переліку галузей знань і спеціальностей, де спеціальності 232 Соціальне забезпечення місця не знайшлося. Так сталося, що назва спеціальності розчинилася у назві галузі знань І Охорона здоров'я та соціальне

забезпечення, а серед спеціальностей визначено трансформовану спеціальністю 231 Соціальна робота, яка тепер буде називатися І10 Соціальна робота та консультування. Водночас маємо розуміти, що за зміною найменування слідуватиме й перегляд змістового навантаження, перегляд освітніх стандартів та постане нагальна потреба інтеграції змісту освітніх стандартів зі спеціальності 232 Соціальне забезпечення у нові освітні стандарти зі спеціальності І10 Соціальна робота та консультування.

Зберігаючи акцент на вирішенні складних практичних завдань у соціальній сфері, важливо додати консультування як базовий складник значної частини обов'язкових освітніх компонентів, адже здобувачі вищої освіти в процесі підготовки повинні набути здатності вирішувати складні випадки та практичні проблеми у соціальній сфері, у тому числі шляхом консультування, що передбачає застосування теорій, методів, форм та стандартів соціальної роботи, механізмів правового регулювання відносин із організації надання соціального забезпечення з урахуванням статусу особи, яка потребує соціальної підтримки.

Також в процесі професійної підготовки важливо набути здатності до планування та організації процедури консультування з урахуванням етичних стандартів та здатності застосовувати навички комунікації та консультування в роботі з різними категоріями соціально незахищених осіб (населення).

Доцільно в освітній програмі закріпити спеціальні компетентності, що відповідають сучасним викликам у соціальній роботі та консультуванні: знання та розуміння нормативно-правової бази стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення (акцент на консультуванні з правових питань); здатність надавати підтримку вразливим категоріям громадян (зокрема через консультування); здатність до аналізу соціально-психологічних явищ (із додаванням навичок консультування); здатність до розробки та реалізації соціальних проєктів і програм, орієнтованих на консультування; здатність оцінювати якість консультування та його вплив на соціальний добробут.

Новими компетентностями, здатними забезпечити ефективну професійну діяльність також повинні стати: здатність до проведення індивідуального та групового консультування із врахуванням соціально-психологічних факторів; набуття навичок кризового консультування та підтримки осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах.

За результатами навчання здобувачі повинні вміти пояснювати нормативно-правову базу соціальної роботи та соціального забезпечення з фокусом на консультування, застосовувати методики соціального консультування в роботі з різними категоріями клієнтів, вміти розробляти індивідуальні плани консультування, орієнтовані на потреби

клієнта, використовувати знання з міжкультурної комунікації під час консультування.

У процесі підготовки фахівців зі спеціальності «Соціальна робота та консультування» важливо враховувати як попередні напрацювання освітньої програми, так і сучасні виклики та потреби ринку праці. Тому видається доцільним збереження базових складників під час формування переліку освітніх компонентів на основі базових та вибіркових освітніх компонентів програми, котрі ґрунтуватимуться на категоріях: соціальної роботи, права, економіки, психології, публічного управління та є виправданим, адже сфера соціальної роботи часто вимагає прийняття комплексних рішень. Також варто приділити увагу формування базових компетентностей здобувачів через навчання цифровим технологіям, котрі в умовах цифровізації поступово впроваджуються в діяльність закладів та установ соціальної сфери (прийняття управлінських рішень в автоматичному режимі чи в дистанційному режимі, дистанційне консультування, формування особових справ отримувачів окремих видів соціального забезпечення).

Зважаючи на виклики та потреби сфери соціального забезпечення, зумовлені повномасштабним вторгненням Російської Федерації, воєнним станом, повоєнною відбудовою та багаторічними програмами соціальної підтримки, супроводу, забезпечення усіх, хто постраждав у цій війні, доцільно зберегти наявні компоненти, котрі здатні забезпечити формування навиків у спілкуванні з клієнтами, вміння зберегти психологічну стійкість та надати першу невідкладну допомогу клієнту під час консультування, важливо посилити формування навичок кризового консультування через створення симуляційних курсів із реальними кейсами, що імітують складні ситуації з соціальної роботи або роботи з особами, що пережили травматичний досвід та впровадити вивчення коучингових технологій як складової сучасної соціальної роботи.

Задля впровадження міждисциплінарного підходу для посилення практичного складника освітньої програми доцільним є розширення баз проходження ознайомчої, навчальної та переддипломної практик здобувачів в установах та закладах соціальної сфери територіальних громад, у територіальних підрозділах органів та установ соціального забезпечення, благодійних фондах та волонтерських організаціях.

Для посилення гнучкості та адаптивності освітньої програми, зважаючи на потреби ринку праці, котрий постійно змінюється, доцільно забезпечити відповідний перелік вибіркових дисциплін, які здобувачі вищої освіти зможуть обирати відповідно до власних інтересів та кар'єрних амбіцій через використанням онлайн-платформ для навчання і комунікації зі студентами.

Таким чином, загальна стратегія підготовки здобувачів вищої освіти й надалі повинна здійснюватися з урахуванням міждисциплінарного підходу через інтеграцію теорії та практики підготовки фахівців для соціальної сфери.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку Хмельницького університету управління та права на 2016–2020 роки. *Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*. URL: <https://univer.km.ua/sites/default/files/files/Стратегія%20ХУУП%202020.pdf>.
2. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.05.2019 р. № 734. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-za-specialnistyu-232-socialne-zabezpechennya-dlya-pershogo-bakalavrskogo-rivnya-vishoyi-osviti>.
3. Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти. Міністерство освіти і науки України. Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.05.2021 р. № 593. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-deyakih-standartiv-vishoyi-osviti>.
4. Стратегія розвитку Хмельницької області на 2021–2027 роки. Затв. Рішенням Хмельницької обласної ради від 20.12.2019 р. № 49-29/2019. *Хмельницька обласна рада*. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/СТРАТЕГІЯ.pdf>.
5. Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2024 р. № 1021. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2024p>.

ШЕСТАКОВА Катерина Юріївна

кандидат соціологічних наук, доцент, асистент кафедри філософії та культурології, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ГНАТЧУК Оксана Степанівна

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та культурології, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ» ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА: РОБОТА ЗА ФАХОМ ЯК СВІДОМИЙ ВИБІР

Працевлаштування молоді можна розглядати з позицій різних галузей, зокрема макроекономіки, педагогіки, соціології. В Україні, як загалом у світі, не вважається рідкістю часта зміна роботодавця, додаткове навчання та підвищення кваліфікації у дорослому віці, зміна траєкторій працевлаштування як свідомий вибір під впливом життєвих обставин, проблеми у працевлаштуванні молоді. Серед інших галузей особливе навантаження відчула сфера соціального захисту, однак кадровий голод відчутно позначається на ситуації в цій сфері.

Наведені вище тенденції розглядаються у науковій літературі. Аналіз останніх років, проведений Н. Ломоносовою та Л. Філіпчук [2], Ю. Овод [3], Л. Рень [7], С. Садрицькою [8] та іншими українськими дослідниками свідчать, що, незважаючи на існування ІГ за спеціальністю 232 Соціальна робота, працевлаштування випускників не покриває нестачу кадрів в галузі соціальної роботи та соціального забезпечення.

У 2024 році ОПШ «Соціальне забезпечення» отримала сертифікат про акредитацію, дійсний до 2029 року. З моменту ліцензування ОП група забезпечення проводить моніторинг зайнятості та працевлаштування випускників. З огляду на отримані дані, згідно яких відсоток працевлаштування за фахом складає приблизно третину від усіх випускників ОП, виникає *питання*: як трактувати ці цифри, яка причина того, що випускники не працюють за фахом, як змінити ситуацію?

Працевлаштування варто розглядати крізь призму особливостей ОП саме в ЧНУ імені Юрія Федьковича, а також враховуючи регіональну специфіку Чернівецької області, ринок праці в регіоні, соціально-культурні аспекти розвитку громад області.

Зокрема, SWOT-аналіз, який проводився в рамках підготовки до акредитації, показав, що серед об'єктивних проблем можна виокремити:

низький рівень працевлаштування за фахом в силу низької оплати праці у сфері соціального забезпечення; кваліфікації «спеціаліст із соціального забезпечення» здається менш привабливою на ринку праці порівняно з іншими професіями, а також низькі соціально-економічні показники Чернівецької області (середня зарплата), що спричиняє відтік спеціалістів з галузі соціального захисту. Враховувати варто й те, що на кафедрі акредитовано лише перший (бакалаврський) рівень, отже, частина випускників продовжує навчання на спеціальностях переважно економічного або психологічного профілів.

Загалом статистика працевлаштування станом на 2024 рік виглядає таким чином: серед 66 випускників ОП 10 % працюють за фахом в установах державної або комунальної форми власності. Ще 9 % підкреслюють, що до посадових обов'язків так чи інакше входить консультування з питань, пов'язаних із соціальним захистом. Близько 45 % випускників працюють у приватній сфері не за фахом, при цьому близько 40 % випускників виїхали за кордон (до й під час повномасштабної війни). Загалом десять бакалаврів працюють за напрямом освіти. Серед іншого, це ЗСУ (випуск 2020 року), *обласні центри зайнятості* (випуск 2021, 2024 року), *територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)* (випуск 2022 року), *корекційний центр* (випуск 2024 року), *сільська рада*, (випуск 2022 року), *Пенсійний фонд України* (випуск 2024 року) [5; 6].

Аналізуючи результати внутрішнього моніторингу освітньої програми, можна зробити кілька висновків.

По-перше, важливо розуміти, що переважна більшість випускників, з якими вдається утримувати контакт, (близько 93 %) працевлаштовані. В цьому можна вбачати адаптивність випускників, оскільки одним з вимірів працевлаштування є адаптивність особистості (поряд з кар'єрною ідентичністю та соціальним й культурним капіталом [4].

По-друге, кількість працевлаштування за фахом на цій ОП зросла після початку повномасштабної війни. Наприклад, якщо до 2022 року цей рівень складав 6 %, за два роки повномасштабної війни власне зріс до 10 %. Відповідно зросла кількість тих, хто використовує отримані навички та знання у професійній діяльності (працюючи в органах державної сфери, а також в установах приватної форми власності). Варто пам'ятати, що в ЧНУ немає магістерської програми за цією ОП, а тому випускники бакалаврату навчаються переважно на спеціальностях економічного напрямку.

У цій ситуації можна навести результати дослідження В. Балахтар, яка визначила чотири типи фахівців із соціальної роботи: *«тип, орієнтований на професійну самореалізацію»*, *«соціально-*

спрямований тип», «прагматик» і «внутрішньо мотивований тип» [1]. І хоча автори моніторингу ОП не ставили за мету класифікувати випускників за конкретною типологією, можна припускати, що кількість випускників, спрямованих на професійну самореалізацію, буде зростати. Тобто, якщо до періоду пандемії переважав прагматичний підхід, в якому акцент ставився на оплату праці, сьогодні можемо констатувати зростання інших типів професійної ідентифікації серед випускників ОП, більш мотивованих розвиватись відповідно до отриманих знань й навичок. Можна припускати, що збільшення працевлаштування за фахом — результат оптимізації змісту навчальних компонентів, збільшення годин практичної підготовки, що дає можливість студентам детальніше ознайомитись з практичною стороною соціального забезпечення, розширення співпраці зі стейкхолдерами, залучення останніх до освітнього процесу.

По-третє, важливо розуміти системні причини не бажання (або неможливості) роботи за фахом. Адже переважна більшість випускників, відповідаючи на питання, чому вони не працюють за спеціальністю, підкреслюють, що робота за їх фахом недостатньо оплачується, ще 6,5 % розчарувались у професійному виборі, а ще 16,1 % вказували, що роботу за спеціальністю важко знайти (в цю категорію потрапили переважно випускники, які констатують відсутність вакантних посад у своїх ОТГ) [6]. Дійсно, напередодні повномасштабної війни, за даними Держстату, «середня зарплата у сфері соціальної допомоги не дотягувала до середньої по Україні», будучи «нижчою за еквівалент двох мінімальних зарплат за цей період» [2].

У підсумку підкреслимо, що аналіз зайнятості та працевлаштування випускників вимагає адаптації інструментів опитування випускників ОП на кафедрі філософії та культурології ЧНУ імені Юрія Федьковича, опрацювання методології дослідження професійних траєкторій випускників. Можливо, мова повинна йти про використання моделі працевлаштування (можливо, «USEM» [10] або «CareerEDGE» [9]). Це дозволить більш гнучко реагувати на ситуацію та оптимізувати процес навчання.

Ситуація у сфері працевлаштування випускників ОП Соціальне забезпечення може покращитись, якщо будуть впроваджені інституційні зміни в галузі соціального забезпечення. Насамперед йдеться про підвищення оплати праці працівників цього сектору, розширення держзамовлення (з метою покрити нестачу кадрів і розвантаження працівників установ соціальної сфери).

Список використаних джерел

1. Балахтар В. В. Психологічні особливості мотивації професійного становлення фахівців із соціальної роботи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Секція 3: Соціальна психологія; Психологія соціальної роботи*. 2018. Вип. 5. С. 147–154. URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/83/80>.
2. Ломоносова Н., Філіпчук Л. Зайнятість у сфері соціального захисту: аналіз основних проблем і наслідків пандемії. (16.02.2022). *Cedos*. 2022. 28 с. URL: <https://cedos.org.ua/researches/zajnyatist-u-sferi-soczialnogo-zahystu-analiz-osnovnyh-problem-i-naslidkiv-pandemiyi>.
3. Овод Ю. В. Особливості професійної діяльності соціального працівника в системі соціального забезпечення. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. № 1 (7). С. 167–170. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/51c73ea1-1637-4a80-90bc-1fb794cd2253/content>.
4. Озимко М. Концепція працевлаштування в західній соціології. *Соціологія*. 2016. № 1 (7). С. 39–42. *CORE*. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/297935349.pdf>.
5. Опитування випускників ОПП Соціальне забезпечення (випуск 2023 року, проведене у лютому 2024 року). *Google Диск*. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Zet-ZziyEFEKAyhbVEnVILC0uUfmQoC/view>.
6. Опитування випускників освітньої програми «Соціальне забезпечення» (випуск 2019–2022 рр.) Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. 01 березня 2023 р. *Google Диск*. URL: https://drive.google.com/file/d/1DCHvt4o8Qio8NyYT5HhG_UA8wRSToBql/view.
7. Рень Л. В. Резильєнтність фахівців помічних професій в умовах воєнного стану. *Тринадцять Сіверянські соціально-психологічні читання* : матер. Міжн. наук. онлайн-конф. (25 листопада 2022 р., м. Чернігів) / за наук. ред. Л. М. Завацької. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2023. Т. 2. С. 149–152.
8. Садрицька С. В. Професійні компетентності соціальних працівників: зміна пріоритетів в умовах війни. *SOCIOPROSTIR*. 2022. № 12. С. 14–23. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-02>.
9. Dacre Pool L. Revisiting the CareerEDGE model of graduate employability. *Journal of the National Institute for Career Education and Counselling*. 2020. Vol. 44. No. 1: Open call issue. P. 51–56. <https://doi.org/10.20856/jnicec.4408>.
10. Yorke M. Employability in the Undergraduate Curriculum: Some Student Perspectives. *European Journal of Education*. 2004. № 39. P. 409–427. <https://doi.org/10.1111/j.1465-3435.2004.00194.x>.

Напрямок 2. Реалізація заходів щодо досягнення Цілей сталого розвитку як складник діяльності закладів та установ соціальної сфери

БАРДЮК Руслан Анатолійович,

студент магістратури, ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'ячука»

ДОМБРОВСЬКИЙ Сергій Миколайович

студент магістратури, ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'ячука»

СОЦІАЛЬНІ УСТАНОВИ ЯК ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ПІДТРИМКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД

Сталий розвиток є одним із ключових напрямків сучасного суспільного розвитку, який має на меті збалансоване поєднання економічних, соціальних і екологічних складових. Соціальні установи є важливими інструментами для досягнення цих цілей на рівні громад. Вони створюють умови для підтримки соціальної стабільності, підвищення добробуту громадян, зміцнення місцевих економік та збереження навколишнього середовища.

Соціальні установи включають громадські центри, освітні заклади, культурні центри, медичні установи, соціальні служби та інші організації, які надають різноманітні послуги населенню. Їхня діяльність спрямована на задоволення основних потреб населення, забезпечення рівних можливостей та сприяння суспільній згуртованості. У статті розглядається, як соціальні установи можуть бути використані як платформи для підтримки сталого розвитку та обговорюються конкретні функції та механізми, за допомогою яких ці установи сприяють сталому розвитку громад.

Соціальні установи є осередками суспільної діяльності, які підтримують зв'язки між мешканцями громади. Вони надають можливості для спілкування, взаємодії та обміну досвідом між різними групами населення. Це особливо важливо в умовах урбанізації та глобалізації, коли соціальні зв'язки часто слабшають. Соціальні установи створюють середовище, де люди можуть об'єднуватися

навколо спільних інтересів і цінностей, що сприяє зростанню соціальної згуртованості.

Крім того, соціальні установи сприяють інтеграції вразливих груп населення, таких як малозабезпечені родини, особи з інвалідністю, безробітні, молодь і люди похилого віку. Завдяки різним програмам і послугам ці групи можуть отримати підтримку, яка сприяє їхній соціальній адаптації та інтеграції у громаду.

Соціальні установи також відіграють значну роль у забезпеченні економічної стабільності громад. Вони сприяють розвитку місцевого бізнесу, створенню нових робочих місць і підвищенню кваліфікації населення. Наприклад, навчальні центри при соціальних установах можуть надавати курси з професійної підготовки, підвищення кваліфікації та розвитку підприємницьких навичок. Це дозволяє людям, зокрема молоді та безробітним, отримати нові можливості для працевлаштування та започаткування власної справи.

Розвиток підприємництва в межах соціальних установ, таких як місцеві майстерні, ремісничі центри чи кооперативи, також сприяє економічній стабільності громад. Це дозволяє розвивати місцеві ресурси, залучати інвестиції та знижувати рівень бідності в регіоні.

Соціальні установи також є важливими для формування екологічної свідомості серед населення. Вони можуть організовувати просвітницькі заходи, тренінги, волонтерські проекти, спрямовані на захист довкілля, та підтримувати екологічно відповідальну поведінку серед населення. Наприклад, соціальні установи можуть залучати громадян до акцій з очищення місцевих парків, озеленення територій або сортування сміття.

Такі заходи не лише сприяють покращенню стану довкілля, але й формують усвідомлене ставлення громадян до використання природних ресурсів. Екологічна свідомість серед населення є важливою складовою сталого розвитку громад, яка допомагає зберегти природні ресурси для майбутніх поколінь.

Соціальні установи виступають майданчиками для громадської участі, де громадяни можуть висловлювати свої погляди, обговорювати актуальні питання і брати участь у прийнятті рішень. Вони також надають можливість для громадянської освіти та формування активної позиції у громадян.

Через соціальні установи місцева влада може налагоджувати зворотній зв'язок із громадою, отримувати інформацію про її потреби та проблеми, а також залучати громадян до вирішення місцевих питань. Таким чином, соціальні установи підтримують демократичні процеси та сприяють підвищенню прозорості і підзвітності управління.

Соціальні установи мають важливе значення для сталого розвитку громад. Вони забезпечують платформу для об'єднання людей, стимулюють громадську участь, сприяють економічній стабільності та підтримують екологічну відповідальність. Завдяки своїй багатофункціональності соціальні установи допомагають громадам досягати сталого розвитку, зміцнюючи зв'язки між людьми, підвищуючи рівень життя та зберігаючи природні ресурси. Ефективна підтримка та розвиток соціальних установ є необхідними для створення сильних, згуртованих і відповідальних громад, здатних забезпечити собі стабільне майбутнє.

Список використаних джерел

1. Патийська Г. В. Соціальний капітал як чинник сталого розвитку територіальних громад: поведінковий аспект. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. Вип. 1 (153). С. 10–15. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20221\(153\)/sep20221\(153\)_010_PatytskaH.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20221(153)/sep20221(153)_010_PatytskaH.pdf) (дата звернення 13.11.2024).
2. Назаров О. О. Соціальна стійкість на рівні територіальних громад в умовах сучасних викликів. *Науковий журнал «Політикус»*. 2022. Вип. 2. С. 54–59. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-2.9> (дата звернення 13.11.2024).

КРАВЕЦЬ Ірина Михайлівна,

кандидатка економічних наук, доцентка,

доцентка кафедри соціального забезпечення,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

СОЦІАЛЬНІ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Сталий розвиток є сучасною парадигмою, яка передбачає необхідність встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі.

Концептуальними засадами сталого розвитку є екологізація економіки, гуманізація розвитку соціуму, запровадження певної системи принципових підходів до організації суспільної діяльності [1].

У 2015 році Організацією Об'єднаних Націй були ухвалені Глобальні цілі розвитку (Цілі сталого розвитку), як заклик до дій щодо скорочення бідності, забезпечення миру та захисту планети, які потрібно реалізувати до 2030 року [2].

Серед інших країн-членів ООН до глобального процесу реалізації Цілей сталого розвитку доєдналася Україна, що започаткувало інклюзивний процес їх досягнення в нашій країні. Кожна глобальна ціль була розглянута з урахуванням специфіки національного розвитку, у результаті чого була сформована національна система, яка охопила 86 завдань. У Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» відображено вектори досягнення Україною сталого розвитку, які були затверджені на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 році, а також завдання національного розвитку, індикатори для моніторингу їх виконання та цільові орієнтири для досягнення до 2030 року [3].

У липні 2020 року Україна на Політичному форумі високого рівня зі сталого розвитку під егідою Економічної і соціальної ради ООН представила світовій спільноті перший Добровільний національний огляд стану досягнення Цілей сталого розвитку. У 2021 році запроваджено постійний моніторинг індикаторів досягнення Цілей сталого розвитку.

Концепція сталого розвитку за своєю суттю в цілому є соціальною, оскільки охоплює 17 узагальнених цілей розвитку, які спрямовані на формування сприятливого та безпечного середовища проживання людей. Найбільш соціальними, відчутними з практичного підходу є такі цілі, як подолання бідності; подолання голоду, розвиток сільського господарства; міцне здоров'я і благополуччя; якісна освіта; гендерна рівність; чиста вода та належні санітарні умови; гідна праця та економічне зростання; сталий розвиток міст і громад.

Звісно, орієнтуючись на сталий розвиток, слід розуміти і враховувати необхідність ведення відповідального споживання та виробництва з метою економії усіх видів сировинних ресурсів, використання інноваційних екологічних техніко-технологічних систем, забезпечувати захист водних та земельних ресурсів тощо. Незаперечною є роль держави у формуванні сильних, дієвих інститутів для координації суспільної діяльності у напрямі реалізації цілей сталого розвитку, досягнення миру, соціальної справедливості та налагодження соціального партнерства у вирішенні назрілих соціально-економічних та екологічних проблем на усіх рівнях.

Сприяти досягненню цілей сталого розвитку покликане створення української мережі найбільшої у світі спільноти бізнесів, які працюють відповідно до ESG-принципів (Глобальний договір ООН в Україні). Організація налічує 24 тис. учасників у 167 країнах світу. Українська мережа має 149 учасників. Як діалогова та навчальна платформа з досягнення сталого розвитку Глобальний договір ООН в Україні сприяє діалогу між бізнесом, інвесторами, громадянським суспільством, трудовими колективами, органами місцевого самоврядування та урядом.

Важливим публічним кроком до позитивних змін є забезпечення відповідального бізнесу [4].

Український бізнес реалізує значну кількість ініціатив і проєктів з корпоративної соціальної відповідальності, які роблять помітний внесок у реалізацію Цілей сталого розвитку. Пріоритетними для українського бізнесу стали Ціль 4 «Якісна освіта», Ціль 8 «Гідна праця та економічне зростання» та Ціль 3 «Міцне здоров'я і благополуччя». Однак, перед українськими компаніями стоїть завдання здійснити перегляд своїх стратегій корпоративної соціальної відповідальності у напрямі визначення та оприлюднення показників оцінки результатів реалізації проєктів та ініціатив з досягнення Цілей сталого розвитку. Це пов'язано з прийняттям Кабінетом Міністрів України розпорядження «Про схвалення Стратегії запровадження підприємствами звітності із сталого розвитку». Ця Стратегія визначає напрями формування та реалізації державної політики у сфері звітування із сталого розвитку підприємств на основі єдиних методологічних засад, прийнятих у державах-членах ЄС [5].

Потребує подальшого розвитку партнерство українських компаній з організаціями та установами, як неурядовими, так і урядовими, задля досягнення Цілей сталого розвитку. Український бізнес має досвід об'єднання, взаємодії з органами влади у вирішенні гострих соціальних проблем (зокрема, як це було у період пандемії COVID-19) щодо оснащення лікарень устаткуванням, захисними костюмами, допомоги людям похилого віку тощо [6].

Інструментом наближення до всіх глобальних цілей є розвиток соціального підприємництва. Шляхи досягнення цієї мети можуть бути різними: від створення робочих місць для людей з незахищених верств суспільства до розвитку екологічно чистих технологій та забезпечення доступу до освіти та охорони здоров'я для всіх.

Поширення ідей сталого розвитку у світі активізує діяльність місцевих громад в Україні щодо досягнення глобальних цілей сталого розвитку.

Так, у 2023 році м. Львів стало першим містом в Україні, яке розпочало підготовку Добровільного локального огляду стану досягнення цілей сталого розвитку. Документ дає уявлення про здобутки на шляху досягнення цілей на місцевому рівні та напрямів подальшого розвитку з урахуванням глобальних цілей, завдань та показників. У документі порівнюються індикатори глобального, національного та обласного рівнів з індикаторами, які місто використовує для моніторингу стану реалізації своїх стратегічних документів. Крім того, враховувались експертні напрацювання ПРООН

в Україні та рекомендації Європейської комісії «European Handbook for SDG Voluntary Local Reviews» [7].

У жовтні 2024 року відбулась презентація важливого аналітичного документу «Впровадження добровільного локального огляду стану досягнення Цілей сталого розвитку ООН на рівні Хмельницької міської територіальної громади». Аналіз розроблено Агенцією розвитку Хмельницького за підтримки Партнерства для сталого розвитку / ПРООН у межах впровадження проекту «Посилене партнерство для сталого відновлення». Головним завданням при підготовці документа став пошук індикаторів досягнення цілей сталого розвитку Хмельницької громади для визначення (коригування) орієнтирів розвитку громади [8].

Отже, головним завданням сталого розвитку є створення гідних умов життя для людей та забезпечення керованого суспільного прогресу для збереження сприятливого середовища існування для майбутніх поколінь. Соціальні цілі сталого розвитку передбачають створення можливостей для зміцнення здоров'я, зростання освіченості, продуктивної зайнятості, задоволення матеріальних та духовних потреб людей, підвищення добробуту з одночасним забезпеченням коеволюції економіки, суспільства і природи. Важливу роль у цьому процесі відіграє соціальна відповідальність усіх суб'єктів господарювання, держави, місцевих громад, окремої особи, а також суспільна взаємодія на основі використання інструментів соціального партнерства на різних рівнях, у тому числі міжнародному.

Список використаних джерел

1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б. Є. Патона. Вид. 2-ге. Київ : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2016. 72 с. *Ukrainian-American Concordia University*. URL: <https://www.concordia.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/natsionalna-paradigma-stalogo-rozvitku-ukrainy.pdf>.
2. Що таке Цілі сталого розвитку? *United Nations Development Programme*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>.
3. Цілі сталого розвитку та Україна. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>.
4. Глобальний договір ООН в Україні. *Global Compact Network Ukraine*. URL: <https://globalcompact.org.ua/gd-oon-v-ukraini>.
5. Про схвалення Стратегії запровадження підприємствами звітності із сталого розвитку. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.10.2024 р. № 1015–р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1015-2024-%D1%80>.

6. Внесок українського бізнесу в реалізацію Україною Цілей сталого розвитку 2016–2020 рр. *CSR Ukraine*. URL: <https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2020/12/Vpliv-biznesu-na-CSR.pdf>.
7. Добровільний локальний огляд про досягнення цілей сталого розвитку. Львів, 2023. *The UN Department of Economic and Social Affairs*. URL: https://sdgs.un.org/sites/default/files/vlrs/2024-02/lviv_vlr_ukr.pdf.
8. Аналіз досягнення Цілей сталого розвитку ООН презентували у Хмельницькому (15.10.2024). *Хмельницька міська рада*. URL: <https://www.khm.gov.ua/en/node/49430>.

МЕДНА Тетяна В'ячеславівна,

кандидатка соціологічних наук, доцентка, доцентка кафедри філософії та культурології, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

**ВПЛИВ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ НА РОБОТУ
СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ
ТА РІВНОСТІ**

Серед Цілей сталого розвитку важливе місце посідає 5 ціль («Гендерна рівність»), виконання якої полягає в «забезпеченні гендерної рівності, розширенні прав і можливостей усіх жінок і дівчаток» [2]. Ліквідація всіх форм насильства щодо жінок і дівчаток у публічній і приватній сферах є складовою виконання цілі. Імплементацію Україною «Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» [1] можна оцінювати як дорожню карту, що держава зобов'язалася дотримуватися, розробляючи заходи для профілактики та захисту осіб, що пережили насильство. До переліку цих заходів включені зміни до законодавства; підвищення обізнаності щодо гендерно зумовленого насильства та прав жінок для руйнації стереотипів; створення і розвиток кризових центрів, гарячих ліній та інших послуг для підтримки постраждалих від насильства; підготовку фахівців соціальної сфери для роботи з постраждалими; розробку механізму взаємодії між суб'єктами надання допомоги постраждалим.

В Україні зроблено багато з перерахованого, разом з цим, рівень поінформованості щодо положень Стамбульської конвенції серед фахівців, задіяних до профілактики та протидії насильству, є недостатнім. Це було виявлено під час соціологічного дослідження, проведеного в межах проекту «Партнерство для захисту: об'єднання

зусиль для імплементації Стамбульської конвенції», реалізованого ГО «Центр громадської активності «Синергія» (Чернівці), підтриманого Українським Жіночим Фондом. Цільовими аудиторіями проекту були соціальні працівники; поліцейські, задіяні до протидії насильству; представники релігійних громад області; представники територіальних громад, задіяних до протидії насильству. Інформація збиралася двома методами — фокус-груповим інтерв'ю з цільовими аудиторіями (всього чотири), а також онлайн-опитуванням серед членів мобільних бригад соціально-психологічної допомоги територіальних громад Чернівецької області та суб'єктів взаємодії (25 респондентів). Авторка була залучена в якості експерта з проведення соціологічного дослідження, висловлюю широко вдячність за можливість його проведення Українському Жіночому Фонду. У цьому тексті наводяться деякі результати дослідження, які стосуються діяльності соціальних працівників.

Оцінюючи вплив Стамбульської конвенції на діяльність соціальних працівників, можна зазначити, що її ратифікація Україною сприяла приверненню уваги до проблеми насильства в країні. Тривалий період ратифікації був пов'язаний з бажанням приховати існуючу проблему, коли статистичні дані можуть показати країну з непривабливого боку («Мені здається, що це теж свого роду замовчування, щоб не показувати реальну картину» (респондент 9)) (тут і далі мовою оригінала наводяться цитати учасників фокус-груп). У цілому ратифікація конвенції оцінюється учасниками дослідження схвально: ратифікація — «... це вже великий плюс, бо раніше і чути ніхто не хотів про кривдників, постраждалих» (респондент 7). Зауважимо, що загальний рівень поінформованості соціальних працівників щодо положень Стамбульської конвенції невисокий — їх самооцінка рівня обізнаності варіювалася в основному від 1 до 2 балів з 5 можливих. Додатковою проблемою є те, що внаслідок професійного вигорання плинність кадрів є високою, це вимагає постійного підвищення кваліфікації оновленого колективу соціальних служб.

Соціальні працівники засвідчують значне зростання звернень з приводу домашнього насильства. Зростання рівня поінформованості щодо проблеми насильства зумовлює зростання кількості звернень з приводу насильства. Цього року «... дуже багато заявників-дітей» (респондент 8). Цьому сприяють інформаційні кампанії в закладах освіти. Саме тому підвищення рівня поінформованості щодо Стамбульської конвенції серед педагогічних працівників має бути важливим напрямом програм з протидії насильству.

Наслідки ратифікації конвенції для України полягають у розвитку інфраструктури, яка пов'язана з обслуговуванням осіб, що пережили насильство: «Почали розвиватися сервіси, допомоги постраждалим,

яких раніше і мови про це не було. Кризові кімнати, денні центри, притулки, гарячі лінії, кол-центри. Багато чого» (респондент 5). Позитивним моментом є розвиток взаємодії між суб'єктами, що здійснюють протидію насильству («... раніше її взагалі не було, тепер є»).

Серед викликів, пов'язаних з роботою з постраждалими, такі:

— жінки замовчують про факти насильства стосовно них. Вони не впевнені, що їм допоможуть, розчаровані в тому, що ситуацію можна змінити на краще;

— мають бути кризові кімнати для чоловіків (хоча б один центр на Україну);

— відсутні програми по роботі з кривдниками, у соціального працівника відсутні важелі впливу на кривдника. Як мінімум — вони не можуть заходити до помешкання. За досвідом учасників дослідження, кривдники ніколи не отримують покарання за свої дії;

— проблемою є те, що жінки мають довести, що їх б'ють. Фінансова залежність осіб, що пережили насильство, поглиблює їх залежність від кривдника. Навіть у випадку, коли кривдника забирають на війну (через те, що жінка звернулася до поліції), вони продовжують чинити на жінок психологічний вплив (звинувачують їх у тому, що вони через них потрапили на війну);

— соціальні працівники переживають постійні залякування з боку кривдників, неоднаразово були покусані собаками, перебувають в ситуації фізичної небезпеки. Учасниці зазначили наявність професійного вигорання.

Особи, що пережили насильство, стикаються з численними проблемами, серед яких: фінансова нестабільність і матеріальна залежність від кривдника, що часто стримує жінок від прийняття рішення про відхід; психологічні проблеми (страх перед змінами і сумніви в тому, що ситуація може покращитися, стають значними бар'єрами для постраждалих; психологічний тиск та відчуття провини, особливо якщо кривдник використовує методи маніпуляції, такі як вибачення і обіцянки виправитися); правова незахищеність (низька ефективність захисних приписів, які часто порушуються кривдниками; відсутність підтримки від правоохоронних органів (присутні випадки нехтування чи непрофесійного ставлення з боку поліції); соціальна ізоляція та стигматизація; циклічність насильства; відсутність достатньої медичної допомоги (часто бракує медичних центрів та спеціалізованих медичних послуг для постраждалих від домашнього насильства, що ускладнює отримання необхідної допомоги).

Реалізація Стамбульської конвенції в Україні стикається з численними викликами:

1. *Недосконала законодавча база.* Існуючі закони часто суперечать один одному, що ускладнює їх застосування на практиці.

2. *Проблеми з реалізацією захисних приписів.* Хоча захисні приписи повинні забезпечувати захист постраждалих, їх виконання часто залишається проблемним. Кривдники можуть порушувати приписи, а постраждалим доводиться докладати багато зусиль для доведення фактів систематичного насильства. Непоодинокі випадки, коли постраждалі класифікуються поліцією як кривдники.

3. *Проблеми у взаємодії суб'єктів.* Взаємодія між соціальними службами, поліцією, медичними установами не є досконалою і потребує покращення. Іноді відсутня чітка координація та відповідальність.

Отже, результати проведеного дослідження дають можливість зробити висновок про недостатній рівень поінформованості щодо основних положень Стамбульської конвенції. Учасники дослідження визнали, що ратифікація Стамбульської конвенції вже сприяла розвитку різних сервісів для постраждалих від насильства, таких як кризові кімнати, денні центри, притулки та гарячі лінії. Водночас, процес доведення систематичності домашнього насильства та забезпечення захисту постраждалих залишається складним завданням. У взаємодії суб'єктів, залучених у процес протидії насильству, залишається багато прогалин, пов'язаних з людським фактором, відсутністю мотивації та недостатньою підготовкою. Однією з головних проблем, з якими стикаються соціальні працівники, є залежність постраждалих від кривдників та їхнє небажання або страх розривати це коло насильства. Багато жінок повертаються до кривдників навіть після отримання допомоги, що ускладнює роботу фахівців. Для підвищення рівня поінформованості та ефективного впровадження положень Стамбульської конвенції потрібні додаткові ресурси, зокрема фінансування для організації заходів і тренінгів.

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011 р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11.
2. 17 Цілей сталого розвитку. *Global Compact Network Ukraine.* URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku>.

ОНОФРІЙЧУК Олег Петрович,

кандидат економічних наук, доцент, член-кореспондент Академії економічних наук України, доцент кафедри економіки та фінансів, ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»,

МЕКІСА Юлія Олександрівна,

студентка магістратури, ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ЗАКЛАДАХ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Сталий розвиток є глобальною метою сучасного суспільства, спрямованою на досягнення балансу між економічним зростанням, соціальним благополуччям і захистом навколишнього середовища. Впровадження цифрових технологій у соціальній сфері дозволяє вирішувати низку викликів, пов'язаних із досягненням ЦСР, зокрема покращенням доступу до соціальних послуг, ефективності управління ресурсами, зменшенням соціальної нерівності та підвищенням прозорості.

Цифрова трансформація — це інтеграція сучасних інформаційних і комунікаційних технологій у всі аспекти діяльності соціальних установ. Застосування цих технологій дозволяє покращити процеси обслуговування населення, створити можливості для віддаленого доступу до послуг, а також оптимізувати використання ресурсів. У цій статті розглядаються основні аспекти впливу цифрової трансформації на досягнення ЦСР у закладах соціальної сфери.

Одним із ключових напрямків цифрової трансформації в соціальній сфері є розвиток цифрових платформ і додатків, що забезпечують доступ до соціальних послуг для всіх верств населення. Онлайн-реєстрація, електронні черги, мобільні додатки для надання консультацій і телемедицини послуг знижують бар'єри доступу, особливо для вразливих груп населення, таких як люди з обмеженими можливостями, люди похилого віку та жителі сільських районів.

Використання технологій, таких як чат-боти та штучний інтелект (ШІ), для попереднього консультування і направлення користувачів до необхідних послуг підвищує ефективність соціальних установ і забезпечує швидке реагування на потреби громадян. Крім того, автоматизація процесів дозволяє закладам швидше обробляти запити та забезпечує доступність послуг без географічних обмежень, що є важливим елементом у досягненні соціальної рівності.

Цифрові технології дають можливість соціальним установам оптимізувати використання своїх ресурсів, підвищуючи продуктивність

і знижуючи витрати. Впровадження електронного документообігу та управлінських інформаційних систем (УІС) дозволяє скоротити адміністративні витрати і зменшити використання паперових ресурсів, що сприяє досягненню екологічних цілей.

Цифровізація робочих процесів також дає можливість використовувати великі обсяги даних для аналізу та прийняття обґрунтованих рішень. Це дозволяє соціальним установам краще розуміти потреби своїх клієнтів, адаптувати послуги під конкретні потреби населення та більш ефективно розподіляти ресурси. Таким чином, цифрова трансформація сприяє досягненню ЦСР шляхом підвищення прозорості, відповідальності та екологічної відповідальності.

Цифрові технології забезпечують нові можливості для зниження соціальної нерівності. Створення онлайн-освітніх платформ та програм дистанційного навчання дозволяє надавати освітні послуги більшому числу людей, незалежно від їхнього місця проживання чи соціально-економічного статусу. Це особливо важливо в контексті ЦСР, які спрямовані на забезпечення якісної освіти і створення можливостей для гідного життя для всіх.

Цифрова інклюзія, спрямована на розширення доступу до інтернету та інформаційних технологій, є важливим фактором зменшення соціальної нерівності. Заклади соціальної сфери можуть допомагати вразливим групам населення освоювати цифрові навички, необхідні для доступу до сучасних послуг, а також сприяти залученню людей до соціального та економічного життя.

Цифрова трансформація в соціальних установах також сприяє підвищенню прозорості та підзвітності їхньої діяльності. Використання цифрових платформ для надання інформації про діяльність установ, доступність послуг і процеси прийняття рішень дозволяє громадянам краще розуміти роботу соціальних закладів та ефективніше взаємодіяти з ними.

Завдяки застосуванню блокчейн-технологій можна забезпечити прозорість фінансових транзакцій, що сприяє боротьбі з корупцією та забезпечує довіру громадян до державних інституцій. Усе це в комплексі підвищує ефективність управління у соціальній сфері і сприяє досягненню ЦСР.

Попри очевидні переваги, цифрова трансформація у соціальних установах супроводжується також низкою викликів. До них належать питання конфіденційності та захисту персональних даних, оскільки обробка великих обсягів інформації потребує надійних заходів безпеки. Крім того, існує проблема цифрового розриву між різними верствами

населення, особливо серед старшого покоління, яке може мати обмежений доступ до цифрових ресурсів.

Для успішної цифрової трансформації необхідно забезпечити належну інфраструктуру, професійну підготовку працівників і адаптацію послуг під потреби різних груп населення. Це потребує значних інвестицій і злагодженого співробітництва між державним та приватним секторами.

Цифрова трансформація є потужним засобом для досягнення цілей сталого розвитку у закладах соціальної сфери. Вона дозволяє зробити соціальні послуги більш доступними, оптимізувати ресурси, знизити соціальну нерівність та підвищити прозорість управління. Проте для успішного впровадження цифрових технологій необхідно враховувати можливі виклики і забезпечити всебічну підтримку цього процесу на всіх рівнях.

Перехід на цифрові рішення може значно підвищити ефективність соціальних установ і дозволить їм краще реагувати на сучасні виклики, забезпечуючи високу якість послуг для всіх громадян. Використання цифрових технологій у соціальній сфері не лише сприяє досягненню сталого розвитку, але й створює основу для соціально-економічного зростання та покращення добробуту населення.

Список використаних джерел

1. Бейкер П. Цифрова трансформація та її вплив на соціальні установи. *Журнал цифрових інновацій*. 2020. Т. 7, № 3. С. 45–52.
2. Ковальчук І. М. Виклики цифрової інклюзії в Україні. *Науковий вісник соціальних досліджень*. 2021. № 12. С. 32–40.
3. Сидоренко О. В., Кравченко Л. П. Сталый розвиток і цифрова інновація в соціальній сфері. *Економіка і суспільство*. 2019. Т. 5, № 9. С. 24–30.

РОГОЖА Аріна Олегівна,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності Публічне управління та адміністрування,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВПЛИВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА НА РЕАЛІЗАЦІЮ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Актуальність дослідження теми впливу адміністративного права на реалізацію цілей сталого розвитку в соціальній сфері обумовлена

сучасними викликами, що постають перед Україною на шляху досягнення сталого соціально-економічного розвитку. У 2015 році Організація Об'єднаних Націй ухвалила «Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року» [3], що включає 17 глобальних цілей сталого розвитку (ЦСР), спрямованих на зменшення бідності, покращення рівня освіти, захист здоров'я та забезпечення гендерної рівності. Україна, підтримуючи цю ініціативу, взяла на себе зобов'язання з реалізації національних заходів, спрямованих на досягнення ЦСР, у тому числі в соціальній сфері.

Адміністративне право, яке регулює відносини між державними органами і громадянами, відіграє важливу роль у впровадженні принципів сталого розвитку. Зокрема, забезпечує функціонування державного апарату, встановлює процедури надання соціальних послуг, регулює діяльність органів місцевого самоврядування та закладає правові основи для реалізації державної соціальної політики. Відповідно до Конституції України [2], громадянам гарантується право на соціальний захист (ст. 46), охорону здоров'я (ст. 49) та освіти (ст. 53). На виконання цих конституційних норм держава впроваджує численні адміністративні механізми, покликані сприяти поліпшенню соціальних стандартів життя.

Україна за мирних часів адаптувала глобальний перелік завдань та показників до національних планів розвитку з урахуванням своїх особливостей, визначивши Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року [10] (затверджено указом Президента України №722/2019 від 30 вересня 2019 р.) з їх конкретизацією у Національній економічній стратегії на період до 2030 року [7] (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179). Державна служба статистики України здійснює моніторинг процесу досягнення ЦСР [1, с. 138].

Загалом, досягнення цілей сталого розвитку в соціальній сфері можливе завдяки функціонуванню ефективних адміністративних механізмів. Серед основних адміністративних інструментів можна виділити:

1. *Державні програми підтримки населення.* Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива» [9], субсидії надаються для підтримки громадян, які мають на це право, зокрема низькі доходи. Цей механізм допомагає забезпечити доступність життєво важливих ресурсів для вразливих верств населення.

2. *Контроль та моніторинг якості соціальних послуг.* Закон України «Про соціальні послуги» [8] встановлює процедури контролю якості соціальних послуг, які надаються населенню. Органи державного контролю мають забезпечувати дотримання стандартів та ефективність соціальних послуг, що є важливим елементом для реалізації соціальних прав громадян.

3. *Громадське обговорення та участь у прийнятті рішень.* Закон України «Про доступ до публічної інформації» [6] гарантує громадянам доступ до інформації про діяльність державних органів та право брати участь в обговоренні важливих соціальних проєктів і програм. Це підвищує прозорість у сфері управління та сприяє більш ефективному вирішенню соціальних проблем. Участь громадян у процесах ухвалення рішень є ключовим аспектом соціальної сталості. Інструменти адміністративного права, такі як механізми громадського контролю, запити на доступ до публічної інформації та оскарження дій влади, дозволяють суспільству активно впливати на державні процеси, що, у свою чергу, сприяє формуванню довіри до державних інституцій.

Незважаючи на значний потенціал адміністративного права для підтримки соціальних ЦСР, є низка проблем, які перешкоджають його повній реалізації. Зокрема, недостатнє фінансування соціальних програм. Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» [5], щорічно виділяються кошти на соціальні потреби. Однак ці кошти є суттєво обмеженими, що ускладнює впровадження багатьох соціальних програм особливо у воєнний стан. Проблеми з прозорістю та підзвітністю: часто громадяни стикаються з труднощами в отриманні точної інформації про свої соціальні права та послуги. Закон України «Про адміністративні послуги» [4] закріплює зобов'язання органів влади надавати громадянам якісні послуги, однак відсутність ефективних механізмів контролю призводить до недоліків у виконанні цих норм.

Адміністративне право регламентує діяльність органів державної влади, які відповідають за розподіл ресурсів та забезпечення соціальних послуг. Завдяки цьому встановлюються гарантії соціальної справедливості та рівного доступу до державних послуг, зокрема в сферах охорони здоров'я, освіти і соціального захисту. Адміністративно-правові механізми дозволяють організувати систему контролю та оцінки ефективності заходів, спрямованих на вирішення соціальних проблем, таких як бідність і нерівність.

Важливим завданням адміністративного права в контексті сталого розвитку є створення нормативно-правової бази, яка дозволяє здійснювати заходи щодо захисту та підтримки вразливих категорій населення. Це включає як фінансову допомогу, так і створення умов для

соціальної інтеграції та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Завдяки адміністративному праву державні органи отримують можливість запроваджувати програми соціального забезпечення, які орієнтовані на зменшення нерівності та сприяння соціальній згуртованості.

Завдяки адміністративному праву реалізуються норми, що регулюють трудові відносини і захист працівників, створюючи основи для гідної праці — одного з важливих аспектів соціальної сталості. Адміністративне право встановлює мінімальні соціальні стандарти, такі як тривалість робочого дня, умови праці та мінімальні гарантії оплати, що сприяє забезпеченню соціальної стабільності та розвитку людського капіталу.

Вплив адміністративного права також проявляється у регулюванні освітньої сфери, де адміністративні норми забезпечують рівність доступу до якісної освіти для всіх категорій населення. Ці норми створюють умови для розвитку людського капіталу, що є необхідним для сталого економічного і соціального зростання. Усе це сприяє інтеграції принципів сталого розвитку в політику і стратегію держави, підвищуючи загальний рівень життя і стабільність у суспільстві.

Отже, адміністративне право виступає важливим інструментом реалізації цілей сталого розвитку в соціальній сфері, забезпечуючи нормативну базу для ефективної діяльності державних органів, прозорість у прийнятті рішень, соціальну справедливість та захист прав громадян. Реалізація цілей сталого розвитку, визначених ООН, таких як подолання бідності, забезпечення якісної освіти, сприяння здоров'ю і добробуту, нерозривно пов'язана з управлінням і регулюванням, які забезпечуються адміністративним правом.

Список використаних джерел

1. Буряк С. В., Редько К. Ю., Чорновол А. О., Орленко О. В. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни. (Євроінтеграційні процеси) *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* 2022. № 34. С. 135–143.
2. Конституція України від 28.06.1996 р № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року. *United Nations Development Programme.* URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorennya-nashoho-svityu-poryadok-dennyu-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku>.

4. Про адміністративні послуги. Закон України від 06.09.2012 р. № 5203–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.
5. Про державний бюджет України на 2024 рік. Закон України від 09.11.2023 р. № 3460–IX. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20>.
6. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 р. № 2939–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
7. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. *Урядовий портал.* URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.
8. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 р. № 2671–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.
9. Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 р. № 848. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-95-%D0%BF>.
10. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>.

Напрямок 3. Реалізація соціальної політики держави в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України

БУРБЕЛА Алла Леонідівна,

викладачка кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Соціальне забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей має бути пріоритетним напрямом державної політики України, особливої уваги воно потребує в умовах збройної агресії російської федерації проти України. Забезпечення високого рівня соціальної захищеності військовослужбовців та впровадження стандартів ЄС та НАТО створює і забезпечує престижність військової служби та комплектування ЗСУ та інших військових формувань високопрофесійними кадрами, що сприяє обороноздатності країни. Головними недоліками сьогодення у сфері соціального забезпечення військовослужбовців нашої країни залишаються рівень, якість і доступність соціальних гарантій для військовослужбовців.

Так, згідно з Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» соціальний захист військовослужбовців — діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом [1].

При визначенні поняття «соціальне забезпечення військовослужбовців» та його видів, слід відмітити, що їх законодавче

визначення відсутнє, на відміну від поняття «соціальний захист військовослужбовців» [2].

До системи соціального захисту належать спеціалізовані та додаткові послуги соціального захисту, які охоплюють різні види допомоги у стаціонарних установах, грошову допомогу, соціальні пільги і інші послуги, які забезпечуються місцевими органами самоврядування. Таким чином, ототожнювати поняття «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» некоректно, оскільки «соціальний захист» є більш ширшим поняттям і може включати в себе «соціальне забезпечення».

Соціальне забезпечення військовослужбовців ЗСУ та військових формувань — це заходи з перерозподілу коштів Державного бюджету України, що спрямовані на грошове та матеріальне забезпечення військовослужбовців та членів їх родин з метою компенсації, зниження або запобігання негативного впливу соціальних ризиків для військовослужбовців, які внаслідок специфіки своєї служби позбавлені альтернативних можливостей забезпечення належного рівня життя.

Оскільки військова служба є специфічним видом професійної діяльності, військовослужбовцям необхідне певне забезпечення для ефективного виконання їхніх службових завдань. Така підтримка включає з фінансове утримання, харчування, обмундирування, житло, медичне обслуговування та інші види допомоги. У ЗСУ надаються наступні види соціального забезпечення:

- грошове;
- продовольче;
- речове;
- медичне забезпечення;
- житлове;
- виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців [3].

Задля покращення соціального статусу військовослужбовців та зацікавленості у військовій службі необхідно модернізувати систему їхнього соціального захисту, враховуючи досвід країн НАТО. Порівняльний аналіз соціального забезпечення військовослужбовців України та країн-членів НАТО демонструє, що соціальні гарантії в країнах Альянсу значно вищі та забезпечують належний рівень життя з урахуванням соціально-культурних потреб військовослужбовців. У розвинених країнах світу поняття соціального захисту охоплює широкий спектр державної підтримки, включаючи матеріальну допомогу військовим пенсіонерам, постраждалим внаслідок поранень, захворювань чи втрати працездатності. Відтак, пріоритетним обов'язком держави є розробка та впровадження ефективного механізму

фінансового забезпечення військовослужбовців, який своєчасно реагуватиме на їхні потреби та гарантуватиме повноцінний соціальний захист особового складу Збройних Сил України в сучасних умовах розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України від 20.12.1991 р. № 2011–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (дата звернення: 09.11.2024).
2. Бондар М. І. Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні. *Економіка та суспільство.* 2021. № 34. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-10> (дата звернення: 09.11.2024).
3. Цюкало Л. В. Соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та його суть. *Ефективна економіка.* 2017. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5696> (дата звернення: 09.11.2024).
4. Марко І. Ю., Марко С. І., Чернишова І. М. Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського.* 2019. № 2. С. 135–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpcvds_2019_2_22 (дата звернення: 10.11.2024).

ГОНЧАРУК Дар'я Русланівна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

УЧАСТЬ У ВІЙСЬКОВИХ ДІЯХ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ РИЗИК

Умови сьогодення спричиняють процес ще більшого аналізу соціальних ризиків. Вважаємо доцільним проаналізувати поняття соціального ризику для розуміння його суті та важливості для особи. Дослівно науковці пояснюють цей термін як міру потенційної небезпеки настання несприятливих наслідків для людини, які пов'язані з обмеженням реалізації її прав чи першочергових потреб або неможливістю досягнення економічної самостійності чи соціального благополуччя.

Так, науковці в якійсь мірі відрізняються у своїх твердженнях стосовно об'єктів впливу та обов'язковості затвердження у

законодавстві. Одні з них вважають, що соціальний ризик здебільшого має вплив на найманих працівників та тих, що є наближеними до них за матеріальним статусом. Тобто соціальний ризик пояснюється як настання матеріальної незабезпеченості через втрату заробітку, доходу від трудової діяльності з економічних, демографічних чи фізіологічних причин [1, с. 405].

На противагу цьому трактуванню інші науковці стверджують, що поняття соціального ризику варто розглядати ширше, беручи до уваги не лише факт втрати матеріального забезпечення, що є важливою ознакою, але також втрату соціального статусу, засобів до існування, соціальну не адаптованість (не лише в межах трудових відносин). Інші ж науковці стверджують, що соціальний ризик варто аналізувати як юридичний факт, який є причиною появи або зміни відносин щодо соціального забезпечення. Важливою складовою виступає також нормативна визначеність та закріпленість відповідного соціального ризику у законодавстві для того, аби він став підставою для надання соціального захисту особі [2, с. 11].

У широкому розумінні соціальний ризик розуміється як складна життєва обставина, яка має різне походження, зокрема, політичне, економічне, психологічне тощо. Вона має певну вірогідність наступити, через що спричинити втрату людиною чи спільнотою людей засобів до існування, зменшення можливості забезпечити себе та своїх близьких людей необхідним рівнем матеріальних благ, аби мати можливість продовжити свою життєдіяльність, соціально адаптуватися та повернутися до нормального рівня життя.

Варто також зазначити, що соціальні ризики здатні видозмінюватися та займати різне класифікаційне місце у загальному списку соціальних ризиків. Сьогодні деякі соціальні ризики набирають актуальності, зокрема війна та її наслідки стали таким чинником. Українці залишаються без домовок, змушені переїжджати в безпечніші місця, втрачають рідних та щодня переживають стрес, а хтось безпосередньо на полі бою захищає свою країну. Таким чином, такий соціальний ризик як участь у військових діях є особливо актуальним сьогодні та потребує ґрунтовного аналізу.

Участь у військових діях можна трактувати як загальний соціальний ризик, який у свою чергу передбачає інші ризики та наслідки, що впливають не лише на учасника військових дій. Беручи участь у військових діях людина завжди перебуває під безпосереднім впливом фізичних та психологічних факторів небезпеки. Військові дії пов'язані з високим ризиком для здоров'я, зокрема, різного виду травми та навіть смерть. Під час воєнного стану у зоні небезпеки перебувають як військові, так і цивільні.

Залучення до військових дій може бути причиною різних серйозних психологічних наслідків. Наприклад, поширеним серед військових є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), який може призвести до депресії чи тривожних розладів, інших психологічних проблем, наркоманії, алкоголізму або конфліктів у родині чи навіть розлучень. Такі прояви є аспектом соціального ризику, адже впливають на особу, її функціонування та взаємодію в соціумі, здатність до пристосування після повернення з фронту та можливість і бажання жити мирне життя [3].

З-поміж фізичних та психологічних наслідків для особи, що брала участь у військових діях небезпечною є соціальна ізоляція. Часто військові, що повертаються з фронту, можуть відчувати себе відчужено від суспільства, що не в змозі їх зрозуміти та оцінити увесь їхній пережитий досвід. У цьому випадку суспільство виступає помічником у таких ситуаціях для того, аби полегшити процес адаптації та допомогти зрозуміти військовим, що вони не самотні та мають підтримку. У цьому можуть допомогти різні державні програми підтримки та допомоги: злагоджена співпраця здатна врятувати людей, які цього потребують.

Не можна нехтувати й економічними наслідками, адже вони стосуються як особи, що брала участь у військових діях, так і його членів родини. Під час війни існує тенденція втрати роботи, більше того, люди часто стикаються з проблемами в економічній адаптації після того як повернуться до цивільного життя. Окрім того, витрати на лікування, довготривалу реабілітацію та соціальну адаптацію переважно лягають на плечі родини або держави, що також може стати додатковим соціальним напруженням.

Таке явище як «війна» часто є причиною видозміни родинних стосунків, що виступає ще одним соціальним ризиком. Військова служба може додати проблем у фінансову сферу. До того ж переживання за рідну особу чи навіть її втрата відчутно позначаються на психологічному здоров'ї та благополуччі членів цілої родини.

Отже, якщо аналізувати участь у військових діях як соціальний ризик, то варто усвідомити, що така обставина несе у собі велику кількість наслідків, які можуть відобразитися на фізичному та психологічному здоров'ї особи та членів її родини. Такий соціальний ризик може стати причиною фінансових чи економічних проблем, що в результаті може мати вплив і на психічну складову здоров'я. Тому тут варто зауважити, що такі складові є взаємопов'язані між собою і їхні наслідки можуть мати суттєвий вплив.

Список використаних джерел

1. Топішко Н. П. Соціальні ризики як чинник регулювання системи соціального захисту населення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка.* 2009. Вип. 11. С. 401–411.
2. Устинов С. О. Зміст правовідносин у сфері соціального забезпечення в умовах ринкової економіки. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.05. Луганськ, 2011. 20 с.
3. Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад. *Міністерство охорони здоров'я України.* URL: <https://moz.gov.ua/uk/scho-treba-znati-pro-posttravmatichnij-stresovij-rozlad>.

КОСТЮК Олександр Вячеславович,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

зі спеціальності Публічне управління та адміністрування,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

З початку повномасштабного вторгнення й введення воєнного стану згідно Указу Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р., постало питання щодо можливості реалізації соціальної політики й надання соціальних послуг [4]. Особливої актуальності набули механізми організації надання гуманітарної підтримки та можливості евакуації осіб.

Координацію діяльності соціальної сфери в секторі гуманітарної та евакуаційної допомоги забезпечували обласні військові адміністрації. Так, відповідно до п.п. 19 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану проводити евакуацію населення у разі

виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони [6].

Отже, за таких умов надання соціальних послуг фактично поділилася на довоєнні гарантовані державою та сформувалися нові, які держава була вимушена надавати. В цьому питанні, варто надати належне й організаціям, які здійснювали безоплатну евакуацію та реінтеграцію населення. Деякі з них працювали в рамках міжнародних проектів, які з початку повномасштабного вторгнення активно почали надавати гуманітарну допомогу та евакуювати громадян з невідконтрольних територій. До них відносяться: некомерційна організація «Israel4Ukraine», волонтерські організації «Rubikus» та «Helping to Leave». Остання організація з початку вторгнення евакуювала більше 19 000 осіб, та надала більше 45 000 особам гуманітарну, фінансову та психологічну допомогу [3].

Варто зазначити, що деякі державні органи були створені виключно для здійснення евакуації та доставки гуманітарної допомоги на чітко визначених територіях. Одна з таких — спецпідрозділ «Білий янгол». Створений 01 грудня 2022 р. за ініціативою начальника Головного управління Національної поліції в Донецькій області Руслана Осипенка з метою забезпечення порятунку життя людей та надання всебічної допомоги населенню в районах бойових дій. За час своєї діяльності станом на липень 2024 року групи здійснили понад 3 тисячі бойових виїздів. Евакуювали понад 7,3 тис. людей, з них 800 дітей. Зокрема було евакуювано все цивільне населення міста Мар'їнка, а також усіх жителів з частини Очеретинської громади поблизу Авдіївки, тобто з територій, котрі наразі є окупованими. Екіпажі забезпечують всі етапи обов'язкової примусової евакуації дітей на Донеччині [1].

До основних проблем, які виникли з моменту повномасштабного вторгнення, належить й забезпечення внутрішньо переміщених осіб гуманітарною допомогою. Дана складова, на мою думку, була однією з найефективніших в більш безпечних регіонах країни, адже було створено, при підтримці місцевих громад, штаби для внутрішньо-переміщених осіб, які надавали одяг, засоби гігієни та консервну продукцію. Також, варто згадати й Товариство Червоного Хреста, яке здійснювало надання гуманітарної допомоги в вигляді пакунків з особливою гігієною та окремим паунком з їжею. Статистична інформація свідчить, що з початку повномасштабного вторгнення Червоний Хрест України надав понад 12 352 939 продуктових та гігієнічних наборів по всій Україні [2].

Щодо надання пенсій, то забезпечення осіб виплатами здійснювалось без проблем, але в умовно безпечних регіонах. Щодо

територій, які опинились в зоні бойових дій чи на непідконтрольних територіях, то варто зазначити, що виникла проблема в забезпеченні осіб пенсіями, які отримували її через поштового оператора. Хоча був створений механізм отримання пенсій через Акціонерне Товариство «Ощадбанк» чи Акціонерне Товариство «Укрпошта», проте, виникла проблема щодо реалізації забезпечення осіб, де ці установи перестали працювати через можливу загрозу для життя і здоров'я їх працівників. Дана проблема чітко описує проблему забезпечення осіб соціальними гарантіями під час військових дій. Варто відзначити, що держава створила механізм накопичення коштів на рахунках АТ «Ощадбанк», щоб особа не втратила свої кошти, а з моменту звернення за поновленням виплати змогла отримати суму коштів, яка фактично не була доставлена вчасно. Такий механізм чітко регулює знаходження коштів, що в свою чергу знімає тягар з пенсійних фондів [5].

Забезпечення осіб, які знаходяться в складних життєвих обставинах й потребують догляду стало великою проблемою на непідконтрольних територіях й в зоні бойових дій. Соціальні працівники, які здійснювали догляд за людьми, які потребували такої послуги, покинули небезпечні території задля власної безпеки. Тому, особа, яка через власні переконання не покинула таку територію вчасно фактично втратила даний вид соціального забезпечення через неможливість реалізації.

Реалізація соціальної політики в перший місяць повномасштабного вторгнення здійснювалась переважно в телефонному та електронному режимі, та як багато установ перейшли на дистанційну форму надання послуг. Проте, дана форма надання послуг не була поширена на території усієї країни, тому через певний період часу на територіях, де не велись активні бойові дії було відновлено роботу установ та закладів соціальної сфери. Більшість установ сектору надання соціальних послуг працювали й під час першого місяця повномасштабного вторгнення. Лише на окупованих територіях не працювали заклади, через можливу загрозу життю й здоров'ю як клієнтів, так і працівників установи.

Повоєнне відновлення в соціальній політиці повинно охопити більшу кількість осіб, ніж охоплює зараз. Важливо мотивувати громадян України, які покинули країну, повернутись, адже трудова криза, яка є наразі, в повній мірі впливає на економіку країни. Без якісного фінансового забезпечення соціальна політика не зможе функціонувати. Задля мотивування осіб повернутися назад в Україну, варто розвивати інформування, щодо недержавних пенсійних програм та популяризувати культуру соціальної держави.

Під популяризацією культури соціальної держави розуміється створення:

- 1) нових актуальних курсів з перекваліфікації;
- 2) соціальних проєктів на базі університетів (де буде розглядатись можливе покращення життя громад);
- 3) конкурсної й грантової програми щодо соціальних проєктів;
- 4) єдиної інформаційної платформи щодо соціального забезпечення громадян.

Кожний пункт має вагоме значення не лише для осіб, які покинули країну, але й значною мірою буде позитивно впливати на всі верстви населення. Також, такі кроки призведуть до перегляду цінностей осіб, які покинули країну та будуть мотивувати їх повертатись.

Соціальна політика після закінчення воєнного стану повинна не лише забезпечувати безперешкодне отримання соціального забезпечення, але й створити платформу для поширення соціального інформування та розвитку нових ініціативних проєктів. Реалізація соціальної політики повинна здійснюватися на всіх деокупованих територіях держави та надаватись на найвищому рівні. Має бути створений чіткий план реалізації й надання соціальних послуг на територіях в безпосередній близькості до території країни агресора. Також, мають бути створені інформаційні кампанії, щодо дій осіб, при повторній агресії та можливості відновити отримання соціальних послуг на більш безпечних територіях держави в разі переїзду особи. Також, важливо зазначити й про створення гнучкого законодавства, щодо забезпечення осіб соціальними послугами в разі повторної агресії на певних територіях. Законодавство повинно чітко описувати процес поновлення виплат чи послуг для особи, яка перемістилася на більш безпечну територію.

Список використаних джерел

1. Білий янгол. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Білий_янгол.
2. Національний комітет Товариства Червоного Хреста України. URL: <https://redcross.org.ua>.
3. Helping to Leave. URL: <https://helpingtoleave.org/uk>.
4. Про введення воєнного стану. Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>.
5. Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 р. № 162. *Верховна Рада України*.

6. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 27.07.2024 р. № 389–VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

КУНЦЬКА Тетяна Сергіївна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

зі спеціальності Публічне управління та адміністрування,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ ТА ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

Питання, пов'язані з біженцями, актуальні для нашої країни, оскільки географічне положення нашої країни сприяло створенню основних маршрутів незаконного переміщення мігрантів до Західної та Центральної Європи. Про це, зокрема, йдеться у висновку центру збору та обміну інформацією ЄС. В Україні також є внутрішні проблеми, які створюють додаткові труднощі в забезпеченні захисту біженців, і необхідно відповідати міжнародним стандартам і сучасному змісту міграційних правовідносин.

Тема адміністративно-правового статусу біженців та іноземців в Україні дуже актуальна, враховуючи глобальний міграційний процес, війну та переміщення пов'язаних з нею людей. Україна стикається з новими викликами в інтеграції біженців, захисті їх прав та приведенні внутрішнього законодавства у відповідність до міжнародних стандартів. Дослідження вказаного питання допоможе виявити прогалини в правовому регулюванні, забезпечує ефективну реалізацію прав, дає можливість знайти баланс між національними інтересами і гуманітарними зобов'язаннями, що важливо для розвитку правової системи.

Постановка проблеми дослідження адміністративно-правового статусу біженців та іноземних громадян в Україні пов'язана в першу чергу із необхідністю адаптації національного законодавства до умов сучасної міграційної кризи. Вказане, зокрема, зумовлено інтенсивним зростанням кількості біженців та іноземців через глобальні конфлікти, включно з війною в Україні; недостатньою ефективністю механізмів реалізації їхніх прав і свобод; прогалинами у нормативному

врегулюванні статусу та умов перебування; необхідністю гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами для забезпечення правової визначеності та захисту вразливих груп.

У контексті зростаючих глобальних викликів, таких як збройні конфлікти, економічна криза та стихійні лиха, Україна забезпечує належний адміністративний та правовий статус біженців та іноземців. Це питання має особливе значення в контексті європейської інтеграції, виконання міжнародних зобов'язань та дотримання прав людини.

Конституція України є гарантом подальшого розвитку системи захисту прав людини, а також прав і свобод громадян. Конституція встановлює державну правову систему захисту біженців та іноземців в Україні з наступними особливостями:

1. Правовий режим має загальний характер і поширюється на всі категорії іноземців.

2. Іноземці, особи без громадянства та біженці користуються тими самими правами, що й громадяни України.

3. Дія національного правового режиму щодо іноземців та біженців має певні межі: вони повністю не прирівнюються у правах та обов'язках до громадян України, зокрема іноземці, особи без громадянства та біженці не користуються в Україні більшістю політичних прав (не можуть об'єднуватися у політичні партії, не беруть участь в управлінні державними справами; не мають виборчих прав; не можуть брати участь в референдумах; не мають права рівного доступу до державної служби; не можуть створювати профспілки тощо); на них не поширюється обов'язок відбувати військову службу.

4. Національний правовий режим України має безумовний характер, він не поширюється на іноземців та біженців незалежно від того, чи мають громадяни України подібні права у відповідних країнах. Ст. 21 Конституції України гарантує, що «усі люди є рівні у своїй гідності та правах», а їх права і свободи є невідчужуваними та непорушними. Невідчужуваність прав і свобод — це внутрішня іманентна, «немінуча» властивість людини. Ця властивість прав і свобод полягає в тому, що можливості людини, які в них відображаються, є закономірною належністю кожної людської істоти. Вони виникають з моменту її народження і не потребують дозволу, схвалення з боку будь-кого, у тому числі й держави [1].

Непорушність основних прав і свобод як громадян України, так і іноземців, осіб без громадянства, включаючи біженців, чітко визначена в ст. 26 Конституції України. У ньому говориться, що «іноземці та особи без громадянства, які законно проживають в Україні, не тільки користуються тими ж правами і свободами, а й несуть ті ж обов'язки, що і громадяни України».

Закон України «Про біженців, та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» говорить, що особи, які шукають притулку в Україні, можуть отримати статус біженця, коли відповідні центральні органи виконавчої влади реалізують державну політику в області біженців. Державна міграційна служба, керуючись належними стандартами, визначає доцільність надання такій особі захисту у вигляді притулку.

У ст. 14 Закону України «Про біженців, та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» міститься положення, яке закріплює правовий статус біженців та визначає, що такі особи мають рівні з громадянами України права та свободи. Особи, що визнані біженцями, вважаються такими, що перебувають на території нашої держави постійно з моменту визнання їх біженцями [2].

У ст. 15 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» визначено перелік особистих прав, якими наділені особи, що отримали статус біженців. До них належить, зокрема: право на працю та відпочинок; право на охорону здоров'я та медичну допомогу; на пересування та вільний вибір місця проживання, право в будь-який час вільно покинути територію України; право на зайняття підприємницькою діяльністю; право на освіту; право на свободу світогляду та віросповідання; право на звернення до представницьких органів державної влади; право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних органів або їх посадових осіб, зокрема право оскарження їх рішень у судовому порядку [2].

До цього переліку також належать такі соціальні права, як: право на грошову допомогу або пенсію як вид соціального забезпечення; права, пов'язані зі шлюбними відносинами, зокрема право вступати в шлюб або право його розірвати; права, що витікають із відносин власності, а також інтелектуальні права, пов'язані з правом володіння, користування та розпорядження результатами інтелектуальної чи творчої діяльності. У Законі також вбачається принцип рівноправ'я та заборони дискримінації осіб, за якими відповідно до українського законодавства закріплено статус біженця.

Але як зазначає А. Хомченко, положення, які визначають право біженців на надання фінансової допомоги, пенсій та житла за місцем проживання, не можуть бути виконані частково. Адже складна економічна ситуація і недосконала фінансова система України не дозволяють повною мірою реалізувати вищевказані соціальні права і гарантії [3].

Тонкощі проблеми полягають головним чином в тому, що біженці — це коло людей, наділених основними правами людини, як і всі громадяни певного суспільства, але в деяких випадках вони володіють

певними стандартами міжнародних угод, перевагами і пільг. На думку вчених, подібні юридичні особливості утворюють невід'ємне правове явище, в сукупності охоплюється поняттям «правовий статус біженців». При наданні статусу біженця особа визнається тільки в якості біженця.

Враховуючи особливості правового статусу особи, таку особу може бути визнано біженцем лише за наявності умов, визначених законодавством України. Сама процедура отримання статусу біженця досить складна, а факти, надані заявником, дозволяють визначити, чи відповідає така особа всім зазначеним критеріям в українському законодавстві меті якою керується законодавець в Законі України «Про правовий статус біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [4, с. 40].

Висновки. Адміністративно-правовий статус біженців та іноземців в Україні — це правова категорія, яка визначає набір прав відповідно до законів країни та міжнародних зобов'язань України, тому адміністративно-правовий статус біженців багато в чому схожий зі статусом іноземців, але має деякі відмінні риси. особливості, які не дозволяють нам говорити про їх індивідуальність.

Перш за все, біженці, на відміну від звичайних іноземців, не користуються захистом свого громадянства і офіційно вважаються громадянами (підданими), але не користуються захистом свого громадянства і пов'язані зобов'язаннями. Крім того, біженці, відповідно до норм міжнародного права, не підлягають екстрадиції в країну, яка може піддатися переслідуванням, в іншому випадку сенс права на притулок буде втрачено. Відповідно до Закону України «Про правовий статус біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», біженці та особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту, не можуть бути повернуті в країну походження.

Таким чином, особа, визнана біженцем в Україні, буде користуватися додатковими правами порівняно з іноземцем, значно розширюючи обсяг прав і свобод. Все це дозволяє зробити висновок, що суб'єкти даної категорії наділені особливим адміністративно-правовим статусом.

Таким чином, подальші дослідження спрямовані на аналіз ефективності впровадження міжнародних стандартів в Україні, а також розробку інноваційних підходів до управління міграцією можуть допомогти здійснити врегулювання законодавства та надати уточнення таким особам відповідного статусу. Адміністративно-правовий статус біженців та іноземців в Україні є важливою сферою державного регулювання, яка потребує комплексного підходу для забезпечення балансу між правами людини, національною безпекою та соціальними інтересами.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Закон України від 08.07.2011 р. № 3671–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.
3. Хомченко А. Проблемні питання Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». URL: <http://naub.oa.edu.ua/2012/problemni-pytannya-zakonu-ukrajiny-pro-bizhentsiv-ta-osib-yaki-potrebuyut-dodatkovoho-abo-tymchasovoho-zahystu>.
4. Ковалишин І. Правовий статус біженців в Україні як вид правового статусу іноземців. *Право України.* 2001. № 2. С. 38–42.

ЛОВЕЙКІНА Юлія Володимирівна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

зі спеціальності Публічне управління та адміністрування,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні спричинив значні виклики в управлінні соціальною політикою, особливо щодо підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Адміністративно-правові заходи, що спрямовані на захист та підтримку цієї вразливої категорії громадян, є необхідною умовою для забезпечення стабільності та соціальної справедливості.

Згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів

насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1]. Ще в 2014 році, внаслідок збройної агресії РФ, анексії Автономної Республіки Крим та проведення терористичних операцій на Донбасі, багато людей вимушені були мігрувати в більш безпечні місця. Проте у 2022 році ситуація загострилася через повномасштабне вторгнення Росії на територію України, що стало однією з причин масового переміщення населення в інші регіони України та за її кордони.

Для внутрішньо переміщених осіб важливим є захист їхніх прав та свобод від держави. Особливе місце займає соціальний захист внутрішньо переміщених осіб України. Варто зазначити, що внутрішньо переміщені особи переважно залежать від допомоги держави чи міжнародних та регіональних гуманітарних організацій. Для них найнеобхіднішим є забезпечення потрібних засобів для їхнього існування таких, як: надання житла або певних умов для їхнього проживання; отримання відповідної медичної допомоги, безоплатних ліків; доступність їжі та води; можливість до здобуття освіти та професійного навчання; доступність до працевлаштування та соціального захисту [2].

Про реалізацію соціальної політики та соціальної підтримки населення, насамперед, мають відповідати органи державної влади, як вищий гарант забезпечення прав та обов'язків громадян. У свою чергу органи центральної влади мають керуватися Конституцією та Законами України. Тому, від 20 березня 2022 р. діє Постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам», яка діє з метою забезпечення виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам виділити Міністерству соціальної політики 10 000 млн грн на програму в загальному фонді державного бюджету 2501480 «Надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» [3]. Дана Постанова, певним чином, надає фінансову підтримку для ВПО, яка забезпечує людям покриття базових потреб, особливо в умовах втрати домівок через агресію РФ. Таку послугу можна отримати на порталі «Дія», в Центрі надання адміністративних послуг (ЦНАП) або в структурних підрозділах з питань соціального захисту населення районної у м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчі органи сільської, селищної, міської ради. Допомога призначається на шість місяців на сім'ю, яка вперше звернулася за призначенням допомоги, та виплачується щомісяця одному з членів сім'ї у такому розмірі: для осіб з інвалідністю та дітей — 3 000 гривень; для інших осіб — 2 000 гривень.

Органи місцевого самоврядування не залишаються в стороні і теж активно проводять соціальну підтримку для ВПО. Більш того, саме місцеві органи влади є більш мобільнішими в цьому питанні:

1. Місцеве самоврядування набагато ближче до своєї громади, мають безпосередній контакт із населенням та краще розуміють їхні потреби.

2. Місцева влада часто співпрацює з волонтерськими організаціями, благодійними фондами та міжнародними партнерами, як результат — дозволяє швидше залучати додаткові ресурси та надавати допомогу для ВПО.

3. Місцева влада, використовуючи власний бюджет, розподіляє фінансові ресурси для цільової допомоги ВПО.

Загалом, на заході України створено тимчасові приміщення для внутрішньо переміщених осіб, як зі сторони окремих громадян, так і органами державної влади, так звані «житлові модулі». Варто зазначити, що країни Європейського Союзу надають велику допомогу у забезпеченні ВПО тимчасовим житлом. Урядом України було створено у мобільному застосунку «Дія» послугу «Відновлення». Через неї можна подати електронну заяву, щоб отримати кошти на ремонт пошкодженого житла. А також було створено програму доступного кредитування житла «Оселя» [2, с. 57].

Соціальна політика та підтримка ВПО є важливим компонентом для загального добробуту населення, але така діяльність здійснюється не лише державою, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, але й самим населенням, яке може діяти у позитивному та негативному напрямку по відношенню до внутрішньо переміщених осіб. Яскравим прикладом може служити підняття оренди житла в західних областях України, які є більш безпечними регіонами для проживання. Такі недобросовісні орендодавці користуються і так критичним становищем даних осіб, «наживаючись» у воєнний стан. На таку категорію «орендодавців» держава або місцеве самоврядування не може впливати, але можна й поінформувати.

У підсумку, держава в умовах воєнного стану, направила частину своїх ресурсів на соціальне забезпечення такої категорії людей як внутрішньо переміщені особи. Управління соціальною політикою в цьому напрямі спрямоване на забезпечення базових потреб цього населення різної категорії через фінансову, правову та організаційну підтримку. Постанова Кабінету Міністрів України про виплату ВПО є інструментом, що надає адресну фінансову допомогу на покриття витрат на проживання, включно з оплатою комунальних послуг. Вона також створює можливість отримання допомоги через зручні електронні сервіси, такі як мобільний додаток «Дія», що пропонує доступ до

підтримки. Місцеві органи влади активно залучаються до підтримки ВПО, використовуючи свої переваги у швидкому реагуванні та доступності. Їхня мобільність забезпечується близькими до громади, співпрацею з волонтерами та фондами, а також гнучким розподілом місцевих ресурсів.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.10.2014 р. № 1706–VII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
2. Блюк Н. В. Адміністративно-правові аспекти соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 5. С. 55–59. URL: <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2023.11>.
3. Про деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF>.

МІСІНКЕВИЧ Анна Леонідівна,

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри трудового, земельного та господарського права,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В АСПЕКТІ ВЕДЕННЯ АГРОБІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

З другим етапом відкриття ринку земель в Україні з січня 2024 року та безперечним процесом нашої держави до інтеграції в члені Європейського Союзу й узгодженням вітчизняного аграрного законодавства до стандартів і нормативів аграрного законодавства Європейського Союзу, то наш агробізнес відчув певні зміни в аспекті свого соціального забезпечення.

Прийнята у 2022 році Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання грантів бізнесу», надала можливості на території України розвивати малий та середній агробізнес в напрямку розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства за рахунок державної підтримки. Ця програма дає можливість створити свій унікальний агробізнес та залучити до нього сільське населення

відповідної територіальної громади та осіб переселенців, які через війну були вимушені покинути свої домівки і переселитися в більш спокійніші регіони нашої держави. Відповідно до такої програми отримувач такого гранту, зобов'язується створити робочі місця та працевлаштувати на них осіб на повну тривалість робочого дня із встановленням заробітної плати таким особам у розмірі, не меншому ніж встановлений законодавством мінімальний розмір заробітної плати, що підтверджується сплатою єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за заробітною платою, нарахованою особам, з якими трудові договори було укладено протягом відповідного строку, у розмірі, не меншому ніж розмір єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, розрахований з мінімальної заробітної плати [1].

Такі гранти на розвиток агробізнесу надає Мінекономіка України за погодження з Мінагрополітикою України. Гранти надаються для висадки та облаштування насаджень на земельній ділянці або на суміжних земельних ділянках. Гранти надаються у розмірі до 70 відсотків вартості проекту висадки насаджень, але не більше 10 000 000 гривень відповідно до суми на один гектар. Гранти надаються для висадки та облаштування не більш як 25 гектарів насаджень за умови встановлення системи зрошення та водозабору для усіх культур, крім винограду [1]. Ще одним цікавим моментом підтримки та розвитку агробізнесу є розроблена та прийнята програма субсидії на землі сільськогосподарського призначення для ведення фермерського господарства. Це питання регулюється Законом України «Про адміністративну процедуру» [2], Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції» [3], «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі, та організаціям водокористувачів» [4], «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення компенсації витрат за гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення» [5]. Мета такої програми це фінансова підтримка та розвиток тваринного фермерства на сільськогосподарських землях, а також це сприяння відбудові та розширення меліоративних систем по всій території України на землях сільськогосподарського призначення. Необхідно зазначити також, що цією програмою було прийняте основоположне завдання щодо

розмінування сільськогосподарських земель, які були задіяні для ведення агробізнесу. Ми маємо невтішну картину, коли в 2022 році були деокуповані території північної та східної частини нашої держави від рашиських загарбників і як виявилось, що величезні площі сільськогосподарських земель, де знаходилися фермерські господарства були заміновані і фермерам приходилося власними фінансовими та організаційними силами проводити таке розмінування для того щоб відновити свій агробізнес, який так вже був на межі банкрутства. Ці всі програми щодо відновлення та розвитку малого та середнього агробізнесу є активними та доволі успішно проводяться через електронний реєстр через портал Міністерства аграрної політики та продовольства України. Варто зазначити, що це не весь спектр допомоги, який потрібний для відновлення діяльності агробізнесу у нашій державі.

На наше переконання необхідно розробити та прийняти нові грантові програми щодо відновлення, раціонального використання та охорони земель сільськогосподарського призначення, що дасть можливість відновити родючий потенціал наших угідь по всій території України і підняти ведення агробізнесу на новий рівень розвитку. Ми також вважаємо, що у зв'язку із запуском другого етапу земельної реформи необхідно для малого та середнього агробізнесу надати безвідсоткові кредити на придбання земель сільськогосподарського призначення для розвитку саме тваринництва в Агропромисловому комплексі тому, що багато ферм у перший рік війни на території нашої країни було знищено. Така діяльність приведе за собою до розвитку територіальних громад і до нових робочих місць у цих місцевостях.

Отже, європейська інтеграція та відкриття ринку земель в Україні дає ключові можливості для економічного, соціального забезпечення розвитку агробізнесу у нашій державі та запровадження на рівні норм ЄС відповідних грантових програм допомоги щодо розвитку рослинництва та тваринництва у сільському господарстві.

Список використаних джерел

1. Деякі питання надання грантів бізнесу. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2022 р. № 738. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF>.
2. Про адміністративну процедуру. Закон України від 17.02.2022 р. № 15. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20>.
3. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської

- продукції. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.03.2024 р. № 300. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2024-%D0%BF>.
4. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі, та організаціям водокористувачів. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2024 р. № 628. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/628-2024-%D0%BF>.
 5. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення компенсації витрат за гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.05.2024 р. № 580. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-2024-%D0%BF>.

ПОЛЖАК Діана Іванівна,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності Соціальна робота, Хмельницький національний університет*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ ЖІНКАМИ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВИЦЯМИ ЗСУ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну відіграло роль рушійної сили процесів інтеграції жінок у Збройні сили України. Жінки масово стали долучатися до боротьби за свободу та незалежність України, доєднуватися до лав ЗСУ. Кожного дня жінки-військовослужбовиці доводять, що вони можуть виконувати найрізноманітніші завдання, на рівні з чоловіками, від адміністративних завдань у штабі до виконання завдань безпосередньо в зоні активних бойових дій. Це зумовлює актуальність дослідження даної теми. У нас на меті виділити основні проблеми, з якими стикаються жінки під час проходження військової служби, віднайти шляхи для покращення умов їх служби.

Жінки в армії завжди займали важливе місце, але на жаль протягом тривалого часу їх участь залишалась не поміченою, їх обмежували лише допоміжними функціями.

Тривалий час жінкам адресувались звинувачення в кумівстві та інтимних зв'язках заради кар'єрного зростання; їм перешкождали в отриманні військової освіти, цькували й принижували. Не дивлячись на усі труднощі, що були на шляху жінок, вони продовжували боротись за можливість нести військову службу. Варто віддати належне за їх внески у військових конфліктах різних часів та країн. Це ще один доказ їхньої незламності, мужності та цілеспрямованості. На разі, жінки мають можливість вільно навчатися військовій справі, нести службу на рівні з чоловіками, але боротьба за рівні права продовжує тривати.

Серед проблем гендерної рівності в армії, запропонованих О. Петровою, можна виділити наступні:

- стереотипність — виокремлення військової справи як суто чоловічої роботи. Це створює не аби які проблеми на шляху інтеграції жінки у військові підрозділи та кар'єрного росту;

- розшарування посад — жінок часто призначають на ті посади, які вважаються менш небезпечними, а чоловіків навпаки;

- адаптація / інтеграція — багато навчальних баз та програм підготовок не адаптовані до фізичних можливостей та особливостей жінок. Відсутність психологічного супроводу під час інтеграції жінок в переважно чоловічі колективи, що часто супроводжується стресом;

- замовчування випадків сексуального домагання та відсутність підтримки, в таких випадках [1; 2].

Аналіз досягнень та прогалин вказує на те, що варто вдосконалювати в роботі військового керівництва чимало аспектів. За останній період вище командування Збройних Сил України зробило значний прорив вперед, але існують ще деякі прогалини, над якими варто попрацювати.

Досягнення військового керівництва Збройних Сил України стосовно жінок-військовослужбовців:

- ЗСУ значно збільшили кількість жінок, які займають різні посади, в тому числі бойові;

- дякуючи співпраці із міжнародними партнерами, у ЗСУ впроваджуються освітні заняття, які стосуються гендерних питань, що дає змогу уникнути проявам дискримінації чи стереотипного мислення стосовно жінок-військовослужбовців.

- затвердження нормативно-правової бази, що має створити безпечні умови служби для жінок та запобігти випадкам сексуальних домагань чи насилля.

На противагу цим досягненням, на жаль, все ще вистачає чимало прогалин:

- обмеження кар'єрного зросту, тобто жінки рідко призначаються на керівні посади;

- відсутність санітарних норм та відповідного спорядження, що відповідатиме фізіологічним особливостям і потребам жінок;
- питання декрету не завжди врегульоване потрібним чином.

Список використаних джерел

1. Петрова О. Проблеми гендерної рівності у збройних силах. *Журнал соціології*. 2021. № 3. С. 23–30.
2. Бриндіков Ю. Забезпечення гендерного паритету в лавах збройних сил України: здобутки та прогалини. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*: Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 98. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2024. С. 23–27.

СВИНОБОЙ Дарія Сергіївна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Соціальний захист завжди займав важливе місце у створенні та реалізації соціальної політики в Україні. Статтею 46 Конституції України передбачено, що Україна є соціальною державою, яка спрямовує свою діяльність на забезпечення права всіх громадян на соціальний захист [1].

Однією з найважливіших складових національної безпеки та обороноздатності країни, особливо в умовах воєнного стану є соціальний захист. У час військових конфліктів та політичної нестабільності забезпечення належного рівня соціальних гарантій для військових набуває не лише соціального, але й стратегічного значення.

Соціальний захист охоплює не тільки забезпечення матеріальних потреб військовослужбовців, але й надання психологічної підтримки, медичної допомоги та реалізацію програм реінтеграції після виконання бойових завдань. Не менш важливим є врахування досвіду інших країн для адаптації найкращих практик з урахування специфіки національної політики у сфері захисту прав військових.

Найбільш точним визначенням поняття «соціального захисту», можна вважати думку М. Чорної, яка зазначає, що соціальний захист —

це система економічних, соціальних, правових, організаційних заходів, що забезпечує працездатній людині і громадянину відповідні умови для поліпшення добробуту за рахунок особистого трудового внеску, а непрацездатним та соціально вразливим верствам населення — гарантії у користуванні суспільними фондами споживання, матеріальну підтримку, зниження податків [2, с. 156].

Конституція України ст. 17 закріплює обов'язок держави забезпечувати соціальний захист громадян України, які перебувають на військовій службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей [1]. Права військовослужбовців на соціальний захист також закріплюються такими законами, як Закони України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

Після введення воєнного стану в Україні, було запроваджено багато новел до законодавства, які суттєво змінили соціальне забезпечення військовослужбовців. Першим і найбільш значущим можна виділити підвищення суми грошового забезпечення військовослужбовців. Такий крок держави допомагає компенсувати ризики, які пов'язані з виконанням військових завдань, зокрема в умовах бойових дій, а також покращує умови життя військовослужбовців та членів їх сімей.

Разом із цим не менш важливим стало розширення переліку тих категорій осіб, яких визнають ветеранами війни. Включення нових категорій до списку ветеранів війни дозволяє надати їм відповідні соціальні гарантії, такі як медичне обслуговування, пільги на житло, фінансову підтримку та психологічну допомогу. Це можна вважати проявом визнання важливості їх ролі у захисті держави та створення умов для їх реінтеграції в суспільстві.

Важливим аспектом соціальної підтримки військовослужбовців є питання забезпечення їх житлом. У цьому випадку є можливість забезпечення житлом або, за бажанням самого військовослужбовця, отримання грошової компенсації за належне йому для отримання житло [3]. Проте у цьому процесі багато прогалин та він є надто бюрократизованим, так як відсутня конкретна та прозора система, яка б займалась управлінням квартирним обліком військовослужбовців, а також наявність зловживань службовим становищем, що призводить до нечесного розподілу житла.

Соціальний захист військовослужбовців також включає в себе різноманітні пільги, до яких слід віднести 50-відсоткову знижку плати за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні

послуги (водопостачання, газ, електрична, тепла енергія та інші послуги). Не менш важливим є те, що для військовослужбовців передбачений безоплатний проїзд залізничним, повітряним, водним та автомобільним (за винятком таксі) транспортом, а також всіма видами транспорту загального користування міського, приміського та міжміського сполучення [3].

Військовослужбовці, а також особи що перебувають у резерві чи є військовозобов'язаними, які зазнали поранень або травм під час виконання своїх службових обов'язків, пов'язаних із захистом своєї держави мають право на отримання певної групи інвалідності. Крім того вони можуть розраховувати на одноразову виплату грошової допомоги. Все це повинно сприяти забезпеченню належного рівня життя та їх реабілітації.

Також слід зазначити, що після повернення військовослужбовців з військових дій, вони часто потребують психологічної реабілітації. Оскільки під час служби вони стикаються з інтенсивним стресом, травматичними подіями та надзвичайними ситуаціями, що можуть призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу. Такий стан може негативно впливати на їх психічне та фізичне здоров'я. Психологічна допомога та підтримка, яку надають спеціалізовані реабілітаційні центри та фахівці допомагає військовим повернути емоційну рівновагу та самоконтроль.

Отже, соціальний захист військовослужбовців є одним з ключових елементів соціальної політики України, особливо в умовах воєнного стану. Забезпечення матеріальної підтримки, медичної та психологічної допомоги, а також соціальних гарантій — є не лише проявом турботи держави про тих, хто захищає її незалежність, але і важливим компонентом національної безпеки. Оновлене законодавство щодо підвищення грошового забезпечення, розширення списку ветеранів та підтримки у вигляді житлових і транспортних пільг сприяє зміцненню соціального статусу військовослужбовців та забезпечують умови для їх реабілітації та інтеграції в суспільство. Проте, все ж існують проблеми та прогалини, які потребують вдосконалення для більш ефективної реалізації прав і гарантій військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Чорна М. Сутність права громадян на соціальний захист. *Підприємство, господарство і право.* 2019. № 4. С. 151–156. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/29.pdf>.

3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України від 20.12.1991 р. № 2011–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>.

СТЕНЬГАЧ Надія Олександрівна,

*кандидатка історичних наук, доцентка,
професорка кафедри теорії та історії держави і права,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

**СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ПІСЛЯВОЄННОМУ
НАСЕЛЕННЮ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ
(СЕРЕДИНА ХХ СТОЛІТТЯ)**

Коли в 1945 році закінчилася Друга світова війна, британський народ, як і багато інших націй, намагався змиритися з жахливими наслідками війни: понад 450 000 британських солдатів і цивільних було вбито і ще більше було важко поранено; сім'ї та громади були зруйновані; міста та будинки були перетворені на руїни; а служби соціального забезпечення намагалися впоратися з тягарем фізичних і психологічних захворювань не лише серед військовослужбовців, але й серед цивільного населення. Спокій не приніс негайного полегшення від стресу чи будь-якого швидкого повернення до нормального життя. Швидше за цим послідував поступовий процес індивідуального та громадського пристосування до соціальних і політичних умов, лише частково впізнаваний попередніми поколіннями. Перешкоди на шляху відновлення стосувалися не лише внутрішнього середовища. Збереження глобальної нестабільності під час холодної війни, очевидно у відповідях Заходу на консолідацію радянської влади, Корейську війну та гонку озброєнь, а також наближення Суецької кризи 1956 року та міграцію робітників і біженців, посилили тривоги та страхи чоловіків і жінок, які вже стали вразливими через кумулятивний стрес розлуки, травм і втрати.

Коментуючи труднощі, з якими зіткнулися післявоєнні сім'ї, угорський психоаналітик Терезе Бенедек (1892–1977) попереджала, що ветеранам війни та їхнім сім'ям буде важко впоратися з миром, тому що «пристосування до цивільного життя може поставити нанівець уже вичерпану здатність до адаптації», і людина піддається новому стресу [1, с. 643]. Застереження Бенедек резонувало з широко поширеними переконаннями, що ретельна реконструкція на багатьох

рівнях британського життя була необхідною для того, щоб відновити відчуття безпеки та захищеності та підвищити здоров'я та продуктивність нації, яка переживає стрес. У 1945 році учасники наукового дослідження під назвою *Rebuilding Family Life in the Post-War World* за редакцією філантропа сера Джеймса Марчанта (1867–1956) зосередили особливу увагу на викликах, з якими стикалося британське населення, зокрема необхідність зупинити спад народжуваності, а також нагальну потребу оцінити, відновити економічну стабільність, покращити харчування та освіту, а також сприяти психологічному та духовному благополуччю нації [2, с. 42–53]. У заключному розділі, який чітко зосереджувався на несприятливих наслідках війни для сімейного життя, сер Артур МакНелті (1880–1969), який був головним лікарем між 1935 і 1941 роками, цитував британського історика лорда Елтона (1892–1973), щоб підкреслити центральну роль сім'ї в будь-яких післявоєнних планах соціальної реконструкції: «Мета полягає у відновленні землі, на якій сім'ї могли б жити разом у щасті та задоволенні з відчуттям безпеки» [2, с. 109].

Занепокоєння щодо підвищення стабільності сім'ї та економічної впевненості сформувало післявоєнну соціальну політику та політику соціального забезпечення, спрямовану на зміцнення фізичного здоров'я, психологічного благополуччя та соціальної рівності по обидва боки Атлантики. Протягом 1940-х і 1950-х років британські уряди, як лейбористи, так і консерватори, що змінювали один одного, виступили з низкою ініціатив і законодавчих реформ, спрямованих на відновлення міст і ландшафтів, зруйнованих бомбами, відновлення психологічного та фізичного благополуччя та сприяння сімейному життю. Олімпійські ігри, що відбулися в Лондоні в 1948 році, широко відомі як «Ігри суворой економії», і Фестиваль Британії в 1951 році являли собою навмисні спроби з боку уряду підвищити моральний дух і підвищити довіру до британської науки, технологій і мистецтва [3, с. 87–89]. Послуги охорони здоров'я були реорганізовані відповідно до Закону про національну службу охорони здоров'я 1946 року, законодавства, яке робило медичне обслуговування безкоштовним для всіх у пункті доставки. Хоча економічні обмеження незабаром почали обмежувати надання безкоштовних рецептів і безкоштовної стоматологічної допомоги, Національна служба охорони здоров'я змінила організацію та доступність медичних послуг по всій країні, і пацієнти та сучасні коментатори з гордістю вважали її символом прогресивних післявоєнних зобов'язань щодо реформ [3, с. 128–130].

Інші суттєві соціальні зміни були більш частковими та поступовими, спричиненими не лише війною, але й продовженням та модифікацією міжвоєнних соціальних і культурних зрушень. Хоча

багато військовослужбовців повернулися на роботу, з якої вони звільнилися під час війни, жінки ставали дедалі важливішими та помітнішими членами робочої сили. Молоді жінки також почали отримувати користь від розширення вищої освіти, дедалі більше випускників школи вступали до університетів і педагогічних коледжів [4]. У поєднанні з прагненням феміністок другої хвилі подолати культурну та політичну нерівність, такі зміни сприяли переосмисленню гендерних відносин і сімейної динаміки, викликавши запеклі дебати серед політиків і лікарів щодо впливу працюючих матерів на особисте здоров'я та здоров'я сім'ї. Саме після нових змін у трудовій практиці та сімейних очікуваннях баланс між роботою та особистим життям був прийнятий як ключова концепція в спробах прищепити більшу стійкість до стресу серед післявоєнного населення та відновити детермінанти внутрішньої стабільності та продуктивності праці [4].

Список використаних джерел

1. Benedek T. The psychosomatic implications of the primary unit: mother-child. *American Journal of Orthopsychiatry*. 1949. № 19. P. 642–654.
2. McLoughlin M. Rebuilding Family Life in the Post War World. / ed. by Sir James Marchant. K.B.E., LL.D., F.R.S. (Odhams Press, Ltd., 2s.). *Blackfriars*. 1946. Vol. 27, Iss. 312. pp. 117. <https://doi.org/10.1017/S1754201400048931>.
3. Jackson M. (ed.) *Stress in Post-War Britain, 1945–85*. New York (NY): Routledge; 2015. PMID: 28661615. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28661615>.
4. The 'Homes for All' policy. *BBC*. URL: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zsd68mn/revision/5>.

ШВЕЦЬ Катерина Віталіївна,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності Соціальне забезпечення,*

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Україна, на шляху до вступу в Європейський Союз та НАТО, використовуючи досвід інших держав, вибудовує національну систему

джерел права на основі Конституції України як основоположного закону, який закріплює політико-правові основи взаємовідносин суспільства, держави та особи.

Одним із конституційних обов'язків держави є забезпечення соціального захисту свого населення та створення умов для їх достатнього життєвого рівня. Ст. 46 Конституції України визначає соціальний захист громадянина як його право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [1, с. 91; 3].

Водночас деякі категорії громадян потребують соціального захисту не лише через втрату можливостей самостійно та повноцінно забезпечувати своє існування, а й через об'єктивну необхідність у додатковому соціальному захисті з боку держави. До таких вразливих категорій належать військовослужбовці та прирівняні до них особи, адже їх діяльність безпосередньо пов'язана з безпекою для життя і здоров'я. Відповідно вразливими стають і члени їх сімей, які також перебувають в особливих умовах, що суттєво відрізняються від умов життя інших осіб. Вирішення питання соціального захисту цієї категорії громадян має стати першочерговим завданням для держави [2, с. 32–33; 10, с. 61–62].

Тому важливо звернутися до закордонного досвіду, а саме цікаво, що: соціальне забезпечення військовослужбовців та їх сімей в країнах НАТО є важливим аспектом державної політики, що включає різні форми підтримки: прямі виплати, спеціальні заохочувальні виплати, компенсації, пільги для військовослужбовців та членів їх сімей. До прямих виплат належать грошове забезпечення, квартирне забезпечення та видача продовольчих товарів. Спеціальні виплати із заохочувального фонду передбачені для військовослужбовців, які працюють в екстремальних або особливих умовах, з метою заохочення до роботи в складних умовах. Компенсації виплачуються за непередбачувані витрати, такі як зміна місця роботи або високі тарифи на проживання в певних регіонах.

У країнах НАТО виплати на переміщення військовослужбовців та їх сімей на нове місце служби повністю покриваються. У США військовослужбовці та їх сім'ї отримують 50 % знижки на квитки комерційних авіаліній, автобусні та залізничні перевезення, а також на оренду номерів у готелях та автомобілів. Пільги для військовослужбовців включають безкоштовне медичне обслуговування, різні види страхування та освітні послуги. Пільги для членів сімей військовослужбовців гарантовані низкою соціальних програм, таких як пільги на освіту, дошкільні заклади, та покупки у спеціалізованих

магазинах [8, с. 72]. Члени сімей діючих військовослужбовців, пенсіонерів, а також загиблих або зниклих безвісти під час виконання службових обов'язків мають право на пільги. Вони включають позачергове працевлаштування, яке не має перевищувати 6 місяців, а також переваги при отриманні роботи з неповним робочим днем або за сумісництвом [8, с. 72].

Одним із напрямів соціального забезпечення для військовослужбовців та їх сімей є їх забезпечення житлом. У США однією з основних проблем є дефіцит сучасного житлового фонду, тоді як у Туреччині більшість офіцерів проживають у будинках пільгового житлового фонду Міністерства Національної оборони. Житло споруджують за єдиною програмою під керівництвом Генерального штабу [8, с. 72–73].

Аналіз досвіду країн НАТО у порівнянні з Україною показує, що більшість нормативно-правових актів України, які закріплюють соціальні гарантії для військовослужбовців, не враховують рівня життя та витрат, які військовослужбовці несуть, захищаючи свою країну. Кожна країна має свої особливості створенні умов для надання соціального забезпечення військовослужбовцю та їх сім'ї, але у більшості країн держава піклується про його якість та реальну можливість отримання пільг [8, с. 73].

Військові, які потрапили в полон або зникли безвісти (крім тих випадків, коли військовий здався в полон самостійно), продовжують отримувати щомісячне грошове забезпечення [7]. Сім'я кожного українського військового, який загинув за свободу та незалежність під час повномасштабної війни, має право на одноразову грошову допомогу. Обов'язковою умовою її надання є те, що родичі загиблого не повинні проживати у РФ чи в Білорусі, а також не можуть бути засуджені за державну зраду, колабораційну діяльність чи пособництво державі-агресору [5].

Сім'ї військовослужбовців, які зникли безвісти та згодом були оголошені померлими, зможуть отримати одноразову грошову допомогу протягом трьох років з моменту набрання чинності судового рішення. Відповідні зміни до порядку виплат ухвалив Кабінет Міністрів за пропозицією Міністерства оборони України.

Раніше трирічний термін подання документів на отримання одноразової грошової допомоги рахувався від дати смерті, зазначеної у свідоцтві, що призводило до того, що близькі родичі військових, яких суд оголошував померлими після тривалого періоду відсутності, могли втратити право на допомогу через сплив термінів ще до моменту ухвалення самого судового рішення. Тепер відлік часу на оформлення допомоги починається з дня набрання законної сили рішенням суду про

оголошення військовослужбовця померлим, що дозволить забезпечити соціальні гарантії для родин загиблих захисників та захисниць. Нові правила передбачають збільшення розміру виплат до 15 млн грн у випадку загибелі військовослужбовця. Ця сума є безпрецедентною для України та демонструє прагнення держави забезпечити гідну підтримку родинам загиблих захисників [4; 9].

Нещодавно запроваджено надання позачергової виплати одноразової грошової допомоги особам з інвалідністю I групи через потребу невідкладного та вартісного лікування. Нерідко, через тривалий термін очікування в загальній черзі, вони не встигають отримати допомогу за життя [4; 5].

Право на отримання грошової допомоги мають: члени сімей загиблих (померлих) військовослужбовців; військовослужбовці, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, пов'язаних з виконанням обов'язків військової служби; військовослужбовці, які отримали поранення, контузію або каліцтво без встановлення інвалідності. Важливо зазначити, що коло осіб, які мають право на отримання допомоги, розширилося, так як право на її отримання гарантовано для цивільних осіб, які виконували завдання в інтересах оборони України та зазнали поранень [5].

Розмір грошової допомоги залежить від прожиткового мінімуму для працездатних осіб. На 2024 рік прожитковий мінімум для працездатних осіб встановлено на рівні 3 028 грн. Виходячи з цього, розміри виплат на 2024 рік становлять у разі загибелі (смерті) військовослужбовця 750 прожиткових мінімумів — 2 271 000 грн. У разі встановлення інвалідності: I група — 400 прожиткових мінімумів — 1 211 200 гривень, II група — 300 прожиткових мінімумів — 908 400 гривень, III група — 250 прожиткових мінімумів — 757 000 гривень [4]. У разі часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності максимальний розмір допомоги складає (при 100 % втраті працездатності) — 211 960 гривень. Конкретна сума розраховується залежно від встановленого відсотка втрати працездатності. У разі зміни розміру прожиткового мінімуму в майбутньому, розміри виплат будуть відповідно перераховані [4].

У 2024 році також розширено перелік категорій отримувачів військової допомоги. Тепер до нього входять: добровольці територіальної оборони; працівники підприємств, установ чи організацій, які залучалися до забезпечення проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях; особи, які виконували волонтерську діяльність з надання допомоги Збройним

Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, добровольчим формуванням територіальних громад під час дії воєнного стану. Таке розширення демонструє визнання внеску різних категорій громадян у захист України та забезпечення її безпеки. Для отримання грошової допомоги необхідно подати певні документи [6; 9].

Крім того, сім'ї військовослужбовців отримують 50 % знижки на оплату житла та комунальних послуг. Дітям військовослужбовців надається перевага щодо місць у державних навчальних закладах і дитячих оздоровчих таборах за місцем проживання, незалежно від форми власності. Це забезпечує доступ до якісної освіти та оздоровлення. У деяких територіальних громадах виділяють окрему фінансову допомогу на підготовку до навчального року [7, с. 72].

Будемо сподіватися, що уряд України планує і далі вдосконалювати систему соціальної підтримки військовослужбовців та членів їх сімей. Одним з ключових напрямків є розширення кола осіб, які мають право на отримання фінансової допомоги та інших пільг. Зокрема, обговорюється можливість включення в програму підтримки сімей добровольців, що беруть участь в обороні країни, співробітників медичних установ і волонтерів, які надають допомогу в зонах бойових дій.

Одним із пріоритетів також є спрощення та автоматизація процедури подання заявок та отримання фінансової допомоги через впровадження нових технологій обробки заяв, що значно скорочує час розгляду і підвищує ефективність роботи органів соціального захисту. Важливим кроком у цьому напрямку стала розробка порталу «Дія», де ви можете подати заявку на допомогу в Інтернеті.

Для забезпечення ефективного використання бюджетних коштів важливим аспектом є посилення контролю за використанням коштів, що підлягають фінансовій підтримці. Уряд планує впровадити систему моніторингу та аудиту платежів, яка дозволить своєчасно виявляти та усувати можливі порушення.

Нові правила надання грошової допомоги сім'ям військовослужбовців у поточному році свідчать про прагнення держави забезпечити належний соціальний захист тим, хто захищає Україну. Для побудови справедливої та ефективно системи соціальної підтримки важливими кроками є збільшення розміру виплат, розширення категорій одержувачів та вдосконалення процесу подання заяв.

Сім'ї загиблих і поранених військовослужбовців мають право на отримання гідної допомоги і підтримки від держави. Нові заходи не тільки покращують матеріальне становище, а й сприяють психологічній та соціальній адаптації, що дуже важливо в сучасних умовах. Уряд продовжує працювати над вдосконаленням системи соціального

захисту, щоб забезпечити гідне майбутнє всім сім'ям військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Бейкун А., Клячко А. Соціальний захист військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення та сутність. *Підприємництво господарство і право*. 2021. № 6. С. 90–94. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.14>.
2. Шавардіна В. Правова основа соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей за законодавством України: сучасний стан. *Право та інноваційне суспільство*. 2024. № 1 (22). С. 32–38. [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2024-1\(22\)-3](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2024-1(22)-3).
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Питання визначення повноважень деяких органів у сфері дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.09.2023 р. № 975. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2023-%D0%BF>.
5. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF>.
6. Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2013 р. № 975. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2013-%D0%BF>.
7. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>.
8. Сидоренко А. О. Правове регулювання соціального захисту членів сімей військовослужбовців: досвід зарубіжних країн. *The scientific heritage*. 2023. № 107. С. 70–73. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7672971>.
9. Уряд розширив соціальні гарантії для родин військових, зниклих безвісти, та осіб з інвалідністю (13.11.2024; 14:27). *Урядовий*

портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-rozshyryv-sotsialni-harantii-dlia-rodyn-viiskovykh-znyklykh-bezvisty-ta-osib-z-invalidnistiu>.

10. Чічкань М. В, Лугина Є. Ю. Актуальні питання соціального захисту військовослужбовців в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 5. С. 60–65. <https://doi.org/10.32782/39221552>.

ШЕВЧЕНКО Олександр Юрійович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

СУЧАСНА ВЕТЕРАНСЬКА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ

У сучасних умовах соціальна політика України щодо військовослужбовців та ветеранів є важливою складовою публічного управління, спрямованою на забезпечення соціального захисту, реінтеграції та адаптації цієї соціальної групи в мирне життя. Після початку військових дій на сході України та повномасштабної агресії у 2022 році держава значно розширила кількість програм та заходів для підтримки ветеранів. Законодавство України, зокрема закони «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» [1] та «Про статус ветеранів війни» [2], передбачає низку пільг та гарантій для ветеранів, але виклики залишаються в їх ефективному впровадженні.

Стратегічний етап відбудови України повинен включати низку комплексних заходів, спрямованих на покращення механізмів державної допомоги ветеранам, її оновлення та раціоналізація державного управління під час надання передбачених пільг і послуг, сприяти зміцненню громадської поваги до внеску ветеранів у досягнення перемоги, а також піднесенню образу ветерана в суспільній свідомості. Державна допомога повинна трансформуватися від пільг до сервісів, що сприяли б реінтеграції та підвищенню добробуту ветеранів, забезпечуючи при цьому залученість їхніх сімей до процесу повернення до мирного життя.

Ці питання стали особливо актуальними після 24 лютого 2022 року і мають вагомий вплив на правовий і соціальний захист ветеранів. Це вимагає реформи системи державної допомоги, захисту

їхніх особистих даних при наданні електронних послуг і надання можливості отримувати послуги разом з членами сім'ї. Головні проблеми у сфері ветеранських питань наразі включають [3]:

різке збільшення числа осіб, які потребують державної допомоги та підтримки, при цьому гарантії держави не завжди підкріплені необхідними ресурсами;

потреба модернізації системи відповідно до сучасних персоналізованих запитів ветеранів (зокрема щодо масштабування допомоги у сфері реабілітації, психологічної та медичної підтримки тощо);

відсутність єдиної системи переходу з військової служби до цивільного життя, яка б сприяла інтеграції досвіду мобілізованих та контрактників у подальшу професійну діяльність.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який регулює ветеранські статуси та пільгове забезпечення ветеранів війни й членів сімей загиблих Захисників, був ухвалений ще в 1993 році, після чого до нього вносилися лише окремі зміни. У зв'язку з цим виникла потреба оновити ветеранські статуси, переглянути визначення понять «ветеран» та «ветеранка» і створити відповідну систему державної підтримки, що відповідає потребам сучасних ветеранів [3].

Окремим питанням є реформування медико-соціального забезпечення військових ветеранів. Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 р. № 137-р, нова ветеранська політика визначена одним із ключових напрямів Плану пріоритетних заходів Уряду на 2024 рік.

У державному бюджеті на 2024 рік Уряд передбачив суттєве переосмислення підходів до ветеранської політики та збільшив фінансування цього напрямку на 7,5 млрд грн (що майже вдвічі більше порівняно з 2023 роком) — до понад 14 млрд грн [4].

Це забезпечить якісну та всебічну підтримку громадянам, які боронили суверенітет України. Зокрема, значне збільшення державних видатків на впровадження ветеранської політики, що включає інтегровані підходи до реабілітації, медичних послуг, забезпечення житлом та інших видів допомоги ветеранам і їхнім родинам, сприятиме швидшому й ефективнішому розв'язанню їхніх проблем і задоволенню потреб [5].

Щодо планування ветеранської політики на 2025 рік, то проект передбачає кілька ключових аспектів. Насамперед уряд акцентує на збільшенні фінансування та розвитку програм для підтримки ветеранів і їхніх сімей. Зокрема, у проєкті бюджету на 2025 рік передбачено додаткові ресурси для соціальних гарантій ветеранам, медичної

допомоги та реабілітації. Крім цього, особлива увага приділяється адаптації ветеранів до цивільного життя, включно з програмами перекваліфікації та працевлаштування, а також підтримки їхніх родин.

Серед основних ініціатив є продовження впровадження стратегій щодо інтеграції військовослужбовців у громадське життя. Важливим завданням є забезпечення доступу до соціальних послуг через сучасні цифрові платформи, що спростить бюрократичні процедури та підвищить ефективність підтримки.

Також планується ухвалення низки нових законів і нормативних актів, що забезпечать системну підтримку ветеранів у контексті післявоєнного відновлення країни. Одним із пріоритетів є покращення умов для переходу військовослужбовців на нові професії, що забезпечить їх інтеграцію в економічне життя держави.

У рамках концепції відновлення України уряд акцентує увагу на вшануванні героїв, які захищали державу, і вже зараз формує нову ветеранську політику. Прем'єр-міністр Денис Шмигаль під час VI Міжнародного ветеранського форуму представив п'ять ключових елементів цієї політики:

1. *Інфраструктура послуг для ветеранів*: створюється нова система надання медичних і реабілітаційних послуг, що включає електронні черги, цифровізацію процесів і участь цивільних медичних закладів.

2. *Економічна активність ветеранів*: відкрито Центри ветеранського розвитку, що допомагають ветеранам отримати нові знання та навички. Держава також стимулює ветеранський бізнес через програми безповоротних грантів.

3. *Реабілітація*: Прем'єр-міністр анонсував створення мережі реабілітаційних центрів, які надаватимуть фізичну та психологічну підтримку ветеранам і їхнім сім'ям.

4. *Доступне житло*: Програма іпотеки «ЄОселя» стала доступною для ветеранів і їхніх родин, а також включає можливість відновлення пошкодженого житла.

5. *Вшанування героїзму*: Уряд наголошує на важливості увічнення пам'яті загиблих воїнів, роблячи це однією з пріоритетних державних політик.

Ця стратегія має забезпечити всебічну підтримку ветеранів, допомогти їм інтегруватися у суспільство та забезпечити їхні соціальні права [6].

Можна підсумувати, що ветеранська політика України зазнала значних змін у відповідь на виклики, спричинені війною. Розширення кількості програм та фінансування, зокрема після 2022 року, є важливим кроком на шляху до забезпечення соціального захисту ветеранів. Проте

існує ряд невирішених проблем, які потребують додаткової уваги. Серед ключових викликів — модернізація законодавства, що регулює статус ветеранів, забезпечення доступу до якісних медичних та реабілітаційних послуг, а також створення ефективних механізмів для переходу ветеранів до цивільного життя.

На державному рівні впроваджуються важливі ініціативи, такі як збільшення фінансування ветеранської політики, розвиток цифрових платформ для надання послуг та підтримка ветеранського бізнесу. Однак залишається актуальним питання ефективності цих програм, особливо в контексті післявоєнної реабілітації та інтеграції ветеранів у мирне життя. Необхідність більш персоналізованого підходу до потреб ветеранів, а також створення інфраструктури підтримки для їхніх сімей є ключовими елементами сучасної ветеранської політики.

Загалом, ветеранська політика України спрямована на розширення можливостей для ветеранів та підвищення їхньої економічної активності, однак потребує подальших реформ для забезпечення повноцінної інтеграції ветеранів у соціальне та економічне життя країни.

Для покращення ветеранської політики в Україні доцільно зосередити увагу на комплексній реформі системи підтримки ветеранів, яка включатиме не лише соціальні, але й економічні аспекти. Важливим кроком є створення інтегрованої моделі підтримки, що поєднує медичну допомогу, психологічну реабілітацію, соціальні гарантії та можливості для професійного розвитку. Така модель повинна забезпечити максимальний комфорт і підтримку на всіх етапах адаптації ветеранів до мирного життя, від медичного обслуговування до трудової діяльності, зокрема через програми перекваліфікації та підтримку підприємницької ініціативи серед ветеранів.

Окрім цього, важливо впровадити індивідуальні підходи до реабілітації ветеранів, зокрема за допомогою цифрових платформ, які дозволять персоналізувати послуги на основі конкретних потреб кожного ветерана. Впровадження цифрових інструментів не лише полегшить доступ до необхідних ресурсів, але й допоможе ефективно координувати надання медичних і соціальних послуг, зменшити бюрократичні бар'єри та забезпечити прозорість у розподілі допомоги. Це також дозволить створити єдину базу даних, що забезпечить швидкий доступ до необхідної інформації та дозволить своєчасно реагувати на змінювані потреби ветеранів.

Особливу увагу варто приділити державному регулюванню післягострої та довготривалої реабілітації, адже саме на цих етапах ветерани часто стикаються з серйозними проблемами, пов'язаними з фізичним і психологічним здоров'ям. Забезпечення належної підтримки

на всіх етапах реабілітації допоможе не тільки повернути ветеранів до нормального життя, але й уникнути розвитку хронічних захворювань або психічних розладів, що можуть значно погіршити їхнє життя та призвести до зниження працездатності. Врахування специфічних потреб ветеранів, які пройшли через складні бойові ситуації, має бути однією з основних задач державної політики в цій сфері.

Зокрема, для ефективної реабілітації ветеранів необхідно ввести спеціалізовані програми, які будуть враховувати як фізичний стан, так і психологічний стан кожного учасника бойових дій, зокрема через розширення доступу до психотерапевтичної допомоги, груп підтримки, та тренінгів з управління стресом.

Список використаних джерел

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей. Закон України від 20.12.1991 р. № 2011–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (дата звернення: 23.11.2024).
2. Соціальні політики щодо ветеранів, людей з інвалідністю та пенсіонерів / Сачук Ю., Звягінцева М., Федорович І. та ін. *UAREforms.* URL: <https://uareforms.org/pages/new-page-657> (дата звернення: 23.11.2024).
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України від 22.10.1993 р. № 3551–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (дата звернення: 23.11.2024).
4. Бюджетна підтримка ветеранів зростає більш ніж удвічі у 2024 році (28.09.2023). *Міністерство фінансів України.* URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/biudzhetna_pidtrimka_veteraniv_zroste_na_53_u_2024_rotsi-4217 (дата звернення: 23.11.2024).
5. Карпа М., Паєнок А. Особливості реформування медико-соціального забезпечення ветеранів війни в контексті вдосконалення державної ветеранської політики України. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення.* 2024. № 7. С. 74–82. <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-74-82> (дата звернення: 23.11.2024).
6. П'ять ключових елементів нової ветеранської політики (22.08.2023; 12:49). *Урядовий портал.* URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/premier-ministr-nazvav-piat-kliuchovykh-elementiv-novoi-veteranskoj-polityky> (дата звернення: 23.11.2024).

Напрямок 4. Управління сферою соціального забезпечення в сучасних умовах

БАЧМАГА Діана Андріївна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ

Надання соціальних послуг є важливою частиною соціальної політики держави, спрямованою на забезпечення соціальних прав та добробуту громадян. В Україні ця сфера є частиною соціальної політики, орієнтованої на допомогу тим, хто опинився в складних життєвих обставинах: людям похилого віку, дітям та іншим вразливим групам населення. Щоб забезпечити високу якість соціальних послуг і гарантувати справедливе ставлення до кожного громадянина, українське законодавство передбачає адміністративну відповідальність за порушення у цій сфері. Адміністративна відповідальність виступає важливим інструментом у забезпеченні високих стандартів якості цих послуг та підтримці справедливих відносин між надавачами послуг і їх отримувачами.

У 2003 році в Україні було започатковано нову галузь — «соціальні послуги», з ухваленням першого Закону «Про соціальні послуги». Цей закон ввів поняття соціальних послуг та визначив основні принципи їх надання. Метою нової системи стало заміщення попередньої, яка діяла ще за радянських часів, і створення сучасної моделі соціальної підтримки для населення.

Система надання соціальних послуг в Україні, як було зазначено вище, регулюється законами, постановами та нормативними актами, що визначають порядок надання послуг, їхні стандарти і можливі санкції за порушення. Адміністративна відповідальність передбачає покарання за недотримання встановлених норм, що може включати штрафи або інші заходи, покликані усунути порушення і покращити якість обслуговування. Це важливо, оскільки неналежне виконання соціальних зобов'язань може мати серйозні наслідки для життя людей, які залежать

від цієї підтримки. Серед можливих порушень — невиконання обов'язків посадовими особами, порушення термінів або відмова в наданні послуг без достатніх підстав. Систематичний контроль і відповідальність сприяють забезпеченню високих стандартів обслуговування та підтримують довіру громадян до державних установ, які забезпечують соціальну підтримку.

Сфера соціальних послуг в Україні постійно перебуває в процесі оновлення та модернізації відповідно до нових потреб громадян та сучасних світових підходів у наданні соціальних послуг. Ухвалення нової редакції Закону «Про соціальні послуги» (№ 2671–VIII від 17 січня 2019 р.) є ключовим, переломним кроком на шляху реформування соціальних послуг, який запустить наступні фази удосконалення системи [1]. Цей закон визначає права та обов'язки суб'єктів, які надають соціальні послуги, та встановлює адміністративні санкції для тих, хто порушує законодавчі вимоги. Зокрема, ст. 20 Закону передбачають відповідальність за недотримання стандартів надання послуг, що може включати штрафи та дисциплінарні заходи. Ці положення є надзвичайно важливими для забезпечення високого рівня послуг, особливо коли йдеться про підтримку найуразливіших верств населення. Особи, винні у бездіяльності в організації надання соціальних послуг, порушенні вимог законодавства про соціальні послуги, несуть відповідальність згідно із законом.

Законодавча база України, зокрема Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП), встановлює відповідальність за порушення у сфері надання соціальних послуг. Це сприяє забезпеченню виконання норм і стандартів, що визначають порядок надання соціальної допомоги. Відповідно до цих норм, адміністративні санкції застосовуються до посадових осіб або організацій, що не дотримуються правил, що регулюють якість соціальних послуг.

Додатково, Кабінет Міністрів України ухвалив низку постанов, що регулюють порядок надання соціальних послуг. Наприклад, Постанова № 587 від 03.06.2020 «Про затвердження Порядку надання соціальних послуг» визначає процедури та стандарти, яких мають дотримуватися організації та посадові особи.

Адміністративні правопорушення у цій сфері можуть мати різні форми, включаючи неналежне виконання обов'язків посадовими особами, затримку у наданні допомоги та відмову в обслуговуванні громадян. За такі правопорушення винні особи можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності у вигляді штрафів або інших санкцій, передбачених статтями 166 та 188 КУпАП.

Важливо зазначити, що забезпечення дотримання адміністративної відповідальності сприяє підвищенню якості соціальних послуг і довірі громадян до державних інституцій. Ефективний механізм відповідальності також мотивує посадовців дотримуватися етичних та професійних стандартів у своїй діяльності. Контроль за дотриманням стандартів здійснюється органами державного нагляду, зокрема Міністерством соціальної політики та відповідними місцевими органами.

Важливу роль у забезпеченні якості соціальних послуг також відіграють суди, які розглядають скарги громадян та вирішують спори, що виникають у зв'язку з неналежним виконанням обов'язків надавачами соціальних послуг. Суди, розглядаючи справи у цій сфері, оцінюють докази та приймають рішення на основі чинного законодавства та мають на меті не тільки відновити справедливість у конкретних випадках, але й сприяти підвищенню загальної відповідальності у сфері соціальних послуг, створюючи прецеденти для дотримання законів у цій галузі. Усе це допомагає створювати довіру до державних інституцій і забезпечувати прозорість у роботі органів, які мають забезпечувати соціальну підтримку.

Українська держава рухається в напрямку децентралізації системи соціальних послуг, дозволяючи місцевим органам влади самостійно регулювати та контролювати якість обслуговування у своїх громадах. Завдяки цьому громади отримують більше повноважень і ресурсів, що дозволяє надавати підтримку, яка відповідає реальним потребам жителів. Водночас це вимагає від місцевих установ дотримання законодавчих вимог і стандартів обслуговування, за порушення яких вони також несуть адміністративну відповідальність.

Отже, підсумовуючи вище сказане, адміністративна відповідальність у сфері надання соціальних послуг є важливим механізмом для забезпечення належної якості обслуговування та дотримання законодавства. Вона не лише сприяє покращенню соціальної політики, але й забезпечує захист прав та інтересів найуразливіших верств населення. Нині законодавчі зміни у сфері соціальних послуг покликані гарантувати належну якість і доступність допомоги всім нужденним, від людей з інвалідністю до малозабезпечених сімей, шляхом залучення громадських і приватних організацій на основі соціальних замовлень та державно-приватного партнерства. Однією з важливих функцій держави в цій сфері є адміністративний контроль і відповідальність за порушення стандартів надання послуг. Це забезпечує дотримання нормативних вимог і підтримку довіри громадян до державних інституцій, які повинні гарантувати соціальний захист і справедливість у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
2. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 75.
3. Про організацію надання соціальних послуг. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 587. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-п> (дата звернення: 11.11.2024).

БОРОДАВКО Андрій Михайлович,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»

ОБЛАМСЬКИЙ Євген Олегович,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС КРИЗИ ТА ВОЄННИХ ДІЙ

Кризи та воєнні конфлікти є серйозними викликами для систем соціального забезпечення, які в таких умовах мають забезпечувати стабільність, зменшувати соціальну нерівність і підтримувати найбільш вразливі категорії населення. У цих умовах зростає значення ефективного управління ризиками, яке дозволяє зберегти функціональність системи соціального захисту та адаптувати її до нових викликів.

Ризики в соціальному забезпеченні можна визначити як потенційні загрози, які можуть вплинути на стабільність і ефективність надання соціальних послуг. У контексті криз і воєнних дій до таких ризиків належать:

1. Переривання фінансування соціальних програм.
2. Втрата доступу до соціальних послуг.
3. Ризики нерівності в розподілі ресурсів.

Зростання попиту на соціальні послуги через біженців і переміщених осіб.

Згідно з дослідженнями [3] ризики у сфері соціального забезпечення під час криз можна поділити на такі категорії:

1. Фінансові ризики: скорочення бюджетів, зростання інфляції.
 2. Операційні ризики: переривання роботи установ через бойові дії чи кризи.
 3. Соціальні ризики: зростання бідності, нерівності, бездомності.
- Політичні ризики: нестабільність політики, відсутність координації між установами.

Під час воєнних дій або криз відбувається значне зростання попиту на соціальні послуги через збільшення кількості переміщених осіб, безробітних, людей з інвалідністю та інших вразливих категорій. Наприклад, за даними ООН, під час конфлікту в Сирії кількість осіб, які потребували соціальної підтримки, збільшилася на 70 % [4].

Економічна нестабільність, що супроводжує кризи та воєнні конфлікти, часто обмежує ресурси, доступні для соціального забезпечення. Це ускладнює реалізацію навіть базових соціальних програм [2].

Воєнні дії можуть призводити до фізичного знищення соціальної інфраструктури, зокрема центрів соціальної допомоги, житлових будинків, лікарень. У таких умовах надання послуг стає практично неможливим.

В умовах кризи виникають проблеми координації між різними рівнями влади, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Це може призводити до дублювання функцій або, навпаки, до прогалин у наданні послуг [1].

Стратегічне планування дозволяє оцінити можливі ризики та підготувати систему соціального забезпечення до кризових ситуацій. Це включає:

1. Проведення SWOT-аналізу ризиків.
2. Визначення пріоритетних напрямків підтримки.
3. Створення резервних фондів для забезпечення безперебійного фінансування.

Системи соціального забезпечення мають бути гнучкими для швидкого реагування на нові виклики. Наприклад, у Литві під час пандемії COVID-19 уряд швидко адаптував соціальні програми для підтримки безробітних, що дозволило уникнути різкого зростання рівня бідності [2].

Використання цифрових технологій може суттєво покращити управління ризиками. Це включає:

1. Створення електронних платформ для подачі заявок на соціальні послуги.
2. Впровадження систем моніторингу для виявлення основних потреб населення.

Міжнародні організації, такі як ООН, ЮНІСЕФ та Червоний Хрест, можуть надавати підтримку як у фінансовому, так і в технічному плані. Наприклад, у Йорданії під час сирійського конфлікту міжнародні донори фінансували програми підтримки біженців, що зменшило навантаження на національну систему соціального забезпечення [4].

Під час міграційної кризи 2015 року ЄС створив механізми спільного фінансування програм підтримки біженців. У Греції, наприклад, було впроваджено цифрові реєстри для розподілу допомоги, що дозволило уникнути дублювання послуг і забезпечити прозорість системи [1].

В умовах воєнного конфлікту в Україні система соціального забезпечення зіткнулася з численними викликами. Проте впровадження програм децентралізації дозволило передати частину повноважень на місцевий рівень, що сприяло більш оперативному реагуванню на потреби переміщених осіб [2].

Кризи та воєнні конфлікти є серйозними викликами для системи соціального забезпечення, але ефективне управління ризиками може суттєво зменшити їхній негативний вплив. Використання стратегічного планування, цифрових технологій і міжнародної підтримки дозволяє створити стійку систему соціального захисту, здатну реагувати на потреби населення навіть у найскладніших умовах.

Список використаних джерел

1. Бейкер П. Управління ризиками у сфері соціального забезпечення під час криз. *Журнал соціальних інновацій*. 2020. Т. 7, № 3. С. 45–52.
2. Ковальчук І. М. Виклики соціального захисту в зонах конфлікту. *Науковий вісник соціальних досліджень*. 2021. № 12. С. 32–40.
3. Сидоренко О. В., Кравченко Л. П. Управління соціальними послугами під час криз. *Економіка і суспільство*. 2019. Т. 5, № 9. С. 24–30.
4. UNHCR. Управління кризами біженців: уроки із Сирії. 2020. URL: <https://www.unhcr.org>.

ПРИСЯЖНЮК Валерія Володимирівна,

асистентка кафедри соціального забезпечення,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

АДАПТАЦІЯ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ДО УМОВ ВІЙНИ

Війна кардинально змінює умови функціонування держави та суспільства, викликаючи економічні, соціальні й гуманітарні кризи. У цих умовах забезпечення базових соціальних прав громадян стало одним із найважливіших завдань уряду. Соціальне забезпечення в період війни має бути адаптованим до надзвичайних обставин, забезпечуючи підтримку найбільш уразливих груп населення: внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій, поранених, сімей загиблих, дітей та осіб похилого віку.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році, створило безпрецедентні виклики для системи соціального захисту в країні. Мільйони громадян стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО), втратили джерела доходу, домівку та доступ до базових соціальних послуг. У таких умовах система соціального забезпечення потребує швидкої перебудови та адаптації до нових реалій.

До початку війни Україна мала розвинену, але недостатньо гнучку систему соціального захисту, яка значною мірою залежала від державного бюджету. Недоліками були: низький рівень цифровізації, складність процедур доступу до допомоги, обмеженість фінансових ресурсів та значна бюрократизація.

Станом на початок 2022 року у результаті проведеної реформи місцевого самоврядування в системі надання соціальних послуг не було запроваджено єдиного підходу на місцевому рівні. Реформа передбачала передачу значної кількості повноважень у соціальній сфері територіальним громадам, що призвело до покладення основної відповідальності за організацію надання та фінансування соціальних послуг на місцеві органи влади.

На початку березня 2022 року Міністерство соціальної політики розробило рекомендації щодо організації надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. У цих рекомендаціях передбачено спрощення та оптимізацію процедур надання окремих видів допомоги.

Структурним підрозділам з питань соціального захисту населення надали право ухвалювати рішення щодо екстреного надання соціальних послуг особам, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок різноманітних негативних факторів, зокрема через бойові дії, збройний конфлікт чи тимчасову окупацію. Такий підхід дозволяє

ухвалювати рішення про надання допомоги протягом 24 годин із моменту отримання заяви, звернення чи повідомлення про потребу [1].

Управління соціальною сферою в сучасних умовах мають здійснювати підготовлені фахівці, котрі володіють спеціалізованими знаннями та навичками у сфері реагування на соціально-психологічні кризові ситуації. Втім на сьогодні це є одним з основних викликів через наявність гострої потреби у кваліфікованих соціальних працівниках. Така проблема, в деяких регіонах ще була до початку війни, вона зумовлена низькою оплатою праці, достатньої кількості оголошень про вакантне місце.

Ще одним викликом з яким стикається соціальна сфера є нестача, окрім людських, ще й матеріальних ресурсів. Зокрема відсутність облаштованих комфортних приміщень, необхідного обладнання, службового транспорту, а з початком військових дій на деяких територіях відбулося руйнування, пошкодження та розграбування установ соціальної сфери.

Наступною проблемою з якою зіштовхується соціальне забезпечення в сучасних умовах є різке збільшення кількості отримувачів допомоги. У перші шість місяців війни попит на соціальні послуги зріс у 2–4 рази після введення воєнного стану. Частка видатків місцевих бюджетів, спрямованих на соціальну сферу, варіювалася від 3 % до 13 %. Водночас кількість наданих соціальних послуг не завжди відповідала рівню соціальних витрат на одного мешканця регіону. Це пояснюється тим, що основна частина цих коштів використовується на оплату праці — від 79 % до 98 % загальної суми. На безпосередню організацію та надання соціальних послуг припадає в середньому менше 10 % соціальних витрат [2].

Втім механізм надання соціальних послуг, який базувався на принципах і стандартах сервісної держави, що діяли до початку війни, зазнав суттєвих змін через виклики, пов'язані зі змінами в законодавстві щодо адміністративних та інших публічних послуг. Проте система надання адміністративних послуг була оперативним адаптована до умов воєнного стану завдяки урядовим рішенням, які передбачали терміновість і екстериторіальність надання окремих послуг, а також впровадженню цифрових платформ, таких як «Дія». Швидкі дії уряду забезпечили стабільне функціонування системи адміністративних послуг, зокрема у сфері безпеки, доступності та відповідності актуальним потребам громадян.

Децентралізація стала ключовим фактором у підвищенні ефективності управління в сфері соціального забезпечення. Вона сприяла розширенню повноважень органів місцевого самоврядування, що дозволило громадам самостійно вирішувати актуальні проблеми та

контролювати якість публічних послуг [3]. Завдяки цій реформі громадяни отримали спрощений доступ до соціальних послуг. Умови воєнного стану підтвердили здатність місцевих громад згуртуватися, ефективно розподіляти ресурси та оперативно реагувати на нагальні виклики.

Одним із важливих елементів децентралізації також є функціонування центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), кількість яких перевищує 800 і постійно зростає. Завдяки їх діяльності забезпечується можливість громадян отримувати адміністративні послуги швидко та якісно незалежно від місця проживання. Для підвищення ефективності надання послуг в умовах війни важливим елементом стала передача додаткових повноважень і фінансових ресурсів органам місцевого самоврядування.

Зокрема, уряд України впровадив низку заходів, що значно оптимізували надання соціальних та адміністративних послуг під час війни. Серед них:

- продовження терміну дії паспортів та водійських посвідчень;
- автоматичне поновлення соціальних виплат;
- можливість отримання пенсій і допомоги незалежно від місця реєстрації;
- підтвердження статусу безробітного через телефон;
- створення резервних державних реєстрів та перенесення даних у хмарні сховища.

Саме ці заходи забезпечили стабільність адміністративних та соціальних послуг у складних умовах війни та децентралізації.

Таким чином, війна стала каталізатором трансформацій у сфері соціального забезпечення, висвітливши як сильні сторони, так і вразливі місця системи. Успішна адаптація механізмів надання соціальних послуг до умов воєнного стану, зокрема через децентралізацію, цифровізацію та спрощення процедур, засвідчила потенціал реформ. Однак подальший розвиток потребує не лише збереження нинішніх досягнень, а й стратегічного планування для післявоєнного відновлення, що включає підготовку кваліфікованих кадрів, модернізацію інфраструктури та забезпечення сталого фінансування.

Список використаних джерел

1. Панов І. В. Забезпечення надання соціальних послуг в умовах воєнного часу. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 2 (46). С. 203–214. <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2023-46-2-203-214>.
2. Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики (07.11.2023). *Лабораторія законодавчих ініціатив*. URL:

<https://parlament.org.ua/analytics/soczialni-poslugy-v-umovah-vijnynovi-zminy-ta-vyklyky>.

3. Миколюк А. В. Публічне управління в умовах військового стану: питання ефективності. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. № 29. С. 45–48. <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.29.8>.

ПРИШЛЯК Анастасія Дмитрівна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

зі спеціальності Соціальна робота,

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах нестабільної політичної, соціально-економічної та безпекової ситуації в Україні питання соціального забезпечення населення є надзвичайно актуальним й має неабияке практичне значення. Враховуючі складні й непередбачувані реалії сьогодення країни на систему соціального забезпечення діє додаткове навантаження. Так, держава повинна забезпечити як підтримку «традиційних» категорій громадян, наприклад, малозабезпечені та непрацездатні особи, так і інших категорій, що в силу обставин стають все більш чисельними — внутрішньо переміщені особи, військовослужбовці й члени їх сімей, що потребують соціального й правового захисту.

Система соціального забезпечення та соціальної підтримки є важливою складовою реалізації державної соціальної політики. Передусім це стосується політики щодо малозабезпечених та непрацездатних і забезпечує соціальну стабільність у суспільстві [3].

Соціальне забезпечення завжди займало одне з ключових місць в житті держави і суспільства. Воно безпосередньо залежить від розвитку економіки і тісно пов'язане з політикою і соціальним благополуччям населення [4].

Відповідно до ч.1 ст.46 Конституції України кожному громадянинуві забезпечується право на соціальний захист, що передбачає забезпечення в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, у старості, в інших випадках, передбачених законодавством [1].

В. Утвенко дає таке визначення: соціальне забезпечення — це система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві та ін.) [3].

Як соціально-економічна категорія соціальне забезпечення є відносинами щодо перерозподілу національного доходу з метою забезпечення встановлених соціальних стандартів життя для кожної людини в умовах дії соціальних ризиків.

В. Утвенко окремо виділяє поняття «соціальна підтримка». Звертається увага на те, що на відміну від соціального забезпечення, соціальна підтримка (соціальне піклування) — це система заходів з матеріального забезпечення за рахунок державного та місцевого бюджетів та інших джерел фінансування громадян, які не набули з різних причин юридичного права на пенсії та інші види допомог, але потребують соціальної допомоги і не можуть самостійно вийти зі скрутного становища [3].

Законодавство України одночасно оперує двома термінами: «соціальне забезпечення» та «соціальний захист». Зазначимо, що і міжнародній правотворчій практиці ці терміни є загальноживаними. Так, міжнародні правові документи й директиви містять категорії «соціальне забезпечення» та «соціальний захист» й здебільшого використовуються як синоніми.

Законом України «Про соціальні послуги» систему надання соціальних послуг визначено як правову основу, принципи, способи і форми надання соціальних послуг, сукупність суб'єктів, що взаємодіють на всіх етапах організації надання соціальних послуг [2].

На думку П. І. Шевчука система соціального захисту покликана виконувати дві основні функції:

— пом'якшувати наслідки бідності (реабілітаційна функція) через надання короткотермінової адресної допомоги бідним;

— запобігати бідності (превентивна функція), що досягається запровадженням умов для участі громадян у соціальному страхуванні під час свого активного періоду життя [4].

Термін «види соціального забезпечення» більшість науковців визначають як об'єкти соціально-забезпечувальних матеріальних правовідносин або як конкретні матеріальні блага, з приводу яких вони виникають. Однак, немає єдності у поглядах щодо класифікації видів соціального забезпечення [5].

Так, на думку Х. Агавердієва, О. Іванісова, О. Лебединської соціальний захист, як і соціальне забезпечення в цілому, включає в себе

всі види пенсій, допомог, компенсаційних виплат, соціальне обслуговування, медичної допомоги та багато іншого [4].

В. Утвенко вважає, що соціальне забезпечення виступає в кількох організаційно-правових формах і видах, що пов'язано зі специфікою забезпечення окремих категорій громадян. Усі вони визначені Конституцією України та чинним законодавством [3].

До видів соціального забезпечення належать соціальні виплати, пільги, послуги, надані непрацездатним громадянам безкоштовно чи на пільгових умовах за рахунок спеціальних джерел фінансування. Пенсії потрібно відрізняти від допомог із соціального забезпечення. Якщо для пенсій характерна регулярність виплат, то допомоги є одноразовими або періодичними, обмеженими в часі платежі. До соціальних послуг належать: оплата житлово-комунальних послуг та проїзду в транспорті, санаторно-курортне, медичне обслуговування та лікування, професійна реабілітація інвалідів, допомога сім'ям з дітьми та ін. [3].

На думку І. Сироти видами соціального забезпечення є: соціальні виплати, пільги, послуги, надані непрацездатним громадянам або безкоштовно, або на пільгових умовах за рахунок спеціальних джерел фінансування [5].

С. Синчук до них відносить такі матеріальні блага, як пенсії, соціальні допомоги, соціальні пільги, соціальне обслуговування.

Б. Сташків до видів соціального забезпечення відносить пенсію, грошову допомогу, компенсацію, субсидію, пільгу, соціальна послугу.

Водночас І. Ярошенко обмежує перелік видів соціального забезпечення пенсіями, допомогами та соціальними послугами [5].

Бачимо, що сучасна соціальна політика в Україні переважно обмежується організаційною та фінансовою участю держави у вирішенні соціальних проблем населення. Разом з тим, безпекові виклики та загрози вносять свої корективи до обрання ефективних підходів реалізації соціальної політики держави, оновлення структури та номенклатури соціально вразливих категорій населення.

Відповідно до статистичних даних станом на вересень 2023 року в Україні налічувалося 3 млн людей з інвалідністю, і за півтора року їх кількість збільшилася приблизно на 300 тис. Чисельність людей, які після стабілізації стану та лікування потребують реабілітації, збільшується чи не щодня, тому повернення постраждалих до повноцінного активного життя — один з головних пріоритетів держави [6].

Отже, в Україні нагально необхідним стає розвиток суспільної діяльності, спрямованої на підтримку соціальної сфери, зокрема ринку праці та вразливих верств населення. Один із прикладів такої діяльності у міжнародній практиці — соціальне підприємництво [6].

За даними Європейської Комісії, наразі в Європі існує 2 млн соціальних підприємств, це 10 % від усього європейського бізнесу [6]. Як показує досвід європейських країн активне громадянське суспільство, неурядові громадські організації, що проявляють ініціативу й відповідну підприємницьку активність у соціальній сфері здатні значно зменшити соціальну напруженість у суспільстві й навантаження на державну систему надання соціальних послуг.

Отже, можемо зробити висновок, що сутність соціального забезпечення (соціальної захищеності) полягає в законодавчому забезпеченні правових, економічних, політичних, соціальних та інших прав, свобод та інтересів громадян. Важливим є забезпечення підґрунтя для діяльності неурядового сектора в забезпеченні соціальних послуг населенню, що безперечно є стратегічно необхідним для України.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр>.
2. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 р. № 2671–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.
3. Утвенко В. В. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки. Київ : Персонал, 2018. 248 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/syst_soc_zab.pdf.
4. Агавердієва Х. Ф., Іванісов О. В., Лебединська О. С. Соціальне забезпечення і соціальний захист: взаємозв'язок зазначених категорій. *Norwegian Journal of development of the International Science.* 2018. № 17. Р. 8–11. *Електронний архів Харківського національного економічного університету.* URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/18927/1/Стаття_А_ХФ_ІОВ_ЛІОС.pdf.
5. Казанчан А. А. Види соціального забезпечення громадян в Україні: проблемні питання. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2010. № 3. С. 11–20. *DSpace Repository.* URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/753/Види%20соц.%20заб-ня%20%20в%20Україні%20проблемні%20питання.pdf>.
6. Коваль О. Міжнародний досвід соціального підприємництва і перспективи його застосування в Україні (16.02.2024). *Національний інститут стратегічних досліджень.* URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/zarubizhnyy-dosvid-sotsialnoho-pidpryemnytstva-i-perspektyvy-yoho>.

СЕМЕНОВИЧ Богдан Миколайович,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»

СЕМЕНЮК Віталій Павлович,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ НА УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ПОСЛУГАМИ ТА ПІДТРИМКОЮ НАСЕЛЕННЯ

Економічна нестабільність є одним із ключових факторів, які впливають на функціонування системи соціального забезпечення. Фінансові кризи, економічна рецесія, інфляція та інші явища обмежують фінансові ресурси держави, збільшують соціальні нерівності та підвищують попит на соціальні послуги. Управління соціальними послугами у таких умовах стикається з новими викликами, що потребують швидкої адаптації та інноваційних підходів.

Економічні кризи призводять до зростання рівня безробіття, бідності та нерівності, що автоматично збільшує попит на соціальні послуги. Наприклад, під час фінансової кризи 2008 року в багатьох країнах спостерігалось значне збільшення звернень до служб соціальної підтримки. У Сполучених Штатах кількість отримувачів продовольчих талонів зросла на 24 % лише за два роки [1]. Аналогічно, в Європі зростання рівня безробіття призвело до збільшення витрат на соціальне забезпечення на 15 % [2].

Економічна нестабільність часто супроводжується зменшенням доходів державного бюджету, що обмежує фінансування соціальних програм. Скорочення витрат на соціальні послуги створює ризик зниження їхньої якості та доступності, особливо для найбільш вразливих груп населення. Згідно з дослідженнями Європейського соціального фонду, під час криз 30 % соціальних установ стикалися з проблемами фінансування, що змушувало їх скорочувати персонал і послуги [3].

Погіршення економічної ситуації підсилює соціальну напруженість і може спричинити соціальні конфлікти. Зростання бідності та нерівності часто супроводжується втратою довіри до державних інституцій, що ускладнює управління соціальними послугами [2].

Економічна нестабільність ускладнює довгострокове планування в соціальній сфері. Урядові установи змушені переглядати бюджети,

зменшувати видатки та реагувати на змінювані економічні умови в режимі реального часу.

Обмежені ресурси вимагають ефективнішого використання наявних можливостей. Це може включати раціоналізацію адміністративних витрат, скорочення малоефективних програм і перерозподіл фінансування на найважливіші послуги.

Цифрові технології пропонують нові можливості для оптимізації управління соціальними послугами, але водночас створюють виклики, пов'язані з цифровою нерівністю серед населення. Наприклад, впровадження електронних реєстрів може скоротити адміністративні витрати, але також створює бар'єри для людей, які не мають доступу до інтернету [1].

Соціальні установи повинні впроваджувати гнучкі стратегії, які дозволяють адаптуватися до змін економічного середовища. Це може включати створення резервних фондів, використання прогнозних моделей для оцінки майбутніх потреб і інтеграцію сценарного планування.

Співпраця між державними установами, приватним сектором і громадськими організаціями дозволяє залучати додаткові ресурси для підтримки соціальних програм. Наприклад, партнерство з благодійними організаціями може допомогти компенсувати дефіцит фінансування у кризові періоди [3].

Системи моніторингу та аналізу даних дозволяють соціальним установам ефективніше розподіляти ресурси. Наприклад, використання великих даних для аналізу демографічних тенденцій може допомогти визначити найбільш вразливі групи населення та адаптувати програми до їхніх потреб [2].

У Німеччині під час фінансової кризи 2008 року уряд впровадив програми короткострокової зайнятості, які дозволяли підприємствам зберігати робочі місця, знижуючи витрати на заробітну плату. Це зменшило тиск на систему соціального забезпечення та сприяло стабілізації ринку праці, дозволило зменшити адміністративні витрати та підвищити прозорість системи соціального захисту [3].

В Україні економічна нестабільність, зумовлена кризами та військовими конфліктами, призвела до зростання потреб у соціальних послугах. Проте впровадження програм децентралізації дозволило передати частину повноважень у сфері соціального забезпечення на місцевий рівень, що сприяло адаптації системи до змін [2].

Цифровізація послуг: впровадження електронних платформ і мобільних додатків для підвищення доступності та прозорості послуг.

Залучення громадськості: активне залучення громадян до процесу прийняття рішень через консультації та опитування.

Розширення партнерства: розвиток співпраці з приватними компаніями, громадськими організаціями та міжнародними донорами.

Гнучкість управління: впровадження адаптивних стратегій, які дозволяють реагувати на зміни в економічному середовищі.

Економічна нестабільність має суттєвий вплив на управління соціальними послугами, створюючи численні виклики, але також відкриваючи нові можливості для вдосконалення системи соціального захисту. Успішне управління в умовах кризи вимагає гнучких стратегій, ефективного використання ресурсів і інтеграції сучасних технологій. Досвід інших країн і аналіз локальних умов можуть допомогти створити стійку систему соціального забезпечення, здатну адаптуватися до змін.

Список використаних джерел

1. Бейкер П. Цифрова трансформація та її вплив на соціальні установи. *Журнал цифрових інновацій*. 2020. Т. 7, № 3. С. 45–52.
2. Ковальчук І. М. Виклики цифрової інклюзії в Україні. *Науковий вісник соціальних досліджень*. 2021. № 12. С. 32–40.
3. Сидоренко О. В., Кравченко Л. П. Сталий розвиток і цифрова інновація в соціальній сфері. *Економіка і суспільство*. 2019. Т. 5, № 9. С. 24–30.

СЕМЕНЧУК Ігор Володимирович,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Метою державного управління в соціальній сфері є надання громадянам ширших можливостей та незалежності для взаємодії з соціальними службами та іншими організаціями, що можуть забезпечити їх необхідними послугами. Серед основних напрямків роботи у цій галузі державні й недержавні організації створили систему соціального обслуговування, яка орієнтується на потреби населення.

Соціальна сфера включає широкий спектр послуг: соціальна підтримка для сімей, медичні послуги, психологічна допомога, правові консультації, матеріальна допомога, соціальна адаптація та реабілітаційні програми та інші (табл. 1) [17]. Ключові завдання соціальних служб зводяться до організації допомоги, встановлення

необхідних контактів з окремими групами населення, представництва їхніх інтересів і контролю за забезпеченням їхніх прав, особливо для тих, хто потребує допомоги, але не може отримати її самостійно [16].

Таблиця 1

Складові публічної соціальної сфери

Доходи громадян	забезпечення гідного рівня життя та добробуту населення через механізми соціальних гарантій, визначення прожиткового мінімуму і стандартів споживчого кошика
Трудові відносини	державне регулювання зайнятості, умов і оплати праці, соціального страхування та охорони праці
Соціальний захист вразливих груп	пенсійне забезпечення, соціальні гарантії для осіб з інвалідністю та малозабезпечених верств населення
Основні галузі соціальної сфери	охорона здоров'я, культура, освіта, наука, спорт
Політика соціо-екології	створення умов для безпечного та комфортного життя, праці та відпочинку громадян
Інфраструктура соціальних послуг	транспортна та логістична система, комунікації та побутове обслуговування, житлово господарство
Міграційна політика	внутрішня та зовнішня міграція, забезпечення прав громадян України за кордоном
Підтримка окремих груп населення	політика, орієнтована на підтримку сімей, молоді, осіб похилого віку та недієздатних громадян

Примітка: складено автором.

Правове регулювання соціальної сфери в Україні спрямоване на забезпечення прав громадян на соціальний захист, підтримку й допомогу. До нормативної бази входять як міжнародні стандарти й рекомендації, так і внутрішньодержавні акти, регіональні закони й муніципальні постанови, а також розпорядження державних і місцевих органів. Проте реалізація цих документів на практиці ще потребує вдосконалення для більшої послідовності та системності, що вимагає вдосконалення існуючих юридичних механізмів [14].

Забезпечення системи соціальної сфери України здійснюється на центральному та регіональному рівнях. Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та підлітків є спеціалізованими установами, які функціонують на регіональному рівні та забезпечують організацію та функціонування соціальної сфери для категорій осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги [8].

Організаційна система соціальної сфери на регіональному (місцевому) рівні складається з трьох підсистем:

- члени територіальної громади;
- заклади соціальної інфраструктури: заклади сфери освіти, соціально-педагогічні установи та організації, соціально-орієнтаційні заклади, дитячі притулки, соціально-орієнтаційні громадські організації [11];
- органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади [2].

Соціальна сфера на регіональному рівні в Україні має власні унікальні особливості, що забезпечуються здебільшого завдяки спільній діяльності державних і громадських організацій, а також органів місцевого самоврядування. Ці організації надають необхідні послуги для різних соціальних категорій населення і запроваджують новітні соціальні технології, зокрема інноваційні підходи до соціальної роботи та волонтерства [5]. Специфіка соціальної сфери на рівні місцевого самоврядування включає акцент на координацію між соціальними установами громади, розвиток партнерських зв'язків між територіальними громадами, органами влади і самими громадянами. Успіх цих ініціатив значною мірою залежить від ентузіазму членів громади, який мотивує людей активно брати участь у виявленні та вирішенні проблем вразливих груп, сприяючи створенню соціальної підтримки всередині самої громади [15].

Науковці розглядають соціальну державу з трьох ключових перспектив:

1. *Нормативний аспект* — визначення основних принципів, стандартів і нормативних актів, які регулюють соціальну політику;
2. *Науковий аспект* — аналіз теоретичних і концептуальних засад, що стосуються соціальної держави;
3. *Емпіричний аспект* — оцінка практичного застосування державними інституціями заходів, спрямованих на вирішення соціальних проблем.

Основні напрями реалізації соціально-економічної політики України на 2022–2024 роки ґрунтуються на таких стратегічних документах та програмах:

- Цілі сталого розвитку України та Національна економічна стратегія до 2030 року, які визначають ключові пріоритети для стабільного розвитку [20];

- Стратегія економічної безпеки України до 2025 року, яка фокусується на захисті національних економічних інтересів [18];

- Програма діяльності Кабінету Міністрів України, що орієнтована на розвиток соціально-економічної сфери [15];

- програми співробітництва з міжнародними організаціями, що забезпечують додаткову підтримку та доступ до передового досвіду;

— Угода про асоціацію з ЄС, що інтегрує українську політику з європейськими стандартами [19];

— Державна програма стимулювання економіки для подолання наслідків COVID-19 (2020–2022), що була розроблена для відновлення економіки після пандемії та зменшення її соціально-економічних наслідків [3].

Ці напрями спрямовані на зміцнення економічної стабільності, поліпшення соціальних умов і посилення інтеграції України з міжнародною спільнотою.

Трагічні події та загроза національній безпеці призводять до об'єднання суспільства і посилення громадянської самоорганізації. Водночас якісна оцінка стану соціальної безпеки стає складною, але необхідною задачею. Постійні ракетні обстріли спричинили значні руйнування цивільної інфраструктури, включаючи школи, лікарні та житлові будинки [4]. Уряд України оцінює завдані збитки інфраструктурі у понад 100 млрд дол. США. За даними ООН, тривалий конфлікт може призвести до бідності для дев'яти з десяти українців, що поставить під загрозу всі досягнення останніх десятиліть [1].

Аналітична записка «Загальний огляд гуманітарної ситуації в Україні» наголошує на зростанні гуманітарних потреб, серед яких: труднощі з доступом до гуманітарної допомоги в зонах активних бойових дій, небезпека від мін і вибухонебезпечних матеріалів, екологічні ризики через викиди токсичних речовин [10].

Соціальна сфера у громадах на сьогодні набула більше практичного характеру, перетворившись на механізм, який не лише вирішує проблеми, але й стимулює людей до участі у вирішенні власних соціальних питань. Основними напрямками соціальної сфери в громаді є:

— розвиток громадських організацій, що координують роботу соціальних служб;

— підтримка міждисциплінарної співпраці для допомоги вразливим групам;

— соціальне планування з аналізом умов життя та оцінкою існуючих послуг, а також просвітницькі проекти;

— заходи, спрямовані на боротьбу з расизмом та інтеграцію етнічних меншин, що сприяють соціальному згуртуванню громади.

Ці заходи формують більш стійку та інтегровану соціальну інфраструктуру, що підтримує місцевих жителів у складних життєвих ситуаціях і спонукає їх до самопомоги та участі у громадському житті [9].

Для вдосконалення системи соціальних послуг потрібно орієнтуватися на ключові показники якості. Ці показники включають: результативність послуг, що відображає досягнення очікуваних

результатів; актуальність і своєчасність, які підкреслюють важливість надання послуг саме в потрібний момент; доступність і відкритість, які роблять ці послуги легкодоступними для всіх категорій населення; повагу до отримувачів, а також професіоналізм фахівців соціальної сфери [12].

Ефективність соціальної сфери потребує дотримання основних принципів, таких як розуміння соціального сектору як інтегрованої частини системи державного управління, що включає не лише соціальне забезпечення, але й охорону здоров'я, освіту, культурний відпочинок. Головною функцією такої системи має бути не тільки надання допомоги, а й захист прав і розвиток особистісного потенціалу громадян.

Властивості та підходи у соціальній сфері мають формуватися відповідно до конкретних обставин, що включає в себе зовнішні (економічні, соціальні) та внутрішні фактори (внутрішню організацію, спеціалізацію). Моделювання соціальних послуг базується на основному факторі — забезпеченні потреб громадян, особливо незахищених верств, з урахуванням їхніх інтересів [8].

Державне управління в соціальній сфері орієнтується на створення умов для всебічної підтримки вразливих верств населення, надання допомоги сім'ям у кризових ситуаціях, захист прав дітей і профілактику соціального сирітства, що є особливо важливими аспектами [13]. Впровадження цих заходів на практиці включає підтримку місцевих органів влади, соціально-правовий захист та забезпечення сприятливого середовища для розвитку дітей та підтримки сімей, що знаходяться у складних життєвих обставинах [6].

Удосконалення умов, форм і методів у поточній соціальній сфері в основному включає:

- удосконалити діяльність установ опіки та піклування щодо запобігання соціальному сирітству та надання сім'ям з дітьми якісних соціальних послуг для підтримки виховної функції сім'ї [10];

- затвердження національних стандартів надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах;

- здійснювати соціальний супровід батьків, які з певних причин не можуть належним чином виховувати своїх дітей, сімей з дітьми, сімей з непрацездатними членами та дітей, батьки яких є трудовими мігрантами;

- удосконалити систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери для надання соціальних послуг у таких сферах, як захист прав громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах [7].

Одним із ключових напрямків удосконалення державного управління у соціальній сфері є активізація співпраці між державними органами та громадськими організаціями. В Україні з'являються елементи суспільного договору, де важливу роль у забезпеченні соціальних послуг відіграють громадські ініціативи, що є поширеною практикою в багатьох країнах. Громадська робота стає пріоритетом для соціальних служб та спеціалістів, орієнтуючись на надання допомоги найбільш вразливим групам населення.

Основні напрямки участі громадських організацій у соціальній сфері включають дослідження потреб громади, інформування про доступні соціальні послуги, розробку та реалізацію місцевих соціальних програм, а також громадський контроль за їх виконанням. Такий підхід дозволяє громадським організаціям безпосередньо впливати на формування політики соціального обслуговування, розвивати механізми оцінки потреб та проводити моніторинг якості послуг.

Щоб підвищити якість соціальних послуг, важливо розробити національні стандарти обслуговування, впровадити технології оцінки потреб, а також забезпечити механізми контролю та моніторингу. Наразі система соціальних послуг в Україні поступово переходить до маркетизації, зосереджуючись на розвитку ринку соціальних послуг, модернізації існуючої інфраструктури та розробці ефективних практичних інструментів [7].

Отже, для ефективного функціонування системи соціальної сфери на регіональному рівні потрібне узгоджене вирішення виявлених викликів. Це сприятиме формуванню сучасної моделі соціальної політики, орієнтованої на забезпечення потреб вразливих груп відповідно до міжнародних стандартів та європейських пріоритетів.

Список використаних джерел

1. Аксьонова С. Ю., Балакірева О. М., Бондар Т. В. Реалізація Конвенції ООН про права дитини в Україні: досягнення, проблеми, перспективи : держ. доп. про становище дітей в Україні (за період 2009–2016 рр.). *Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Konvenciya-OON-z-prav-ditini.html>.
2. Бородин Є. І. Соціальна робота органів місцевого самоврядування з молоддю в Україні: організаційно-правовий аспект. 2011. С. 240–250.
3. Державна програма стимулювання економіки для подолання наслідків COVID-19 (2020–2022). Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 р. № 534–р. *Офіційний вісник України*. 2020. № 44. Ст. 1445.

4. Занудна А. Як вторгнення Росії обвалить бюджет України та вдарить по економіці Європи — прогнози МВФ (22.04.2022). *BBC Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61190565>.
5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища. Київ : НІСД, 2022. 532 с.
7. Національна стратегія реформування системи соціальних послуг. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.08.2020 р. № 556-р. *Офіційний вісник України*. 2020. № 69. Ст. 2227.
8. Павлова О. Особливості соціальної роботи з сільською громадою. *Науковий вісник Національного аграрного університету*. 2007. Вип. 112. С. 115–118.
9. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини. Указ Президента України від 11.08.2011 р. № 811/2011. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/811/2011>.
10. Про державну допомогу сім'ям з дітьми. Закон України від 21.11.1992 р. № 2811–ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 5. Ст. 21.
11. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.10.2014 р. № 1706–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 50. Ст. 2054.
12. Про затвердження стандартів соціальних послуг. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2013 р. № 1039. *Офіційний вісник України*. 2013. № 79. Ст. 2241.
13. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 р. № 2402–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
14. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 р. № 2671–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 18. Ст. 73.
15. Програма діяльності Кабінету Міністрів України. Затв. Постановою Верховної Ради України від 04.10.2019 р. № 88–IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 41. Ст. 10.
16. Романова Н. Ф. Формування ринку соціальних послуг на сучасному етапі в Україні. *Innovative processes in education*. Lodz, 2017. P. 183–198.
17. Соціальні послуги: що це та як їх отримати? (27.07.2021). *UNICEF*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/%D1%96stories/social-services>.
18. Стратегія економічної безпеки України до 2025 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.08.2021 р. № 497–р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 62. Ст. 2023.
19. Угода про асоціацію між Україною та ЄС від 27.06.2014 р. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 40. Ст. 2021.

20. Про питання діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини. Указ від 11.08.2011 р. № 811/2011. *Офіційний вісник Президента України*. 2011. № 28. Ст. 221.

ТОНКАЛЬ Олександр Володимирович,
*студент магістратури, ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»*

ШЕПЕЛЬ Віталій Вікторович,
*студент магістратури, ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»*

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ В СУЧАСНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стратегічне планування є ключовим елементом управління у сфері соціального забезпечення, яке спрямоване на досягнення довгострокових цілей у забезпеченні добробуту населення. У сучасному світі, де вплив глобалізації, технологічних змін і демографічних тенденцій стає дедалі значущішим, соціальні установи стикаються з новими викликами. Стратегічне планування стає інструментом, який дозволяє ефективно реагувати на ці виклики, розподіляти ресурси та забезпечувати сталий розвиток.

Одним із найбільших викликів є демографічні тенденції, включаючи старіння населення, зростання рівня урбанізації та зменшення народжуваності. У багатьох країнах збільшення частки населення похилого віку створює додатковий тиск на систему соціального забезпечення, зокрема у сфері пенсійного забезпечення, охорони здоров'я та догляду за літніми людьми [2].

Соціальні установи часто стикаються з обмеженими бюджетами, що ускладнює реалізацію довгострокових стратегій. Фінансові кризи та економічна нестабільність можуть знижувати фінансування соціальних програм, змушуючи установи шукати альтернативні джерела фінансування [3].

Попри значний потенціал, технологічні зміни створюють виклики, зокрема через цифрову нерівність. Різний доступ до сучасних технологій серед населення може призводити до соціального виключення окремих груп, якщо ці питання не враховуються у стратегічному плануванні.

Нерівний доступ до соціальних послуг залишається значною проблемою, особливо у віддалених регіонах або серед вразливих груп населення. Це ускладнює розробку універсальних стратегій, які враховують потреби всіх груп [1].

Використання великих даних і аналітики відкриває нові можливості для планування та прогнозування. Соціальні установи можуть аналізувати дані про населення, економічні тенденції та ефективність поточних програм, щоб приймати обґрунтовані рішення [2].

Впровадження цифрових платформ для управління соціальними послугами дозволяє підвищити ефективність та доступність програм. Наприклад, створення електронних реєстрів і систем моніторингу забезпечує прозорість і контроль за виконанням соціальних заходів.

Інноваційні підходи, такі як використання штучного інтелекту для автоматизації адміністративних процесів або впровадження блокчейн-технологій для прозорості фінансових транзакцій, дозволяють покращити якість і надійність соціальних послуг [2].

Міжнародні ініціативи та партнерства сприяють обміну досвідом і впровадженню найкращих практик. Наприклад, програми, підтримувані ООН, допомагають країнам-учасникам удосконалювати системи соціального забезпечення відповідно до Цілей сталого розвитку.

Соціальні установи повинні розробляти адаптивні стратегії, здатні реагувати на швидкі зміни в соціально-економічному середовищі. Це включає створення сценаріїв для прогнозування потенційних викликів і розробку гнучких планів дій.

Важливим аспектом є активне залучення всіх зацікавлених сторін, включаючи місцеві громади, бізнес і громадські організації. Це дозволяє враховувати різні точки зору та потреби населення, роблячи стратегії більш ефективними.

Регулярний моніторинг і оцінка реалізації стратегій дозволяють вчасно виявляти проблеми та вносити корективи. Використання індикаторів ефективності сприяє підвищенню прозорості та підзвітності [1].

SWOT-аналіз дозволяє виявити сильні та слабкі сторони організації, а також можливості та загрози зовнішнього середовища. Це допомагає установам визначити пріоритети та розподілити ресурси.

Система BSC використовується для визначення стратегічних цілей, вимірювання результатів та управління ресурсами. Вона дозволяє інтегрувати різні аспекти діяльності соціальної установи в єдину систему.

Сценарне планування передбачає розробку альтернативних сценаріїв розвитку, які враховують можливі зміни у зовнішньому середовищі. Це дозволяє соціальним установам бути готовими до різних варіантів розвитку подій.

У країнах ЄС широко використовуються цифрові інструменти для моніторингу та управління соціальними програмами. Наприклад, у Швеції впроваджено електронні платформи для обробки заявок на соціальні послуги, що знижує час очікування і підвищує ефективність [3].

В Україні програми децентралізації сприяли створенню стратегій розвитку місцевих громад, включаючи удосконалення системи соціального забезпечення. Наприклад, у низці регіонів запроваджено електронні сервіси для соціальної допомоги, що покращило доступність послуг для громадян [2].

Стратегічне планування у сфері соціального забезпечення є важливим інструментом для ефективного управління соціальними послугами. Воно дозволяє реагувати на сучасні виклики, такі як демографічні зміни, фінансові обмеження та технологічний прогрес, а також створює нові можливості для покращення якості життя населення.

Ефективне стратегічне планування потребує інтеграції цифрових технологій, використання інноваційних підходів і залучення зацікавлених сторін. Це дозволяє забезпечити сталий розвиток та справедливий доступ до соціальних послуг для всіх категорій населення. Подальші дослідження у цій сфері можуть сприяти вдосконаленню стратегій і практик, орієнтованих на досягнення довгострокових цілей.

Список використаних джерел

1. Бейкер П. Цифрова трансформація та її вплив на соціальні установи. *Журнал цифрових інновацій*. 2020. Т. 7, № 3. С. 45–52.
2. Ковальчук І. М. Виклики цифрової інклюзії в Україні. *Науковий вісник соціальних досліджень*. 2021. № 12. С. 32–40.
3. Сидоренко О. В., Кравченко Л. П. Сталий розвиток і цифрова інновація в соціальній сфері. *Економіка і суспільство*. 2019. Т. 5, № 9. С. 24–30.

ТРЕБИК Людмила Петрівна,

кандидатка наук з державного управління, доцентка,

доцентка кафедри публічного управління та адміністрування,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЧЕРЕЗ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ТА ЦИФРОВІ СЕРВІСИ

Цифровізація є невід’ємною складовою сучасної сервісної держави, яка прагне відповідати викликам часу та запитам громадян. Це не просто впровадження новітніх технологій, а цілісна трансформація системи державного управління, що спрямована на підвищення ефективності, швидкості й прозорості адміністративних процесів. У світовій практиці такі зміни дозволяють створити єдину інтегровану платформу взаємодії держави, громадян та бізнесу, яка полегшує доступ до послуг, зменшує бюрократичні бар’єри та скорочує витрати ресурсів. В Україні цифровізація державних послуг знайшла своє вираження через розвинену мережу центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП). Сучасна модель таких центрів забезпечує автоматизацію бізнес-процесів, виключення паперових документів із обігу та розмежування функцій фронт-офісів і бек-офісів. Це не лише спрощує взаємодію громадян із владою, а й підвищує задоволеність користувачів послугами, що підтверджено дослідженнями, де понад 95 % відвідувачів ЦНАП висловлюють задоволення рівнем отриманих послуг.

Проте цифровізація — це не лише про комфорт і зручність. Її вплив має значний економічний вимір. Згідно з даними Європейської комісії, цифровізація адміністративних процесів в Україні може заощаджувати до 24 млн годин часу громадян щороку, що еквівалентно 2 738 рокам, та близько 543 млн євро [1]. Такі результати демонструють не лише економію ресурсів, а й сприяють покращенню продуктивності на рівні суспільства, дозволяючи громадянам витрачати заощаджений час на інші важливі аспекти життя. Цифровізація в Україні набуває нових масштабів завдяки зусиллям Міністерства цифрової трансформації, яке стало рушійною силою трансформації державного управління. Основна мета — створити цифрову екосистему, яка забезпечить громадянам та бізнесу зручний доступ до публічних послуг, незалежно від їхнього місця перебування. Міністерство поставило амбітні цілі, серед яких: переведення 100 % адміністративних послуг в онлайн-сферу, забезпечення ширококутового інтернету для 95 % інфраструктури, підвищення цифрової грамотності населення та збільшення частки ІТ-сектору у ВВП до 10 % [2].

Один із ключових інструментів реалізації цих завдань — запровадження посади Chief Digital Transformation Officer (CDTO) у всіх міністерствах та адміністраціях. Ці фахівці відповідають за координацію цифрової трансформації в регіонах, розробку стратегій і планів, які узгоджуються з громадою, та інтеграцію зусиль місцевих органів із загальнонаціональною стратегією. Такий підхід сприяє створенню інституційної спроможності, що закладає основу для подальшої децентралізації та інтеграції послуг. Результати роботи Міністерства у 2023 році, відображені в Індексі цифрової трансформації регіонів, демонструють вагомий прогрес. Повністю досягнуто стратегічну мету з цифрової освіти — понад 6 млн українців підвищили рівень цифрових навичок [3]. Проте інші напрямки, такі як розширення доступу до інтернету чи повний перехід до «безпаперових» технологій, залишаються викликом, частково через наслідки збройної агресії та окупацію частини території.

Подібні реформи мають значну користь на місцевому рівні. Делегування повноважень з надання адміністративних послуг органам місцевого самоврядування сприяє підвищенню якості сервісу, доступності та оперативності. Це особливо актуально для регіонів, де мешканці потребують швидкого доступу до соціальних послуг і пільг.

Одним із важливих документів, що визначає майбутній розвиток цифровізації, стала «Стратегія реформи. Адміністративні послуги та їх цифровізація» [4]. Її основна ідея — децентралізація надання адміністративних послуг через передачу цих повноважень органам місцевого самоврядування. Такий підхід сприяє спрощенню доступу громадян до послуг, врахуванню місцевої специфіки та скороченню бюрократичних процедур.

Практика апробації вебпорталів на місцевому рівні у 2020 році довела ефективність таких рішень, адже вони дозволяють громадянам отримувати необхідну інформацію та послуги максимально оперативно. Цифровізація державних послуг також відповідає принципам європейської інтеграції, сприяючи формуванню довіри між владою та громадянами [5]. Прозорість і зручність адміністративних процесів підвищують ефективність роботи органів влади, забезпечують права громадян та створюють основу для модернізації всієї державної системи управління. У цьому контексті Міністерство цифрової трансформації України виступає провідником змін, орієнтуючись на створення держави, де інноваційність і комфорт для громадян є головними пріоритетами.

Цифровізація соціального забезпечення стає необхідним кроком у контексті викликів, що постають перед сучасним суспільством. Вона пропонує інноваційний підхід до вирішення складних завдань, з якими

стикаються держави через безпекові, демографічні, економічні та соціальні зміни. Зокрема, в Україні впровадження цифрових технологій у сферу соціального забезпечення є відповіддю на низку актуальних викликів, таких як старіння населення, зростання поширеності хронічних захворювань, пандемії, наслідки збройного конфлікту, фінансово-економічна криза та міграційні процеси. Ці фактори створюють потребу у більш ефективних та рентабельних рішеннях, здатних задовольнити зростаючі потреби населення, не перевантажуючи при цьому державний бюджет. Важливість цифровізації соціального забезпечення також обґрунтована законодавством України. У п. 17 ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» зазначається, що соціальні послуги — це дії, спрямовані на профілактику або подолання складних життєвих обставин, а також на мінімізацію їх негативних наслідків для осіб чи сімей, які цього потребують. Таке визначення підкреслює гнучкість і багатовимірність соціальних послуг, які можуть охоплювати широкий спектр потреб, від психологічної підтримки до надання матеріальної допомоги.

Цифрові технології здатні значно вдосконалити процес надання цих послуг. Завдяки використанню електронних платформ, баз даних та інтерактивних сервісів, держава може оперативніше і точніше ідентифікувати потреби громадян, скоротити час на обробку запитів, а також забезпечити прозорість розподілу ресурсів. Крім того, цифровізація дозволяє впроваджувати проактивні підходи до вирішення соціальних проблем. Наприклад, завдяки аналізу даних можна передбачати ризики потрапляння певних груп населення в складні життєві обставини та завчасно вживати заходів для їх попередження. На практиці це означає, що люди, які опинилися у складних обставинах, отримуватимуть допомогу швидше та зручніше, незалежно від їхнього місця проживання. Наприклад, особа може через електронну платформу отримати інформацію про доступні соціальні послуги, подати заявку на матеріальну допомогу або записатися на консультацію до спеціаліста. Усе це сприяє не лише покращенню якості соціальних послуг, а й зміцненню довіри громадян до держави. У результаті цифровізація стає не просто засобом оптимізації, але й важливим інструментом соціальної справедливості. Вона відкриває доступ до якісних послуг для широких верств населення, у тому числі для тих, хто мешкає у віддалених або малозабезпечених регіонах. Таким чином, цифровізація соціального забезпечення є не лише викликом, а й потужною можливістю для побудови більш стійкого, ефективного та інклюзивного суспільства.

Як зазначив заступник Міністра соціальної політики з питань цифрових трансформацій К. Кошеленко, держава має забезпечити обмін інформацією між установами так, щоб зникла потреба в особистих

візитах громадян [6]. Саме ця ідея стала фундаментом для створення нових цифрових сервісів, таких як застосунок «Дія» та Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС). Впровадження ЄІССС має на меті замінити застарілі системи і реєстри на сучасну платформу, яка не лише спрощує процеси, але й підвищує прозорість, мінімізує корупційні ризики та забезпечує зручність для громадян. Система об'єднує 40 реєстрів і 16 підсистем, які працюють на основі принципів екстериторіальності. Це особливо важливо для внутрішньо переміщених осіб, які змушені змінювати місце проживання через збройний конфлікт. Завдяки інтеграції з іншими державними реєстрами, такими як Пенсійний фонд, Державна податкова служба та портал «Дія», ЄІССС надає можливість автоматично перевіряти документи, прискорювати процес надання послуг та робити виплати більш ефективними.

Однією з ключових переваг ЄІССС є впровадження автоматизації. Наприклад, система дозволяє подати заяву на соціальну допомогу через портал або застосунок без необхідності особистого відвідування установи. Завдяки підсистемам «Соціальне казначейство» та «Електронний бюджет» громадяни отримують виплати швидше, а процес подання заявок став простішим. Це стосується не лише основних видів допомог, таких як виплати самотнім матерям, особам з інвалідністю або малозабезпеченим сім'ям, але й послуг для внутрішньо переміщених осіб, наприклад, реєстрації або зняття з обліку через «Дію». Окрім того, інтеграція з гуманітарною платформою «Допомога» дозволяє оперативно обробляти заявки громадян і передавати їх міжнародним організаціям, що значно підвищує ефективність надання допомоги. Успіхи в реалізації цифрових послуг включають створення електронних кабінетів для надавачів послуг, інтеграцію з іншими державними платформами та розробку нових функцій, таких як електронна трудова книжка або автоматичне призначення субсидій через Пенсійний фонд. Ці нововведення сприяють підвищенню соціальної справедливості, адже кожен отримувач допомоги тепер може бути впевнений у прозорості й об'єктивності рішень, які ухвалюються автоматизованими системами. Цифровізація також передбачає постійний розвиток існуючих ресурсів, таких як портал електронних послуг Міністерства соціальної політики, портал Пенсійного фонду України, платформа «Допомога» та інші. Ці інструменти не лише розширюють доступ громадян до соціальних послуг, але й формують новий рівень взаємодії між державою і громадянами. Завдяки цьому підходу соціальна система стає більш адаптивною до потреб населення, особливо у кризові часи. Таким чином, цифровізація соціальних послуг не лише спрощує їх надання, але й створює умови для більш ефективного управління, прозорості та довіри до державних інституцій.

Це ще один важливий крок до побудови сучасного, інклюзивного суспільства, орієнтованого на потреби кожного громадянина.

Отже, модернізація соціальних послуг через впровадження цифрових технологій та сервісів стає ключовим чинником трансформації соціальної політики в Україні. У сучасному світі, де цифрові інструменти забезпечують більш ефективний доступ до послуг, їх децентралізація є логічним кроком для підвищення якості й доступності цих послуг. Такий підхід передбачає, що соціальні послуги мають відповідати мінімальним стандартам якості та бути орієнтованими на реальні потреби населення. Це забезпечує не лише оптимізацію процесів, але й формує довіру між користувачами, державою та постачальниками послуг. Контроль за якістю цифровізованих соціальних послуг — це невід’ємна складова їх ефективного функціонування. Участь користувачів та постачальників послуг у цьому процесі дозволяє виявляти приховані недоліки та проблеми в роботі сервісів. Таким чином, модернізація соціальних послуг через цифровізацію створює можливості для якісного поліпшення життя громадян. Системний підхід, заснований на моніторингу, відповідність міжнародним стандартам та активна участь громадськості, є запорукою успішної трансформації соціальних послуг через цифровізацію. Це крок до європейської інтеграції та шлях до створення інноваційного суспільства, де кожен громадянин має доступ до сучасних, ефективних і зручних послуг.

Список використаних джерел

1. Science for policy. *European Commission's Joint Research Centre*. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/index_en.
2. Цілі до 2024 року. *Міністерство цифрової трансформації України*. URL: <https://thedigital.gov.ua/ministry#section-legal>.
3. Результати цифрової трансформації в регіонах України за 2023 рік (11.01.2024; 15:50). *Міністерство цифрової трансформації України*. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/rezultati-tsifrovoi-transformatsii-v-regionakh-ukraini-za-2023-rik>.
4. Стратегія реформи
5. Адміністративні послуги та їх цифровізація «Україна після перемоги». Бачення України 2030. Київ, 2023. *Центр політико-правових реформ*. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/UA-Strategy-Administrative-Services-.pdf>.
6. Пуліна Т. В., Шитікова Л. В., Риженко О. М. Удосконалення системи надання електронних послуг — ключова задача місцевого самоврядування. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 11. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1844>.

7. Новітні цифрові рішення у соціальній сфері: CDTO Мінсоцполітики Костянтин Кошеленко представив напрацювання на конференції «State of Emergency: Democracy and Digital Transformation in Times of War» у Болгарії (02.10.2024; 18:04). URL: <https://www.msp.gov.ua/news/24083.html>.

Напрямок 5. Правові засади організації соціальної роботи та надання соціального забезпечення

АНДРІЄВСЬКА Ольга Олександрівна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПІЛЬГИ ЯК ВИД СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Можливість отримання пільг наразі є дуже актуальною, особливо, в умовах соціально-економічної трансформації та зростання соціальної нерівності. Це питання досі привертає увагу багатьох науковців, політиків та широкої громадськості. Основними причинами важливості цього питання є зростання соціальної нерівності (збільшення розриву між багатими і бідними в багатьох країнах вимагає розробки ефективних заходів соціальної підтримки), старіння населення, економічна криза, глобалізація та міграція. Вивчення привілеїв дозволяє, серед іншого, виявити їхні сильні та слабкі сторони, а також розробити рекомендації щодо вдосконалення системи.

Поняття «пільга» в Україні законодавчо не закріплена, але більшість науковців дають таке визначення: пільга — це законне право деяких категорій осіб, яке дозволяє не виконувати певні обов'язки, які покладені на всіх інших чи отримувати додаткові можливості в певних сферах життя. Наразі невідомо точну кількість українців, які претендують на пільги, але після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну у 2022 році, кількість таких осіб точно зросла. Також немає єдиного законодавчого акту який регулює порядок надання пільг населенню. В. Андрійв у своїй публікації вказує, що суспільна цінність пільг, проявляється в тому, що вони є соціальним заходом [1, с. 8].

Право на пільги має понад 60 % населення держави. Найбільш масовими категоріями населення, які претендують на державну допомогу є сім'ї з дітьми та особи з інвалідністю. Право на соціальні пільги мають безліч категорій осіб, зокрема, малозабезпечені сім'ї; особи, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС; жінки, які мають звання «Мати-героїня»; особи, котрі постраждали внаслідок торгівлі людьми; багатодітні сім'ї; учасники бойових дій тощо.

Пільгам притаманні ряд окремих ознак, зокрема:

— *по-перше*, пільги мають цільове спрямування, адже вони покликані полегшити матеріальні витрати та допомагати фізичним особам, які цього потребують у реалізації їхніх прав (пенсійне забезпечення має на меті матеріальне утримання особи, яка досягла певного віку чи має інші підстави для його надання, а соціальна допомога сприяє матеріальній підтримці);

— *по-друге*, для того, щоб їх отримати потрібно враховувати дві групи ризиків, на основі яких особи можуть претендувати на пільги (загальні соціальні пільги, які призначаються для всіх, хто опинився в складній життєвій ситуації та професійні, котрі призначається для працівників окремих галузей);

— *по-третє*, ознакою пільг є їхня диференціація, адже пільги є своєрідним відхиленням від загальнообов'язкових норм для певних категорій осіб, надаючи їм певний соціальний статус (безкоштовний проїзд чи компенсація вартості комунальних послуг);

— *по-четверте*, їх ознакою є зміст (наявність переважного або додаткового права на певне благо, або звільнення від обов'язку здійснювати певні дії (зменшення платежів або надання певних прав);

— *по-п'яте*, важливою є форми пільг (у вигляді матеріальних благ (зниження оподаткування, безкоштовний проїзд) або організаційних послуг (першочергове забезпечення житлом); їх реалізація характеризується наявністю двох суб'єктів (перший — особа, яка має право на даний вид соціального забезпечення та другий — орган чи особа, яка має забезпечити наявне право);

— *по-шосте*, соціальні пільги не вимагають діяльності спеціальних органів, їх забезпеченням займаються уповноважені заклади, органи та установи.

Має специфіку також і процедура реалізації права на їх отримання. Право на пільгу підтверджується статусним документом (пенсійне посвідчення чи військовий квиток) та не вимагає рішення суду на його визнання. Важливою ознакою пільг є їх супровідний характер, оскільки вони є додатковими та виникають разом із основними соціальними правовідносинами [2].

Умовно пільги можна поділити на такі види: соціальні пільги, податкові пільги, житлово-комунальні пільги, освітні та медичні пільги. Соціальні пільги надаються особам із вразливих категорій, сюди відносять: малозабезпечені сім'ї, особи з інвалідністю, ветерани війни тощо. Податкові пільги передбачають зменшення податків для окремих осіб чи підприємств, що працевлаштували осіб з інвалідністю. Часткова або повна компенсація витрат на комунальні послуги для певних категорій громадян передбачена житлово-комунальними пільгами.

Також освітні та медичні пільги передбачають безкоштовне чи пільгове навчання, або доступ до медичних послуг чи ліків.

Отже, пільги — система заходів, спрямованих на підтримку певних категорій осіб, які опинилися у складних життєвих ситуаціях та мають особливі потреби; також, вони є самостійним видом допомоги держави певним категоріям осіб та мають свої особливості (цільове спрямування, форма, процедура реалізації). Хоча вони часто використовуються в Україні, законодавство не містить чіткого визначення цього поняття, що створює певні труднощі при його застосуванні та може призводити до неоднозначної інтерпретації. Повномасштабна війна в Україні призвела до значного збільшення кількості осіб, які потребують соціальної підтримки, а отже, і пільг. Право на пільги регулюється різними законами України, однак система їх надання потребує подальшого вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Андрій В. Поняття та сутність пільги як правової категорії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Юридичні науки*. 2018. № 1 (106). С. 7–11.
2. Синчук С. М. Правові ознаки соціальних пільг у сфері соціального забезпечення. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 301–306.

БІЛОУС Софія Олександрівна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАЦІВНИКУ З ІНВАЛІДНІСТЮ

На сьогодні пенсійне забезпечення осіб з інвалідністю є одним із базових у системі соціального забезпечення України і розвивається відповідно до положень чинного законодавства України. Це забезпечує їх захист від дискримінації та надає їм рівні можливості для реалізації своїх трудових прав.

Конституція України, а саме у ч.1 ст.46, зазначає, що «громадянам надається право на соціальний захист, туди входить право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них

обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [1].

Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [2] зазначає, що особи з інвалідністю в Україні мають усі соціально-економічні, політичні та особисті права і свободи, гарантовані Конституцією України, законами України та міжнародними договорами. Також відповідними нормами визначаються різні критерії, які визначають інвалідність. До них відносяться: час настання, причина, група, а також строк, на який вона встановлюється [3, с. 120].

Проаналізувавши норми Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [4], можна визначити, що особливості пенсійного забезпечення осіб з інвалідністю полягають у тому, що пенсія призначається у разі втрати працездатності через загальне захворювання, нещасний випадок на роботі або професійне захворювання, а також залежно від ступеня інвалідності та страхового стажу. Також розміри пенсії залежать від групи інвалідності: 100 % пенсії за віком для I групи, 90 % для II групи, 50 % для III групи. Наступна особливість — виплати тривають на весь термін інвалідності або довічно для пенсіонерів. Якщо інвалідність переглядається, пенсія коригується відповідно до нової групи.

Основним аспектом надання соціальних послуг є їх забезпечення для осіб з інвалідністю, оскільки вони постійно потребують таких послуг з урахуванням вимог реабілітаційних програм. До основних принципів надання соціальних послуг можна віднести такі: індивідуальний підхід та адресність; законність; доступність і прозорість; дотримання державних стандартів та етичних норм; добровільність вибору отримання чи відмови від послуг; гуманність; комплексний підхід; ефективне використання бюджетних та позабюджетних коштів; соціальна справедливість.

Закон України «Про соціальні послуги» [5] визначає соціальні послуги як комплекс заходів, спрямованих на надання допомоги у розв'язанні життєвих проблем окремим особам або певним соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть впоратися з ними самостійно.

Основними формами отримання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування. По-перше, матеріальна допомога — це грошова або натуральна підтримка людей, які перебувають у складних життєвих обставинах. До цієї форми відносять допомоги у вигляді продуктів харчування, засобів гігієни, дитячих речей, одягу, взуття, предметів першої необхідності, паливо тощо. По-друге, соціальні послуги — це система соціальних заходів, що надаються з метою підтримки, сприяння та допомоги окремим особам або групам осіб у

подоланні складних життєвих обставин, підтримці їх соціального статусу та забезпеченні нормальної життєдіяльності. Соціальні послуги надаються за місцем проживання (перебування) особи, у прийомних сім'ях, сімейних дитячих будинках сімейного типу, патронатних сім'ях, будинках-інтернатах, реабілітаційних центрах, будинках денного перебування, територіальних центрах та інших закладах соціальної підтримки.

До основних соціальних послуг належать: догляд, підтримане проживання, соціальний та фізичний супровід, надання тимчасового житла, соціальна реабілітація, натуральна допомога, транспортні послуги та інші.

Отже, правове регулювання соціального забезпечення для працівників з інвалідністю є важливою складовою соціальної політики держави, яка забезпечує захист їх прав та інтеграцію у трудову діяльність. Дотримання міжнародних стандартів, а також постійне вдосконалення національного законодавства в цій сфері сприяє підвищенню рівня соціальної захищеності працівників з інвалідністю, забезпечуючи рівність їх прав на ринку праці.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 18.10.2024).
2. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. Закон України від 21.03.1991 р. № 875–ХІІ. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (дата звернення: 18.10.2024).
3. Права осіб з інвалідністю в Україні / Біда К. М., Бонтлаб В. В., Вітик І. Р. та ін. Київ : ІП СТ Україна, 2011. Вип. 1. 312 с.
4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України від 09.07.2003 р. № 1058–ІV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 18.10.2024).
5. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 р. № 2671–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 18.10.2024).

БОРОЗЕННА Анастасія Михайлівна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління і права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Надання соціальних послуг є надзвичайно важливим аспектом для забезпечення функціонування системи соціального захисту та соціального забезпечення в Україні в цілому.

За сучасних воєнних реалій проблема надання соціальних послуг для ВПО повстала досить гостро. У підп. «л» п. 15 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» [9] надається вичерпний перелік складних життєвих обставин, серед яких виділяють «шкоду, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією». Так, через напад росії на Україну, який почався 24 лютого 2022 р., понад 5 млн українців були змушені переселитися до безпечніших регіонів країни, що призвело до суттєвого зростання кількості внутрішньо переміщених осіб.

Аналіз статистичних та офіційних даних дозволив визначити основні соціальні послуги для внутрішньо переміщених осіб (далі — ВПО), які були впроваджені в період російської агресії в Україні. Серед них: отримання статусу ВПО (онлайн через Дію або офлайн), інформаційно-консультаційна та психологічна підтримка, забезпечення їх тимчасовим житлом, харчуванням, а також надання освітніх послуг.

Відповідно до ст. 4 Закону [4] факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на особи на облік. З метою обліку внутрішньо переміщених осіб створюється Єдина інформаційна база даних [7]. Щодо оформлення статусу ВПО та доступ до різних форм державної підтримки, які можуть надаватися як онлайн (через платформу «Дія»), так і офлайн у державних установах, то це відноситься до адміністративних послуг у сфері соціального захисту. Діяльність Міністерства цифрової трансформації дозволила спростити отримання послуг соціальної допомоги та оформлення довідки внутрішньо переміщених осіб протягом кількох днів.

Інформаційно-консультаційна підтримка включає в себе консультації з соціальними працівниками, які займаються переадресацією їх до компетентних вузькоспеціалізованих служб. Соціальні працівники можуть допомогти у зборі інформації для відновлення втрачених документів, написанні заяв для отримання певних соціальних виплат, також можуть допомогти налагодити зв'язок

з близькими за відсутності в особи засобів зв'язку. Загалом ці функції спрямовуватимуться на підтримання інформованості внутрішньо переміщених осіб, щодо потрібної їм інформації.

Психологічна підтримка є одним з чи найважливіших аспектів діяльності надавачів соціальних послуг, так як дана категорія осіб зазнала стресу та травматичного досвіду, пов'язаного з переселенням. Соціальні працівники з допомогою професійних психологів, волонтерів та громадських здійснюють дану функцію. Даної діяльності також стосується надання медичних послуг внутрішньо переміщеним особам для реалізації їх доступу до гарантованої державою Програми медичних гарантій. Для спрощення процедури надання послуг, внутрішньо переміщених осіб звільняють від обов'язку укладення декларації з лікарем, що гарантує їм легку процедуру отримання електронного направлення, електронного рецепта та вони звільняються від необхідності реєстрації в певному закладі охорони здоров'я.

Однією з найбільш гострих проблем, з якими зіткнулись внутрішньо переміщені особи стали пошуки житла, саме тому соціальні послуги в житловій сфері стали надзвичайно корисними. Відповідно визначається та проводиться компенсація витрат, які пов'язані з безоплатним тимчасовим розміщенням внутрішньо переміщених осіб [6]. Дані виплати надаються орендарям або власникам житла, з якому перебувають ВПО. Якщо ж говорити про соціальні послуги, які надаються безпосередньо внутрішньо переміщеним особам щодо проживання, то вони визначені окремим актом [1]. Щодо соціальних послуг із влаштування таких осіб, то цим займаються благодійні та громадські організації, які шукають тимчасове житло, слідкують за його облаштуванням та забезпечують належними умовами проживання таких осіб.

Щодо забезпечення надання освітніх послуг, то Законом України «Про вищу освіту» [3], то такі особи мають право на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел фінансування, що сприятиме їх адаптації в новій освітній системі, забезпеченні реалізації права на здобуття освіти та майбутньому професійному розвитку.

Підтримка у працевлаштуванні та професійній адаптації є важливим кроком для забезпечення фінансової стабільності ВПО. Вона включає допомогу у пошуку роботи, проведення тренінгів, курсів перекваліфікації та підтримку підприємницьких ініціатив. Відповідні послуги реалізуються відповідно до законодавства про зайнятість.

Тому надання соціальних послуг для ВПО слід визнати важливим аспектом забезпечення їх прав і свобод та даний механізм потребує

детального законодавчого закріплення. Серед розглянутих соціальних послуг усі знаходять своє закріплення з різних нормативно-правових актах, але, на нашу думку, в зв'язку з різноманіттям надаваних послуг виникає необхідність їх узагальнення в єдиній системі законодавства нашої країни.

Список використаних джерел

1. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF>.
2. Кожухаренко А.О. Правове регулювання надання соціальних послуг. *Від громадянського суспільства — до правової держави* : VIII Міжнародна наукова конференція студентів та молодих вчених. Харків, 2013. С. 242–244.
3. Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014 р. № 1556–VII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.10.2014 р. № 1706–VII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
5. Про зайнятість населення. Закон України від 05.07.2012 р. № 5067–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
6. Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.2022 р. № 333. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-%D0%BF>.
7. Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 р. № 646. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/646-2016-%D0%BF>.
8. Про порядок компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.2022 р. № 333, у ред. постанови від 29.04.2022 р. № 490. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-%D0%BF>.
9. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 р. № 2671–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.

10. Соціальні послуги в Україні: теоретичні та практичні аспекти / Л. І. Ільчук, Н. П. Баранова, В. М. Балащенко та ін. Київ, 2011. 359 с.
11. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними. *Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реальі, перспективи реінтеграції* / за заг. ред. В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2017. С. 320–342.

БУЛИГА Єлизавета Олександрівна,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності Соціальне забезпечення,*

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ОРГАНІЗАЦІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ

Техногенні катастрофи завдають значної шкоди як доквіллю, так і населенню, створюючи потребу у спеціальному соціальному забезпеченні постраждалих. В Україні це питання регулюється низкою нормативно-правових актів, серед яких Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» [8]. Цей закон визначає права постраждалих на допомогу та компенсацію. Соціальне забезпечення включає як матеріальну підтримку, так і медичну, психологічну та реабілітаційну допомогу. Комплексний підхід дозволяє мінімізувати наслідки катастроф для постраждалих осіб.

Техногенні катастрофи дуже небезпечні тим, що часто виникають на небезпечних об'єктах, а масштаб цих катастроф інколи напругу пов'язаний із тим, на якому об'єкті виникла катастрофа. Саме тому в сучасній літературі, дуже детально розглядають розподіл техногенних катастроф за характером явищ. За цим критерієм, техногенні катастрофи поділяються на 6 груп:

- Аварії на хімічно небезпечних об'єктах;
- Аварії на радіаційно небезпечних об'єктах;
- Аварії на пожежо і вибухонебезпечних об'єктах;
- Аварії на транспорті — Аварії на гідротехнічних спорудах;

— Аварії на об'єктах комунального господарства [2–4, с. 344].

На сьогодні, одним із ключових аспектів є фінансова підтримка, що надається державою для компенсації матеріальних втрат. Згідно зі ст. 25 Закону України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» [8], постраждалі мають право на відшкодування збитків, завданих їхньому майну. Для цього проводиться оцінка збитків, після чого держава виділяє необхідні кошти. Крім того, законодавство передбачає можливість отримання пільг, як-от звільнення від оподаткування на певний період. Це дозволяє зменшити фінансовий тиск на громадян у складних обставинах.

Медична допомога є ще одним важливим компонентом соціального забезпечення постраждалих. Відповідно до Основ законодавства України про охорону здоров'я [6], постраждалі від техногенних катастроф мають право на безкоштовне лікування. Це стосується як екстреної допомоги, так і довгострокової реабілітації. Особлива увага приділяється людям, які отримали травми чи опромінення, що вимагають спеціалізованого лікування. Держава забезпечує фінансування таких медичних заходів через державний бюджет та спеціальні програми.

Психологічна підтримка є невід'ємною складовою соціального забезпечення осіб, які постраждали від катастроф. Законодавство визнає важливість реабілітації не лише фізичного, але й психологічного стану постраждалих. Для цього створюються спеціалізовані центри, що надають консультації психологів та психотерапевтів. Одним із надавачів цієї допомоги є Чернігівський обласний центр соціально-психологічної допомоги. Основними завданнями центру є: надання невідкладної комплексної допомоги (психологічних, соціально-побутових, соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, інформаційних і юридичних послуг) особам, які опинилися у складних життєвих обставинах, що сприятиме якнайшвидшому їх поверненню до нормальних умов життєдіяльності.

Клієнтами центру можуть бути особи, які перебувають у складних життєвих обставинах, наслідки яких вони не можуть подолати самотійно:

- перенесли психічні травми, стреси;
- зазнали насилля (в т.ч. у сім'ї) чи є реальна загроза його вчинення;
- втратили місце проживання;
- постраждали від соціальних, техногенних, природних катастроф тощо [1].

Психологічна допомога спрямована на відновлення емоційного стану та адаптацію до нових умов життя. Це дозволяє зменшити ризик розвитку психічних розладів серед постраждалих.

Діти, які постраждали внаслідок техногенних катастроф, потребують особливої уваги. Згідно зі ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства» [9], держава гарантує захист прав дітей, які зазнали впливу надзвичайних ситуацій. Для них організуються програми оздоровлення, навчання та соціальної реабілітації. Особливий акцент робиться на створенні умов для продовження освіти в безпечному середовищі. Це забезпечує можливість для дітей адаптуватися до нових умов і отримати необхідну підтримку.

Соціальне житло також є важливим елементом забезпечення постраждалих. Якщо внаслідок катастрофи особи втратили житло, держава забезпечує їм тимчасове або постійне місце проживання. Згідно із Законом України «Про житловий фонд соціального призначення» [7], постраждалі мають право на пріоритетне отримання соціального житла. Це може бути як орендоване помешкання, так і новозбудоване. Такий підхід дозволяє швидко вирішити проблему забезпечення житлом.

Особливий статус отримують особи, які зазнали значної шкоди здоров'ю внаслідок техногенних катастроф. Наприклад, постраждалі від Чорнобильської катастрофи мають особливі пільги, визначені Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [10]. Вони мають право на безкоштовне санаторно-курортне лікування, додаткові відпустки та пільговий вихід на пенсію. Ці заходи спрямовані на зменшення наслідків для їхнього здоров'я.

Держава також забезпечує допомогу через фонди соціального страхування. Зокрема, Фонд соціального страхування України фінансує виплати у разі втрати працездатності внаслідок травм, отриманих під час катастроф. Постраждалі отримують компенсації за лікування, реабілітацію та втрату доходу. Це дозволяє зберегти фінансову стабільність сімей постраждалих навіть за умов тривалої непрацездатності.

Значну роль у соціальному забезпеченні відіграють міжнародні організації та благодійні фонди. Вони надають фінансову та гуманітарну допомогу, спрямовану на підтримку постраждалих. Наприклад, міжнародні програми допомоги постраждалим від Чорнобиля суттєво доповнюють зусилля української держави. Така співпраця дозволяє залучити додаткові ресурси для подолання наслідків катастроф.

Одним із викликів для організації соціального забезпечення є ефективна координація дій різних державних органів. Наприклад, Міністерство соціальної політики, Міністерство охорони здоров'я та

місцеві адміністрації мають чітко узгоджувати свої дії. Це передбачено Постановою Кабінету Міністрів України № 1232, яка визначає порядок взаємодії державних структур у надзвичайних ситуаціях [5]. Така координація забезпечує оперативне надання допомоги та мінімізацію бюрократичних затримок.

Пріоритетним завданням залишається інформування населення про їхні права та доступні форми допомоги. Уряд впроваджує програми роз'яснення, де постраждалим пояснюють, як отримати компенсації чи скористатися пільгами. Такі заходи сприяють підвищенню довіри до державних інституцій. Інформування також допомагає уникнути випадків, коли люди не знають про свої права, а саме:

По-перше, у регіонах, які найбільше постраждали від техногенних катастроф, впроваджуються спеціальні соціальні програми. Вони охоплюють як матеріальну підтримку, так і відновлення інфраструктури. Зокрема, такі програми діють у зонах, що постраждали від Чорнобильської катастрофи. Це дозволяє врахувати специфіку регіональних потреб і ефективно розподілити ресурси.

По-друге, громадські організації відіграють важливу роль у допомозі постраждалим від катастроф. Вони беруть участь у зборі гуманітарної допомоги, організації психологічної підтримки та захисті прав постраждалих. Їхня діяльність є важливим доповненням до зусиль держави. Активна співпраця громадських організацій із державними структурами дозволяє охопити більшу кількість постраждалих. Слід враховувати важливість розбудови мережі громадських організацій, які забезпечують психологічну та соціальну підтримку жертвам, сприяють їхній соціальній інтеграції, відновленню нормального життя та захисту їхніх прав. Використання різних форм допомоги, які можуть надавати громадські організації, включає такі аспекти, як психологічна допомога, правова підтримка, соціальне консультування, організація реабілітаційних заходів та програм, вплив громадськості на формування дружнього та підтримуючого середовища для жертв воєнних конфліктів та техногенних катастроф [3].

Техногенні катастрофи завдають значної шкоди як довкіллю, так і населенню, створюючи потребу у спеціальному соціальному забезпеченні постраждалих. В Україні це питання регулюється низкою нормативно-правових актів, першим з яких став Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» [8], котрий закріпив права постраждалих на допомогу та компенсацію.

Соціальне забезпечення постраждалих від техногенних катастроф також включає як матеріальну підтримку, так і медичну, психологічну

та реабілітаційну допомогу. Комплексний підхід у таких випадках дозволяє мінімізувати наслідки катастроф для постраждалих осіб.

Фінансування соціального забезпечення здійснюється як із державного бюджету, так і через міжнародну допомогу. Прозорість у використанні коштів залишається важливим завданням. Для цього впроваджуються системи моніторингу та звітності. Це дозволяє забезпечити цільове використання ресурсів.

Наукові дослідження у сфері соціального забезпечення постраждалих від техногенних катастроф також мають велике значення. Вони допомагають виявляти нові підходи до вирішення проблем, пов'язаних із катастрофами. Результати таких досліджень враховуються при формуванні державної політики.

Отже, організація соціального забезпечення для постраждалих від техногенних катастроф вимагає комплексного підходу. Держава, міжнародні організації, громадські структури та самі постраждалі мають діяти спільно для досягнення цієї мети. Такий підхід забезпечує соціальну стабільність і допомагає подолати наслідки катастроф.

Список використаних джерел

1. Чернігівський обласний центр соціально-психологічної допомоги. *Чернігівський обласний центр соціальних служб*. URL: <https://ocssm.cg.gov.ua/index.php?id=15830&tp=1&pg> (Дата звернення: 21.11.2024).
2. Ахмад З. Генезис техногенних катастроф. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 724–729. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/171> (Дата звернення: 21.11.2024).
3. Герман О., Янусь М. Психологічна та соціальна адаптація постраждалих внаслідок військових конфліктів та техногенний катастроф: проблеми та можливості. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки* : зб. тез III Міжн. наук. конф. (20–21 квітня 2023 р. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2023. С. 13–14. *Open Access repository of Ternopil National Technical University Ivan Pul'uj*. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41106/2/MCTD_2023_Herman_O_M-Psychological_and_social_13-14.pdf (дата звернення: 21.11.2024).
4. Fong F, Schrader D. C. Radiation disasters and emergency department preparedness. *Emergency Medicine Clinics of North America*. 1996. Vol. 14, Iss. 2, P. 349–370. [https://doi.org/10.1016/S0733-8627\(05\)70255-8](https://doi.org/10.1016/S0733-8627(05)70255-8) (дата звернення: 21.11.2024).
5. Деякі питання надання Державною міграційною службою публічних послуг в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.11.2022 р. № 1232. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1232-2022-%D0%BF> (дата звернення: 21.11.2024).
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. № 2801–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 21.11.2024).
 7. Про житловий фонд соціального призначення: Закон України від 12.01.2006 р. № 3334–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3334-15> (дата звернення: 21.11.2024).
 8. Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Закон України від 02.10.2012 р. № 5403–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1809-14> (дата звернення: 21.11.2024).
 9. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 р. № 2402–III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 21.11.2024).
 10. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28.02.1991 р. № 796–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12> (дата звернення: 21.11.2024).

ГЛУШОК Назар Юрійович,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 081
Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Соціальний захист — це сукупність суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальну підтримку населення у випадку виникнення соціальних ризиків, таких як хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття або виробничий травматизм.

На сучасному етапі розвитку держави соціальний захист та соціальне забезпечення населення відіграє провідну роль у забезпеченні добробуту населення країни [1].

Дана категорія закріплена в багатьох нормативних актах, а також і в Конституції України, відповідно до ст. 46 якої «Громадяни мають право

на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [2].

За своєю суттю, принципи права соціального забезпечення покликані, по-перше, відображати соціальну сутність цієї галузі права в умовах сьогодення, окреслювати перспективи розвитку; по-друге, визначати основоположні засади (положення) щодо правового регулювання відносин з соціального забезпечення; по-третє, забезпечувати цілісність, єдність і системність права соціального забезпечення; по-четверте, сприяти відкритості, доступності та прозорості права та соціального захисту та інших тісно пов'язаних із ним прав; по-п'яте, посилювати дієвість соціально-правового статусу окремих категорій осіб; по-шосте, посилювати інтеграційні процеси розвитку права соціального забезпечення та законодавства, з урахуванням міжнародного та європейського досвіду [3].

Варто зауважити, що в сучасних умовах проходить непростий процес формування нової системи принципів права соціального забезпечення, що є об'єктивною частиною розвитку як суспільства, так і держави.

Розглянемо детальніше функції соціального забезпечення:

— забезпечення мінімального рівня життя, коли система соціального захисту гарантує кожній людині базовий набір матеріальних та соціальних благ, необхідних для підтримання життєдіяльності та повноцінного розвитку;

— захист від соціальних ризиків, мета якого — мінімізувати негативні наслідки соціальних ризиків для громадян;

— сприяння соціальній справедливості через систему соціального захисту держава прагне зменшити соціальну нерівність та забезпечити рівні можливості для всіх;

— стабілізація економіки через сприяння економічному зростанню та стабільності, забезпечуючи соціальну гармонію в суспільстві;

— стимулювання економічної активності (соціальні гарантії мотивують людей бути економічно активними, адже вони впевнені у наявності соціального захисту в разі виникнення непередбачених ситуацій).

Отже, соціальне забезпечення — це система, яка покликана мінімізувати негативні наслідки соціальних ризиків та створити умови для повноцінного життя кожної людини. Заснована на принципах універсальності, справедливості, адекватності та ефективності, вона забезпечує рівний доступ до соціальних послуг. Функції соціального

забезпечення — це інструменти, за допомогою яких держава реалізує свою соціальну політику. Компенсація збитків, профілактика соціальних проблем, реабілітація, стимулювання активності та справедливий розподіл ресурсів — все це спрямоване на створення умов для соціальної стабільності та гармонії.

Список використаних джерел

1. Белова Н. В., Семенишена І. М. Суть, основні напрями та функції соціального захисту населення. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2021. № 34. С. 92–107. <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2021-1-11> (дата звернення 14.11.2024 р.).
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp> (дата звернення: 14.11.2024).
3. Костюк В. Л. Принципи права соціального забезпечення: поняття, ознаки, види та тенденції розвитку. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2016. № 2 (14). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16kvltr.pdf>.

ГОНЧАРУК Владислав Русланович,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ІНВАЛІДНІСТЬ ВНАСЛІДОК ВТРАТИ ЗОРУ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ РИЗИК

У сучасному світі людина як особистість формується в різних умовах соціального середовища, що супроводжується як позитивними факторами, які забезпечують стабільність життєво необхідних умов, так і негативними, які загрожують нормальному існуванню людини. Такі непередбачувані умови чи ризики є постійними компонентами будь-якої діяльності чи дії, особливо, якщо мова йде про соціальне середовище, де людина співіснує з великою кількістю осіб. Більше того, ризик та його наслідки є невід’ємним елементом соціальності людини та її соціокультурного середовища.

Сьогодні рівень небезпек та ризиків суттєво підвищується. На це впливає велика кількість причин, зокрема, зміни клімату, поява нових хвороб, війни та конфлікти у світі, політична чи економічна

нестабільність тощо. Тому першочерговим завданням держави і громадянського суспільства є забезпечення як суспільної, так і особистої безпеки у різних сферах життєдіяльності людини. Для ухвалення соціально обґрунтованих рішень, які спрямовані безпосередньо на безпеку людини та населення в цілому, використовується категорія ризику, яка є важливим елементом багатьох явищ та процесів суспільного життя, економіки чи політики [2, с. 41].

Варто зазначити, що усі ризики, з якими зіштовхується людина, можна назвати соціальними, тому що усі вони зумовлені життям людини та її приналежністю до громадянського суспільства. Саме тому таке порушення, як інвалідність внаслідок втрати зору є важливим соціальним ризиком, яке не лише обмежує фізичні можливості людини, а також суттєво впливає на її психологічну, соціальну, економічну адаптацію до життя у суспільстві. Втрата зору у людини може наступити через різні причини. Наприклад, вона може бути спричинена через різного типу травми, зокрема, під час виконання свої професійних обов'язків або хвороби чи її розвиток, вікові зміни тощо. І як наслідок, все це потребує особливого підходу для вирішення, аби забезпечити людині гідні умови існування незважаючи на рівень її проблеми.

Інвалідність внаслідок втрати зору варто розглядати як соціальний ризик з декількох причин. Так, однією з них є соціальна ізоляція людини або обмеження її діяльності у суспільному житті. Людина, якщо переживає такий ризик, автоматично опиняється у ситуації, коли доступ до різних сфер життя, до прикладу, освіти, соціальних відносин, різного роду дозвілля, стає обмеженим. Як наслідок, це призводить до ізоляції, зниження рівня соціальної активності та погіршення професійної діяльності. Саме з огляду на такі наслідки, які можуть мати негативний вплив на саму людину, важливими є спеціально складені соціальні програми, які надають доступ до адаптованих форм комунікації за допомогою додаткових технологій чи спеціалізованих навчальних програм [1].

Аналізуючи втрату зору як соціальний ризик, варто також згадати про економічні наслідки, які можуть мати не менш відчутний вплив на людину. Втрата зору в рази знижує можливості людини працювати та заробляти на утримання себе та своєї родини. Це може призвести до стану бідності, зниження життєвого рівня, залежності від соціальної допомоги та виплат. Можуть виникнути проблеми з працевлаштуванням, адже часто умови праці для осіб з інвалідністю є недосконалыми, коли відсутні спеціальні вигоди на робочих місця чи обмежений вибір професій для таких людей.

Часто суспільство недооцінює психологічні наслідки різних проблем людини, але така травма як втрата зору може стати серйозним

викликом для психологічного стану людини. Як наслідок, може з'явитися депресія, стани тривожності, стрес через зміну ролей у родині чи суспільстві, відчуття безпорадності та зниження рівня самооцінки. Для того, аби впоратися з такими проблемами часто людина потребує допомоги фахівців та спеціалізованої психологічної підтримки.

Варто виділити ще один наслідок, що пов'язаний з травмою втрати зору — це адаптація та залежність від допомоги інших людей. Через порушення функцій організму внаслідок хвороби чи травми деякі люди з інвалідністю не можуть самостійно пересуватися та обслуговувати себе і тому часто потребують допомоги у повсякденному житті. Це елементарна допомога у пересуванні, веденні побуту, домашніх справ, виконанні робочих завдань чи участі у суспільних заходах. Таким чином, виникає велика потреба створення спеціальних навчальних програм, які допоможуть адаптуватися у складних умовах та розробка інфраструктури для того, щоб підтримувати осіб з порушеннями зору.

Особам з інвалідністю відповідно до медичних рекомендацій може бути забезпечений догляд в обов'язковому порядку через високий ступінь втрати здоров'я, який спричиняє виникнення такої потреби (форма № 157-1/0, затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України 30 липня 2012 р. № 577), зокрема для осіб з інвалідністю I групи категорії А, що фактично не здатні до самообслуговування, та для осіб з інвалідністю I групи категорії Б, які частково можуть обслуговувати себе самостійно [3].

Причиною віднесення втрати зору до соціального ризику ще є суспільні стереотипи. Людина, що втратила зір часто стикається з нерозумінням з боку населення. Існування стереотипів обмежують уявлення про можливості таких людей і це призводить до їх дискримінації та створення перешкод для інтеграції таких осіб у різні сфери суспільного життя.

Отже, на нашу думку, інвалідність людини внаслідок втрати зору є соціальним ризиком і на це є декілька причин, зокрема: соціальна ізоляція, економічні та психологічні наслідки, залежність від допомоги інших осіб, суспільні стереотипи. Для того, аби подолати ці проблеми треба створити соціальне середовище, що буде виступати підтримуючим елементом. Він має передбачати забезпечення рівного доступу до працевлаштування та отримання освіти, розвиток спеціалізованої інфраструктури, підвищений рівень соціальної інтеграції через культурні та спортивні заходи, обов'язкову психологічну та правову підтримку. Створене соціальне середовище з такими елементами підтримки обов'язково повинно стати необхідним кроком для держави, що повинно

підтримувати людей з інвалідністю, задля їх інтеграції у різноманітні соціальні програми, громадські ініціативи та звичайне суспільне життя.

Список використаних джерел

1. Робоча група МПК з питань інклюзії осіб з інвалідністю в гуманітарній сфері (Липень 2019 року). *United Nations Development Programme*. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-12/Posibnyk%20Nastanovy%20shchodo%20inklyuziyi%20osib%20z%20invalidnistyu%20pry%20hum%20reahuvanni%20IASC%202019.pdf>.
2. Флорескул Н. П. Система соціального захисту населення як чинник формування соціальної держави. *Вісник КНТЕУ*. 2009. № 2. С. 34–46.
3. Хто потребує стороннього догляду за наявності інвалідності (08.02.2024). *Міністерство охорони здоров'я України*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/hto-potrebue-storonного-dogljadu-za-najavnosti-invalidnosti>.

КОВАЛЬ Ярослав Сергійович,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПО ВТРАТІ ГОДУВАЛЬНИКА- ПРАЦІВНИКА

На сьогоднішній день в Україні діє досить широка система соціального забезпечення для людей, котрі опинилися в певному соціальному ризику. Одним із таких ризиків є втрата годувальника. На мою думку, даний соціальний ризик є одним із найпоширеніших в сьогоднішніх реаліях. Це можна обґрунтувати тим, що велика кількість атак російської федерації спрямована саме на об'єкти критичної інфраструктури, житлові райони, транспортні вузли, через що люди лишаються без своїх близьких. Отож, підсумовуючи вищесказане ми можемо стверджувати, що дана тема є досить актуальною.

Перш ніж ми будемо встановлювати чим регулюється пенсійне забезпечення по втраті годувальника, нам потрібно зрозуміти хто має право на такий вид пенсійного забезпечення. Відтак вищезгадана пенсія нараховується непрацездатним членам сім'ї, які були певним чином

утримувалися померлим годувальником або непрацездатним членам сім'ї, годувальник яких отримав статус безвісно зниклим за особливими обставинами, а також, якщо такий годувальник мав певний страховий стаж [3]. Відповідно до даного визначення ми можемо виділити основні умови отримання такого пенсійного забезпечення, а саме: смерть годувальника, тут варто звернути увагу, що нам байдуже в якій формі буде визнаватися смерть особи (чи біологічна смерть, чи оголошено особу безвісно відсутньою та визнаною померлою); присутність у померлої особи-годувальника непрацездатних членів сім'ї, які, відповідно до законодавства, мають право на отримання матеріальної допомоги, додатково можна зазначити, що діти такої особи можуть мати пенсію через втрату годувальника не зважаючи на те чи були вони на його утриманні, чи ні; існування в годувальника стажу, котрий є необхідним для призначення пенсійного забезпечення для осіб з інвалідністю третьої групи, саме на день його смерті, з даного правила є виняток: для осіб, котрі мають статус безвісно зниклої особи за особливих обставин або ж виконувала функції донора, або ж інший статус, визначений законодавством України розмір страхового стажу не береться до уваги. Особливістю виплат даного соціального забезпечення є те, що матеріальна допомога надається не безпосередньо постраждалому працівнику, а членам його сім'ї, котрі певним чином були на утриманні такого працівника.

Якщо ж почати говорити саме про правове регулювання вищесказаного пенсійного забезпечення, то основним національним нормативно-правовим актом, що забезпечує соціальний захист населення при настанні такого соціального ризику, як втрата годувальник є Конституція України. Саме в ст. 46 Конституції закріплюється, що у громадян є право отримати соціальний захист через втрату працездатності чи годувальника, безробіття, а також через такий соціальний ризик як старість та інших випадках, що передбаченні іншими нормативно-правовими актами [1]. Ще одним національним нормативно-правовим актом в сфері соціального захисту є Постанова Верховної Ради України, яка прийнялася в 1993 році. Дана Постанова присвячується загальним засадам, а також напрямку в якому буде розвиватися система соціального забезпечення осіб в Україні. В цьому документі також зазначаються принципи та цілі соціальної політики України щодо будівництва систем соціального забезпечення громадян. Щодо самих виплат, пов'язаних із втратою годувальника, то в зазначеній Постанові вказується, що держава повинна створити ряд механізмів, котрі у свою чергу повинні гарантувати матеріальне забезпечення у разі втрати годувальника [2].

Якщо ж говорити власне про закони України, то до основного закону, котрий буде регулювати вищевказану сферу відноситься Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». В такому законі чітко визначається поняття пенсії через втрату годувальника, вказується певне коло осіб, котрі мають право на даний вид матеріального забезпечення, розмір зазначеної пенсії, а також час, на який призначається дане матеріальне забезпечення [3].

Щодо розміру такого виду пенсії, то він може залежати і від спеціальних норм. Так, до прикладу, розглядаючи Закон України «Про прокуратуру», ми можемо натрапити на іншу систему призначення матеріального забезпечення для членів сім'ї померлого годувальника [4]. Ще одним спеціальним нормативно-правовим актом, котрий регулює призначення пенсії саме через втрату годувальника є Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». В зазначеному законі передбачається виплата додаткової щомісячної пенсії, котра ніяким чином не залежить від розміру пенсії, заробітної плати або ж інших джерел доходу [5]. Проаналізувавши все вищевказане, ми можемо дійти висновку, що на національному рівні наша держава має досить велику законодавчу базу, котра регулює суспільні відносини в сфері надання пенсій через втрату годувальника.

Крім розроблення власного законодавства Україна часто приєднується до складання та ратифікації міжнародно-правових актів, що певним чином впливають на побудову, порядок надання, регулювання соціального захисту населення саме в Україні. До таких основних міжнародних актів, котрі Україна ратифікувала можна віднести Конвенції МОП «Про мінімальні норми соціального забезпечення» та «Про допомогу по інвалідності, по старості, на випадок втрати годувальника», а також Європейський кодекс соціального забезпечення. Коротко розглянемо кожен із цих актів. Конвенція МОП визначає систему надання та виплат пенсії, залежно від отримуваної заробітної плати. Говорячи про пенсію через втрату годувальника, то мінімальною нарахованою матеріальною допомогою буде сума від 45 % із зарплати померлого годувальника. Варто зауважити, що в даному реченні отримувачем буде вдова із двома дітьми. Вищевказана Конвенція ратифікувалася Україною в 2016 році. Наступною важливою Конвенцією МОП є Конвенція «Про допомогу по інвалідності, по старості, на випадок втрати годувальника». В ній передбачається, якщо вдова померлого годувальника є особою з інвалідністю чи виховують дитину, котра перебувала на утриманні померлого, то вони мають право на отримання матеріальної допомоги незалежно від їх віку. Ще одним міжнародним нормативно-правовим актом в сфері соціального захисту

осіб, що потрапили у певний соціальний ризик виступає Європейський кодекс соціального забезпечення. Згідно цього Кодексу, встановлений розмір соціальної допомоги через втрату годувальника повинен становити щонайменше 50 % від мінімальної заробітної плати. Звичайно, будь-яка заробітна плата чи інше джерело доходу повинно бути легальним [6, ст. 2–3].

Проаналізувавши вищезазначену тему, ми можемо з точністю сказати що вона є важливою складовою соціальної політики нашої країни. Це можна обґрунтувати тим, що Україна повинна гідно забезпечувати право на достатній рівень матеріального становища сімей, котрі певним чином втратили основне джерело доходу. Відповідно до цього, можна стверджувати, що пенсійне забезпечення в такому випадку буває не тільки формою соціального захисту, а і гарантією дотримання, зазначених у Конституції України, прав громадян на соціальне забезпечення.

Варто додати, що в Україні діє ряд норм, які регулюють питання пенсійного забезпечення для осіб, котрі втратили свого годувальника. Також важливо буде зауважити, що хоч в Україні і передбачається права осіб на підтримку у разі втрати годувальника, все ж законодавча база вимагає відповідної систематизації. Аргументувати дане твердження можна тим, що така систематизація досить сильно вплине саме на ефективність застосування правових норм населенням України.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 31.10.2024).
2. Концепція соціального забезпечення населення України. Схв. Постановою Верховної Ради України від 21.12.1993 р. № 3758–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3758-12> (дата звернення 01.11.2024).
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України від 09.07.2003 р. № 1058–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення 30.10.2024).
4. Про прокуратуру. Закон України від 14.10.2014 р. № 1694–VII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення 30.11.2024).
5. Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Закон України від

28.02.1991 р. № 796–ХІІ. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12> (дата звернення 31.11.2024).

6. Потопахіна О. М., Ячменська М. М. Правове регулювання пенсійного забезпечення у зв'язку з втратою годувальника. *Правова держава.* 2019. № 36. С. 75–83. URL: <http://dx.doi.org/10.18524/2411-2054.2019.36.184870>.

КОНОНЧУК Богданна Ростиславівна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПО

Правове регулювання соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні є важливим елементом державної політики, спрямованим на забезпечення захисту прав і свобод осіб, які змушені були залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Законодавство України гарантує ВПО низку прав на соціальне забезпечення, які регулюються відповідними законодавчими актами. Основою для соціального забезпечення ВПО є ст. 46 Конституції України, яка проголошує право громадян на соціальний захист, включаючи право на забезпечення у випадку повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, старості та в інших випадках, передбачених законом [1]. Конституція встановлює основні принципи соціального захисту, які більше деталізуються у спеціальних законах.

Одним із ключових нормативно-правових актів, що регулює соціальний захист ВПО, є спеціальний Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [2]. Він визначає правовий статус ВПО та встановлює їхні основні соціальні гарантії. Зокрема, стаття 7 Закону передбачає право ВПО на соціальний захист, включаючи отримання допомоги на проживання, пенсій, соціальних виплат, субсидій тощо. Окремо регулюється питання

надання щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання. Її розмір залежить від складу родини та інших факторів [3].

Крім того, Постанова Кабінету Міністрів України № 509 від 01 жовтня 2014 р. встановлено механізм реєстрації ВПО та отримання ними довідки, що є необхідною для отримання соціальних виплат [4]. Документ підтверджує статус внутрішньо переміщеної особи, регулює порядок оформлення довідки про взяття на облік ВПО та надає право на отримання допомоги від держави. Згідно з п. 2 цієї Постанови, довідка підтверджує статус ВПО та є необхідною для отримання соціальних виплат, зокрема адресної допомоги та субсидій.

Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» передбачає можливість надання тимчасового житла для ВПО [5]. Він гарантує їх право на отримання соціального житла або тимчасове проживання в державних чи комунальних житлових об'єктах. Це положення є важливим елементом соціальної політики щодо ВПО, особливо для тих, хто не має можливості самостійно забезпечити себе житлом.

Додатково, Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» забезпечує ВПО право на отримання допомоги при народженні дитини (ст. 10), допомогу самотнім матерям за місцем фактичного проживання, що важливо для переселенців, які втратили попереднє місце проживання через конфлікт [6].

Також цікавим є те, що міжнародні організації, такі як ООН та Червоний Хрест, відзначають потребу в посиленні моніторингу виконання програм соціальної підтримки ВПО та розвитку механізмів зворотного зв'язку. Дослідники звертають увагу та зазначають, що успішна адаптація ВПО залежить не лише від державної допомоги, але й від інтеграції на ринок праці та в місцеві громади. Відповідно, закони мають враховувати ці аспекти й забезпечувати умови для активної участі ВПО в суспільному житті [7].

Отже, законодавство гарантує соціальний захист внутрішньо переміщених осіб через різні механізми: від базових виплат до адресної допомоги та надання житла. Ці нормативно-правові акти є ключовими для захисту вразливих категорій населення та їх інтеграції в нові соціальні умови. Вони забезпечують важливі гарантії для осіб з інвалідністю, пенсіонерів та багатодітних сімей серед ВПО. Важливим аспектом є дотримання процедур реєстрації та отримання відповідних документів, що забезпечує прозорість і доступ до соціальних виплат. Ефективне впровадження цих законів сприяє стабільності та захищеності ВПО, створюючи умови для їх соціальної адаптації. Подальший розвиток законодавства допоможе підвищити ефективність

системи соціальної підтримки та забезпечити сталий захист внутрішньо переміщених осіб.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.10.2024).
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.10.2014 р. № 1706–VII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 02.10.2024).
3. Про деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF> (дата звернення: 02.10.2024).
4. Про облік внутрішньо переміщених осіб. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 509. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF> (дата звернення: 07.10.2024).
5. Про житловий фонд соціального призначення. Закон України від 12.01.2006 р. № 3334–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3334-15> (дата звернення: 02.10.2024).
6. Про державну допомогу сім'ям з дітьми. Закон України від 21.11.1992 р. № 2811–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12> (дата звернення: 07.10.2024).
7. Internally displaced persons and international humanitarian law — Factsheet (06-04-2022). *International Committee of the Red Cross.* URL: <https://www.icrc.org/en/document/internally-displaced-persons-and-international-humanitarian-law-factsheet>.

КОРЖИНСЬКИЙ Роман Вадимович,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Законодавство соціального забезпечення пройшло великий історичний шлях, внаслідок якого його було виокремлено в окрему галузь права. Формування права соціального забезпечення є дуже важким процесом, який залежить від розвитку суспільства. Тому для найбільш правильної характеристики законодавства соціального забезпечення варто використовувати хронологічний підхід, відносно якого легко аналізуються ознаки кожного етапу становлення та розвитку цієї галузі права.

Зважаючи на історичний розвиток України, доцільно розпочати розгляд становлення та розвитку соціального забезпечення з часів становлення Київської Русі. З Руської Правди відомо, що давні слов'яни, близько VI ст., жили родовими громадами, всю важку роботу вони виконували колективно та постійно допомагали один одному. Громада мала особливе значення в житті слов'ян, виступаючи органом самоврядування, відповідальним за піклування про непрацездатних та малозабезпечених членів громади [1, с. 103].

З 988 року, після того коли Володимир Великий хрестив Русь, розпочинається так званий — «Період церковної благодійності». Церква взяла на себе турботу про хворих, жебраків, вдів та сиріт. В цей період розвитку законодавства соціального забезпечення вперше з'явилися правові акти, які регламентували соціальну допомогу різним категоріям населення. Володимир Великий наприкінці X століття прийняв *«Устав князя Володимира о попечении и надзоре над церковными людьми»*, а його син, Ярослав Мудрий, створив перший письмовий систематизований правовий акт Русі — *«Руська правда»* [1, с. 103]. Протягом тривалого проміжку часу, від кінця X до початку XIV століття, соціальна допомога в Київській Русі мала три основні форми, а саме: монастирську, державну та світську. Загалом, монастирі були першими і найрозвиненішими соціальними інституціями, надаючи широкий спектр послуг. Монастирі заклали основи пансіонної системи підтримки для чоловіків та жінок, особа після здійснення певного майнового внеску могла отримати право на довічне утримання за рахунок монастиря [1, с. 103].

Розглядаючи період розвитку соціального забезпечення в часи литовсько-польської доби, від середини XIV до середини XVII ст., варто звернути увагу на напрацювання Л. О. Рошини, котра у своїх працях згадує чотири основні форми допомоги, а саме: церковно-монастирську, світську, общинну та державно-муніципальну. В часи литовсько-польської доби, держава надавала своїм громадянам певні пільги, які можна вважати елементами соціальної підтримки. Відповідно до Волочного переміру 1557 року, особа мала право на тимчасове звільнення від податків у разі несприятливих та складних життєвих обставин, таких як хвороба годувальника, пожежа, втрата домівки чи нестача продуктів харчування. Також, відповідно до ст. 57 Литовського статуту 1588 року, малозабезпеченим особам надавався безкоштовний адвокат [2, с. 128–129].

На думку Ю. Ткаченко, часи середньовіччя характеризувалися мінімальною ініціативою з боку держави щодо розвитку законодавства соціального забезпечення. Законодавчі акти приймалися в дуже малій кількості щодо незахищених верств населення. На першому місці в часи середньовіччя стояла влада, а потім вже благополуччя населення [2, с. 129].

Якщо розглядати процес розвитку та становлення законодавства соціального забезпечення в XVII–XX століття, то з 1701 року, започатковано систему державної підтримки нужденних. У цьому документі було зазначено про те, що монастирські богадільні повинні приймати жебраків, хворих і літніх людей, які не могли самостійно пересуватися або просити милостиню. Для цього була передбачена спеціальна процедура та способи захисту цих людей. До догляду за десятьма хворими виділявся один здоровий доглядач. Пізніше з 1712 році передбачалося створення лікарень у кожній губернії для людей, нездатних до роботи, включно з літніми, каліками та сиротами [2, с. 129].

Не менш важливу роль для розвитку законодавства зіграла Катерина II. Вона видала указ про створення цілої мережі спеціальних установ, а саме Приказів громадського піклування від 07 листопада 1775 р. Також Катерині II вдалося заснувати лікарську колегію, яка досить успішно стримала поширення епідемії віспи. Її правління також відзначилося активним створенням та розвитком притулків, шкіл і вищих навчальних закладів. Система соціального забезпечення була сильно розширена Катериною II на відміну від її попередника Петра I. Недоліки цієї системи виявлялися в таких ознаках як бюрократизм і відсутність активної участі громадськості, у XVIII ст. та першій половині XIX ст. це сприймалося не як проблема, а навпаки, розглядалося як ознаки міцної влади [1, с. 104].

На думку А. В. Гончарова, після Катерини II не менш важливу роль відіграли імператори Павло I та Олександр I. З цією думкою можна повністю погодитися, оскільки імператори доручили Міністерству внутрішніх справ відповідальність за загальний добробут населення, підтримку громадського порядку та благоустрою в усій імперії. Міністерство внутрішніх справ також займалося розвитком усіх галузей промисловості, за винятком гірничої, будівництвом і утриманням громадських будівель, а також запобіганням нестачі основних товарів і життєво необхідних ресурсів [1, с. 104].

У другій половині XIX ст., почався розвиватися захист робітників у разі хвороби, інвалідності або старості, внаслідок цього було прийнято закон «Про допоміжні товариства». Також у 1861 і 1862 роках були ухвалені закони, що передбачали пенсії за втрату працездатності внаслідок травми чи за тривалу трудову діяльність. У цей період держава почала піклуватися про постраждалих верстви населення внаслідок нещасних випадків, прикладом цього є прийняття Закону «Про винагороду постраждалим унаслідок нещасних випадків робітникам, службовцям і членам їхніх родин на підприємствах фабрично-заводської та гірничої промисловості» від 02 червня 1903 р. Саме цей закон вперше на території тодішньої України запровадив обов'язкове страхування. Також в 1912 році під тиском політичних партій Російської Імперії було прийнято й іншу низку законів щодо страхування осіб від нещасного випадку, котрі поширювалися на територію українських губерній [1, с. 104–105].

25 жовтня 1917 р. відбулася так звана «жовтнева революція», після неї більшовики почали створювати власну систему соціального забезпечення. На З'їзді робітничих і солдатських депутатів було прийнято декрет про землю від 08 листопада 1917 р., в якому було зазначено про те, що землероби, які через старість або інвалідність більше не можуть самостійно обробляти землю, втрачали право на її користування, але взамін на це вони отримували пенсію від держави. З 1917 по 1922 рік у Росії та на території України було прийнято понад 100 декретів і постанов щодо соціального забезпечення, а також відкрито близько 1 500 установ для охорони материнства і дитинства [1, с. 105].

Одним із найважливіших етапів становлення та розвитку законодавства соціального забезпечення є створення 30 грудня 1922 р. СРСР, з цього моменту почалася зовсім нова політика щодо соціального забезпечення. Нові підходи до регулювання законодавства соціального забезпечення закріпила Конституція УРСР від 30 січня 1937 р., вона проголосила право всіх громадян на матеріальну підтримку в старості, при захворюванні або втраті працездатності. Законом України «Про

державні пенсії» від 14 липня 1956 р. було запроваджено єдину систему пенсійного забезпечення для робітників і службовців, в цьому законі вперше було здійснене чітке розмежування між системами пенсійного забезпечення та соціального страхування [3, с. 176].

У радянській науковій літературі проблемою відокремлення трудового права від права соціального забезпечення розглядалися в роботах радянських учених — В. С. Андрєєва, Р. З. Лівшиця, М. Л. Захарова, Е. Г. Тучкової, а також багатьох українських дослідників, а саме: Б. І. Сташківа, В. М. Андрієва, С. М. Прилипка, Л. І. Лазор та інших. На думку цих науковців трудове право нерозривно пов'язане із правом соціального забезпечення, і саме через розвиток трудового права в радянський період й було створено окрему галузь права як соціальне забезпечення [4, с. 214].

Після того як 07 жовтня 1977 р. було прийнято Конституцію СРСР, а пізніше й Конституцію УРСР від 20 квітня 1978 р., було створено єдину державну систему соціального забезпечення. На думку Н. Б. Болотіної, радянська модель соціального забезпечення базувалася на принципах патерналістської опіки, де держава виступала як основний організатор і фінансовий донор, завдяки якому й здійснювалося соціальне забезпечення [3, с. 177].

З моменту здобуття незалежності, перед Україною постало питання щодо напрямку політики соціального забезпечення. 21 грудня 1993 р. було схвалено Концепцію соціального забезпечення населення України. Загалом, ця концепція визначила основні принципи реорганізації та розвитку соціального страхування як складової соціального захисту. У розділах цієї концепції було прописано напрями, цілі реформування та впровадження різних видів соціального страхування, таких як: нещасний випадок на виробництві, професійні захворювання, пенсійне страхування та ін. [3, с. 177].

Отже, проаналізувавши етапи становлення та розвитку законодавства соціального забезпечення в Україні, можемо сказати що цей процес був дуже важким та довгим. Україна пододала великий шлях стосовно розвитку законодавства соціального забезпечення, від залежної до окремої галуззі права. Історична хронологія розвитку соціального забезпечення є дуже важливим питанням, оскільки ми можемо побачити які були проблеми в законодавстві в процесі розвитку цієї галуззі права, це допоможе нам в майбутньому уникнути таких проблем та загалом покращити наше законодавство соціального забезпечення.

Список використаних джерел

1. Гончаров А. В. Щодо питання періодизації історії соціального захисту населення України. *Вісник Донецького національного університету*. 2014. № 2. С. 103–106.
2. Ткаченко Ю. Роль держави у сфері соціального забезпечення: історичний екскурс. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 1. С. 128–131.
3. Возгріна Т. Ю. Генеза розвитку законодавства про соціальне забезпечення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3–2. С. 175–177.
4. Ярмак М. С. Історія розвитку та становлення права соціального захисту України. *Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства* : матер. наук.-теор. конф. Суми, 2013. № 1. С. 214–215.

ЛУЧКОВСЬКА Каріна Віталіївна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ПЕНСІЇ ПО ВТРАТІ ГОДУВАЛЬНИКА, ЯКИЙ ПОМЕР ВІД ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ

Проблема професійних захворювань є досить гострою в сучасному світі, особливо в умовах індустріалізації та інтенсифікації виробництва. Тому й питання пенсійного забезпечення осіб, які втратили годувальника внаслідок професійного захворювання, є актуальними в умовах сучасної правової системи України.

Конституцією України прямо встановлюється право кожного громадянина на соціальний захист у зв'язку з втратою годувальника. Відповідно до ст. 46 Конституції України «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [1].

Саме правове регулювання надання пенсії по втраті годувальника, який помер від професійного захворювання, здійснюється на основі законодавства України. Основним чином це здійснюється на основі Законів України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [2] та «Про загальнообов'язкове державне пенсійне

страхування» [3]. Головними суб'єктами забезпечення даних виплат є Пенсійний фонд України. Тобто, для призначення пенсії необхідно звернутись до вищезазначених органів з відповідною заявою та пакетом документів. Документи мають підтверджувати факт смерті годувальника, його професійне захворювання, а також склад сім'ї та ступінь споріднення.

Доцільно зауважити позицію М. Д. Ждана про те, що для призначення пенсії у разі втрати годувальника необхідна наявність певного юридичного складу, до якого входять такі юридичні факти:

1) втрата годувальника у зв'язку з професійним захворюванням що підтверджується відповідними медичними документами;

2) наявність у годувальника на день смерті законодавчо визначеного страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по III групі інвалідності (за деякими винятками, з урахуванням обставин, коли пенсія призначається незалежно від тривалості страхового стажу);

3) непрацездатність членів сім'ї, які знаходилися на утриманні померлого годувальника [4, с. 454].

Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [3] право на пенсію мають непрацездатні члени сім'ї померлого, які були на його утриманні або мали на це право на момент смерті. До таких належать: чоловік або дружина, батьки, діти, за умови, що вони є особами з інвалідністю або досягли пенсійного віку. Діти можуть отримувати пенсію до досягнення 18 років або до закінчення навчального закладу, але не пізніше 23 років. А також інші родичі, тобто брати, сестри, дідусі, бабусі, які не працюють і доглядають за дітьми померлого до їх 8-річного віку. Варто зауважити, що усиновлені діти, пасинки та падчерки мають такі ж права, як і рідні діти. А також дані особи мають право на отримання щомісячних страхових відповідно до Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [2].

Сам же розмір пенсії залежить від кількості непрацездатних членів сім'ї та розміру пенсії, яку мав би померлий. На одного непрацездатного члена сім'ї призначається 50% пенсії за віком померлого годувальника, а на двох і більше — 100 % [3]. Однак, на мою думку, такий розмір пенсії є занадто низьким у співвідношенні до цін на харчування, одягу та будь-яких інших потреб для непрацездатних осіб.

Щодо терміну та розміру виплати пенсії, то вона виплачується протягом усього періоду, поки особа вважається непрацездатною відповідно до закону [3]. Для осіб, які досягли пенсійного віку, пенсія виплачується довічно. Розмір пенсії може змінюватися в залежності від зміни обставин, наприклад, якщо особа перестала бути непрацездатною

або змінився склад сім'ї. Зміни вступають в силу з першого числа місяця, наступного за місяцем, в якому відбулися зміни. А виплата пенсії припиняється, якщо особа втратила право на неї.

Загалом даний вид виплати здійснюється на всіх членів сім'ї, які мають право на пенсію, призначається одна спільна пенсія, однак кожен член сім'ї може вимагати виділення своєї частки з цієї спільної пенсії.

На сьогоднішній день деякі труднощі виникають у внутрішньо переміщених осіб, які втратили годувальника на окупованих територіях. Через неможливість отримати офіційні документи про смерть, вони змушені доводити цей факт будь-якими доступними способами. Для таких випадків Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [5], передбачає спеціальні заходи підтримки, зокрема, можливість рефінансування кредитів для осіб, які втратили годувальника внаслідок бойових дій.

Отже, правове регулювання надання пенсії по втраті годувальника, який помер від професійного захворювання, є важливим аспектом соціального захисту. Воно спрямоване на забезпечення матеріальної підтримки сімей, які опинилися в складній життєвій ситуації.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Закон України від 23.09.1999 р. № 1105–XIV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>.
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України від 09.07.2003 р. № 1058–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
4. Ждан М. Д. Недоліки законодавства України щодо призначення пенсії у разі втрати годувальника. *Актуальні проблеми трудового права і права соціального забезпечення*: тези доп. та наук. повідомл. учасн. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 27–28 травня 2013 р.). Харків : Право, 2013. С. 453–457.
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.10.2014 р. № 1706–VII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.

МАЛЮГА Леся Юріївна,

докторка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри трудового права та права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ГЕНЕЗА ТА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

З початку повномасштабного російського вторгнення в Україну з 24 лютого 2022 р. відбувається стійка закономірність до збільшення кількості осіб з інвалідністю у загальній структурі населення, яка виникає внаслідок ведення військових дій, щоденних ракетних обстрілів, терористичних актів, що здійснюються крайньої-агресоркою. Тому питання врегулювання соціального захисту осіб з інвалідністю займає у праві соціального забезпечення одне із центральних місць [1; 2], оскільки збільшення їх кількості, які потребують після війни не лише лікування, а й відновлення до праці чи самообслуговування, вимагає комплексних заходів соціального захисту (реабілітаційних, соціальних, економічних та ін.). Науковці відмічають, що сьогодні, як ніколи українське суспільство та держава потребують абсолютно нового бачення державної політики з питань соціального захисту осіб з інвалідністю, проведення відповідних реформ та законодавчих змін, які у свою чергу сприятимуть поліпшенню життєдіяльності осіб з інвалідністю, досягненню матеріальної незалежності та всебічної інтеграції в суспільство, формуванню в них активної життєвої позиції, стійкої позитивної самооцінки [3, с. 77]. Ми повністю поділяємо таку думку та вважаємо, що в Україні, де активно формуються основи інклюзивності, повага до прав людей з інвалідністю, а велика кількість осіб з інвалідністю живуть в умовах бідності, у спеціальних установах і не мають можливості для здобуття освіти, працевлаштуванням [4, с. 54], вирішення проблем у вказаній сфері є можливим шляхом проведення комплексних наукових досліджень, які необхідно починати із вивчення історії розвитку та становлення прав осіб з інвалідністю.

Аналізуючи історичні етапи розвитку нормативного регулювання рівності прав осіб з інвалідністю варто відзначити, що хоча соціальний захист вразливих верств виник дуже давно, проте довгий час він не мав систематизованих рис і відбувався стихійно — у формі милосердя, благодійності, пожертв, не маючи правового регулювання [5, с. 19]. Історія соціального захисту осіб з особливими потребами налічує століття розвитку, які відображають еволюцію уявлень суспільства щодо цієї категорії населення та їхнього становища. Спочатку інвалідність часто сприймалася як покарання або винагорода за дії в

минулому житті, що призводило до їхньої соціальної відчуженості та ізоляції. Однак історія також відома численними прикладами турботи та підтримки, що надавалися особам в різних культурах та цивілізаціях, розвитком приватної доброчинності та благодійності. Якщо раніше основу захисту осіб з інвалідністю становили здебільшого мотиви милосердя, маючи на собі ярлики «слабоумних» та «відсталих», то нині ми говоримо про стан дотримання їхніх прав.

Науковці зазначають, що еволюційні зміни у ставленні до людей з інвалідністю можна поділити на історичні періоди:

1. Від людей з інвалідністю позбувалися, їх знищували.
2. Висловлювали співчуття та піклування, лікували, вчили.
3. Виключали із життя, бо вони не «підходили» йому.
4. Насильно піддавали стерилізації.
5. Вони були об'єктами насмішок.
6. Їх відправляли в закриті заклади та психіатричні лікарні, де вони залишалися до кінця життя» [6, с. 78].

Суттєво змінилось ставлення до осіб з інвалідністю у 60-х рр. ХХ ст., коли в деяких країнах почали розробляти нову концепцію інвалідності, за якої брався до уваги тісний зв'язок між обмеженнями, які відчуває інвалід, структурою, характером навколишнього середовища і ставленням населення до інвалідів. Все це пояснювалось тим, що більшість осіб з інвалідністю все ще не мали доступу до громадського транспорту, телефонів, туалетних кімнат і магазинів. Офісні будівлі та робочі місця, дістатись до яких можна було лише сходами, робили для них неможливим працевлаштування. Вказане стало передумовою у формованні нормативних актів у різних європейських країнах протягом ХІХ — початку ХХ ст., які регулювали права людей з інвалідністю: Акт про обов'язкове навчання осіб, що нечують (Данія, 1817 р.), Закон про початкову освіту (Швеція, 1848 р.), Закон про обов'язкове навчання осіб, що нечують, незрячих та з розумовою відсталістю (Саксонія, 1873 р.), Закон про початкову освіту незрячих та осіб, що нечують, Закон про навчання розумово відсталих дітей (Англія, 1893, 1899 рр.), Закон про обов'язкове навчання осіб, що нечують, незрячих та з розумовою відсталістю (Прусія, 1900 р.) [7, с. 19].

Найбільш фундаментальним втіленням прав людини на міжнародному рівні є Загальна Декларація ООН про Права людини, що була прийнята у 1948 році. [8]. Хоча вона і не мала прямого відношення до осіб з обмеженими можливостями, проте проголосила рівність прав «всіх людей без винятку». Важливе місце в у становленні прав осіб з інвалідністю відведено Декларації соціального прогресу та розвитку 1969 року [9], яка передбачає, що соціальний прогрес та розвиток мають бути спрямовані на постійне підвищення матеріального та духовного

рівня життя всіх членів суспільства при повазі та здійсненні прав людини та основних свобод шляхом досягнення головних цілей серед яких захист прав та забезпечення добробуту дітей, престарілих та інвалідів, забезпечення захисту людей, страждаючих фізичними та розумовими вадами.

Важливе міжнародне визнання соціального захисту осіб з інвалідністю відбулося лише в 1971 році у Декларації про права розумово відсталих осіб, яка проголошує конкретні умови забезпечення їх рівних прав на матеріальне забезпечення та належний життєвий рівень, на захист від експлуатації, зловживань і принизливого ставлення та інших прав. Асамблеєю було заявлено, що мають бути відповідні правові гарантії з метою захисту розумово відсталих осіб від будь-яких порушень (зловживань), що можуть виникнути при обмеженні чи анулюванні їхніх прав. Декларація про права розумово відсталих осіб стала першим нормативно-правовим документом щодо визнання людей з неповносправністю суспільно повноцінною в соціальному сенсі меншиною, яка потребує правового захисту та підтримки, оскільки саме розумово відсталі найчастіше сприймалися як неповноцінна меншість серед людської спільноти [10, с. 50].

Надалі ООН 09 грудня 1975 р. ухвалила Декларацію про права інвалідів, яка передбачає, що невід'ємне право на повагу їх людської гідності, на відновлення працездатності, допомогу і консультації, на послуги із працевлаштування та інші види обслуговування, які дозволять їм максимально проявити свої можливості та здатності й прискорять процес їхньої соціальної інтеграції або реінтеграції; право відповідно до своїх можливостей одержати та зберегти за собою робоче місце або займатися корисною, продуктивною оплачуваною діяльністю і бути членами профспілкових організацій. Встановлено, що особи з інвалідністю мають право на економічне і соціальне забезпечення і задовільний рівень життя [11], тобто було вперше визнано, що інвалідність є не медичною, а соціальною проблемою, проблемою прав людини.

Значний внесок у забезпечення прав осіб з обмеженими можливостями щодо їх професійної реабілітації й зайнятості зробила МОП, а саме: Конвенцію про обов'язкове страхування по інвалідності працівників промислових та торговельних підприємств, осіб вільних професій, надомників і домашніх служників (1933); Конвенцію про обов'язкове страхування на випадок інвалідності працівників у сільському господарстві (1933); Конвенцію про запровадження міжнародної системи співробітництва у збереженні прав мігрантів на пенсію по інвалідності, старості та на випадок втрати годувальника (1935); Конвенцію про допомогу по інвалідності, по старості й у зв'язку

з втратою годувальника (1967). У 1983 році прийнято Конвенцію про професійну реабілітацію та зайнятість осіб з інвалідністю, де зазначено, що кожний член МОП відповідно до своїх національних умов, практики й можливостей розробляє, здійснює й періодично переглядає національну політику в галузі професійної реабілітації й їх зайнятості.

До міжнародних документів системи соціального захисту осіб з інвалідністю належить Всесвітня програма дій стосовно інвалідів, яка проголосила Десятиліття осіб з інвалідністю ООН (1983–1992 роки) як довгостроковий план дій. Основною метою було визначено сприяння ефективним заходам з метою попередження інвалідності, відновлення працездатності та реалізації цілей рівності і повної участі осіб з інвалідністю у соціальному житті та розвитку, що означає створення таких же умов життя, що і для всього населення в поліпшенні умов життя у результаті соціального та економічного розвитку [12].

Важливе значення в історичному аспекті набуло прийняття Закону про американців з обмеженими можливостями (ADA) 26 липня 1990 р. [13], який забороняв дискримінацію людей з обмеженими можливостями та психічними проблемами, а також покликаний усунути перешкоди у працевлаштуванні і гарантувати освіту для осіб з інвалідністю. Його мета полягає у захисті кваліфікованих осіб з обмеженими можливостями від дискримінації у сферах зайнятості при наймі на роботу; звільнення; навчання та працевлаштування та просування по службі; компенсація; та будь-які привілеї працевлаштування. Цей закон пропонує захист особам з фізичними або психічними порушеннями, які обмежують одну або кілька їх життєвої діяльності, і вимагає від роботодавців поширювати розумні умови для цих осіб. Цей закон дуже важливий не тільки для США, а й для всього світу, оскільки став прикладом як можна подолати дискримінацію і зробити рівні можливості та права для всіх жителів країни, він покращив доступ до підприємств, громадських місць, транспорту, зв'язку та працевлаштування.

Генеральною Асамблеєю ООН у 1993 році було затверджено Резолюцією 48/96 «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів», де зосереджена увага на соціальних чинниках: «Невігластво, зневага, забобони і страх — ось ті соціальні чинники, які протягом усієї історії були перешкодою для розвитку здібностей інвалідів та відізолбовували їх» [14]. В Резолюції зазначено, що саме після Другої світової війни було висунуто концепції інтеграції та нормалізації, які відображали зростання усвідомлення можливостей інвалідів. Визначено, що держави відповідальні за надання соціального захисту й підтримки, створення рівних можливостей для самореалізації, повноцінного життя, здобуття освіти і працевлаштування.

Важливим моментом на шляху еволюції прав осіб з інвалідністю стало затвердження Конвенції про права осіб з інвалідністю як основного міжнародного акту, який кидає виклик старим соціальним установкам та приймає кардинальні зміни в існуючих підходах до інвалідності. Науковці вважають, що проблема інвалідності в Конвенції розглядається як «патологія суспільства», оскільки суспільство нездатне охопити всіх без винятку та увібрати в себе індивідуальні відмінності. Змінитися потрібно суспільствам, а не окремій людині, тому Конвенція для таких змін стала «дорожньою» мапою та є відправною точкою тих правових процесів і дій, які сьогодні лежать в основі рішень проблем доступу осіб з обмеженими фізичними можливостями до своїх фундаментальних політичних, соціальних, економічних і культурних прав [15, с. 506].

Таким чином, проведене дослідження не претендує на остаточний аналіз усіх аспектів історії правового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю, натомість підкреслює, що сучасна система забезпечення прав осіб з інвалідністю за період свого становлення та розвитку зазнала кардинальних перетворень. Але, попри тривалий період міжнародного становлення, соціальний захист осіб з інвалідністю в Україні із врахуванням наслідків війни та збільшення кількості осіб з інвалідністю потребує удосконалення. Перспектива подальшого дослідження може бути спрямована на детальний аналіз впливу міжнародних актів на формування правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні.

Список використаних джерел

1. Мельник В. П. Правове регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю: національний та міжнародний досвід. Київ : Леся, 2017. 268 с.
2. Костюк В. Л. Міжнародні стандарти права осіб з інвалідністю в умовах правової та соціальної держави: теоретико-правовий аспект. *Актуальні проблеми соціального права в Україні* / за ред. М. І. Іншина, В. І. Щербини, С. Я. Вавженчука. Харків : Юрайт, 2017. С. 199–215.
3. Москаленко О. В., Дуюнова Т. В. Державна політика у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні. *Актуальні проблеми трудового права та права соціального забезпечення* : тези доп. та наук. повідомл. учасників XIV Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 220-річчю Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого (м. Харків, 11 жовтня 2024 р.) / за ред. О. Г. Середи. Харків, 2024. С. 100–104. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/20281/1/k_APTP-2024.pdf.

4. Малюга Л. Ю. Соціальний захист інвалідів та постраждалих внаслідок катастрофи на ЧАЕС в Україні. Київ : Алтера, 2016. 324 с.
5. Малюга Л. Ю., Васильчук К. С. Роль держави в забезпеченні права на соціальний захист: історико-правовий аналіз. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. Т. 2. С. 8–13.
6. Інвалідність та суспільство / за заг. ред. Л. Байди, О. Красюкової. Київ, 2011. 188 с.
7. Полумисна О. О. Дефініції та визначення статусу «людина з інвалідністю» в Україні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2020. № 4 (48). С. 16–24. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2020.4\(48\).232667](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2020.4(48).232667).
8. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
9. 2542 (XXIV). Declaration on Social Progress and Development. 1829th plenary meeting, 11 December 1969. *Official Document System of the United Nations*. URL: <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/256/76/pdf/nr025676.pdf>.
10. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики. Київ : АТОПОЛ, 2016. 152 с.
11. 3447 (XXX). Declaration on the Rights of Disabled Persons. 2433rd plenary meeting, 09 December 1975. *Official Document System of the United Nations*. URL: <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/001/60/pdf/nr000160.pdf>.
12. World Programme of Action concerning Disabled Persons. A/RES/37/52 03 December 1982. *The United Nations Statistics Division*. URL: <https://unstats.un.org/unsd/demographic/sconcerns/disability/a-res-37-52.htm>.
13. Americans with Disabilities Act of 1990: Pub. L. No. 101-336, 104 Stat. 328. *U.S. Department of Justice Civil Rights Division*. URL: <https://www.ada.gov/pubs/adastatute08.htm>.
14. Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities [A/RES/48/96]. General Assembly A/RES/48/96, 04 March 1994. *The UN Department of Economic and Social Affairs Disability*. URL: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/resources/general-assembly/standard-rules-on-the-equalization-of-opportunities-for-persons-with-disabilities-ares4896.html>.
15. Маринець В. С. Конвенція ООН про права інвалідів та її вплив на українське законодавство у сфері соціального захисту осіб з порушенням слуху. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 506–515.

МАЦЕЛЮХ Іванна Андріївна,

докторка юридичних наук, доцентка, професорка кафедри службового та медичного права Навчально-наукового інституту права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ «ADA» У СВІТЛІ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України у 2022 році спричинило масштабну гуманітарну кризу та загострило проблему соціального захисту військовослужбовців, які отримали інвалідність внаслідок бойових дій. Особливої актуальності набуває дослідження міжнародного досвіду правового регулювання працевлаштування осіб з інвалідністю, зокрема американської моделі, втіленої у Законі про права осіб з інвалідністю (*Americans with Disabilities Act, ADA*) 1990 року [1].

Історичні передумови ухвалення означеного закону у США мають глибоке коріння у русі боротьби за громадянські права 1960-х років [2]. Активісти руху за права осіб з інвалідністю, натхненні успіхом боротьби афроамериканців за рівні права, розпочали систематичну кампанію за визнання та захист прав людей з інвалідністю. Особливого значення набула проблема працевлаштування ветеранів В'єтнамської війни, які повернулися додому з інвалідністю та зіткнулися з численними бар'єрами при спробах повернутися до цивільного життя [3].

Першим значущим кроком стало прийняття Закону про реабілітацію 1973 року (*Rehabilitation Act*), який заборонив дискримінацію осіб з інвалідністю у федеральних програмах та установах [1]. Однак цей закон мав обмежену сферу дії і не охоплював приватний сектор. Протягом 1980-х років активісти руху за права людей з інвалідністю, включаючи Національну раду з питань інвалідності (*National Council on Disability*), працювали над розробкою більш всеохоплюючого законодавства [2].

Ключовим моментом у процесі прийняття ADA стала діяльність сенатора Тома Гаркіна, чий брат Френк втратив слух у ранньому дитинстві через менінгіт. Особистий досвід своєї родини допоміг сенатору краще розуміти проблеми, з якими стикаються люди з інвалідністю. Том Гаркін часто згадував свого брата як натхнення для його роботи над ADA. У своїх виступах він розповідав, як дискримінація та відсутність можливостей вплинули на життя його

брата, який, незважаючи на глухоту, працював на поштової службі протягом 30 років. Законопроект отримав двопартійну підтримку в Конгресі США, що було рідкісним явищем для такого масштабного соціального законодавства [4]. 26 липня 1990 р. президент Джордж Буш-старший підписав ADA, назвавши цей день «новим днем рівності можливостей для американців з інвалідністю» [5].

Закон про права осіб з інвалідністю став революційним нормативно-правовим актом, який фундаментально змінив підходи до забезпечення прав осіб з інвалідністю у Сполучених Штатах Америки. Документ встановлює комплексну систему захисту від дискримінації та створює правові механізми для повноцінної інтеграції осіб з інвалідністю у суспільне життя, особливо у сфері трудових відносин [6].

Аналізуючи структуру та зміст ADA, необхідно відзначити, що закон складається з п'яти основних розділів, кожен з яких регулює окрему сферу суспільних відносин. Особливу увагу варто приділити Розділу I, який встановлює фундаментальні принципи захисту трудових прав осіб з інвалідністю [1]. Відповідно до положень закону, роботодавці, які мають у штаті 15 і більше працівників, зобов'язані забезпечувати рівні можливості працевлаштування для кваліфікованих спеціалістів з інвалідністю.

Важливо підкреслити, що ADA встановлює поняття «розумного пристосування» (*reasonable accommodation*), яке зобов'язує роботодавців створювати належні умови праці для працівників з інвалідністю [4]. Це може включати модифікацію робочого місця, гнучкий графік роботи, забезпечення спеціальним обладнанням або інші заходи, які дозволяють ефективно виконувати професійні обов'язки.

Варто зазначити, що Закон про права осіб з інвалідністю продовжує вдосконалюватися, відповідно до сучасних викликів. Значущим етапом його розвитку став 2008 рік, коли Конгрес США ухвалив ADA Amendments Act (ADAAA), що суттєво розширив визначення поняття інвалідності та посилив механізми захисту прав осіб з інвалідністю [1]. Така модернізація законодавства підтверджує його актуальність та здатність адаптуватися до потреб суспільства.

Особливістю американської системи трудового права є множинність джерел правового регулювання [2]. Поряд з федеральним законодавством, значну роль відіграють колективні договори та судові прецеденти. Така система дозволяє гнучко реагувати на потреби працівників з інвалідністю та враховувати специфіку окремих галузей економіки.

Аналізуючи перспективи імплементації американського досвіду в українському правовому полі, варто звернути особливу увагу на комплекс заходів, які довели свою ефективність у системі соціального

захисту США [2]. Насамперед, це стосується чіткої регламентації обов'язків роботодавців щодо забезпечення розумного пристосування робочого середовища. Американське законодавство детально визначає не лише загальні принципи, але й конкретні механізми адаптації робочих місць, включаючи технічні вимоги, часові рамки для впровадження змін та процедури узгодження відповідних модифікацій з працівниками, які мають інвалідність [4].

Не менш важливим елементом американської системи є розвинений механізм контролю за дотриманням прав осіб з інвалідністю [5]. Комісія з рівних можливостей працевлаштування США здійснює систематичний моніторинг ситуації на ринку праці, проводить регулярні перевірки роботодавців та має повноваження застосовувати суттєві санкції у разі виявлення порушень. Подібна практика могла б значно посилити ефективність українського законодавства у сфері захисту прав осіб з інвалідністю, особливо в контексті працевлаштування ветеранів.

Особливої уваги заслуговує американський досвід поєднання різних джерел правового регулювання [3]. Взаємодія федерального законодавства, судових прецедентів та колективних договорів створює гнучку систему, здатну оперативно реагувати на нові виклики та потреби осіб з інвалідністю.

Таким чином, дослідження американського досвіду правового регулювання працевлаштування осіб з інвалідністю через призму ADA 1990 року демонструє ефективність комплексного підходу до вирішення проблем соціальної інтеграції цієї категорії громадян. Закон не лише встановив фундаментальні принципи захисту від дискримінації, але й створив дієві механізми їх реалізації через систему розумного пристосування, чітку регламентацію обов'язків роботодавців та ефективний контроль за дотриманням встановлених вимог.

Особливу цінність для України в контексті сучасних викликів, пов'язаних із соціальною реінтеграцією ветеранів з інвалідністю, становить американський досвід. Водночас, імплементація цього досвіду потребує зваженого підходу з урахуванням національної специфіки та наявних ресурсів для реалізації відповідних програм. Особливого значення набуває створення ефективної системи фінансового забезпечення програм адаптації робочих місць, включаючи можливість залучення як державних коштів, так і приватних інвестицій. Відтак, перспективним напрямом подальших досліджень може стати розробка конкретних механізмів адаптації успішних американських практик до українських реалій з урахуванням потреб військовослужбовців, які отримали інвалідність внаслідок бойових дій.

Список використаних джерел

1. Americans with Disabilities Act of 1990: Pub. L. No. 101-336, 104 Stat. 328. URL: <https://www.ada.gov/pubs/adastatute08.htm>.
2. Colker R. Federal Disability Law in a Nutshell. 6th ed. St. Paul, MN : West Academic Publishing, 2019. 482 p.
3. Blanck P. Disability Law and Policy (American Casebook Series). New York : Foundation Press, 2020. 1008 p.
4. The Americans with Disabilities Act: Technical Assistance Updates / Equal Employment Opportunity Commission. Washington, DC : EEOC, 2023. URL: <https://www.eeoc.gov/laws/guidance/enforcement-guidance-ada-psychiatric-disabilities> (дата звернення: 13.11.2024).
5. ADA Technical Assistance Materials / U.S. Department of Justice, Civil Rights Division. Washington, DC : DOJ, 2020. URL: <https://www.ada.gov/ta-pubs-pg2.htm> (дата звернення: 13.11.2024).
6. Mayerson A. The History of the Americans with Disabilities Act: A Movement Perspective. Berkeley : Disability Rights Education & Defense Fund, 2018. URL: <https://dredf.org/about-us/publications/the-history-of-the-ada>.

МИХАЙЛОВСЬКИЙ Олександр Миколайович,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

зі спеціальності Публічне управління та адміністрування,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність теми правових гарантій соціального захисту військовослужбовців суттєво зросла у зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну. З початку військових дій в Україні на передовій опинилися тисячі українських військових, які щоденно ризикують життям, захищаючи державний суверенітет та територіальну цілісність країни. За цих умов постала потреба не лише у зміцненні обороноздатності, а й у всебічному соціальному захисті військових та їхніх сімей, адже від належних умов служби та підтримки залежить моральний стан військовослужбовців, їхня здатність продовжувати боротьбу та захищати країну.

Соціальні гарантії військових включають широкий спектр пільг і прав, від медичного забезпечення та пенсійних виплат до компенсацій за поранення чи загибель. Особливо важливо забезпечити підтримку для сімей загиблих і тих, хто зазнав травм чи інвалідності внаслідок бойових

дій. В умовах війни це питання набуло не тільки правового, а й етичного значення, що зобов'язує державу створити ефективну систему соціального захисту та гарантій для військовослужбовців, а також їхніх родин.

Основний закон України — Конституція — гарантує право кожного громадянина на соціальний захист. У статті 46 Конституції зазначено, що громадяни України мають право на забезпечення у випадку втрати працездатності, старості, а також у разі втрати годувальника. Ці положення охоплюють і військовослужбовців, які, захищаючи країну, повинні мати належну підтримку від держави, що є одним із ключових обов'язків державної соціальної політики. Відповідно до ст. 17 Конституції України, держава забезпечує соціальний захист громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [1].

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (далі — Закон) є найважливішим нормативним актом, спрямованим на захист прав і інтересів військовослужбовців та членів їхніх сімей, що забезпечує соціальну стабільність і впевненість для тих, хто виконує військовий обов'язок. Закон містить комплекс правових гарантій, які надають військовослужбовцям право на соціальний захист, регулюють їх соціальні права, правові та матеріальні забезпечення, а також визначають обов'язки держави перед військовослужбовцями та їх родинами [2].

Зокрема, ст. 9 Закону передбачає грошове (матеріальне) забезпечення військовослужбовців, яке включає виплати грошового забезпечення та надбавок, що враховують умови служби та рівень посадових обов'язків. Крім основного грошового забезпечення, військовослужбовцям надаються спеціальні компенсації і пільги для покриття витрат, пов'язаних з виконанням обов'язків в умовах підвищеної небезпеки чи особливих обставин. Це положення спрямоване на підтримку життєвого рівня військовослужбовців та врахування особливостей їх професійної діяльності.

Ст. 11 Закону надає військовослужбовцям право на охорону здоров'я, безкоштовну медичну допомогу та біологічне батьківство (материнство). У ній визначено обов'язки командирів щодо забезпечення безпеки і належних умов служби для збереження здоров'я особового складу, а також право військовослужбовців на медичне обслуговування у військово-медичних та цивільних закладах. В умовах воєнного стану передбачено можливість медичної реабілітації за кордоном. Також визначено право військових на психологічну

допомогу, включаючи осіб, постраждалих внаслідок війни або які перебували в полоні, та підтримку репродуктивної функції через безоплатне збереження репродуктивних клітин.

Ст. 15 Закону передбачає пенсійне забезпечення і виплату одноразової грошової допомоги військовослужбовцям після їх звільнення. Одноразова допомога виплачується у розмірі 50 % місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби для військових, звільнених за станом здоров'я, після полону, або за власним бажанням під час воєнного стану. Для військовослужбовців із вислугою понад 10 років, звільнених через закінчення контракту, за віком або у зв'язку зі скороченням штатів, допомога також становить 50 % від місячного забезпечення за кожний рік служби. Звільненим за власним бажанням у мирний час військовослужбовцям з вислугою понад 10 років передбачено 25 % виплат за кожний рік. Одноразова допомога не виплачується особам, звільненим за службу невідповідність, обвинувальний вирок суду чи порушення контракту. Виплати фінансуються з державного бюджету, а у випадках, коли військовослужбовець працював в органах державної влади або місцевого самоврядування, — за кошти відповідних органів.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» теж відіграє важливу роль у системі державних соціальних гарантій. Прийнятий у 1993 році, він встановлює широкий перелік пільг, соціальних послуг та допомог для учасників бойових дій, ветеранів і учасників війни. Закон також створює правову основу для соціального партнерства, спрямованого на захист соціальних прав тих, хто брав участь у бойових діях [3].

Законодавство України забезпечує комплексний захист соціальних прав військовослужбовців та їх сімей. Крім спеціальних законів про соціальний і правовий захист військових, до цієї сфери належать також загальні норми про реабілітацію та соціальний захист осіб з інвалідністю, державну соціальну допомогу, соціальні стандарти, житлово-комунальні послуги, охорону здоров'я та пенсійне забезпечення. Особливу увагу приділено пенсійному забезпеченню військових, яке регулюється окремими законами «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

У контексті сучасних збройних конфліктів важливу роль відіграють міжнародні гуманітарні норми, зокрема Женевські конвенції, які гарантують захист поранених, хворих та військовополонених. Римський статут Міжнародного кримінального суду та інші міжнародні

документи встановлюють відповідальність за порушення прав військовослужбовців на міжнародному рівні [4].

Отже, правові гарантії соціального захисту військовослужбовців є надзвичайно актуальними в умовах повномасштабної війни, оскільки забезпечення належних умов служби та підтримки військових і їхніх сімей має важливе значення для зміцнення обороноздатності держави. Законодавство України, зокрема Конституція, Закон «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» і Закон «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», закріплюють основоположні права та соціальні гарантії для військових. Ці норми передбачають широкий спектр соціальних послуг, включаючи медичне, матеріальне і пенсійне забезпечення, а також підтримку родин загиблих і постраждалих. Впровадження та вдосконалення правового механізму соціального захисту, зокрема в умовах війни, є обов'язком держави та основою соціальної стабільності. Крім того, значення міжнародно-правових актів підкреслює необхідність інтеграції міжнародних стандартів у національне законодавство для забезпечення всебічного соціального захисту військових у сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 08.11.2024).
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України від 20.12.1991 р. № 2011–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>.
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України від 22.10.1993 № 3551–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>.
4. Долинна А., Колесник О. Соціально-правовий захист військовослужбовців: міжнародно-правовий аспект. *Актуальні питання у сучасній науці.* 2024. № 1 (19). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-1\(19\)-809-816](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-1(19)-809-816).

СИНЧУК Світлана Миколаївна,

*Докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри соціального права,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ»: ПРОБЛЕМА УЗГОДЖЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Ст. 34 Закону України «Про правотворчу діяльність» визначає вимоги до змісту нормативно-правових актів, серед яких ті, що стосуються термінології: уніфікованість вжитої термінології (п. 4 ч. 1), яка передбачає заборону на використання синонімів та словосполучень, що мають подібне лексичне значення (абз. 1 ч. 2).

Під кутом зору задекларованої теми важливо також наголосити на законодавчих вимогах, передбачених п.п. 1 та 2 ч. 2 цієї статті:

1) однакові слова чи словосполучення мають вживатися для позначення однакових термінів і понять та узгоджуватися з термінологією, що вживається в інших нормативно-правових актах, що регулюють відповідну сферу суспільних відносин;

2) для різних термінів та понять мають вживатися різні слова чи словосполучення [1].

Проаналізуємо законодавство у сфері соціальних послуг на предмет дотримання правил ст. 34 Закону України «Про правотворчу діяльність».

Базовим у сфері надання соціальних послуг є Закон України «Про соціальні послуги» [2]. Згідно із п. 17 ч. 1 ст. 1 цього Закону України соціальні послуги — це дії, спрямовані на профілактику виникнення складних життєвих обставин, подолання їх у випадку настання чи мінімізацію їх об'єктивних та таких, що не можливо усунути наслідків.

На підставі проведеного системного аналізу інших Законів України щодо узгодженості застосування поняття соціальних послуг робимо висновок про недотримання вимог законодавства у сфері правотворчої діяльності, наведених вище.

Розглянемо конкретні приклади.

Перший, Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», хоча й визначає соціальними послуги, що надаються особам за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, визначених цим Законом (абз. 32 ч. 1 ст. 1), насправді такою вважає допомогу на поховання — грошову виплату, яка є іншим за природою видом соціального захисту (ч. 3 ст. 9) [3]. Прослідковуємо невідповідність із базовим Законом України щодо форми та змісту обов'язків, які вчиняє зобов'язаний суб'єкт — Пенсійний Фонд України.

Зокрема, згідно із ст. 53 зазначеного Закону України допомога на поховання є грошовою виплатою, яка виплачується у разі смерті пенсіонера особи, яка здійснила його поховання у розмірі двомісячної пенсії.

Другими є Закони України «Про зайнятість населення» [4] та «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок» [5].

Ст. 24 Закону України «Про зайнятість населення» містить перелік соціальних послуг, що надається у сфері соціального захисту осіб, що гукають роботі чи безробітних. Інший перелік із частковим співпадінням за переліком міститься у ч. 2 ст. 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок».

Детальніший список соціальних послуг, який надається суб'єктам ринку праці визначено у Порядку надання соціальних послуг суб'єктам ринку праці кар'єрними радниками, спеціалізованими кар'єрними радниками, консультантами по роботі із роботодавцями [6].

Аналізуючи їх, робимо висновок, що не всі дії соціального характеру, передбачені у вищенаведених актах, є соціальними послугами у значенні Закону України «Про соціальні послуги».

Передусім відзначимо, що суб'єктами ринку праці як отримувачами соціальних послуг є як особи, які потребують державної підтримки у процедурі працевлаштування, так і роботодавці, які залучені до механізму працевлаштування або заохочуються до таких процедур. Прослідковується невідповідність за суб'єктним складом, оскільки за Законом України «Про соціальні послуги» передбачено дещо інше змістовне наповнення поняття отримувачі соціальних послуг — особи, які перебувають у складних життєвих обставинах (перелік таких також чітко визначено Законом України «Про соціальні послуги») або вразливими категоріями громадян (існує потенційна реальні загроза набуття ними статусу осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах).

Інша суперечність — у змісті тих дій, які повинні вчинити кар'єрні радники. Вважаємо, що не є соціальними послугами:

1) «надання одноразової фінансової допомоги для організації підприємницької діяльності ...» (пп. 11 п. 4);

2) «надання компенсацій роботодавцям, які працевлаштовують зареєстрованих безробітних, ... зокрема тих щодо яких передбачено законодавчі додаткові гарантії» (пп. 8, 10, 15, 17 п. 4), а також надання роботодавцям компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю (пп. 18¹ п. 4);

3) «надання допомоги по частковому безробіттю ...» (пп. 16 п. 4) [6]. Це фінансові допомоги або компенсації, які надаються у грошовій формі.

Також не є соціальними послугами державні програми сприяння зайнятості:

1) «здійснення заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб, зареєстрованих безробітних» (пп. 5, 9, 19 п. 4);

2) соціальні послуги для роботодавців (пп. 18 п. 4), серед яких надання допомоги у створенні та веденні електронного кабінету роботодавця, в доступі та користуванні даними Інформаційної системи (пп. 4 п. 10), або проведення моніторингу та аналізу причин відмов роботодавця у працевлаштуванні осіб, направлених на співбесіду центром зайнятості (пп. 8 п. 10) тощо [7].

Третій, Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [7]. Соціальні послуги, передбачені ст. 36 цього Закону України, повністю узгоджуються із Законом України «Про соціальні послуги» за суб'єктивним складом (надається потерпілим від нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання), процедурою (через процедуру оцінювання індивідуальних потреб, які проводить та належно фіксує фахівець соціальної роботи) та змістом (це — послуги, які надаються згідно із Класифікатором соціальних послуг). Вони надаються відповідно до Порядку організації надання деяких соціальних та медичних послуг потерпілим внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання [8]. Цим Порядком передбачено, що потерпілим внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання з урахуванням результатів оцінювання їх потреб у соціальних послугах, проведеного згідно із Законом України «Про соціальні послуги», можуть надаватися соціальні послуги відповідно до Класифікатора соціальних послуг, зокрема соціальні послуги догляду вдома та натуральної допомоги згідно з державним стандартом та/або інші соціальні послуги (у разі необхідності) (п. 1 ч. 2) [8].

Підсумовуючи, термінологія законодавства у сфері надання соціальних послуг, зокрема щодо використання поняття «соціальні послуги», яка використовується різними нормативно-правовими актами, потребує ретельної перевірки та зміни у напрямку повного узгодження її щодо смислового навантаження та уточнення змісту. В подальшому це повинно бути використано під час впорядкування норм відповідних актів, їх систематизації та у правозастосувальному процесі.

Список використаних джерел

1. Про правотворчу діяльність. Закон України від 24.08.2023 р. № 3352–IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20>.
2. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 р. № 2671–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України від 09.07.2003 р. № 1058–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
4. Про зайнятість населення. Закон України від 05.07.2012 р. № 5067–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття. Закон України від 02.03.2000 р. № 1533–III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>.
6. Про затвердження Порядку надання соціальних послуг суб'єктам ринку праці кар'єрними радниками, спеціалізованими кар'єрними радниками, консультантами по роботі із роботодавцями. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2023 р. № 237. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/237-2023-n>.
7. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Закон України від 23.09.1999 р. № 1105–XIV, у ред. Закону від 21.09.2022 р. № 2620–IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>.
8. Деякі питання організації забезпечення соціальними та медичними послугами потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які її потребують. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.04.2023 р. № 438. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2023-n>.

ТАРАНЕНКО Людмила Станіславівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри соціального забезпечення,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОСІБ, ЯКІ ЖИВУТЬ З ВІЛ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ВІЛ-інфіковані та особи, які належать до груп підвищеного ризику інфікування ВІЛ, мають права і свободи, передбачені Конституцією та законами України, іншими нормативно-правовими актами України.

Законом України «Про протидію поширенню захворювань, спричинених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ», передбачено гарантії профілактики, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-асоційованих захворювань, передбачено правові та соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ [1]. Відповідно до зазначеного закону держава гарантує соціальний захист ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД, членів їх сімей та медичних працівників, які займаються боротьбою зі СНІДом, а також надання всіх видів медичної допомоги ВІЛ-інфікованим та хворим на СНІД усіх видів медичної допомоги та доступність, якість, ефективність медичного огляду з метою виявлення ВІЛ-інфекції, у тому числі анонімного, у порядку, визначеному нормативно-правовими актами.

Зараження вірусом імунодефіциту людини (далі — ВІЛ) в сучасних умовах є одним із тих соціальних ризиків, які з кожним роком стають все більш поширеними. Антиретровірусна терапія (далі — АРТ) є невід'ємною складовою комплексної програми медичної допомоги людям, які живуть з ВІЛ, покликана максимально пригнітити розмноження ВІЛ, відновити функції імунної системи, продовжити та покращити якість життя ВІЛ-інфікованих.

Відповідно до Порядку організації надання медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД, затвердженого наказом МОЗ України від 10 липня 2013 року за № 585, АРТ є невід'ємною частиною комплексної медико-соціальної допомоги людям, які живуть з ВІЛ, та надається безплатно відповідно до вимог галузевих стандартів у сфері надання медичної допомоги при ВІЛ-інфекції. АРТ надається закладами охорони здоров'я, що включені компетентними суб'єктами до переліку відповідних установ, які проводять АРТ у відповідній адміністративно-територіальній одиниці, у кількості та у строки, що визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, а також захисту

населення від інфекційних хвороб, протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним захворюванням, попередження та профілактики неінфекційних захворювань [2].

Таким чином, протягом першого кварталу лікування особа отримує препарати для АРТ з розрахунку на 1 місяць. У подальшому за умови позитивної динаміки перебігу захворювання, високої прихильності пацієнта до лікування, відсутності побічних реакцій та ознак неефективності лікування препарати можуть призначатися особі на термін до 12 місяців [3].

Такий підхід у визначенні термінів забезпечення препаратами антиретровірусної терапії повністю базується на принципах лікування, догляду та підтримки ЛЖВ, визначених клінічним протоколом антиретровірусної терапії ВІЛ-інфекції у дорослих та підлітків, затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 12 липня 2010 р. за № 551, серед яких систематичність, забезпечення дотримання режиму прийому ліків [4].

24 лютого 2022 р. на території України відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. за № 64/2022 було запроваджено воєнний стан [5]. У зв'язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну було спричинено найбільшу кризу біженців з часів Другої світової війни, вона навіть отримала власну назву — Ukrainian refugee crisis, тобто Українська криза біженців [6, с. 4].

За даними Агентства Об'єднаної організації націй у справах біженців, понад 8 млн українських біженців виїхали до іншої європейської країни з початку війни, а близько 4,8 млн звернулися за схемою тимчасового захисту в країні Європейського Союзу. До третини населення було переміщено всередині країни [6, с. 4].

Від початку повномасштабного вторгнення біля десяти мільйонів українців досі не можуть повернутися до своїх домівок. Майже чотири мільйони залишаються внутрішньо переміщеними особами в Україні, а понад шість мільйонів біженців знайшли притулок за кордоном, не лише в Європі, а й на інших континентах [6, с. 4]. Також лише за три перші місяці повномасштабної війни 1,4 млн громадян України, з яких 230 тис. дітей, депортували в росію [7]. Станом на 01 листопада 2023 р. кількість українко та українців, які за кордоном отримували АРТ, становила 7 500 осіб [8]. Для осіб, які живуть з ВІЛ і перебувають за кордоном, але потребують постійного лікування, було розроблено спеціальний протокол клінічного управління та обміну медичними даними між лікарями — як в Україні, так і за її межами. Цей підхід втілюється у партнерстві Центру громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України та Всесвітньої організації охорони здоров'я [6, с. 5].

З моменту повномасштабного вторгнення росії в Україну, понад 14 млн людей — майже третина населення України — залишили свої домівки [9]. На початок 2024 року кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (далі — ВПО) в країні досягла 4,9 млн осіб. З них 3,6 млн — особи, які переїхали після початку повномасштабної вторгнення росії в Україну. З них 2,5 млн переїхали і не можуть повернутися до своїх домівок, бо житло або зруйноване, або знаходиться в зоні активних бойових дій, або знаходиться на тимчасово окупованій території [10]. На відміну від біженців за кордоном, частка жінок серед ВПО є нижчою, близько 60 %, і значно вищою є частка літніх людей, яких серед переселенців майже чверть. Варто зазначити, що реальна кількість ВПО вища, оскільки частина людей не реєструється як ВПО, бо не має потреби в пільгах або вірить, що статус ВПО тимчасовий, сподіваючись повернутися додому [11]; чоловіки при переїзді в інші області не реєструються, щоб не потрапити в поле зору територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки.

Таким чином, щоб уникнути негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, масових проявів насильства та порушення прав людини, люди, які живуть з ВІЛ, також були змушені залишати місце проживання, що призвело до збоїв у забезпеченні ними безперервної антиретровірусної терапії. Доречно зазначити, що вдалося максимально забезпечити право на отримання антиретровірусної терапії в умовах воєнного стану в Україні для людей, які живуть з ВІЛ, що виїхали з країни. Так, опубліковано перелік медичних закладів за кордоном, які надають медичну допомогу ВІЛ-інфікованим з України, які підтвердили повну готовність надавати медичну допомогу при ВІЛ-інфекції пацієнтам з України [12]. Але, нажаль, не завжди вдавалося. Це підтверджується дослідженнями БО «Позитивні жінки», яка представляє національну спільноту жінок, що живуть з ВІЛ та свідченнями жінок, які брали участь у дослідженні: «Переривала АРТ на два тижні, через необхідність сидіти в підвалах/сховищах. Коли закінчились препарати у мене не було доступу. Заклад працював, але не було змоги покинути укриття та дістатися до закладу. Я проживала на околиці, а заклад у центрі. Пішки під обстрілами дуже далеко, також не було мобільного зв'язку. Пізніше, коли вдалося зарядити телефон, вдалося додзвонитися до нього. Потім через знайомих, в кого є машина, мені передали ліки». «Зараз я АРТ зовсім не отримую. У Словаччині дуже мало ВІЛ-позитивних людей і заявляється, що вони поборолі його. Тут це табуована тема та люди з ВІЛ вважаються відщепенцями. Нема розуміння. (Скільки ви не приймаєте АРТ?) Із самого початку». «У Польщі я не змогла знайти ліки. Мені так і не вдалося домогтися отримання ліків у спеціалізованих закладах, незважаючи на знання

мови. Майже пів року я не приймала ліки» [6, с. 35–36]. Отже, страх стигми і дискримінації через ВІЛ-позитивний статус залишається однією із причин у не зверненні за допомогою для 42,8% жінок, які живуть з ВІЛ для мігранток та ВПО [6, с. 45].

Погоджуючись із Тодорікою К. В. у не менш складній ситуації опинилися люди, які живуть з ВІЛ (далі — ЛЖВ), які залишилися в Україні під час воєнного стану, що пов'язано не лише зі зміною місця проживання, а, отже, і закладу охорони здоров'я, яка забезпечує відповідні ліки, а й з неможливістю закупівлі державою відповідних ліків, забезпечення їх розподілу між адміністративно-територіальними одиницями. Водночас системний доступ до АРТ для всіх ВІЛ-інфікованих, які її потребують, є одним із вирішальних факторів зниження поширення ВІЛ-інфекції, найважливішою складовою ефективною профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу [13, с. 401].

Тому недержавний сектор соціального захисту (громадські, благодійні, релігійні організації, волонтери тощо) та міжнародні донори взяли на себе значну кількість зобов'язань щодо безперебійного доступу до АРТ.

Так, наприклад, лише протягом березня-квітня 2022 року благодійна організація «100 % життя» додатково залучила 25 млн коштів на придбання медикаментів та обладнання, необхідних для забезпечення соціального захисту ЛЖВ [14].

Отже, необхідно проводити широке інформування українських біженок, які живуть з ВІЛ, щодо організації медичних та соціальних послуг в країнах, які їх приймають, та пакету документів, які необхідно збирати/замовляти в Україні. Співпрацювати з громадянським суспільством в країнах, що приймають українських біженок, щодо впровадження програм підтримки біженок, які живуть з ВІЛ. Забезпечувати можливості дистанційної підтримки та збереження зв'язків біженок з українською спільнотою, які живуть з ВІЛ, забезпечуючи доступ до онлайн послуг як-то групи підтримки, навчання, консультації рівних та вузько-профільних фахівців. Підтримувати державні, зокрема медичні, інституції в Україні в розбудові системи обміну даними з іншими країнами щодо спостереження, обліку та забезпечення доступу до якісного лікування ВІЛ та супутніх захворювань. Розвивати співпрацю українських та закордонних організацій спільнот для забезпечення або покращення доступу українських біженок до лікування та послуг.

Таким чином, можна зробити висновок, що в умовах воєнного стану в Україні забезпечити потребу в АРТ-препаратах можливо лише злагодженими діями соціально-зобов'язаних суб'єктів державного та недержавного рівнів соціального захисту, а також міжнародних

партнерів щодо закупівлі відповідних медичних препаратів, які б дозволили забезпечити потребу в АРТ в цілому по країні та біженців з ВІЛ з України, які живуть за кордоном.

Список використаних джерел

1. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ. Закон України від 12.12.1991 р. № 1972–ХІІ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12> (дата звернення 12.11.2024).
2. Порядок організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 10.07.2013 р. № 585, зареєстр. у Міністерстві юстиції України 25.07.2013 р. за № 1254/23786. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-13> (дата звернення 12.11.2024).
3. Про затвердження нормативно-правових актів з питань вдосконалення організації медичної допомоги людям, які живуть з ВІЛ. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 10.07.2013 р. № 585, зареєстр. у Міністерстві юстиції України 25.07.2013 р. за № 1254/23786. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1254-13> (дата звернення 12.11.2024).
4. Клінічний протокол антиретровірусної терапії віл-інфекції у дорослих та підлітків. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12.07.2010 р. № 551. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0551282-10> (дата звернення 12.11.2024).
5. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення 12.11.2024).
6. Вплив війни на жінок, які живуть з ВІЛ, в Україні дослідження під керівництвом спільноти. Київ, 2024. 73 с. *Благодійна організація «Позитивні жінки»*. URL: https://pw.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/vplyv-vijny-na-zhinok-yaki-zhyvut-z-vil-v-ukrayini_doslidzhennya-pid-kerivnyctvom-spilnoty.pdf (дата звернення 12.11.2024).
7. РФ депортує дітей з метою знищення української нації — Україна в Радбезі ООН (26.05.2022; 01:58). *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3492343-rf-deportue-ditej-z->

- [metou-znisenna-ukrainskoi-nacii-ukraina-v-radbezi-oon.html](#) (дата звернення 14.11.2024).
8. Українці, які живуть з ВІЛ, за кордоном: підтримка й допомога (05.12.2023; 12:00). *Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України*. URL: <https://phc.org.ua/news/ukrainci-yaki-zhivut-z-vil-za-kordonom-pidtrimka-y-dopomoga> (дата звернення 14.11.2024).
 9. Жлуктенко В. Два роки війни в Україні: мільйони людей отримали допомогу, мільйони все ще її потребують (22.02.2024). *Міжнародна організація з міграції*. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/dva-roky-viyny-v-ukrayini-milyony-lyudey-otrymaly-dopomohu-milyony-vse-shche-yiyi-potrebuyut-mom> (дата звернення 14.11.2024).
 10. Внутрішньо переміщені особи. *Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення 14.11.2024 р.).
 11. Маршалок Т., Маркуц Ю., Андрієнко Д. Підтримка внутрішньо переміщених осіб: поточний стан та що робити далі? (12.02.2022). *Вокс Україна*. URL: <https://voxukraine.org/pidtrymka-vnutrishno-peremishhenyh-osib-potochnyj-stan-ta-shho-robyty-dali> (дата звернення 14.11.2024).
 12. Stowarzyszenie. Euroguidelines in Central and Eastern Europe Network Group. (04.04.2022). *Euroguidelines in Central and Eastern Europe Network Group*. URL: [https://www.eceenetwork.com/conf-data/eceenetwork/files/2022_04_04_Contacts%20for%20Ukrainian%20refugees%20with%20HIV%20ECEEE%20\(english\)\(1\).pdf](https://www.eceenetwork.com/conf-data/eceenetwork/files/2022_04_04_Contacts%20for%20Ukrainian%20refugees%20with%20HIV%20ECEEE%20(english)(1).pdf) (дата звернення 14.11.2024 р.).
 13. Тодоріка К. В. Забезпечення людей, які живуть з ВІЛ, антиретровірусною терапією в умовах воєнного стану. *Українське суспільство в умовах воєнного стану: сучасні виклики та напрями розвитку*: матер. Всеукр. наук. конф. мол. вчен. (м. Одеса, 06 червня 2022 р.). / за ред. М. Р. Аракеяна, К. І. Спасової. Одеса : Фенікс, 2022. С. 399–402. *eNUOLAIR. Репозитарій (відкритий електронний архів) Національного університету «Одеська юридична академія»*. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8bebaa8f-6015-478d-a502-3c02fd3bc89c/content> (дата звернення 14.11.2024 р.).
 14. Хамімон В. Життєво необхідно. Як виживають українські пацієнти, які потребують безперервного лікування (05.05.2022; 16:00). *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2022/05/15/248650> (дата звернення 14.11.2024 р.).

ЩЦЬВІРА Вікторія Олегівна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Збройні конфлікти в Україні гостро поставили питання соціального захисту учасників бойових дій. Адже тисячі українських захисників, ризикують заради захисту України своїм життям. Тому державна політика соціального забезпечення військовослужбовців та їхніх родин має бути не лише декларативною, а постійно вдосконалюватись та бути ефективною. Це передбачає не лише законодавче закріплення відповідних норм, а й постійну увагу з боку суспільства та влади.

Конституція України, зокрема ст. 46, чітко проголошує, що держава, як гарант соціального захисту своїх громадян, зобов'язана забезпечувати соціальний захист своїх громадян, у тому числі учасників бойових дій. Це означає, що держава бере на себе відповідальність за підтримку ветеранів війни та гарантує їм необхідні соціальні послуги та пільги у разі втрати здоров'я, безробіття або інших життєвих труднощів [1].

Особливу увагу до потреб учасників бойових дій приділяє ст. 17 Конституції України. Дана норма передбачає забезпечення державою соціального захисту осіб, що проходять службу у Збройних Силах України та інших військових формуваннях. Також вказується на соціальне забезпечення сімей військовослужбовців. Ця конституційна норма є базовою для подальшої деталізації у спеціальних законах та підзаконних актах, де визнаються конкретні види соціального забезпечення, умови та порядок їх надання [7, ст. 181–184].

Ключовим законодавчим актом, що регулює дані відносини є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який визначає правовий статус ветеранів, серед яких особливе місце займають учасники бойових дій. Щоб чітко визначити, хто саме має право на статус учасника бойових дій та відповідні соціальні гарантії даний закон надає детальний перелік категорій осіб. Згідно із законом, учасниками бойових дій визнаються особи, які брали участь у бойових завданнях, незалежно від того, чи було це під час воєнних дій, чи в мирний час. Цей перелік охоплює широке коло осіб, зокрема для більш детального визначення у ст. 6 цього Закону міститься перелік осіб, які належать до учасників бойових дій [2].

Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорії осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій» від 15 березня 2022 р. Тепер до цієї категорії відносять не лише військовослужбовців, а й добровольців Сил територіальної оборони та інших формувань, які брали участь у захисту України від збройної агресії [4].

Статус учасника бойових дій надає особам, які його отримали, спеціальний правовий статус, що визначає як їхні обов'язки перед державою, такі і права, гарантовані законодавством. Учасники бойових дій мають право на соціальний захист через соціальні, економічні та організаційні заходи, спрямовані на їх підтримку та на забезпечення реалізації їхніх соціальних [4, ст. 651–657].

Соціальний захист учасників бойових дій ґрунтується на наданні гарантій, прав і компенсацій та враховує низку інших потреб. Це, зокрема, технічні та інші засоби реабілітації, психологічна реабілітація, забезпечення житлом, освітні послуги, пільги на певний перелік послуг та пенсійне забезпечення [6].

Правова основа соціального захисту учасників бойових дій формується на основі комплексу законів та підзаконних нормативно-правових актів. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» створює єдину систему соціальних гарантій для військових та їхніх родин та детально регламентує різні аспекти соціального забезпечення, включаючи виплати одноразової грошової допомоги при мобілізації та у випадку смерті або поранення військовослужбовця [3].

Аналіз законодавства дозволяє визначити низку пільг, що надаються різним категоріям громадян, у тому числі учасникам бойових дій. Окрім грошових виплат, передбачено низку інших пільг. У сфері транспорту — це проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту та безоплатний проїзд у приміському залізничному транспорті.

У сфері охорони здоров'я передбачені щорічні медичні огляди, безкоштовні ліки, санаторії та будинки відпочинку. У сфері житлово-комунального господарства пільги включають знижки на оплату комунальних послуг, першочергове забезпечення житловою площею тих, хто потребує поліпшення житлових умов, а також першочергове виділення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва та садівництва і городництва.

Ключову роль у забезпеченні соціального захисту ветеранів відіграє Міністерство у справах ветеранів України. Воно розробляє та

впроваджує державну політику щодо підтримки ветеранів війни. До його завдань належить надання статусу ветерана, видача посвідчень та забезпечення реалізації всіх передбачених законом прав [5].

Однак, правове регулювання соціального захисту ветеранів бойових дій потребує цілісності та доступності для забезпечення оперативного реагування на права та потреби ветеранів бойових дій у соціальному забезпеченні. Хоча створення ефективної системи захисту ветеранів бойових дій потребує кодифікації численних нормативно-правових актів, слід також визнати, що один і той самий закон може регулювати різні аспекти соціального захисту. Оскільки важливо підвищити рівень захисту соціальних прав ветеранів війни, існує потреба в постійному вдосконаленні та гармонізації всіх існуючих норм з метою забезпечення більш цілісного підходу до забезпечення належного рівня соціального захисту учасників бойових дій [10].

Незважаючи на всі законодавчі норми та їх виконання, існують певні проблеми у фактичній реалізації соціального захисту учасників бойових дій. Одним із прикладів є відсутність механізмів вирішення питання забезпечення учасників бойових дій житлом, адже для його вирішення необхідне краще фінансування та відповідні національні програми, які могли б покращити та прискорити реалізацію таких питань.

Також необхідно вказати на те, що існуюча система пільгового забезпечення не повністю задовольняє сучасні виклики та потреби учасників бойових дій. Переважно усі комплекси заходів та виплат, які держава надає даній категорії осіб, лиш як компенсацію за їхню службу. Тобто, дані пільги надаються з метою компенсації учасникам бойових дій їх матеріальних витрат та негативних наслідків, що могли виникнути за час проходження служби, й виключає можливість створення певними пільгами створення мотивувального характеру задля подальшого бажання бути учасником бойових дій [9].

Отже, правове регулювання соціального захисту учасників бойових дій в Україні є надзвичайно важливим та актуальним. Система соціального захисту базується на конституційних гарантіях та розвинутій системі нормативно-правових актів, що надає можливість забезпечити широкий спектр соціальних гарантій та пільг охоплюючи медичне обслуговування, транспорт, житло та інші сфери життя. Проте існуюча система має певні недоліки, проблеми з реалізацією певних пільг та недостатня систематизація нормативної бази. Крім того, існує потреба у вдосконаленні механізмів фінансування та реалізації соціальних програм, а також впровадження ефективних інструментів захисту прав учасників бойових дій. Це дозволить забезпечити більш

якісний та ефективний соціальний захист для учасників бойових дій, тих, хто покладає своє життя та здоров'я на захист держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.11.2024).
2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України від 22.10.1993 р № 45. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (дата звернення: 02.11.2024).
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України від 20.12.1991 р. № 2011–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (дата звернення: 05.11.2024).
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій. Закон України від 15.03.2022 р. № 2121–IX. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-20>.
5. Деякі питання Міністерства у справах ветеранів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 р. № 1175. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF>.
6. Аналіз системи державної підтримки ветеранів та їх сімей в Україні. 2022. *Юридична сотня.* URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022-Bila-kniga.pdf>.
7. Наливайко І. Теоретико-правова характеристика соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 2. С. 179–186. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.30>.
8. Пашинський В. Й., Медвідь Л. П., Шамрай Б. М. Правовий статус та соціальний захист військовослужбовців: поняття і правове регулювання. *Human rights and public governance in modern conditions.* Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. С. 651–657. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-320-0-33>.
9. Пурик К. С. Соціальний захист учасників бойових дій та добровольців сил територіальної оборони Збройних Сил України. *Український дослідницький простір в умовах війни: адаптація й переавантаження технічних і юридичних наук* : зб. матер. доп. учасн. Міжн. наук.-практ. конф. (Харків–Рига, 31 травня 2022 р.).

Харків, 2022. С. 182–184. *Репозитарій Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут».* URL:

<https://dspace.library.khai.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/2779/Purik.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

10. Швердіна В. Правова основа соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей за законодавством України: сучасний стан. *Право та інноваційне суспільство*. 2024. № 1 (22). С. 32–38.

ЧОРНА Жанна Леонтівна,

кандидатка юридичних наук, професорка,

професорка кафедри приватного права,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕДІЙСНІСТЬ ПРАВОЧИНУ, ВЧИНЕНОГО БАТЬКАМИ (УСИНОВЛЮВАЧАМИ), ЯКИЙ СУПЕРЕЧИТЬ ПРАВАМ ТА ІНТЕРЕСАМ ЇХНІХ МАЛОЛІТНІХ, НЕПОВНОЛІТНІХ ЧИ НЕПРАЦЕЗДАТНИХ ДІТЕЙ

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Конвенції про права дитини [1] в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

У п. 3 ч. 2 ст. 177 Сімейного кодексу України [2] та п. 3 ч. 1 ст. 71 Цивільного кодексу України [3] перераховані правочини, на вчинення яких батьки (усиновлювачі) або опікун малолітньої дитини повинні отримати дозвіл органу опіки та піклування. До них відносяться: правочини щодо об'єкта житлової нерухомості та/або земельної ділянки, на якій розміщений такий об'єкт, власником або користувачем яких є малолітня дитина; відчуження, поділу, виділу нерухомого майна, об'єкта незавершеного будівництва, майбутнього об'єкта нерухомості, іншого цінного майна, зокрема транспортних засобів, власником якого є малолітня дитина.

Згідно п. 66 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини [4], дозвіл на вчинення

правочинів щодо нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким має дитина надається органом опіки та піклування. У ч. 4 ст. 12 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» [5] передбачено, що посадові особи органів опіки та піклування несуть персональну відповідальність за захист прав та інтересів дітей при наданні дозволу на вчинення правочинів щодо нерухомого майна, яке належить дітям.

Відповідно до ч. 3 ст. 18 Закону України «Про охорону дитинства» [6] органи опіки та піклування зобов'язані здійснювати контроль за додержанням батьками або особами, які їх замінюють, майнових та житлових прав дітей при відчуженні жилих приміщень та купівлі нового житла.

Відповідно до ч. 1 ст. 224 Цивільного кодексу України правочин, вчинений без дозволу органу опіки та піклування (ст. 71 цього Кодексу), є нікчемним. Відповідно до п. 4 Постанови Пленуму Верховного суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 06 листопада 2009 р. [7] нікчемний правочин є недійсним через невідповідність його вимогам закону та не потребує визнання його таким судом.

Разом з тим, відповідно до ч. 6 ст. 203 Цивільного кодексу України «Загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину», зазначено, що правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей.

У даному випадку мова йде про обов'язковість відповідності будь-яких правочинів, вчинених батьками (усиновлювачами) правам та інтересам дітей [8, с. 276].

Слід зазначити, що в Цивільному кодексі України окремо не передбачено, до яких правочинів (нікчемних чи оспорюваних) відносяться правочини, які будуть вчинені з порушенням зазначеної умови чинності.

Верховний суд зазначає, що даний правочин слід віднести до оспорюваних. Так, у Постанові Касаційного цивільного суду від 20 листопада 2019 р. у справі № 520/15250/15-ц щодо визнання іпотечного договору недійсним, зазначається, що відповідно до ч. 6 ст. 203, ч. 1 ст. 215 ЦК України правочин, що вчинений батьками (усиновлювачами) і суперечить правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей, може бути визнаний судом недійсним. Такий правочин є оскаржуваним. Разом з тим, правочин, вчинений батьками (усиновлювачами) стосовно нерухомого майна, право власності на яке чи право користування яким мають діти, за відсутності обов'язкового попереднього дозволу органу опіки та

підкування може бути визнаний судом недійсним за тієї умови, що такий правочин суперечить правам та інтересам дитини, а саме: звужує обсяг існуючих майнових прав дитини та/або порушує охоронювані законом інтереси дитини; зменшує або обмежує її права та інтереси щодо жилого приміщення; порушує гарантії збереження права дитини на житло [9]. Така ж позиція викладена і у Постанові Верховного суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 січня 2024 р. у справі № 641/4266/21 щодо визнання недійсним договору дарування [10].

Ми приєднуємося до даної точки зору і вважаємо, що Цивільний кодекс України слід доповнити статтею, щодо правових наслідків правочину, вчиненого батьками (усиновлювачами), який суперечить правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних повнолітніх дітей.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947–III. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 21. Ст. 135.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40. Ст. 356.
4. Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866. *Верховна Рада України. Законодавство України.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>.
5. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей. Закон України від 02.06.2005 р. № 2623–IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2005. № 26. Ст. 354.
6. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 р. № 2402–III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 30. Ст. 142.
7. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними. Постанова Пленуму Верховного суду України від 06.11.2009 р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>.
8. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства Юстиції, науковців, фахівців) / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ФО-П Колісник А.А., 2010. Т. 4: Об'єкти, Правочини. Представництво. Строки. 768 с. Серія «Коментарі та аналітика».
9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 20.11.2019 р. у справі

№ 520/15250/15-ц за позовом ОСОБА_1, яка діє в своїх інтересах та інтересах неповнолітніх дітей: ОСОБА_2 та ОСОБА_3, до ОСОБА_4, ПАТ «Банк «Фінанси та Кредит» про визнання іпотечного договору недійсним. ZakonOnlineURL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/85934553>.

10. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 17.01.2024 р. у справі № 641/4266/21 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання недійсним договору дарування. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116606828>.

ШЕВЧУК Аліна Анатоліївна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ПЕНСІЇ ЛІКАРЮ-РЕНГЕНОЛОГУ

Пенсійне забезпечення є важливою складовою соціального захисту населення, зокрема такої категорії осіб, як лікарі. Надзвичайно шкідливі умови праці медичних працівників, які застосовують рентгенівські апарати в своїй діяльності, з роками можуть негативно вплинути на стан їхнього здоров'я і вони потребуватимуть особливого захисту від держави. Тому правове регулювання призначення пенсій для лікарів-рентгенологів є важливим інструментом соціального захисту, що допомагає компенсувати ризики, пов'язані з їхньою професійною діяльністю. Питання пенсійного забезпечення лікарів, особливо таких специфічних спеціальностей, як рентгенолог, має свою специфіку через особливі умови праці.

Важлива зазначити, що дана категорія осіб підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню [1], так як реалізуючи своє право на працю громадяни України стають учасниками трудових правовідносин із установами, що надають медичні послуги. Особливістю у призначенні пенсійних виплат для вказаних категорій є те, що відповідно до п. 2 Переліку закладів і установ освіти, охорони здоров'я та соціального захисту і посад, робота на яких дає право на пенсію за вислугу років [5] у медичних закладах право на призначення дострокової пенсії мають лікарі та середній медичний персонал незалежно від найменування посад, зокрема і лікар.

Законодавство гарантує їм також можливість скористатися правом на пільгове пенсійне забезпечення [3] як медичним працівникам. Згідно з затвердженими Списками № 1 і 2 [3], лікарі-рентгенологи, а також рентген-лаборанти та молодші медичні працівники мають право на пенсію за віком на пільгових умовах. Визначальною ознакою, яка дозволяє відносити категорію працівників «лікар-рентгенолог» до осіб, що матимуть право на пільгове пенсійне забезпечення є робота зі шкідливими умовами. Таким чином дана ознака матиме доказовий характер, що проводитиметься компетентними органами у встановленому законом порядку. Підтвердження права медичних працівників на пільгову пенсію відбуватиметься, якщо робочі місця віднесені до шкідливих умов праці на основі атестації. Право на пільги та компенсації за шкідливі і важкі умови праці встановлюється за результатами цієї атестації [6]. Таким чином [4], з урахуванням специфіки праці медичних працівників установ охорони здоров'я та соціального захисту населення, атестація проводиться комісійно, без санітарно-гігієнічних досліджень. Атестаційна комісія визначає шкідливі фактори, які впливають на працівників, їх тривалість, і складає протокол, на основі якого приймається рішення про підтвердження права на пільгове пенсійне забезпечення.

Призначення пенсій і оформлення документів для їх виплати здійснюється сервісним центром Пенсійного фонду України через подання відповідної заяви. Працюючі громадяни подають заявку за місцем роботи, а непрацюючі — у відділенні Пенсійного фонду за місцем проживання. Заява на призначення пенсії може бути подана у будь-який час після виникнення права на пенсію, але не раніше ніж за місяць до досягнення пенсійного віку. При цьому пенсії за віком призначаються незалежно від того, працює особа на момент звернення чи ні. До заяви про пенсію за віком необхідно надати необхідні документи [2]. Важливо враховувати те, що якщо страховий стаж з 01 липня 2000 р. становить менше 60 місяців, необхідно надати довідку про заробітну плату за будь-які 60 календарних місяців страхового стажу до 30 червня 2000 р.

Отже, правове регулювання пенсійного забезпечення медичних працівників, зокрема працівників за посадою лікаря-рентгенолога в Україні є досить деталізованим та включає в себе багато різноманітних за сферою дії та спрямованістю нормативно-правових актів. Важливим аспектом цього процесу є дотримання процедури встановлення пенсійного забезпечення для даної категорії, що вважається працівниками з шкідливими умовами праці та такими, що мають право на призначення дострокової пенсії.

Список використаних джерел

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України від 09.07.2003 р. № 1058–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
2. Про затвердження Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Постанова Пенсійного фонду України від 25.11.2005 р. № 22–1. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1566-05>.
3. Про затвердження списків виробництв, робіт, професій, посад і показників, зайнятість в яких дає право на пенсію за віком на пільгових умовах. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 р. № 461. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/461-2016-%D0%BF>.
4. Про надання роз'яснення щодо визначення права відповідних працівників на скорочену тривалість робочого тижня. Лист Міністерства соціальної політики України від 12.08.2014 р. № 356/13/116-14. *Бухоблік.* URL: <https://www.buhoblik.org.ua/kadry-zarplata/vremya/3071-list-356-13-116-14.html>.
5. Про перелік закладів і установ освіти, охорони здоров'я та соціального захисту і посад, робота на яких дає право на пенсію за вислугу років. Постанова Кабінету Міністрів України від 04.11.1993 р. № 909. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-93-%D0%BF>.
6. Про Порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.1992 р. № 442. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-92-%D0%BF>.

ШЕВЧУК Анастасія Анатоліївна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Пенсійне забезпечення працівників сільського господарства має глибокі історичні корені, пов'язані зі становленням аграрного сектору як основи економіки багатьох країн. У давнину праця на землі була важким

і часто небезпечним ремеслом, яке забезпечувало базові потреби людей, але рідко приносило фінансову стабільність або соціальний захист у старості. Сім'ї працювали разом на землі, і турбота про старших членів лягала на плечі молодших. Державне пенсійне забезпечення ще не існувало, тому родинна підтримка була основним джерелом існування для людей похилого віку.

З розвитком державності в Європі почали формуватися перші системи соціального забезпечення, спрямовані на підтримку працівників у випадках старості, хвороби або непрацездатності. Однією з перших країн, що запровадила пенсійні виплати на державному рівні, була Німеччина, де в 1889 році Бісмарк заснував соціальне страхування для робітників, у тому числі й для аграрного сектору. Це стало прикладом для інших країн, де пенсійні системи розвивалися з урахуванням специфіки аграрної праці. Для селян пенсії залишалися мінімальними, адже доходи в цьому секторі були нестабільними і залежали від погодних умов та врожайності.

В Україні, державна пенсійна система до 1917 року практично не існувала. Основним захистом для селян залишалася громада або родина. З приходом радянської влади в 1920-30-х роках були спроби створити системи соціального забезпечення, але пенсійні виплати в сільському господарстві залишалися низькими. Через колективізацію селяни втратили власність на землю і ресурси, що зробило їх залежними від держави, але не гарантувало високих пенсійних виплат. Розмір пенсії часто залежав від тривалості роботи в колгоспах і результатів планового виконання, що не завжди було під контролем самого працівника [2, с. 64].

У 1960-х роках у СРСР відбулася значна реформа, яка змінила підхід до соціального забезпечення колгоспників. Вперше було впроваджено пенсійне забезпечення для працівників колгоспів, що стало важливим кроком у визнанні соціальних прав селян. Незважаючи на це, розмір пенсій залишався невисоким, і селяни продовжували працювати на землі навіть у старшому віці, щоб забезпечити собі прийнятний рівень життя. Колгоспники також мали обмежений доступ до медичних послуг, що ускладнювало їхнє життя на пенсії.

Після здобуття незалежності Україною в 1991 році сільське господарство зазнало кардинальних змін, а разом з ним і система пенсійного забезпечення для працівників цього сектору. Державна пенсійна система стала доступною для всіх, але її ресурси були обмежені через економічні труднощі перших років незалежності. Пенсії для сільських працівників залишалися низькими, що змушувало багатьох шукати додаткові джерела доходів, особливо в умовах кризи та інфляції. Створення фермерських господарств і повернення приватної

власності на землю відкрило нові можливості, але лише для тих, хто міг скористатися цими перевагами [1, с. 71].

У 2000-х роках уряд України почав реформувати пенсійну систему, включаючи створення трирівневої системи, що включала державне, обов'язкове накопичувальне та добровільне приватне пенсійне забезпечення. Однак реформи впроваджувалися поступово, і для працівників сільського господарства державне пенсійне забезпечення залишалося основним. Нестача фінансування, невелика офіційна заробітна плата та неповне охоплення працюючих пенсійними внесками обмежували рівень соціального захисту, що його могли отримати селяни на пенсії.

Однією з основних проблем, яка впливала на рівень пенсійних виплат для працівників сільського господарства, була тіньова економіка. Через неофіційне працевлаштування і недостатню сплату внесків багато працівників не мали повноцінного стажу, що знижувало їхні пенсійні права. Це стосувалося і дрібних фермерів, які часто не могли сплачувати внески в повному обсязі. Як результат, більшість сільських пенсіонерів продовжували займатися домашнім господарством або шукали іншу роботу, щоб вижити [4, с. 66].

Зростання вартості життя та інфляція ще більше ускладнювали ситуацію з пенсійним забезпеченням для працівників сільського господарства. Багато з них отримували мінімальні виплати, що не покривали навіть базових потреб. Урядові ініціативи щодо підвищення мінімальних пенсій не завжди враховували реальні витрати на життя в сільській місцевості, що підштовхувало частину пенсіонерів до міграції в міста або за кордон.

На сьогодні Україна залишається перед викликом створення ефективної пенсійної системи, яка б забезпечувала гідні виплати для всіх категорій населення, включаючи працівників сільського господарства. Численні реформи, спрямовані на вдосконалення системи, поки що не змогли забезпечити значне підвищення рівня пенсій. Одним з можливих шляхів покращення пенсійного забезпечення є розвиток приватних накопичувальних фондів і стимулювання фермерів до участі в соціальному страхуванні, що забезпечило б додатковий захист у старості [3, с. 25].

Також важливо звернути увагу на соціальну підтримку людей похилого віку в сільській місцевості. Організація соціальних послуг, доступ до медицини, а також підтримка сільських громад можуть значно покращити якість життя сільських пенсіонерів. Розширення можливостей для участі літніх людей у суспільному житті допоможе підтримати їхню активність і добробут навіть на пенсії.

Успішне впровадження реформ і забезпечення стабільного соціального захисту для працівників сільського господарства потребує цілісного підходу з боку держави. Державна підтримка, прозора система соціального страхування та участь громадян у створенні пенсійного капіталу можуть стати основою для довгострокового покращення. Тільки комплексний підхід зможе гарантувати, що праця на землі забезпечить гідну старість для тих, хто присвятив життя сільському господарству.

Список використаних джерел

1. Федоренко Я. Пенсійне забезпечення в українській селі періоду незалежності. *Історична панорама*. 2014. Вип. 19. С. 69–77. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Istp_2014_19_8.
2. Шарпатов В. Г. Особливості функціонування системи соціального забезпечення в Україні 1920-30-х років: історичний аспект. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]*. Серія: Історія. 2003. Вип. 6. С. 63–67. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2003_6_14.
3. Шевченко О. С. Пенсійний захист: основні форми та історія їхнього розвитку в Україні. 2007.
4. Юшко С. В. Фіксований сільськогосподарський податок: історія та перспективи застосування. *Фінанси України*. 2009. № 11. С. 63–72. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_11_8.

ШКАВРОН Вікторія Віталіївна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВІДНОСИНИ В ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Правовідносини в праві соціального забезпечення — врегульовані нормами права соціального забезпечення сукупність суспільних відносин між отримувачем та надавачем соціального забезпечення, а також інші правовідносини, що дозволяють особі реалізувати своє право на соціальне забезпечення. Дані відносини переважно виникають за бажанням отримувача соціального забезпечення, проте у визначених

законом випадках в інтересах потенційного утримувача до надавача соціального забезпечення звертається його представник чи інша особа. Прикладами можуть бути пропозиція надання нових соціальних послуг, запрошення до досліджень чи участь у експериментальних програмах, надання додаткової допомоги непередбаченої державними програмами. Законодавець чітко визначає умови вступу особи у правовідносини, їх тривалість та наслідки неправомірної поведінки утримувача соціального забезпечення.

Важливо зазначити, що суб'єкти соціального забезпечення діляться на дві категорії: загальні та спеціальні. До загальних суб'єктів відносять громадян, іноземців та осіб без громадянства, які мають право на отримання соціального забезпечення; до спеціальних — орган, який зобов'язаний призначити і надати той чи інший вид соціального забезпечення. Правосуб'єктність цього органу визначається і обмежується метою і задачами заради яких він створений. Для різних видів соціального забезпечення органами, які їх здійснюють можуть бути: державні органи соціального захисту населення; органи служби зайнятості (по допомогах по безробіттю); Пенсійний фонд України; недержавні пенсійні фонди, Фонд соціального страхування на випадок безробіття; центри зайнятості; центри надання соціальних послуг, управління соціального захисту територіальної громади, роботодавець, недержавний пенсійний фонд, благодійний фонд тощо.

Для права соціального забезпечення, як для будь-якої галузі права, характерним є поділ правовідносин на певні групи за різними критеріями. Найбільш поширеним для цієї галузі права є поділ правовідносин на матеріальні, процедурні та процесуальні. Традиційно процесуальні та процедурні правовідносини дослідники відносять до допоміжних відносин, що входять в предмет права соціального забезпечення [1, с. 107].

Матеріальні відносини — сукупність юридичних зв'язків пов'язана з наданням конкретних видів соціального забезпечення, а саме: виплати стипендій, пільговий проїзд, виплати допомоги по безробіттю тощо. Підставою для виникнення матеріальних правовідносин є наявність у громадянина права на соціальне забезпечення, яке визначається законом та іншими нормативно-правовими актами.

Процедурні правовідносини — це такі відносини, які спрямовані на встановлення юридичних фактів, що виникають між суб'єктами права під час здійснення певних дій, спрямованих на реалізацію матеріальних прав на соціальне забезпечення. Іншими словами, це процедура, за якою людина отримує ту чи іншу соціальну допомогу. Прикладами процедурних дій є подача заяви на призначення пенсії, оформлення

допомоги по безробіттю, отримання соціальних послуг для осіб з інвалідністю. Дана процедура відбувається очно, хоча можливе звернення в дистанційному режимі. В окремих випадках для отримання соціального забезпечення є потреба спочатку вступити у процесуальні відносини. Потрібно зазначити, що важливою ознакою цих відносин є визначена та регламентована обов'язкова процедура їх проходження без якої неможливі подальші етапи реалізації прав і обов'язків у матеріальних правовідносинах.

Процесуальні правовідносини — сукупність юридичних зв'язків, які виникають між суб'єктами права соціального забезпечення під час розгляду спорів по призначенню, обчисленню, виплати соціальних допомог, пенсій та інших видів соціального забезпечення. Для них законом передбачено механізм вирішення лише спірних питань. Головною особливістю є те, що немає законодавчо визначеної нормативної бази справ соціального забезпечення, а тому судовий розгляд здійснюється згідно норм цивільного процесуального чи адміністративного процесуального права. Відмінністю процедурних правовідносин. Вступ у дані відносини відбувається з ініціативи потенційного отримувача соціального забезпечення або його представника. Для цього особа повинна надати усі необхідні документи для прийняття об'єктивного та обґрунтованого рішення на її користь, а також для встановлення юридичних фактів для вступу у правовідносини з соціального забезпечення [1, с. 109].

Юридичні факти у сфері соціального забезпечення займають важливу роль, адже завдяки їм виникають, змінюються та припиняються вищепераховані правовідносини. Під «юридичними фактами» розуміють соціальні ризики такі як: інвалідність, старість, вагітність, усиновлення, безробіття, безпритульність, малозабезпеченість, участь у бойових діях, внутрішнє переміщення особи, потрапляння в ситуацію з торгівлею людьми, хвороба тощо. Відповідно до цього їх можна класифікувати за різними критеріями, але найпоширенішими між ними є події (досягнення пенсійного віку), стани (безробіття, інвалідність), дії (подання заяви для призначення відповідного виду соціального забезпечення). Настання юридичного факту, як правило, породжує певні юридичні наслідки. Так, наприклад, досягнення пенсійного віку породжує право на пенсію, а народження дитини — право на отримання допомоги при народженні дитини. Рішення про призначення особи відповідного виду соціального забезпечення відбувається після процедури підтверджується відповідним соціальним ризиком. Окремі соціальні ризики особа може підтвердити самостійно, а в інших випадках це робить уповноважений суб'єкт (інвалідність, участь у бойових діях). Із вступом у правовідносини соціального забезпечення

потенційний їх отримувач набуває певних прав та обов'язків, також певних прав і обов'язків набуває надавач. За наявності відповідних юридичних фактів правовідносини можуть змінюватись чи припинятись.

Отже, правовідносини у сфері соціального забезпечення — фундаментальна складова суспільства, яка регулює взаємодію між державою та громадянам у сфері соціального захисту. Вони визначають права та обов'язки кожної зі сторін, створюючи систему гарантій для забезпечення гідного життя та соціального захисту всіх членів суспільства.

Список використаних джерел

1. Рошканюк В. М. Процедурні та процесуальні правовідносини у сфері соціального забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2014. Вип. 25. С. 107–109. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_25_28 (дата звернення 01.11.2024 р.).

Напрямок 6. Посилення ролі недержавного соціального забезпечення в сучасних умовах

КРУШИНСЬКА Алла Вікторівна,

*кандидатка економічних наук, доцентка, завідувачка кафедри
фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

КОРПОРАТИВНЕ МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ДЕРЖАВНОМУ СОЦІАЛЬНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ПРАЦІВНИКІВ

У процесі реформування вітчизняної економіки перед страховим ринком України та державою постала низка завдань щодо створення сприятливих умов функціонування системи медичного страхування та його збалансованого розвитку. Це обумовило потребу в нових підходах до фінансового забезпечення охорони здоров'я. Відсутність активної державної структурної політики на ринку медичних страхових послуг, порівняно невеликий фінансовий потенціал українських страховиків і низький рівень платоспроможності страхувальників, недостатні податкові стимули і низька страхова культура населення стали передумовами недостатнього розвитку корпоративного медичного страхування, що в свою чергу коригується стагнацією економіки, зміною рівня життя громадян, викликами воєнного часу, і тому потребує оцінки та теоретичного переосмислення існуючої моделі фінансування медичних витрат населення. В умовах, коли прогнозований дефіцит державного бюджету на 2025 рік складає 19,4 % ВВП і він може бути збільшений з кожним ворожим обстрілом, а найвищими видатками після національної безпеки, є видатки на соціальний захист (414,2 млрд грн), пенсійне забезпечення (237,9 млрд грн) та охорону здоров'я (210,7 млрд грн) необхідним є пошук альтернативних джерел соціального забезпечення працівників, серед яких провідна роль може бути відведена недержавному пенсійному та медичному страхуванню. При успішному проведенні структурних економічних реформ — це дало б змогу розвантажити державний бюджет та зосередитися на вирішенні гострих соціально-економічних проблем зумовлених війною, таких як

реабілітація та протезування ветеранів, соціальний захист внутрішньо переміщених осіб, відновлення окупованих територій, інфраструктури та промислових об'єктів тощо. Виходячи з окресленої проблематики, спробуємо визначити сутність корпоративного медичного страхування та його місце у системі забезпечення права людини на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

У формуванні ефективної системи соціального захисту України можуть грати важливу роль не лише органи державної влади, а й приватні підприємства. Таким чином, особи або групи осіб можуть створити власний механізм соціального захисту для своїх працівників. У таких випадках значно зростає соціальна відповідальність підприємства, яке використовує накопичувальне пенсійне страхування та страхування життя як ефективний засіб мотивації персоналу, особливо тоді, коли держава не може гарантувати достатню фінансову підтримку працездатним та пенсіонерам. Рівень соціальної відповідальності бізнесу у таких ситуаціях значно підвищується. Термін «соціальна відповідальність бізнесу» сьогодні означає, що підприємство має забезпечувати своїм працівникам не лише робоче місце, але й цілий спектр соціальних послуг, забезпечуючи гідні умови праці як фізично, так і морально.

Досвід розвинутих країн свідчить про високу ефективність функціонування системи медичного страхування, заснованої на комбінації обов'язкового та добровільного страхування [1]. Цей вид страхування характеризується тим, що держава за рахунок внесків роботодавців та самозайнятих громадян забезпечуватиме всіх громадян мінімальним набором страхових послуг, які будуть отримані лише при настанні страхового випадку. Попри це, у добровільному страхуванні, основними суб'єктами будуть страхові компанії, які пропонуватимуть своїм клієнтам оптимальніші варіанти загальнообов'язкового страхування або інші пакети та додаткові страхові послуги [1], але зауважимо на певні перешкоди його динамічного розвитку:

По-перше, рівень доходів населення є досить низьким. Так, станом на вересень 2024 року середня зарплата по Україні була 18 020,86 грн [2]. Вартість стандартного полісу (тривалість надання послуг — 1 рік) коливається від 6 500 до 18 000 грн і більше, що наближається до середньомісячної зарплати. Відповідно, на сьогодні для пересічного громадянина добровільне медичне страхування є значно дороговартісним та не виправдовує довіру населення України [3, с. 53].

По-друге, в Україні існує недостатня кількість сучасних та високоякісних медичних закладів, більшість лікарень, які існують наразі, є застарілими із застарілим обладнанням через недостатнє фінансування з боку держави, що впливає на якість наданих медичних

послуг. У деяких регіонах відсутні багатопрофільні клініки, як наслідок навіть при наявності страхового полісу класу VIP клієнт може не отримати відповідного рівня допомоги (оскільки в основному вона надається в державних лікарнях). Конкуренція на ринку платних медичних послуг в регіонах зосереджена на вузькопрофільних закладах (діагностика, стоматологія, гінекологія, косметологія). В цілому, приватні медичні заклади складають лише близько 20 % ринку медичних послуг в Україні (дослідження також показують, що на приватну невідкладну допомогу припадає 25–30 % ринку) [3, с. 54].

По-третє, відсутня страхова культура громадян, яку потрібно формувати активною популяризацією у ЗМІ серед населення та серед роботодавців, гарантуючи останнім можливість списувати на витрати внески із медичного страхування.

Зауважимо, що корпоративне страхування охоплює ключові напрями захисту від потенційних медичних ризиків та формує страховий пакет, параметри якого визначаються специфікою діяльності підприємства та потребами його персоналу. Відмінною рисою цього виду страхування є можливість поширення страхового захисту не лише на юридичну особу, але й на страхувальників та, за їхнім бажанням, на членів їхніх родин. Такі пакети, безумовно, поглиблюють економічну «прив'язаність» працівників до роботодавця. Досвід таких країн, як США, Німеччина, Великобританія, Франція та Австрія, свідчить, що корпоративне страхування є важливим компонентом соціально-економічної системи та бізнес-стратегії. Воно демонструє відповідальність бізнесу та сприяє самоорганізації суспільства. Розвиток страхового ринку стимулює економічне зростання, а корпоративне страхування позитивно впливає на розвиток підприємництва. В Україні, на тлі активних процесів євроінтеграції, спостерігається зростання популярності цього виду страхування. Відповідно до даних, наведених на рис. 1, можемо констатувати ще не повноцінне відновлення страхового ринку України (показник добровільне медичне страхування) до передвоєного періоду, хоча показники майже вирівнялися у розрізі зібраних страхових премій [4]. Загалом динаміка ринку ризикового страхування, демонструє, що валові премії за 9 місяців 2024 року зросли з 30,6 млрд грн до 34,3 млрд грн, збільшення виплат тривало з початку 2023 року через інфляцію та девальвацію національної валюти, рівень виплат зріс з 36% до 41%. Премії та виплати зі страхування життя також відновили зростання: з 3,57 млрд грн до 4,06 млрд грн, та з 22 % до 24 % відповідно [5].

Аналіз показує, що корпоративне страхування приносить страховим компаніям 78 % прибутку, в той час як роздрібне страхування

— 22 %. Програми корпоративного медичного страхування користуються популярністю через низьку ціну та зручність оформлення.

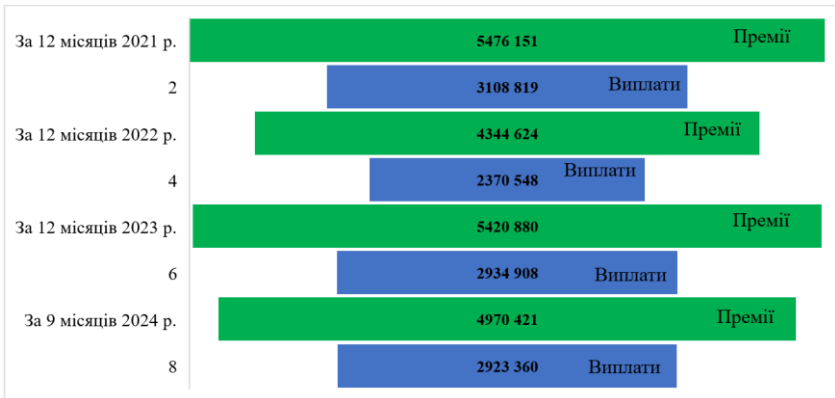

Рис. 1. Динаміка добровільного медичного страхування в Україні, тис. грн.

Примітка: Побудовано автором за даними [4].

Інформація про страхування в Україні показує, що близько 6 % населення має приватне медичне страхування, в той час як 29 % користуються корпоративним медичним страхуванням [6, с. 54]. Такий вибір пояснюється перевагами корпоративного страхування над приватним, зокрема ширшим спектром страхових випадків та більш доступною ціною. Популярність корпоративного медичного страхування пояснюється низькою ціною полісу, яка на 20–30 % нижча, ніж в приватному медичному страхуванні, та простотою оформлення (достатня лише заява від керівника колективу, спрощений медичний андеррайтинг).

Українські страховики сьогодні пропонують широкий вибір програм корпоративного страхування, які мають попит як серед роботодавців, так і серед працівників. Асортимент послуг формується залежно від потреб і фінансових можливостей компанії-страхувальника (можливі варіанти різного пропорційного розподілу страхової премії між роботодавцем та працівниками), зазвичай включаючи планову й екстрену стаціонарну допомогу (хірургія та травматизм), поліклінічне обслуговування, діагностично-лабораторні дослідження. Лайфові страховики досить часто пропонують грошові компенсації у разі встановлення інвалідності та/або часткової непрацездатності. Крім того, корпоративне медичне страхування може здійснюватися за груповим

методом, коли застраховані особи класифікуються за критеріями, такими як вік, стать, умови праці та стан здоров'я. Окремо пропонуються програми для жінок, пов'язані з вагітністю та пологами. Медичне страхування передбачає різні види покриття, які забезпечують відшкодування витрат на лікування захворювань, травм чи інших подій, пов'язаних із життям і здоров'ям застрахованих осіб. Таке страхування може укладатися як короткостроковий (на один рік), так і довгостроковий договір (у випадку корпоративного, звісно більш вигідним є довгострокові програми). Варто зазначити, що в рамках корпоративного страхування, у разі настання страхових випадків (опції смерті страхувальника, інвалідності, сирітства або втрати працездатності), членам родини застрахованого надається матеріальна допомога.

Основні переваги медичного страхування для підприємств, працівників та держави обумовлені рядом факторів (табл. 1).

Таблиця 1

Основні фактори розвитку корпоративного медичного страхування

Фактор	Зміст
Макроекономічний фактор	Зменшення навантаження на державну систему охорони здоров'я завдяки розподілу медичних витрат між державою та приватними страховими компаніями. Підвищення якості медичних послуг через конкуренцію між страховими компаніями. Розвиток страхового ринку як складової економіки, що сприяє створенню робочих місць і збільшенню податкових надходжень. Сприяння формуванню культури страхування серед населення. Зниження загальних витрат бюджету на охорону здоров'я в довгостроковій перспективі.
Соціальний фактор	Захист життя та здоров'я працівників підприємства. Підвищення соціального захисту співробітників та їхніх сімей, створення комфортних умов для праці та життя, сприяння соціальній стабільності в колективі. Матеріальна підтримка родини в разі передчасної смерті годувальника.
Мотиваційний фактор	Використання страхування як інструменту підвищення лояльності персоналу, залучення кваліфікованих працівників і зменшення плинності кадрів.
Фінансовий фактор	Зниження фінансового навантаження на компанію у разі страхових подій, оптимізація витрат на соціальний захист працівників.
Інвестиційний фактор	Вкладення в здоров'я та добробут працівників як довгострокову інвестицію в ефективність діяльності

Фактор	Зміст
	компанії.
Іміджевий фактор	Підвищення репутації компанії на ринку як соціально відповідального роботодавця, залучення уваги партнерів і клієнтів завдяки сучасним підходам до страхування.

У межах проведеного дослідження встановлено, що страхування на основі корпоративних страхових пакетів є більш вигідним порівняно з індивідуальним страхуванням. Корпоративні договори страхування мають значно нижчий розмір страхових премій при аналогічних до індивідуального договору страхування страхових сум. Провівши порівняльний аналіз корпоративного і особистого добровільного медичного страхування можна сказати, що за рахунок різних умов страхування, віку та виду професій змінюється страхова сума, яка виплачується особі при настанні окремого страхового випадку, це дозволяє страховій компанії забезпечити ефективну оцінку ризиків, визначити адекватні умови страхування, в результаті чого сформувати рентабельний страховий портфель та зробити діяльність прибутковою.

Таким чином, корпоративне медичне страхування виступає важливим інструментом соціального захисту працівників, доповнюючи та частково замінюючи державне соціальне забезпечення. Воно дозволяє забезпечити більш гнучкий, якісний і персоналізований підхід до медичного обслуговування, враховуючи індивідуальні потреби та умови роботи кожного працівника. Завдяки корпоративному страхуванню зменшується навантаження на державну систему охорони здоров'я, покращується доступ до сучасних медичних послуг, а також формується культура здорового способу життя серед працівників через механізм цінних знижок та надбавок за результатами андеррайтингу. Для роботодавців таке страхування є ефективним засобом підвищення мотивації персоналу, зміцнення репутації компанії як соціально відповідального бізнесу та зменшення фінансових ризиків, пов'язаних із втратою працездатності працівників. Одночасно, для держави розвиток корпоративного медичного страхування відкриває нові можливості оптимізації соціальних витрат і стимулює економічне зростання через розширення страхового ринку та підвищення якості медичних послуг. Отож, корпоративне медичне страхування є ефективною альтернативою державному соціальному забезпеченню, що відповідає сучасним вимогам ринку праці, сприяє зростанню добробуту працівників і загальній стабільності економіки.

Список використаних джерел

1. Новосад Я. С. Корпоративне медичне страхування як складовий елемент добровільного медичного страхування в Україні. *Наукові*

- записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2016. № 2 (30). С. 93–97.
2. Середня заробітна плата за даними ПФУ. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/pfu/2024>.
 3. Рудакова Л. О. Доктринальна характеристика корпоративного страхування як різновиду соціального медичного страхування працівників сфери охорони здоров'я. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2022. № 2. С. 53–60. <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.2.13309>.
 4. Медичне страхування (ДМС) — Рейтинг страхових компаній України за 9 місяців 2024 р. *Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/24/9/45>.
 5. Журнал Insurance TOP № 4 (100) 2024 — підсумки страхового ринку України за 9 місяців 2024 року. *Forinsurer*. URL: https://forinsurer.com/insurancetop_100.
 6. Журавка О. С., Босак І. Л., Кубах Т. Г. Аналіз та прогнозування розвитку ринку добровільного медичного страхування в Україні. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка*. 2022. № 2. С. 50–58. <https://doi.org/10.21272/1817-9215.2022.2-05>.

КУЛІШ Наталія Стефанівна,

кандидатка філософських наук, запрошена учена, Університет Манітоби (м. Вінніпег, Канада); доцентка кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ

В історії Української греко-католицької церкви в Канаді соціальна складова завжди була ключовим фактором у створенні спільнот, які об'єднували емігрантів. В унісон з розбудовою релігійного життя, відбувалася розбудова соціального життя. Соціальні ініціативи під егідою церкви охоплювали практично усі напрямки життя людини: церква долучалася до організації освітніх закладів, культурних заходів, церковних та громадських організацій, товариств, преси, видавничої діяльності, благодійної, допомогової, лікувальної підтримки, координації новоприбулих українців та ін.

Однією з перших соціальних ініціатив церкви в Канаді було шкільництво. З початків існування УГКЦ на «нових землях», суботні «Рідні школи» — невід'ємна складова релігійного та національного

виховання українців у Канаді. Нового рівня шкільництво набуло за підтримки монашого Згромадження Сестер Служебниць, які 1904 році у м. Мондер (провінція Альберта) відкрили першу денну школу для 60 дітей українських емігрантів [1, с. 80], згодом такі школи з'явилися в Едмонтоні, Вінніпезі та інших містах Канади. Школа «Непорочного Серця Марії» у Вінніпезі, відкрита у 1905 році і нині є осередком українського релігійного, культурного та національного виховання [2]. Важливими освітніми ініціативами церкви було заснування бурс-гуртожитків для студентів коледжів та університетів: бурса ім. митрополита Андрея Шептицького (1917–1924) у м. Сент-Боніфатій (провінція Альберта) [3, с. 21], ім. Маркіяна Шашкевича (1935–1953) у м. Саскатун (провінція Саскачеван) та ін. Знаковими українськими католицькими навчальними закладами були коледжі Святого Йосифа для хлопчиків (1919–1973) в м. Йорктон (провінція Саскачеван) [4], де впродовж 53 років 3 691 студент здобув середню освіту [5] та Святого Володимира (1941–2002) у м. Роблін (провінція Манітоба) [6]. За підтримки церкви активну діяльність провадили українські католицькі студентські організації. Так, у 1945 році українські студенти Манітоського університету утворюють католицьку студентську організацію «Гамма-Ро-Каппа», у 1951 році у Монреалі створюється канадська філія студентської організації «Обнова», у 1953 році на Першому конгресі українського студентства в Канаді постає Канадійська Федерація Товариств Українських Студентів Католиків «Обнова» [7]. Тривалий час «Обнова» координувала студентське життя українців католиків усієї Канади, була учасником міжнародного католицького студентського руху Pax Romana. Під опікою УГКЦ діє молодіжна організація «Пласт», яка започаткувала свою діяльність у Канаді в 1948 році. Нині Пластові осередки є в Монреалі, Оттаві, Торонто, Сент-Катаріні, Вінніпезі, Едмонтоні та Калгарі [8]. Вдалою освітньою ініціативою церкви є однотижневі дитячі та підліткові літні табори в усіх парафіях єпархій УГКЦ в Канаді. Доволі відомою є дитяча конфесійна відпочинкова база «Український парк» розташована на озері Вінніпег в провінції Манітоба. З 1977 року при УГКЦ в Канаді діє Український Католицький Релігійно-Освітній Центр, який займається поширенням вчення церкви, популяризацією та підтримкою програм катехитичної підготовки для дітей і дорослих, а також організують інформаційні сесії та майстер-класи для катехитів насамперед на різні літургійні теми [9]. Ці та інші освітні соціальні ініціативи УГКЦ в Канаді є прикладом успішного поєднання релігійної діяльності з просвітницькою місією, що сприяло не лише збереженню культурної ідентичності, але й формуванню духовних та моральних цінностей у середовищі канадських українців.

Важливою соціальною діяльністю УГКЦ була організація заповомогових братств (страхових товариств). Перше заповомогове братство в Канаді виникло при церкві Св. Миколая у Вінніпезі в 1905 році та налічувало 45 членів, у 1931 році — 2 500 членів, у 1990 році — 1 200 членів [10, с. 80]. У пік його найбільшої активності статутний капітал складав 3 588 000 доларів. Крім допомоги своїм членам виплатами у скрутній ситуації, у зв'язку з хворобою, на поховання, братство на постійній основі підтримувало українські культурно-освітні установи та організації. Припинило існування у 2019 році.

Активною соціальною діяльністю церкви є діяльність у сфері охорони здоров'я та геріатрична допомога. У 1929 році Сестри Служебниці відкрили першу українську католицьку лікарню у м. Мондер з 30 ліжками та операційною [11]. Традиційною соціальною діяльністю церкви є утримання будинків для людей похилого віку. У 1957 році Сестри Служебниці придбали стару дитячу лікарню у Вінніпезі з наміром використовувати приміщення як дім для літніх українців. Ініціатива виявилася затребуваною Дім Пресвятої Родини діє і нині [12]. Поширеною практикою УГКЦ в Канаді є утримання парафіяльних будинків для літніх людей, де вони можуть гідно провести отанні дні життя. Зокрема, такий будинок діє при церкві Пресвятої Родини у Вінніпезі та в інших парафіях міст Канади.

УГКЦ в Канаді активно залучалася до суспільних ініціатив. Так, біляцерковні спільноти БУК (Братство Українців Католиків), ЛУКЖ (Ліга Українських Католицьких Жінок), УКЮ (Українське Католицьке Юнацтво) та інші, тривалий час визначали суспільне та політичне обличчя української діаспори в Канаді. Зокрема, БУК відіграло знакову роль у створенні *Конгресу українців Канади* (засн. 1940), є співзасновником *Світового конгресу українців* (СКУ) [13].

Значні здобутки у соціальних проектах УГКЦ має у сфері видавничої діяльності, капеланському служінні, особливо у роки Другої світової війни, в порятунку переміщених осіб таборів «Ді Пі», проектах спрямованих на збереження української культури в діаспорі та ін.

Окремою сторінкою соціальних ініціатив є праця у час російського вторгнення у 2022–2024 роках в Україну. УГКЦ не лише виявила неабияку підтримку новоприбулим українцям, але й на системній основі допомагає українському війську, населенню, особливо прифронтових регіонів, займається промоцією ікраїнських інтересів у Канаді.

Таким чином соціальна діяльність УГКЦ, впродовж історії в Канаді завжди базувалася на християнських цінностях, розумінні важливості соціальної діяльності для спільнот. Ця діяльність є

надзвичайно широкоформатною, потребує подальшого вивчення та систематизації.

Список використаних джерел

1. Ювілейна книга згромадження Сестер Служebниць Пресвятої Непорочної Диви Марії 1892-1942. Едмонтон-Альберта-Канада : Накладом Згромадження Сестер Служebниць, 1942. 208 с.
2. Our School. *Immaculate Heart of Mary School*. URL: <https://ihms.mb.ca/about/our-school>.
3. Господин А. Початки українських шкіл в Канаді. Вінніпег-Канада : Накладом читальні «Просвіта» у Вінніпегу, 1990. 36 с.
4. Hnatiuk E., Bialobzyski E. St. Joseph's College Yorcton, Saskatchewan. Alumni book 2000. 256 p.
5. St. Joseph's College story. *SaskToday*. URL: <https://www.sasktoday.ca/central/local-arts/st-josephs-college-story-4011796>.
6. Historic Sites of Manitoba: Redemptorist Fathers College / St. Vladimir's College (Roblin, Municipality of Roblin). *Manitoba Historical Society*. URL: <https://www.mhs.mb.ca/docs/sites/stvladimircollege.shtml>.
7. Студентська й академічна «Обнова» в дії. Фонд Олександра Барана. Університет Манітоби. Ф. MSS 404. О. А 13-124. Спр. Deneka. Box 9. Fd 1.
8. About. *Plast Ukrainian Youth Association*. URL: <https://www.plastwinnipeg.ca/about>.
9. Religious Education Centre. *Ukrainian Catholic Archeparchy of Winnipeg*. URL: <https://www.archeparchy.ca/page.php?id=13>.
10. Кушнір В., Кислевський Р. Початки заснування та коротка історія будови і відкриття катедри Св. Володимира й Ольги в 1951 році у Вінніпегу. Вінніпег : Накладом Видавничого Фонду о. В. Кушніра. 130 с.
11. Ukrainian Catholic Church in Canada Timeline (21.10.2020). *The Eparchy of Edmonton*. URL: <https://eeparchy.com/2020/10/21/ukrainian-catholic-church-in-canada-timeline>.
12. Our History. *Holy Family Home*. URL: <http://www.holyfamilyhome.mb.ca/about-us/our-history>.
13. Баран О. Як постало Братство Українців Католиків Канади? *Життєвий досвід українців Канади: рефлексії* / ред. О. Герус, І. Герус-Тарнавецька, С. Ярмусь. Вінніпег : Українська Вільна Академія Наук у Канаді, 1994. С. 153–162.

МАРТИНЮК Наталія Миколаївна,
*фахівчиня із взаємодії з органами влади, БО Благодійний фонд «РОКАДА»;
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

РОЛЬ НЕДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ У СФЕРІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Система надання соціальних послуг в Україні, в частині залучення недержавного сектору, як надавачів послуг, перебуває на початковому етапі розвитку і потребує удосконалення та адаптації до потреб населення. Закон України «Про соціальні послуги», інші нормативно-правові акти наділяють правом органи місцевого самоврядування залучати до надання соціальних послуг надавачів соціальних послуг недержавного сектору.

Хоча реформа соціальних послуг, яка триває останні роки в Україні, покликана перейти до нової моделі надання соціальних послуг, де надавачами виступатимуть установи та організації різної форми власності, але наразі в територіальних громадах основними надавачами залишаються державні та комунальні установи. Згідно із чинним законодавством неурядові та приватні установи, організації набувають статусу повноцінного надавача соціальних послуг, якщо їхня діяльність відповідає визначеним критеріям і їх внесено до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг (далі — Реєстр).

За даними Реєстру приблизно 80 % надавачів соціальних послуг належать саме до державного та комунального секторів. Це — територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центри надання соціальних послуг, центри реабілітації тощо. Ці заклади є неприбутковими та визначені розпорядниками бюджетних коштів. Частка недержавних надавачів на ринку соціальних послуг відповідно складає не більше 20 %, з них приблизно 70 % зосереджені в обласних центрах, і тільки четверта частина із зареєстрованих в Реєстрі дійсно надає соціальні послуги і отримує за це кошти (за результатами дослідження «Зацікавленість та спроможність організацій громадянського суспільства надавати соціальні послуги», квітень 2024). Таке співвідношення свідчить про низьку конкуренцію надавачів послуг у територіальних громадах, а в багатьох з них відсутні зареєстровані в Реєстрі недержавні надавачі соціальних послуг. Оскільки комунальні надавачі утримуються з місцевих бюджетів, це надає їм привілейоване положення серед інших надавачів послуг та фактично виводить поза ринкові механізми. Залучення недержавного сектору, як надавачів соціальних послуг шляхом соціального замовлення, конкурсу

соціальних проєктів, державно-приватного партнерства, соціальних програм тощо, може бути поштовхом для розвитку ринку соціальних послуг. Законодавством передбачені різні джерела фінансування соціальних послуг, це можуть бути державний і місцевий бюджети, кошти спеціально створених фондів, установ та організацій, підприємств. Можуть залучатися кошти грантів, благодійної допомоги, також фінансування може здійснюватися самими отримувачами послуг. Як показала практика організації громадянського суспільства віддають перевагу фінансуванню їхньої діяльності з надання соціальних послуг, передусім грантам від донорів, соціальному підприємництву, а не бюджетному фінансуванню. Проблемою для донорського та бюджетного фінансування недержавних організацій є складність отримання належної компенсації адміністративних витрат організації. Також проблемою є нестабільність, так наприклад, організація громадянського суспільства може кілька років поспіль, коштом донорів успішно реалізовувати проєкти та виконувати соціальне замовлення від органів місцевого самоврядування, але якщо зникає донорська підтримка, вона втрачає можливість утримувати штат співробітників і відповідно не може якісно та в повному обсязі надавати соціальні послуги. Хоча законодавство передбачає рівні вимоги до державних, комунальних та недержавних надавачів соціальних послуг, але державні та комунальні надавачі послуг перебувають у більш вигідному становищі бо мають приміщення й стабільне фінансування.

Процес децентралізації передав громадам з державного на місцевий рівень повноваження та ресурси для реалізації соціальної політики, в тому числі і надання соціальних послуг. Це дозволило наблизити надання соціальних послуг безпосередньо до отримувача, але не завжди наявні ресурси можуть задовольнити всі потреби жителів громади.

Система надання соціальних послуг на рівні територіальних громад влаштована дуже по-різному, залежно від потреб та спроможності окремої громади. Щоб якісно спланувати видатки на соціальну сферу та по максимуму охопити послугами всі категорії осіб, які потребують соціального захисту органи місцевого самоврядування відповідно до законодавства мають регулярно проводити оцінку потреб населення у соціальних послугах (далі- Оцінка). В умовах воєнного стану Оцінка проводиться в обмеженому форматі. Але основною проблемою є те, що у більшості громад Оцінка не проводиться зовсім, або ж формально. Причинами є низька зацікавленість керівництва громади, брак спеціалістів, які могли б провести Оцінку. Організації громадянського суспільства можуть проводити таку Оцінку та мають належно підготовлених фахівців, але за часту фінансова неспроможність

громад, нерозуміння важливості та небажання проводити Оцінку є головною перешкодою. У таких громадах органи місцевого самоврядування не можуть ефективно спланувати та делегувати надання соціальних послуг недержавному сектору.

Проблема, яка впливає на сферу соціальних послуг на місцевому рівні-це дуже велика нерівність у фінансовій та управлінській спроможності територіальних громад. Так, великі громади можуть досить успішно організувати процес надання соціальних послуг, оскільки володіють достатнім бюджетом та необхідною кількістю кваліфікованих спеціалістів. А громади з меншим обсягом фінансових та людських ресурсів організують процес надання соціальних послуг гірше. Це системна проблема, яка виникла після проведення децентралізації та передачі соціальних послуг майже повністю у відповідальність територіальних громад. Через фінансову неспроможність, не проведення Оцінки та брак кадрів велика кількість громад не можуть забезпечити своїм мешканцям надання усіх базових послуг, яких на сьогодні є 18. Це фундаментальна проблема і може стати хронічною, якщо не розглянути можливість створення нових, більш економічно спроможних територіальних громад.

На органи місцевого самоврядування законодавством покладається вся відповідальність за організацію надання соціальних послуг, але при цьому не існує механізму контролю керівництва територіальних громад, що негативно впливає на розвиток соціальної сфери та є наслідком ненадання послуг в повному обсязі відповідно до реальних потреб мешканців громади. Крім того було б доречним, щоб крім механізму контролю за наданням соціальних послуг в громаді був ще механізм відповідальності керівництва за ненадання базових соціальних послуг, не проведення оцінки потреб у соціальних послугах та якості їх надання. Відсутність цих механізмів автоматично знижує залученість недержавного сектору до надання соціальних послуг.

Недержавний сектор цілком спроможний виконувати частину функцій із надання соціальних послуг на місцевому рівні, але існує низка причин: вартість соціальної послуги визначається на основі тарифу відповідно до державних стандартів соціальної послуги. Обраховуються планові, економічно обґрунтовані витрати, обсяг надання соціальної послуги з урахуванням її змісту. У травні 2024 року набрала чинності оновлена Постанова Кабінету Міністрів України № 486, де зазначено порядок регулювання тарифів на соціальні послуги, що не лише не вирішило проблеми з державними стандартами соціальних послуг, але подекуди поглибило їх. Найвні державні стандарти не розроблені для всіх соціальних послуг, частина з них були затверджені ще до 2019 року, тобто до прийняття Закону України «Про

соціальні послуги», крім того, державні стандарти потребують приведення у відповідність до норм Порядку (Постанова КМУ № 486). Тому, неможливо встановити тариф та розрахувати вартість соціальної послуги через відсутність деяких державних стандартів, а відтак — сформувати планові витрати бюджету на соціальну сферу.

Також в законодавстві існують недоліки з точки зору фінансування та проведення конкурсів для залучення недержавного сектору до надання соціальних послуг. Оскільки обсяг бюджетних коштів, необхідних для виплати компенсації, формується з урахуванням фінансових можливостей місцевого бюджету, то існує ризик заниження вартості соціальної послуги. Це має негативні наслідки для розвитку ринку соціальних послуг. Тому недержавним надавачам простіше залучати кошти через гранти, благодійну допомогу та інші дозволені джерела. Тому необхідні чіткі рішення — інакше до проблем, що вже накопичилися, поступово будуть додаватися нові й нові, що призведе до не найкращих наслідків.

Нормативна база соціальної політики потребує розробки та вдосконалення для забезпечення рівних умов для державних та недержавних надавачів. Першочергово це державні стандарти надання соціальних послуг, мають бути уніфікованими для всіх надавачів соціальних послуг. Для організацій громадянського суспільства механізм закупівлі соціальних послуг потребує спрощення та адаптації до реальних умов, тобто процедура компенсації коштів за надані соціальні послуги має бути вчасною та покривати витрати.

Список використаних джерел

1. Дослідження «Зацікавленість та спроможність організацій громадянського суспільства надавати соціальні послуги», квітень 2024. *ICAP Єднання*. URL: <https://ednannia.ua/novyny/anonsy/12711-prezentatsiya-doslidzhennya-zatsikavlenist-ta-spromozhnist-ogs-nadavati-sotsialni-poslugi> (дата звернення 14.11.2024).
2. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 р. № 2671–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення 14.11.2024).
3. Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах. Наказ Міністерства соціальної політики України від 19.04.2023 р. № 130-Н. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-23> (дата звернення 14.11.2024).
4. Про затвердження критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 р.

№ 185. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2020-%D0%BF> (дата звернення 14.11.2024).

5. Порядок формування, ведення та доступу до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2021 р. № 99. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-%D0%BF> (дата звернення 14.11.2024).

ЯСТРЕМСЬКА Владислава Віталіївна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти із спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНИХ ВИПЛАТ У СИСТЕМІ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Незважаючи на те, що в Україні функціонує солідарний рівень системи пенсійного забезпечення, в Україні діють багато недержавних пенсійних фондів, хоч вони і не мають такого широкого охоплення на юридичних та фізичних осіб.

Пенсійне забезпечення в Україні базується на принципах соціальної держави, визначеної Конституцією України. Людина, її життя та здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю. Громадяни мають право на соціальний захист, який передбачає допомогу у випадках втрати годувальника, у старості та в інших ситуаціях, передбачених законом. Пенсія часто є основним джерелом існування для багатьох громадян, котрим держава повинна забезпечити рівень життя не нижчий за прожитковий мінімум для непрацездатної особи. Недержавні пенсійні фонди після їх впровадження стали доволі надійним фінансовим джерелом реалізації права на соціальне забезпечення.

Даний процес розпочався з 01 січня 2004 р. [1]. Законодавець окремим законом врегулював додаткове, добровільне пенсійне забезпечення та ввів третій рівень пенсійної системи. Його впровадження мало на меті стимулювання роботодавців і працівників до пенсійних заощаджень через професійні та корпоративні пенсійні фонди та сприяння підвищенню рівня життя майбутнього отримувача, забезпечення залучення вільних коштів з тіньового сектору економіки,

створення нових способів для інвестування та сприяння розвитку ринку капіталів.

Розглядаючи недержавне пенсійне забезпечення як окремий вид пенсійного забезпечення, варто зазначити, що воно базується на принципах добровільності у створенні пенсійних фондів юридичними та фізичними особами, а також їх об'єднаннями, а також на добровільності участі особи у системі недержавного пенсійного забезпечення та вибір виду пенсійної виплати; принципу самостійності роботодавця у прийнятті рішення про здійснення пенсійних внесків на користь працівників, а також на принципі рівноправності учасників в межах даної пенсійної системи. Законодавство закріплює прямий зв'язок між сумою пенсійних внесків та розміром майбутніх пенсійних виплат для громадян, а також обов'язкове інвестування пенсійних активів третього рівня в інструменти фондового та грошового ринку для отримання додаткового доходу на користь учасників недержавного пенсійного фонду.

Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні включає в себе недержавні пенсійні фонди та їхні засновників, страхові організації, які укладають договори страхування довічної пенсії, ризику інвалідності або смерті, а також банківські установи, що відкривають пенсійні депозитні рахунки. Її учасниками також є вкладники та учасники пенсійних фондів і накопичувальної пенсійної системи, фізичні та юридичні особи, що уклали договори страхування довічної пенсії чи страхування ризиків. Крім того, важливу роль відіграють роботодавці, які є фактичними інвесторами для корпоративних пенсійних фондів, адміністратори пенсійних фондів, компанії з управління активами, зберігачі та аудитори та ін. [2].

Пенсійні виплати пенсійними фондами здійснюються за наявності визначених законом підстав. Водночас слід мати на увазі, що для отримання недержавної пенсії відповідного виду вік її отримання відрізняється від віку, з якого настає право на пенсію в солідарній системі пенсійного забезпечення, але не більше ніж на 10 років. Визнання учасника недержавного пенсійного фонду особою з інвалідністю чи медично підтверджений критичний стан здоров'я (онкологічне захворювання або інсульт) є підставою для проведення пенсійної виплати, зокрема і одноразової. Виплати можуть бути також призначені одноразово у разі виїзду особи на постійне проживання за кордон або у випадку її смерті.

Отже, з ухваленням більше двадцяти років тому кожен учасник недержавного пенсійного фонду отримав право на додаткові пенсійні виплати при досягненні відповідного віку. Вони здійснюються з коштів, накопичених у недержавному пенсійному фонді та облікованих на

індивідуальному пенсійному рахунку особи, незалежно від інших пенсійних виплат, гарантованих системою загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Список використаних джерел

1. Про недержавне пенсійне забезпечення. Закон України від 09.07.2003 р. № 1057–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (дата звернення 10.11.2024).
2. Філіпчук П. Поняття та правове регулювання недержавного пенсійного забезпечення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2009. № 3. С. 279–286.

Напрямок 7. Методологічні виміри практики соціальної роботи

БИНДЮ Аріна Валентинівна,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності Соціальне забезпечення,*

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ОРГАНІЗАЦІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ЖІНОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з ситуацією, що склалася в Україні, значно зросла кількість тих, хто втратив близьких, житло, роботу. Зросла кількість внутрішньо переміщених осіб та зросла інтенсивність насильницької поведінки. За даними Національної поліції України, за 12 місяців 2023 року зареєстровано 291 428 звернень про випадки вчинення домашнього насильства (що на 47 047 звернень більше порівняно з 2022 роком); складено 163 542 адміністративних протоколів за ст. 173⁻² КУпАП (що на 40 264 більше порівняно з 2022 роком); винесено 98 947 термінових заборонних приписів стосовно кривдників (у 2022 році стосовно кривдників було винесено 43 341 термінових заборонних приписів) [1].

Стереотип про те, що жертвами сексуального насильства можуть бути лише жінки та діти, є шкідливим упередженням. Насправді кожна людина може стати жертвою, незалежно від її статі, віку чи соціального статусу. Таке упередження заважає чоловікам, які зазнали насильства, звернутися за допомогою, оскільки вони можуть відчувати сором і страх осуду. При цьому відзначають що чоловіки соромляться говорити про сексуальне насильство, скоєне щодо них та внаслідок цього мають серйозні психологічні травми, такі як депресія, тривога, посттравматичний стресовий розлад, відчуття сорому та провини. Це призводить до ізоляції, проблем у стосунках, а також до зловживання алкоголем та наркотиками. Соціальні стереотипи про маскуліність та силу часто заважають чоловікам визнати, що вони стали жертвами насильства, оскільки вони відчують, що це суперечить їхньому уявленню про себе [8].

Домашнє насильство в умовах війни стало ще гострішою проблемою. Стрес, нестабільність та економічні труднощі посилюють напругу в сім'ях, що призводить до зростання випадків фізичного,

психологічного та економічного насильства. Результати опитування, свідчать, про те що 76,7 % жінок, які повідомили, що зіштовхувалися із домашнім насильством в умовах воєнного стану, зазначили, що потерпали від психологічного насильства. Натомість 16,7 % жінок розповіли про прояви фізичного насильства, 38,3 % респонденток повідомили про економічне насильство [1].

У 2023 році також зросла кількість визнаних жертв торгівлею людьми, включаючи дітей, порівняно з 2022 роком. Статус постраждалих надано в 118 випадках. Більшість постраждалих зареєстровано в Херсонській, Миколаївській, Полтавській, Житомирській областях та місті Києві [7]. До торгівлі людьми, як соціального ризику, належать різні види експлуатації, до яких можна віднести: примусову працю, потрапляння у рабство, сексуальна експлуатація, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, звичай подібні до рабства, використання у порнобізнесі, втягнення в злочинну діяльність, примушення до вагітності, вилучення життєвих органів, експерименти над людьми, використання для жебракування, використання у збройних конфліктах, продаж дітей. Тому 02 червня 2023 року урядом схвалено Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, котра декларує запобігання торгівлі людьми через виявлення експлуататорів та забезпечення прав постраждалих осіб, через надання різного виду допомог та соціальних послуг [3].

Якщо описувати процедуру встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, то вона передбачає проведення представником місцевої державної адміністрації співбесіди із такою особою щодо встановлення її статусу постраждалої від торгівлі людьми, після заповнення анкети-перевірки. У разі неможливості проведення такої співбесіди через її хронічне психічне захворювання, тимчасовий розлад психічної діяльності, недоумство чи інший хворобливий стан психіки або належність до етнічної меншини, процедура встановлення статусу здійснюється на підставі інших документів [5]. Тривалість процедури підтвердження статусу обмежено до одного місяця з дня проведення співбесіди. Після прийняття рішення про його встановлення, видається довідка про те, що особа постраждала від торгівлі людьми. У разі відмови у встановленні статусу, особа має право оскаржити її до суду. Варто зауважити, що такий статус встановлюється до двох років. Хоча згодом він може бути продовжений на строк не більше одного року за обґрунтованим поданням не самої особи, а місцевої державної адміністрації [5].

Необхідно зауважити на тому, що постраждалі особи мають право на безоплатну медичну, фізичну та психологічну допомогу і тимчасовий

захист у центрах соціально-психологічної підтримки на етапі звернення за встановленням статусу. Крім того, з моменту звернення за встановленням статусу таку особу, супроводжують фахівці із соціальної роботи центру соціальних служб [4].

Відповідно постраждала від торгівлі людьми особа, має право на: медичну, психологічну, соціальну, правову та іншу необхідну допомогу, на тимчасове перебування, за бажанням та у разі відсутності житла, в установі для надання допомоги постраждалим, на строк до трьох місяців; одноразову матеріальну допомогу; сприяння у працевлаштуванні, отриманні освіти та професійної підготовки [3].

Особа, яка ідентифікує себе як постраждалу від насильства чи торгівлі людьми та має бажання отримати соціальну послугу, їй слід звернутися до потенційного надавача, заповнити та подати такі документи: заяву про визнання статусу, документи, які підтверджують, що вона ідентифікує себе як постраждалу, анкету, інші документи та матеріали про наявність підстав для визнання статусу (проїзні документи, медичні довідки тощо). Іноземка чи особи без громадянства, яка не володіють українською мовою, має заповнювати заяву разом з перекладачем.

Для отримання та виплати грошової допомоги жінка подає до управління соціального захисту населення за місцем проживання (перебування) такі документи: заяву про її виплату, копію документа, що посвідчує її особу, яка постраждала, копію документа, який посвідчує її особу. Особа, якій вже надано статус біженця та яка отримала відповідну довідку, має право на отримання одноразової грошової допомоги у розмірі трьох прожиткових мінімумів для трьох осіб відповідної категорії, встановлених на момент звернення за грошовою допомогою [4].

Соціальні послуги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, спрямовані на забезпечення реабілітації та їх захисту, прав та інтеграції в суспільство. В Україні ці послуги надаються в рамках законодавства, зокрема Закону України «Про протидію торгівлі людьми» та інших нормативно-правових актів. Основний перелік таких послуг включає: соціально-психологічну допомогу, юридичну консультацію, медичну допомогу, освітні послуги, надання житла, матеріальну підтримку, та інші послуги що сприяють безпеці громадян [5].

Згідно зі ст. 18 Закону України «Про соціальні послуги» надання соціальних послуг здійснюється шляхом ведення випадку, що включають в себе чітко визначені етапи. Необхідним є подання заяви до її надавача про бажання її отримати особисто або через законного представника чи іншої особи за місцем проживання; якщо особа через стан здоров'я не може самостійно прийняти рішення про необхідність

отримання послуги г, заяву можуть подати законні представники або представник структурного підрозділи соціального захисту населення [6].

Оцінка потреб особи здійснюється шляхом аналізу усіх зібраних у ході спілкування з нею, її друзями, знайомими, загалом з особами / сім'ями, що її оточують, що претендує на отримання послуг документів, фактів та інформації, отриманих від юридичних та фізичних осіб у встановленому порядку; оцінку її потреб проводить фахівець з соціальної роботи, соціальний менеджер або соціальний працівник; у разі необхідності до оцінки потреб можуть залучити лікарів, психолога, реабілітолога та інших фахівців відповідно до ситуації; оцінка потреб проводиться протягом 5 робочих днів з моменту отримання повідомлення про подання заяви, клопотання та надання соціальних послуг [6].

Прийняття рішення про надання чи відмову у наданні послуг за рахунок бюджетних коштів здійснюється з урахуванням індивідуальних потреб особи структурним підрозділом соціального захисту населення; у випадку надання чи відмови у їх наданні недержавними надавачами, рішення приймає сам надавач; структурний підрозділ соціального захисту населення може дозволити державним/комунальним надавачам приймати рішення про екстрене надання послуг (консультування, надання житла, догляд, підтримане чи короткотермінове проживання, грошова допомога, транспортні послуги) особі внаслідок непередбачуваних подій, але лише у випадку надзвичайного або воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях; рішення про надання чи відмову у наданні соціальних послуг приймається протягом 10 робочих днів з дня одержання заяви або звернення, з урахуванням оцінки її потреб; рішення про надання екстрених соціальних послуг приймається негайно, не пізніше однієї доби з моменту отримання звернення та в видається або надсилається рішення їй не пізніше трьох робочих днів після його прийняття. Обов'язково зазначаються результати оцінки потреб та надавач послуг [6].

Розробка індивідуального плану надання соціальних послуг розпочинається з оцінки потреб особи; фахівець з соціальної роботи або інший компетентний працівник проводить детальний аналіз її ситуації як клієнта, її можливостей та наявних ресурсів; після оцінки потреб формуються конкретні цілі, яких необхідно досягти за допомогою послуг; надалі складається детальний план дій, що включає перелік необхідних послуг, їх обсяг, строки надання та відповідальних за їхнє виконання осіб або організацій; індивідуальний план обговорюється та узгоджується з жінкою; при його розробці важливо забезпечити її активну участь в процесі планування для врахувати її побажань та можливостей. Після затвердження плану його реалізують відповідно до

встановлених строків та обсягу. Соціальні працівники контролюють процес надання послуг, забезпечуючи їхню якість та своєчасність. Регулярно проводиться моніторинг виконання індивідуального плану, і за потреби вносяться корективи, що дозволяють адаптуватися до змін у ситуації особи, що може включати зміну обсягу послуг, додавання нових заходів або перегляд строків, після завершення надання послуг проводиться підсумкова оцінка результатів, яка дозволяє визначити ефективність наданих послуг та досягнення поставлених цілей [6].

Договір про надання соціальних послуг підписується між її надавачем і жінкою як отримувачем. Одноразові та екстрені (кризові) соціальні послуги можуть надаватися без укладення договору. Продовження строку його дії здійснюється на основі оцінки потреб особи у соціальних послугах, яка проводиться не пізніше ніж за 30 календарних днів до закінчення строку дії договору, якщо інше не передбачено самим договором [6]. Його виконання як і індивідуального плану надання послуги починається з реалізації умов, зазначених у договорі надання (послуг у визначені строки, відповідно до узгодженого обсягу та якості; індивідуальний план надання послуг, складений на основі оцінки її потреб, визначає конкретні дії та заходи, які потрібно здійснити, якщо виникає необхідність у внесенні змін до плану, наприклад, у зв'язку зі зміною стану її здоров'я або життєвих обставин, надавач зобов'язаний ініціювати перегляд плану і внести відповідні корективи) [6].

Здійснення моніторингу надання послуг та оцінка їх якості є важливими аспектами забезпечення ефективності та відповідності потребам особи включає в себе систематичне спостереження, оцінку та контроль за виконанням наданих послуг з метою забезпечення їхньої адекватності та якості, регулярні огляди та перевірки процесу надання послуг, що проводяться відповідно до встановлених стандартів і критеріїв; оцінка якості включає збір і аналіз даних про задоволеність жінок, які постраждали від торгівлі людьми, а також оцінку відповідності до цілей та вимог, встановлених індивідуальними планами або договорами про їх надання; даний процес допомагає забезпечити, що послуги надаються належним чином, відповідно до потреб та очікувань отримувача, та сприяє постійному вдосконаленню системи соціального захисту населення [6].

Отже, проблеми насильства і торгівлі людьми є дуже актуальними, особливо в умовах війни в Україні вони потребують комплексного підходу. Зростання випадків насильства та експлуатації вимагає посилення соціального захисту, ефективної державної політики, реабілітації постраждалих та комплексного підходу до відновлення їх стану. Важливими є індивідуальні плани допомоги, психологічна

підтримка та моніторинг якості надання послуг постраждалим особам. Тільки завдяки співпраці усіх сфер життя, тобто держави, суспільства й громадських організацій можна забезпечити якісну безпеку та підтримку осіб, що відносяться до даних категорій.

Список використаних джерел

1. Жінки як внутрішньо переміщені особи в умовах війни / за ред. Л. Олійник. *Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем»*. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2024/01/Дослідження-Жінки-ВПО-ЮрФем-.pdf>.
2. Попіка І. Домашнє насильство у 2023 році: дані та тенденції. *Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем»*. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/домашнє-насильство-2023-дані-та-тенденції.pdf>.
3. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 р. № 496–р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80>.
4. Про порядок встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Закон України від 23.05.2012 р. № 417. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-2012-%D0%BF>.
5. Про протидію торгівлі людьми. Закон України від 20.09.2011 р. № 3739–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.
6. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 р. № 2671–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.
7. Протидія торгівлі людьми. *Департамент Соціального захисту населення Тернопільської обласної державної адміністрації*. URL: <https://social.te.gov.ua/diyalnist/protidiya-torgivli-lyudmi>.
8. Сексуальне насильство в Україні: Побачити невидиме. *Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем»*. URL: https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2024/09/Секснасильство_2024-соц-досл.pdf.

ДАНИЛЮК Марія Анатоліївна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

зі спеціальності Соціальне забезпечення,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМЕЙ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Родини, котрі виховують дітей з інвалідністю, переважно стикаються з численними соціальними, економічними та психологічними труднощами, котрі потребують цілісного підходу до організації соціальної підтримки. В Україні проблема соціальної підтримки таких сімей є особливо актуальною через складні соціально-економічні умови, воєнний стан, внутрішнє переміщення, неможливість соціальної інтеграції, недостатню інклюзію та обмежені ресурси.

Ключовим документом, що визначає організацію, форми та методи реалізації державної політики у цій сфері, є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, ратифікована Україною у 2009 році [1]. У рамках реалізації цієї Конвенції наша країна зобов'язана забезпечувати доступ до інклюзивної освіти, медичних і реабілітаційних послуг, а також сприяти розвитку програм соціальної адаптації дітей з інвалідністю.

Соціальна підтримка сімей з дітьми з інвалідністю регулюється низкою нормативно-правових актів. Зокрема, Конституція України [2] гарантує рівність прав усіх громадян, включно з дітьми з інвалідністю. Закон України «Про охорону дитинства» [3] закріплено права дітей з інвалідністю на соціальний захист, медичне забезпечення та реабілітацію. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [4] також гарантує підтримку їх прав у сфері освіти, праці, транспорту, а також доступ до соціальних послуг.

Діяльність держави щодо підтримки дітей з інвалідністю виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті та полягає у: створенні безбар'єрності у доступі до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, транспортних послуг, отримання інформації, доступу до закладів та установ освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту; охороні здоров'я; соціальному захисті; забезпеченні виконання індивідуальної програми реабілітації; наданні пристосованого житла; сприянні громадській діяльності [4].

Однією важливою складовою у соціальній підтримці таких сімей є інклюзивна освіта. Впровадження інклюзивного навчання в Україні активно почалося з прийняттям у 2017 році Закону «Про освіту», який закріпив право кожної дитини на навчання у звичайній школі, незалежно від її фізичних чи ментальних особливостей [5]. Тому в сфері загальної середньої освіти створюються інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ). Вони забезпечують комплексну оцінку розвитку дитини та надають рекомендації щодо її адаптації освітнього процесу. З 2018 року кількість таких центрів значно зросла, і станом на 2023 рік перевищила 700 по всій Україні. За даними Міністерства освіти і науки України, у 2023 році понад 40 тисяч дітей з інвалідністю навчалися у звичайних школах, що свідчить про позитивну динаміку у впровадженні інклюзії [6].

Також законодавством передбачено створення та функціонування закладів для дітей з інвалідністю та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку, які не можуть навчатися в загальних навчальних закладах. Для таких дітей створюються спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати), загальноосвітні санаторні школи (школи-інтернати), будинки-інтернати для дітей з інвалідністю, дошкільні та інші заклади, в яких вони утримуються за рахунок держави. При направленні дітей до таких закладів останні мають обиратися з урахуванням принципу їх максимальної територіальної наближеності до місця проживання батьків або осіб, що їх замінюють [3].

Психологічна підтримка також є однією з ключових складових соціальної допомоги сім'ям, які виховують дітей з інвалідністю. Батьки таких дітей стикаються зі значним емоційним навантаженням, почуттям тривоги, безсилля та соціальної ізоляції. Для них психологічна допомога має бути спрямована на розвиток емоційних, соціальних і комунікативних навичок. Забезпечення якісної психологічної допомоги таким сім'ям сприятиме адаптації до нових умов життя, розвиватиме стійкість і покращуватиме загальний мікроклімат у родині.

Для дітей з когнітивними розладами психіки та/або інтелектуальними та/або психічними розладами може бути надана послуга денного догляду. Її метою є: забезпечення умов для денного перебування дитини; забезпечення її харчуванням (від одного до чотирьох разів на добу (за потреби)); надання допомоги у самообслуговуванні (дотримання особистої гігієни, рухового режиму, приймання ліків, годування); спостереження за станом її здоров'я, надання реабілітаційних послуг; формування та підтримка навичок самообслуговування, у тому числі навчання користуватися технічними допоміжними та обов'язковими гігієнічними засобами (за потреби), психологічну підтримку; організацію денної зайнятості, дозвілля;

представництво інтересів; допомога в організації взаємодії з іншими фахівцями та службами; допомога в отриманні безоплатної правової допомоги; транспортні послуги з підвезення до відділення (групи) денного догляду і назад до місця проживання [7].

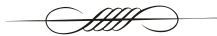
Соціальна підтримка сімей, які виховують дітей з інвалідністю включає також різні види матеріальної підтримки, включаючи державну соціальну допомогу, виплати по догляду за такою дитиною та надання субсидії на оплату житлово-комунальних послуг. Родини, які виховують дітей з інвалідністю, отримують щомісячну державну соціальну допомогу. Її розмір залежить від ступеня інвалідності дитини та призначається відповідно до базового закону [8]. Одному з батьків або опікуну, який фактично доглядає за дитиною з інвалідністю, передбачена окрема матеріальна підтримка ц формі допомоги га догляд та є важливою для сімей, у яких через необхідність догляду один із батьків не може працювати.

Також діти з інвалідністю відповідно до медичного висновку забезпечуються спеціальними засобами, такими як крісла колісні, ортопедичне взуття, слухові апарати тощо. Їх надають надаються безкоштовно або за часткову оплату. Згідно з Законом України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [9], діти мають право на реабілітаційні послуги, які включають медичну, соціальну, педагогічну, фізичну та психологічну реабілітацію, залежно від медичних рекомендацій. Реабілітація таких дітей насамперед спрямовується на максимальне відновлення їх функціональних можливостей та підвищення її адаптації.

Таким чином, соціальна підтримка сімей, які виховують дітей з інвалідністю, є та буде залишатися одним із пріоритетних напрямів соціальної політики України. Комплексний підхід до здійснення відповідних заходів, включає матеріальну допомогу, реабілітаційні послуги, інклюзивне навчання та психологічну підтримку, сприяє забезпеченню рівних прав і можливостей для таких дітей та їхніх родин. Завдяки реформам в освіті та соціальній сфері Україна продовжує створення доступного та інклюзивного середовища для осіб з інвалідністю. Збільшення кількості інклюзивних закладів середньої освіти, відкриття інклюзивно-ресурсних центрів та розвиток реабілітаційної інфраструктури демонструють позитивні зміни. Однак виклики залишаються значними: недофінансування програм із безбарності, нерівномірний доступ до соціальних послуг отримувачів з інвалідністю, недоукомплектування закладів та установ соціальної сфери необхідними фахівцями через низький рівень заробітної плати та суттєве навантаження.

Список використаних джерел

1. Про права осіб з інвалідністю: Конвенція ООН від 16.12.2009 р. № 1767–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Про охорону дитинства. Закон України від 05.10.2023 р. № 2402–III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
4. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. Закон України від 01.01.2024 р. № 875–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>.
5. Про освіту. Закон України від 05.09.2017 р. № 875–XII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
6. Статистичні дані. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> (дата звернення: 21.11.2024).
7. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю. Наказ Міністерства соціальної політики від 05.04.2023 р. № 119–Н, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 30.05.2023 р. за № 898/39954. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0898-23>.
8. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 16.11.2000 р. № 2109-III *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14>.
9. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>.

КУЧУМОВА Наталія Іванівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

доцентка кафедри педагогіки та соціальної роботи,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА В ЦЕНТРИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

Сучасні процеси, що відбуваються в українському суспільстві породжують чимало стресових та кризових ситуацій. Тому соціальна та психологічна допомога населенню є досить актуальною. Однією з ланок такої взаємодії з населенням є соціальні служби та, зокрема, центри соціально-психологічної допомоги.

Відповідно до типового положення: «Центр соціально-психологічної допомоги це заклад, що надає соціальні послуги особам, які опинилися в складних життєвих обставинах, і утворюється місцевим органом виконавчої влади. Основним завданням центру є надання невідкладних психологічних, соціально-побутових, соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, інформаційних і юридичних послуг, послуг з працевлаштування осіб, які перебувають в кризовому стані, для сприяння їх якнайшвидшому поверненню до нормальних умов життєдіяльності» [2].

Робота психолога в центрі соціально-психологічної допомоги має ряд специфічних особливостей, що відрізняють її від практики у приватних консультаціях або медичних установах. Основна мета його діяльності — надати допомогу людям, які перебувають у складних життєвих обставинах і яким необхідна психосоціальна підтримка та допомога. Розглянемо ключові особливості роботи психолога в таких установах, а також професійні виклики та компетенції, необхідні для успішного виконання завдань.

Психологи в центрах соціально-психологічної допомоги працюють з клієнтами, які часто знаходяться у кризових ситуаціях. Це можуть бути люди, які постраждали від насильства, втратили близьких, перебувають у складному фінансовому становищі або стикаються з серйозними психоемоційними проблемами. Психолог має вміти швидко визначати потреби клієнта, адекватно оцінювати його психічний стан та допомогти знайти ресурси для подолання кризової ситуації [3]. Клієнти, які опинилися у стані кризи, ось категорія, з якою найчастіше працює психолог у центрі соціально-психологічної допомоги. Причини кризи можуть бути різні: втрата близької людини, насильство, серйозна хвороба, розлучення, втрата роботи тощо. Основне завдання психолога — надати підтримку, яка допоможе клієнтові подолати шок і пережити

емоційні потрясіння. Робота у кризових ситуаціях вимагає швидкого визначення потреб клієнта та розуміння його поточного психічного стану. Психолог повинен володіти навичками кризового консультування, яке передбачає допомогу людині віднайти ресурси для подолання складної ситуації.

Центр надає допомогу людям різного віку. Тому у такій установі до психолога звертаються різновікові категорії клієнтів — від дітей до літніх осіб, що вимагає від нього уміння працювати як з дітьми, так і з дорослими чи літніми клієнтами. Наприклад: діти потребують спеціального підходу, орієнтованого на гру та творчість. Вони вимагають спеціальних технік, таких як арт-терапія, ігрова терапія або казкотерапія. Через гру та творчість діти легше висловлюють емоції та переживання; підлітки часто стикаються з проблемами самоідентифікації, стосунків з однолітками та сім'єю, що може викликати тривогу або депресію; дорослі часто труднощі, пов'язані з роботою, сімейними обов'язками, емоційними проблемами; літні люди потребують терпіння і чуйності, емпатії для вислуховування їхніх життєвих історій, психолог допомагає їм справлятися з самотністю, втратою друзів та близьких, страхами, пов'язаними з погіршенням здоров'я.

Тому психолог у такому центрі повинен володіти навичками роботи з різними віковими групами, адже підходи до консультування підлітків, дорослих та літніх людей значно відрізняються.

Центри соціально-психологічної допомоги часто працюють з клієнтами, які мають проблеми в сімейних стосунках або складнощі у спілкуванні з оточенням. Велика частка роботи психолога в таких центрах пов'язана з сімейними конфліктами та проблемами у взаєминах. Завдання психолога полягає у допомозі клієнтам зрозуміти причини конфліктів, покращити комунікативні навички та знайти шляхи до взаєморозуміння. Робота з сім'ями, які переживають кризу, потребує делікатності, об'єктивності та вміння працювати з різними членами сім'ї одночасно. Сюди входять консультації для подружніх пар, батьків та дітей, а також інших членів родини. Психолог допомагає кожному члену сім'ї зрозуміти свої потреби і потреби інших, навчитися ефективно спілкуватися і вирішувати конфлікти конструктивно. Цей вид допомоги передбачає аналіз динаміки відносин у сім'ї, визначення можливих причин конфліктів та пошук шляхів для їх подолання.

Психологи в центрах соціально-психологічної допомоги іноді можуть зустрітися з ситуаціями, що потребують негайного втручання. Наприклад, спроби самогубства, панічні атаки або сильні прояви депресії, це також може бути робота з клієнтами, які демонструють суїцидальні настрої або знаходяться у стані глибокої депресії. У таких

випадках важливо швидко зорієнтуватися та надати необхідну психологічну підтримку, а також при необхідності звернутися до інших спеціалістів або медичних установ. В таких випадках психолог використовує методи кризового консультування, що дозволяють швидко стабілізувати стан клієнта, надаючи йому відчуття підтримки та безпеки. Якщо проблема потребує додаткового медичного втручання, психолог спрямовує клієнта до спеціалістів, таких як психіатр чи нарколог.

Групова робота є важливим напрямом у центрах соціально-психологічної допомоги. Тому в цих часто проводять групові заняття, тренінги та семінари для клієнтів. Це можуть бути заняття з особистісного розвитку, тренінги з комунікативних навичок або курси для людей, які пережили насильство. А ще, це можуть бути тренінги на різні теми, наприклад, розвиток комунікативних навичок, управління стресом або підвищення самооцінки. Робота з групою вимагає від психолога особливих навичок, таких як вміння підтримувати сприятливу атмосферу, контролювати групову динаміку та допомагати кожному учаснику знайти для себе цінний досвід. Групові заняття дозволяють клієнтам ділитися досвідом і знаходити підтримку у людей, які переживають схожі ситуації. Для організації групової роботи психолог повинен вміти налагодити довірливу атмосферу, де учасники почуваються безпечно, а також управляти груповою динамікою, щоб кожен учасник міг висловити свої думки і отримати зворотній зв'язок.

Психолог у такому центрі часто співпрацює з іншими фахівцями — соціальними працівниками, юристами, медичними працівниками тощо. Така співпраця дозволяє забезпечити клієнтам комплексну допомогу, адже деякі проблеми вимагають втручання кількох спеціалістів. Психолог повинен мати навички комунікації та роботи в команді, вміти передавати важливу інформацію та підтримувати професійні відносини з колегами. Співпраця психолога з соціальними працівниками, юристами, медиками та іншими фахівцями дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем клієнта. Наприклад, у випадку домашнього насилля психолог може направити клієнта до юриста для отримання консультацій з правових питань або до соціального працівника для пошуку тимчасового притулку. Співпраця з іншими спеціалістами дозволяє більш ефективно допомагати людям у важких ситуаціях.

Робота з людьми, які переживають складні ситуації, може бути дуже емоційно виснажливою. Психолог у центрі соціально-психологічної допомоги стикається з різними формами стресу, що може призвести до емоційного вигорання. Це явище пов'язане з постійним емоційним напруженням, яке може призвести до втрати інтересу до роботи, зниження ефективності та навіть виникнення фізичних та

психологічних проблем [1]. Оскільки робота психолога з кризовими клієнтами є дуже емоційно насиченою, важливо уникати професійного вигорання. Тому важливо дотримуватися правил самозбереження, регулярно проходити супервізію, відпочивати та займатися власним психічним здоров'ям, щоб мати можливість ефективно допомагати клієнтам. Психолог повинен вміти підтримувати власний баланс між роботою та особистим життям, зберігати межі з клієнтами, а також користуватися методами релаксації. Регулярна супервізія і консультації з колегами також допомагають знижувати рівень стресу і забезпечувати якісну підтримку для клієнтів.

Отже специфіка роботи психолога в центрі соціально-психологічної допомоги зумовлена змістом такої роботи, що відображається у різних напрямках: робота з клієнтами, які переживають кризу, психологічна підтримка для різних вікових груп, робота з сімейними конфліктами та міжособистісними відносинами, екстрене втручання та кризове консультування, організація групової роботи та тренінгів, співпраця з іншими спеціалістами та соціальними службами, профілактика емоційного вигорання. Як бачимо, робота психолога в центрі соціально-психологічної допомоги охоплює широкий спектр завдань, що вимагають не тільки глибоких знань, але й особистих якостей, таких як чуйність, терпимість та здатність до швидкого реагування. Робота психолога в такому центрі є важливою та відповідальною, адже цей фахівець допомагає людям подолати складні періоди життя, повернути віру в себе та знайти внутрішні ресурси для подальшого розвитку. Щоб бути ефективним у цій сфері, психологу потрібні як професійні знання та навички, так і здатність до емпатії, терпимості та розуміння людських емоцій. Ця професія є не лише можливістю допомагати іншим, а й важливим аспектом суспільного розвитку, адже через підтримку окремих людей відбувається зміцнення здорового соціуму.

Список використаних джерел

1. Мойсенко А. О., Лещинський О. П. Профілактика професійного вигорання соціальних працівників у державних установах системи соціального захисту. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка — 2019»* : XXI Всеукр. наук. конф. молодих учених. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2019. С. 380–382.
2. Типове положення про центр соціально-психологічної допомоги. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 12.05.2004 р. № 608. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/6252011>.

3. Шевченко Н. Ф. Психологічна допомога в кризових та екстремальних ситуаціях. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2021. 193 с.

НКІФОРОВА Тетяна Іванівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, доцентка кафедри кримінального права та процесу

**ПРОБАЦІЯ ЯК КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
З ЗАСУДЖЕНЕМ**

Сьогодні термін «пробація» може вживатися у декількох значеннях:

- 1) як концепція соціальної роботи з правопорушниками та іншими соціально вразливими групами;
- 2) як ієрархічна організаційна структура;
- 3) як орган державної влади (служба);
- 4) як різновид кримінального покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, і водночас як умовне звільнення від покарання з випробуванням;
- 5) як специфічний процес виконання деяких альтернативних покарань;
- 6) стан, у якому перебуває злочинець упродовж певного терміну: злочинець (*probationer*) перебуває «на пробації» — тобто під пробаційним наглядом (*on probation, under probation supervision*);
- 7) як певна з'єднувальна ланка між кримінальною юстицією та соціальною роботою [1].

Пробація як концепція соціальної роботи з засудженим передбачає не лише соціально-виховну роботу, яка здійснюється працівниками органу пробації, але й діяльність інших підприємств, установ, організацій, спрямовану на вирішення соціальних проблем засудженого з метою його ресоціалізації (соціальної адаптації).

Пробація виникла саме як концепція роботи з правопорушниками, спрямована на вирішення їх соціальних потреб, з метою створення таких умов життєдіяльності, за яких особа не буде схильна до вчинення правопорушень.

Створення української моделі пробації враховувало її розуміння в тому числі і як концепції соціальної роботи. До прийняття ЗУ «Про

пробацію» Д. Ягунов аналізував місце пробації в системі соціальних послуг. Він наполягав на співвідношенні положень майбутнього закону про пробацію із положеннями законодавства про соціальні послуги з тим, щоб пробація входила в систему соціальних послуг [2].

Прийнятий Закон України «Про пробацію» розглядає пробацію як систему наглядових та соціально-виховних заходів. Однак пробацію в Україні не можна визначити як концепцію соціальної роботи з засудженим. Зі змісту законодавства, яким врегульовано діяльність органів пробації, можна зробити висновок, що пробація — це процес виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а також підготовки засуджених до обмеження та позбавлення волі до звільнення. Цей процес включає в тому числі комплекс соціально-виховних заходів. Соціально-виховна робота з засудженими здійснюється відповідно до індивідуального плану, який складається працівниками органів пробації для кожного засудженого з урахуванням оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення. Оцінка ризиків передбачає виявлення криміногенних потреб, тобто тих факторів ризику, які свідчать про високу ймовірність рецидиву. До них, в тому числі, належать матеріально-побутові умови, працевлаштування, освіта, зв'язки з рідними та близькими тощо. Засуджені часто потребують надання соціальних послуг, пов'язаних із задоволенням цих потреб. Проте працівники органів пробації, відповідно до покладених на них обов'язків, не є надавачами послуг. Тому для виконання соціальних заходів, які містяться в індивідуальному плані, працівники органів пробації повинні залучати відповідні підприємства, установи та організації, які надають соціальні послуги.

Співпраця між органами пробації та підприємствами, установами, організаціями, які надають соціальні послуги регулюється відповідно до законодавства або укладеного меморандуму про співпрацю. З метою належного регулювання цієї співпраці Державною установою «Центр пробації» було розроблено та затверджено Порядок взаємодії уповноважених органів з питань пробації з партнерськими організаціями щодо направлення суб'єктів пробації, який визначає механізм взаємодії уповноважених органів з питань пробації з партнерськими організаціями — надавачами послуг щодо направлення суб'єктів пробації, які потребують безплатної допомоги (послуг), для забезпечення надання їм такої допомоги (послуг) [3]. Перелік можливих послуг дуже широкий і зокрема багато пов'язані із соціальною допомогою: соціально-економічна, соціально-педагогічна, соціально-побутова, соціально-медична. Перелік партнерських організацій міститься у Банку ресурсів, який формується органами пробації.

Тобто можна стверджувати що сьогодні пробація як концепція соціальної роботи з засудженим реалізується виключно на основі співпраці органів пробації з партнерськими організаціями, діяльність яких пов'язана із наданням соціальних послуг. Тому наразі політика держави у сфері пробації повинна бути спрямована на активацію такої співпраці. Професійна підготовка та підвищення кваліфікації працівників органів пробації повинні включати мотивацію розширення Банку ресурсів, укладення меморандумів для активної співпраці з партнерськими організаціями з метою вирішення криміногенних потреб засудженого. Крім того навчальні плани підготовки як юристів, так і соціальних працівників повинні включати дисципліни пов'язані з пробацією.

Список використаних джерел

1. Ягунов Д. Служба пробації: концепція, засади діяльності, організаційна структура. *Дмитро Ягунов*. URL: <https://dmytro-yagunov.at.ua/publ/1-1-0-2> (дата звернення 14.11.2024).
2. Ягунов Д. Місце пробації в системі соціальних послуг. *Дмитро Ягунов*. URL: <https://dmytro-yagunov.at.ua/publ/1-1-0-7> (дата звернення 14.11.2024).
3. Порядок взаємодії уповноважених органів з питань пробації з партнерськими організаціями щодо направлення суб'єктів пробації. Затв. Державною установою «Центр пробації» від 28.08.2023 р. № 295/од-23. *Пробація України*. URL: <https://www.probation.gov.ua/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE> (дата звернення 14.11.2024).

PIDHANIUK Mariia (ПІДГАНІУК Марія),
student of specialty 231 Social work, Khmelnytskyi National University

SOCIAL AND PEDAGOGICAL FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE

In today's world, increasing attention is directed toward studying the concept of individuals' emotional intelligence. The modern educational system must not only impart knowledge to young people but also foster their emotional competence. This is due to the fact that social interaction is becoming increasingly complex, and the demands for managing emotions in various situations continue to grow. Consequently, research on the

development of students' emotional intelligence has gained particular importance. Thus, the issue of developing the emotional sphere of young people comes to the forefront in contemporary social science, highlighting the relevance of this study.

Emotional intelligence is the ability to recognize, control, and express one's emotions, and to interact successfully with others. Young people face various emotional challenges, including stress, conflicts, and difficulties in building relationships. Modern life for students involves communicating with a wide range of people, requiring them to find common ground, resolve conflicts, and understand others' emotional states. In this context, the development and support of emotional intelligence play a central role in shaping social skills, mental well-being, and academic success among young people.

Leading research on emotional intelligence and its impact on personality has been conducted by J. Mayer, D. Caruso, P. Salovey, D. Goleman, A. Rean, and A. Regush. The term «emotional intelligence» was first introduced in the late 20th century by American researchers J. Mayer, D. Caruso, and P. Salovey, who defined it as a complex psychological construct involving three types of abilities: identifying and expressing emotions, regulating one's emotions, and using this information to manage thoughts and behaviors [4, p. 185–211].

Unlike other types of intelligence, which focus on patterns of the external world, emotional intelligence reveals the interconnection between an individual's inner world and their reality and behavior. Despite significant differences among current approaches to the structure of emotional intelligence, they converge on a common point: emotional intelligence enables individuals to become more aware of and understand their own emotional expressions. This, in turn, provides a foundation for a higher level of self-organization and for building interpersonal relationships.

Emotional intelligence operates through three primary mechanisms:

Regulation of the flow of emotional information, including the facilitation and inhibition of emotions.

Emotional sensitivity.

Activation of specific central mechanisms.

Emotional intelligence reflects an individual's inner world and its interaction with personal behavior and the external environment. The ultimate product of emotional intelligence is the ability to make decisions based on the identification and formation of emotions, representing a differentiated assessment of events that hold personal significance.

American scholar D. Goleman identified the following criteria for emotional intelligence: self-motivation, resilience to frustration, control over emotional outbursts, the ability to delay gratification, manage mood, and

prevent emotions from hindering the capacity to think, worry, and hope [2, p. 512].

As children become older, they become more adept at identifying emotions. Young people use a wider range of terms to describe various emotional phenomena, and their emotional vocabulary, along with the number of parameters by which they differentiate emotions, increases with age. Young people experience both positive and negative emotions more intensely and vividly than children and adults. Extreme emotional states are rarely stable and can shift rapidly.

Individuals with a high level of emotional intelligence can develop effective coping strategies to address emotional challenges, which in turn minimizes the risk of mental health disorders [1, p. 210–219].

Young people often conceal their emotions. A notable feature of their emotional sphere is the ability to harbor feelings and emotions of opposing directions simultaneously. For instance, they may experience both affection and dislike toward the same person. Emotions are generally divided into positive (interest, joy, etc.) and negative (anger, fear, disgust, etc.). All emotional experiences are beneficial because they help regulate behavior and are filled with personal meaning. However, emotions can be harmful when they become overly intense or inappropriate.

Researchers A. Rean and L. Regush, through their studies, noted that at-risk youth significantly differ from their well-adjusted peers by frequently and intensely experiencing feelings of boredom, often without knowing how to diversify their lives or make them engaging and fulfilling [3, p. 143–153].

One of the most crucial factors in the development of young people is the growth of self-awareness within their emotional sphere and the need to understand themselves as individuals.

Emotions play a vital role in young people's interpersonal relationships. The need to interact with peers is essential as a specific form of interpersonal relations, providing a unique type of emotional connection. Awareness of group belonging, solidarity, and mutual support not only helps young people become more independent from adults but also provides them with an invaluable sense of emotional well-being and stability.

To study and analyze the development of emotional intelligence in young people, it is essential to outline its primary components:

Conscious emotional regulation, which cannot be performed directly but can be achieved indirectly through objects, needs, and symbols. The key aspect of emotional regulation is the separation of a unified emotional state into the subject and its emotional component.

Understanding emotions. The experience of feeling emotions and identifying them are distinct phenomena. Identifying emotions is seen as the result of constructive processes that transform perception into inner

experience, modifying it. The ability to verbalize emotions is, to some extent, influenced by the skill of accurately discussing them.

Emotional expression. One reason for the difficulty in understanding emotions is the anxiety associated with the emotions of others or one's own, which can lead to avoidance of emotionally charged situations.

The development of emotional competence in adolescence is driven by a strong need for emotional well-being and includes developing empathy, the ability to differentiate one's emotions from those of others, self-control, and self-motivation.

The importance of developing emotional intelligence at a young age is explained by several factors:

Interaction with peers, which represents intimate-personal communication. Mutual influence among young people in such interactions may lead to situations they may struggle to handle due to an insufficient level of emotional intelligence.

The developmental period, characterized by significant physiological changes. Hormonal shifts typical of adolescence can result in inappropriate responses to stressful and everyday situations.

The need to integrate into peer groups, which can be challenging if a young person lacks the ability to understand and control their emotions, as well as to analyze the emotional states of others.

The development of emotional intelligence in young people has several social and pedagogical characteristics, shaped by their age-specific and psychological features, as well as the influence of the social environment. These include:

Identification and Self-Determination. Young people actively shape their self-identity, impacting their emotional state. They may experience concerns about their place in society, personal interests, and goals.

Emotional Instability. Heightened emotional instability is evident, driven by physiological changes and the search for identity. This can lead to more pronounced emotional reactions and experiences.

Social Relationships and Interaction. Young people learn to build social relationships, which involves understanding and managing their emotions in social interactions.

Self-Regulation and Emotion Management. Young people actively acquire skills in self-regulation and emotion management.

Support from Adults. Parents and teachers play a vital role in young people's emotional intelligence development. Support, emotional understanding, and the modeling of healthy emotional responses by influential adults can help young people navigate emotional challenges successfully.

Social Skills Education. Educational institutions can provide programs aimed at developing social and emotional skills.

Thus, fostering emotional intelligence in young people is crucial, as adolescence is a sensitive period for emotional development. This stage involves substantial emotional restructuring, leading to the formation of qualitatively new experiences and adaptive capacities in youth.

References

1. Галузьяк В. М. Розвиток емпатії в учнів підліткового віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2020. № 62. С. 210–219. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_pp_2020_62_38.
2. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків : Vivat, 2019. 512 с.
3. Рева М. М. Характеристика емоційного інтелекту студентів із різним рівнем розвитку комунікативних здібностей. *Психологія і особистість*. 2022. № 1 (21). С. 143–153. <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2022.1.252063>.
4. Salovey P., Mayer J. D. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*. 1990. Vol. 9. P. 185–211. <https://doi.org/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG>.

РІДКОДУБСЬКА Ганна Анатоліївна,

докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки, Хмельницький національний університет

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Соціальна робота як галузь професійної діяльності перебуває у постійному розвитку, зважаючи на зміну суспільних умов та зростання потреб у якісній підтримці різних верств населення. Одним із ключових напрямів цього розвитку є інтеграція інноваційних технологій, які дозволяють адаптувати соціальні послуги до потреб клієнтів, підвищуючи їх ефективність та доступність. У цьому контексті важливими є не лише технологічні досягнення, а й формування нових компетенцій соціальних працівників, які повинні володіти інструментами сучасного професійного середовища.

Важливим аспектом соціальної роботи є впровадження технологій інтерактивної взаємодії, які сприяють встановленню

ефективної комунікації між клієнтом та працівником. Використання таких інструментів, як відеоконференції, онлайн-консультації та мобільні додатки, дозволяє забезпечити доступ до послуг незалежно від місця перебування клієнта. Згідно з дослідженнями Паркер та Уілкінсона, такі технології сприяють зменшенню часу на отримання допомоги та підвищенню рівня задоволеності клієнтів соціальних служб [3].

Одним із перспективних напрямів є також застосування *Big Data* для прогнозування потреб клієнтів та планування соціальних програм. Аналіз великих обсягів даних дозволяє соціальним працівникам ідентифікувати тенденції, оцінювати ризики та розробляти індивідуальні плани підтримки. До прикладу, у країнах Європейського Союзу такі системи вже активно використовуються для моніторингу міграційних процесів та підтримки вразливих груп населення [4].

Однією з ключових технологій, які інтегруються у соціальну роботу, є коучинг. Ця методика, заснована на партнерській взаємодії, дозволяє клієнту активізувати внутрішні ресурси для подолання життєвих труднощів. Коучинг є особливо ефективним у роботі з молоддю, яка стикається з викликами у сфері професійної реалізації чи адаптації до швидких змін у суспільстві.

Згідно з Дж. Уїтмором, коучинг створює можливості для розвитку емоційного інтелекту, формування чіткої системи цілей та підвищення впевненості у власних силах. Це дозволяє соціальному працівнику зосередитися не лише на вирішенні поточних проблем клієнта, а й на довгостроковому розвитку його особистісного та професійного потенціалу [5].

В умовах сучасних соціальних криз, таких як військові конфлікти, економічна нестабільність чи пандемії, особливої уваги потребують інструменти роботи з вразливими групами населення. Для підтримки цих клієнтів соціальні працівники активно використовують:

Онлайн-платформи психологічної підтримки. Вони дозволяють проводити терапевтичні сесії у безпечному середовищі, що важливо для людей із посттравматичним стресовим розладом (ПТСР).

Технології віртуальної реальності (VR). Ці інструменти вже використовуються у багатьох країнах для реабілітації ветеранів, допомагаючи їм долати страхи та інтегруватися у суспільство.

Автоматизовані системи взаємодії здатні оперативно відповідати на запити клієнтів, надавати базову інформацію та допомагати спрямовувати до спеціалістів. До прикладу, програма «VR-терапія для ветеранів», запроваджена у США, продемонструвала позитивні результати у відновленні психологічного стану ветеранів після бойових дій. Аналогічний досвід може бути впроваджений у системі соціальної

підтримки України для реабілітації учасників бойових дій та внутрішньо переміщених осіб [4].

Інтеграція інноваційних технологій у соціальну роботу потребує відповідного рівня підготовки фахівців. Формування цифрової компетентності є однією з основних вимог до сучасних соціальних працівників. Ця компетентність включає:

- володіння навичками роботи з інформаційними платформами, базами даних, програмами дистанційної комунікації;
- під час використання цифрових технологій є потреба забезпечувати конфіденційність даних клієнтів та дотримуватись норм професійної етики;
- соціальний працівник повинен бути готовим до впровадження нових технологій, швидко адаптуватися до змін і брати участь у розробці сучасних рішень.

Згідно з дослідженнями А. Кузьменко та О. Дмитренко, успішна інтеграція цифрових технологій у соціальну роботу значною мірою залежить від рівня професійної підготовки працівників та готовності організацій забезпечувати відповідне навчання [2].

Інноваційні технології у соціальній роботі довели свою ефективність у таких аспектах:

Завдяки цифровим платформам клієнти мають змогу отримати допомогу у зручний для них час, що знижує бар'єри до звернення.

Коучингові технології сприяють розвитку у клієнтів самостійності та здатності приймати рішення.

Автоматизація рутинних процесів дозволяє працівникам більше зосереджуватись на індивідуальній роботі з клієнтами.

Отже, сучасні технології кардинально змінюють підходи до соціальної роботи, роблячи її більш адаптивною та результативною. Вони не лише підвищують ефективність надання послуг, а й відкривають нові можливості для розвитку особистості клієнтів та професійного зростання соціальних працівників. У сучасних умовах, коли суспільство стикається з безпрецедентними викликами, використання оновлених інструментів стає не лише актуальним, а й необхідним для забезпечення соціального благополуччя.

Список використаних джерел

1. Білас Л. Навчатись завжди: як зміниться українська освіта після війни (17.06.2022, 09:45). *Mind.ua*. URL: <https://mind.ua/openmind/20242872-navchatis-zavzhdi-yak-zminitsya-ukrayinska-osvita-pislya-vijni> (дата звернення: 18.10.2023).
2. Кузьменко А., Дмитренко О. Цифрова компетентність у соціальній роботі: основи формування. *Науковий вісник Хмельницького національного університету*, 2020, 3 (25), 45–52.

3. Parker J., Wilkinson G. Digital Social Work: Challenges and Opportunities in a Changing World. *Journal of Modern Social Work*. 2020, 5(4), 72–88.
4. Blakemore S. Data-Driven Approaches in European Social Work. *European Journal of Social Policy*, 2021, 9(3), 134–150.
5. Whitmore J. Coaching for Performance: The Principles and Practice of High-Performance Leadership. Nicholas Brealey, 2017.
6. Agius M. Virtual Reality Therapy for Veterans: A Case Study. *Journal of Trauma Rehabilitation*, 2021, 8 (2), 101–109.
7. Toll C. A. Educational Coaching: A Partnership for Problem Solving. ASCD, 2018.
8. Нежинська О. О., Тименко В. М. Основи коучингу. Київ; Харків : ДІСА ПЛЮС, 2017. 220 с.
9. Шевчук С. П., Шевчук О. С. Коучинг як метод навчання студентів у контексті реформування вищої освіти України. *Наукові праці ЧНУ ім. Петра Могили*, 2016, 62–65.

ЩЕРБА Вікторія Віталіївна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ БЕЗДОМНИХ ОСІБ

Бездомні — категорія осіб без постійного місця проживання. До них можуть належати особи, які мешкають у непризначених та непристосованих для проживання місцях, а також особи, які в нічний час проживають у притулку для бездомних. Відповідно бездомна особа — повнолітня особа, яка проживає на вулиці, в парках, підвалах, під'їздах будинків, на горищах, об'єктах незавершеного будівництва, в інших місцях, непризначених та непридатних для проживання, у тому числі жилих приміщеннях, що перебувають в аварійному стані [1].

Як зазначає М. О. Мінц, у соціальному контексті бездомні люди перебувають на узбіччі суспільства, фактично виключені з нього. У відповідь на таку ізоляцію вони з часом створюють власну ієрархію. На найнижчому рівні цієї ієрархії знаходяться так звані «пляшечники», які живуть за рахунок збору скляних та пластикових пляшок. На дещо вищій сходинці — «металісти», які збирають або крадуть металобрухт і макулатуру. Наступний рівень займають «інваліди» — люди з обмеженими фізичними можливостями, що просять милостиню в людних місцях, таких як вокзали, церкви, підземні переходи великих

міст та громадський транспорт. Багато з них, здебільшого чоловіки, носять камуфляжну форму, імітуючи ветеранів війни, часто навмисне демонструючи каліцтва. Деякі з них навіть навмисно наносять собі ушкодження, щоб викликати співчуття перехожих. Частина цієї групи може стати резервом для кримінального світу [2].

Спеціалізовані установи, створені органами місцевого самоврядування та виконавчої влади, ведуть їх облік з урахуванням їх переважного місця перебування.

Заклади соціального захисту для бездомних громадян включають:

— будинок нічного перебування — заклад, який надає комплекс послуг (соціальних, психологічних, юридичних, медичних тощо) для сприяння поступовому поверненню бездомних до самостійного життя з урахуванням їхніх індивідуальних потреб;

— центр реінтеграції — заклад, що також надає комплекс соціальних послуг, спрямованих на підтримку бездомних громадян у процесі відновлення їх здатності до повноцінного самостійного життя;

— соціальний готель — заклад, що пропонує платне розміщення у окремих кімнатах для бездомних громадян. Оплату можуть здійснювати самі бездомні або інші фізичні чи юридичні особи;

— спеціалізовані підрозділи з обліку бездомних громадян — підрозділи, де бездомні можуть отримати юридичну, інформаційну та консультативну допомогу, допомогу з оформленням та відновленням документів, тимчасову реєстрацію місця перебування, соціальний супровід до лікувальних закладів, а також притулок, одяг, взуття, речі першої необхідності та першу долікарняну медичну допомогу.

Підстави для зняття бездомної особи з обліку включають:

— відсутність інформації про особу протягом 6 місяців (якщо вона не з'являється в центр обліку і немає даних про її місцезнаходження). Це відбувається автоматично, про що особа попереджається під час взяття на облік під розписку;

— надання неправдивих відомостей про наявність житла або іншої інформації, що стосується вирішення її життєвих проблем;

— подання заяви особою або її законним представником про зняття з обліку;

— припинення підстав для перебування в закладі для бездомних осіб або в центрі соціальної адаптації звільнених осіб.

Отже, надання соціальної допомоги бездомним є надзвичайно важливим, адже вона фактично допомагає їм вижити. Однак вирішення проблеми бездомності не обмежується лише забезпеченням їжею та одягом. Потрібно створити такі умови в державі, за яких це негативне явище зникло б і не мало можливостей для відновлення. Основними заходами можуть бути якісна профілактична робота, спрямована на

попередження безпритульності, що включає своєчасну та комплексну правову, психологічну і медичну допомогу тим, хто опинився в складних життєвих обставинах і не здатен самостійно вирішити свої проблеми.

Список використаних джерел

1. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей. Закон України від 02.06.2005 р. № 2623–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15> (дата звернення 14.11.2024 р.).
2. Мінц М. О. Бездомність: соціальний аспект. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер.: Державне управління.* 2010. Т. 130, Вип. 117. С. 47–50. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України.* URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2010_130_117_10.

Напрямок 8. Психологічні технології в соціальній роботі

ГУМЕНЮК Оксана Григорівна,

кандидатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ У ТЕХНОЛОГІЯХ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

В умовах сьогодення, які характеризують сучасний стан нашої держави, соціальна робота наповнюється новим змістом і потребує професійно ціннісної спрямованості, професійно-особистісного розвитку. Оскільки соціальна робота спрямована на різноманітні потреби людей, що потрапили в складні життєві обставини та активізацію потенціалу їх життєдіяльності, у своєму функціонуванні не може обійтися без наявних знань, інтегрованих у психології — науці про механізми та закономірності психічної діяльності людини. Проте, для соціальної роботи важливі знання не лише про закономірності психіки людини, але й про ті особливості, які залежать від конкретних умов соціальної ситуації, розвитку, життєдіяльності, віку, фаху, групового статусу у системі міжособистісних взаємин, групових норм, які регламентують поведінку, особливостей соціально-психологічної адаптації. Наявність окреслених ознак обумовлює *актуальність теми* дослідження.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена *мета дослідження*: проаналізувати особливості застосування методів психологічної діагностики у технологіях соціальної роботи.

Психологічна діагностика — це галузь психологічної науки, яка розробляє принципи, шляхи і прийоми розпізнання, оцінки та вимірювання індивідуально-психологічних особливостей особистості. Сучасна психодіагностика включає загальну теорію психологічного вимірювання; спеціальні теорії та методики вимірювання якостей та поведінки особистості; теорії та методики оцінювання.

Основою застосування будь-якої діагностичної технології є засвоєння теорії, на якій вона ґрунтується. Інакше соціальним

працівником може бути допущено серйозні помилки в аналізі, інтерпретації і висновках на основі результатів дослідження.

Узагальнення теоретичних джерел дозволяє стверджувати, що система методів психологічної діагностики поділяється на дві основні групи: методи проведення діагностичного дослідження і методи аналізу діагностичної інформації.

До групи методів проведення діагностичного дослідження відносять анкетування, аналіз документів, спостереження, біографічний метод, інтерв'ю, тестування. Методи аналізу діагностичної інформації передбачають застосування порівняльного аналізу, класифікації, кореляції, контент-аналізу, ранжування та експертних методів.

Серед загальних вимог, яким повинні відповідати методи психологічної діагностики: валідність, надійність, однозначність, точність. Є ще ряд додаткових вимог:

— надавати перевагу методу найбільш простому із всіх можливих і найменш трудомісткому з тих, що дають можливість отримати бажаний результат;

— метод повинен бути доступним не тільки для соціального працівника, а й для клієнта за мінімуму фізичних і психічних зусиль, необхідних для його використання;

— технологія застосування методів (інструкція) повинна бути ясною і зрозумілою, має налаштовувати клієнта на довірливе ставлення до соціального працівника, на співробітництво [2].

Зупинимось на характеристиці найбільш часто практикуючих методів психологічної діагностики детальніше. На початковому етапі психологічної діагностики доречно використовувати метод збору первинної інформації, ознайомитися з наявними документами і статистичними матеріалами. Надалі застосовується метод бесіди, який передбачає отримання і коригування інформації на основі вербальної комунікації. Основними технологічними умовами, що забезпечують продуктивність бесіди виступає вміння зацікавити співрозмовника темою бесіди; створення атмосфери взаємної поваги та довіри; майстерне та доречне застосування методів переконання і навіювання.

Як підтверджує практика, одним з досить інформативних методів психологічної діагностики є спостереження. Спостереження — це цілеспрямоване вивчення предметів і явищ об'єктивної дійсності без зміни умов. Цей метод найчастіше застосовується у вивченні зовнішніх проявів поведінки людини, за якими формується про неї уявлення. Поведінкова реакція того, кого діагностують, відслідковується фахівцем у журналі спостереження. Трапляються ситуації коли спостерігати за клієнтом потрібно протягом досить тривалого часу. Зовнішньо непомітний і системний характер спостереження дозволяє знизити

вплив чинника свідомої самопрезентації досліджуваного. Така самопрезентація спостерігається тоді, коли фахівець з соціальної роботи відстежує вербальну інформацію клієнта. В таких ситуаціях клієнти часто прагнуть виглядати презентабельніше і демонструвати найбільш привабливі риси свого характеру. Риси демонстративності можуть закрити реальний образ людини. Фахівцю необхідно враховувати наявність подібної тенденції, ставлячи питання: «Чи є клієнт самим собою? Чи завжди він такий?» Якщо фахівець ігнорує наявність цього факту, результати спостереження будуть недостовірними. Не менш важливим є врахування проявів невербальної комунікації (жести, рухи, міміка, пантоміміка), підробити прояв яких фактично не можливо.

Наближеними до методу спостереження є такі методи психологічної діагностики як тестування, анкетування, інтерв'ю, оскільки вони досить часто використовуються в діагностиці соціальних проблем. Фахівець може здійснювати спостереження під час інтерв'ю, а також в ситуації очікування відповіді на питання анкети чи виконання тестового завдання. Проведення інтерв'ю дозволяє отримати додаткову діагностичну інформацію про соціальний об'єкт, наприклад про самотню особу пенсійного віку, з'ясовуючи інформацію про стан її здоров'я з сімейним лікарем, тощо. Інтерв'ю — це співбесіда, яка проводиться за визначеним планом, обумовлює прямий контакт інтерв'юера (той, хто опитує) з респондентом (кого опитують), причому запис відповідей проводиться письмово або, з дозволу респондента, на диктофон. Метод анкетування призначений для виявлення думок у значного кола осіб. При проведенні анкетування варто дотримуватись наступних вимог: мета дослідження повинна бути визначена доступно; питання анкети мають бути короткими і простими, передбачати, якщо це можливо, однозначні відповіді «так» чи «ні»; питання розміщуються в логічному порядку; анкетні запитання доцільно групувати для полегшення подальшої обробки інформації. Метод тестування передбачає отримання поглибленої інформації за допомогою питань, проєктивних малюнків, геометричних фігур та інших дослідницьких матеріалів, розроблених та адаптованих фахівцями. Виділяють три групи тестів: опитувальні, проєктивні та із завданням. Відповіді респондента може аналізувати лише фахівець, якість діагностики якого залежить від його практичного досвіду.

Біографічний метод ґрунтується на вивченні особистості в контексті її особистої історії та перспектив розвитку її індивідуального буття і взаємин з іншими людьми. Цей метод найбільш часто застосовується в соціальній роботі. Перевага надається «соціальній біографії», що дозволяє на основі аналізу особистих документів досліджувати суб'єктивні сторони життя.

По завершенні діагностичного дослідження переходять до аналізу діагностичної інформації, яка розпочинається з їх класифікації. Критеріями класифікації може бути належність до конкретної категорії осіб, які потребують соціальної допомоги з урахуванням віку, статі, стану здоров'я. Застосування методу кореляції передбачає встановлення взаємного зв'язку, взаємного впливу проявів, чинників, індивідуальних особливостей, встановлених під час проведення діагностики. Метод порівняльного аналізу проблем часто використовується, коли є нез'ясовані причини певних явищ, що було встановлено в процесі проведення психологічної діагностики. Метод контент-аналізу ґрунтується також на порівнянні. Але мова йде про проведення порівняльного підрахунку смислових одиниць.

Експертні методи дослідження діагностичної інформації передбачають залучення до проведення діагностичного аналізу широкого кола фахівців, включаючи аналітиків із суміжних галузей діяльності. У випадку отримання у процесі діагностики декількох можливих варіантів вирішення конкретної соціальної проблеми можуть застосовуватися такі експертні методи, як методи парних і множинних порівнянь, ранжування альтернатив.

Узагальнюючи аналіз проблеми застосування методів психологічної діагностики у технологіях соціальної роботи, можемо стверджувати що психологічна діагностика слугує одним з початкових і надзвичайно важливих етапів у загальній системі технологізації соціальної роботи. Від обґрунтованості і достовірності діагностичної інформації, уміння правильно її інтерпретувати, залежить ефективність наступної профілактичної і корекційно-реабілітаційної соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Гуменюк О. Г., Бриндіков Ю. Л. Напрями соціальної роботи в Україні. Соціально-економічний розвиток України та регіонів : матер. III Міжрег. наук.-практ. конф. (23 травня 2014 р., Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2014. С. 53–58.
2. Шафранський В. В. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Технології соціально-психологічної роботи». Тернопіль : Західноукраїнський національний університет, 2020. 46 с. *DSPACE at West Ukrainian National University*. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38451/1/sozrob.pdf>.

КАРШОК Катерина Володимирівна,
*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності Соціальна робота, Державний заклад
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛОНТЕРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1. Психологічні аспекти професійної діяльності волонтерів є важливим аспектом в умовах воєнного стану, оскільки вони знаходяться під впливом стресових ситуацій та емоційного перевантаження.

2. Роль психологічної підтримки та психологічної підготовки волонтерів у воєнний час визначає їхню ефективність та стійкість у виконанні поставлених завдань.

3. Волонтери, які працюють у зоні конфлікту, стикаються з посттравматичними стресовими ситуаціями, що вимагають спеціальної уваги та підтримки з боку психологів.

4. Емоційне вигорання є однією з найпоширеніших проблем серед волонтерів, що вимагає вивчення та розробки стратегій запобігання та лікування.

5. Психологічні особливості волонтерів, які діють у воєнних умовах, включають високу емпатію, стресостійкість, але також можливість розвитку психологічних проблем через постійний контакт зі стражданням.

6. Розвиток професійних навичок психологічної підтримки та самопідтримки є важливим аспектом для підвищення якості роботи волонтерів у воєнних умовах.

7. Подолання психологічних труднощів та стресових ситуацій допомагає волонтерам зберігати ефективність та продовжувати свою благодійну діяльність у складних умовах воєнного конфлікту.

8. Вивчення психологічних аспектів професійної діяльності волонтерів у воєнних умовах допомагає розробляти ефективні програми підтримки та саморозвитку для цієї категорії людей.

9. Професійна діяльність волонтерів у воєнний час є надзвичайно важливою та вимагає особливої уваги до психологічних аспектів. Волонтери, які добровільно вступають у дію в умовах воєнного конфлікту, знаходяться під великим психологічним тиском та стресом, що вимагає спеціальної уваги та підтримки.

10. Одним з ключових психологічних аспектів професійної діяльності волонтерів є розвиток стресостійкості. Уміння ефективно керувати стресом та емоціями у ситуаціях воєнного конфлікту допомагає волонтерам залишатися продуктивними та дієвими у

виконанні своїх завдань. Багато волонтерів стикаються з емоційним вигоранням через постійний контакт зі стражданням та неспроможністю допомогти усім, хто потребує [1]. Тому важливо розвивати механізми самопідтримки та психологічної реабілітації для волонтерів, щоб вони могли продовжувати свою благородну діяльність у тривалий період.

11. Іншим важливим аспектом є розвиток емпатії та спроможності співчувати. Волонтери, які працюють у воєнних умовах, стикаються зі стражданням та трагедіями, що може викликати велику психологічну напругу. Розвиток емпатії та вміння відчувати емоції інших людей допомагає волонтерам підтримувати зв'язок з гуманітарною метою своєї діяльності та ефективно надавати допомогу потерпілим [2].

12. Навчання психологічним аспектам професійної діяльності волонтерів у воєнних умовах є ключовим для підвищення якості їхньої роботи та збереження їхньої психічної стійкості. Розробка програм психологічної підтримки та саморозвитку для волонтерів може сприяти їхній успішній діяльності в умовах воєнного стану та допомагати їм зберігати гармонію між фізичним та психічним здоров'ям.

Список використаних джерел

3. Булатевич Н., Батракіна Є. Психологічні особливості осіб, які займаються волонтерською діяльністю. *Психологічні перспективи*. 2019. Вип. 33. С. 10–23. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2019_33_4.
4. Єсіна Н. О. Поняття та сутність волонтерської діяльності в Україні. *Сучасне суспільство*. 2017. Вип. 1. С. 73–80. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2017_1_9.

ОТРОЦЕНКО Наталія Леонідівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри соціальної педагогіки, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

РОЛЬ І МІСЦЕ ПСИХОЛОГО-СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Суть сучасної соціальної роботи як виду діяльності полягає у регуляції соціальних відносин, у приведенні їх у відповідність до вимог сучасного цивілізованого суспільства, у підвищенні їх розумності,

гуманності, суб'єктності, зміцненні зв'язків між окремими особами, групами та державою в цілому, надання посильної (матеріальної, юридичної, психологічної тощо) допомоги.

Групова психосоціальна робота — проведення психологічних консультацій, занять щодо психологічного інформування, надання психологічної допомоги у групах підтримки із застосуванням стандартизованих процедур, спрямованих на саморозкриття учасників таких груп, актуалізацію наявного досвіду і пошук шляхів розв'язання власних психологічних проблем, формування навичок самопізнання та саморозвитку, опанування нових комунікативних і поведінкових стратегій [1].

Психологічний вплив на особистість в соціальній роботі здійснюється відповідно до того, якого напрямку теоретичної і практичної психології дотримується соціальний працівник, які його досвід роботи і професійна підготовленість. Використання різноманітних психологічних прийомів і технік розподіляється на два основних методологічних принципи: директивний — розвиток допомагаючих стратегій, які ґрунтуються на лікуванні, і в цьому випадку клієнт є пасивним споживачем психотерапії, і не директивний, в основі якого — сприяння самоактуалізації особистості, здатності підтримувати себе саму, розвиток незалежності [2].

Мета психосоціального підходу — підтримувати рівновагу між внутрішнім психічним життям людини та міжсистемними відносинами, що впливають з її життєдіяльність. Суть допомоги — ефективна участь у вирішенні психологічних, міжособистісних та соціальних проблем ситуації. У вітчизняній методології та практиці соціальної роботи ідея синтезу психологічного та соціального простежується на всіх рівнях. Відповідно, інтегративний підхід фактично закладений і в нормативних документах про діяльність соціальних служб та посадові обов'язки соціальних працівників.

Психосоціальна робота передбачає психологічну допомогу, пов'язану не стільки з якоюсь сферою діяльності людини, скільки з міжособистісними та особистісними психологічними проблемами. Отже, психосоціальну роботу позначаємо як психологічну допомогу клієнту з метою подолання соціальної дезадаптації та соціально-психологічного неблагополуччя, яке може виявитися як у системі професійних, так і сімейно-побутових відносин і призвести до різних форм соціальної дезадаптації.

При цьому соціальна дезадаптація та соціально-психологічна неблагополуччя можуть бути викликані причинами як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, чи його складним поєднанням. Джерелом зовнішнього соціально-психологічного неблагополуччя можуть

виступати соціальні, соціально-економічні, медико-соціальні, воєнно-політичні причини, такі, як втрата роботи, втрата близьких, інвалідність та хронічна хвороба, зміна місця проживання, роботи та звичних умов життєдіяльності тощо, що викликає необхідність зміни колишніх стереотипів поведінки, оцінок, мотивації для того, щоб ефективно функціонувати за умов існування.

Причини внутрішнього порядку, що призводять до соціальної дезадаптації та соціально-психологічного неблагополуччя, носять психологічний характер, що виражається в деформації різних особистісних структур як усвідомлюваного, так і неусвідомлюваного рівня (неадекватність самооцінки та рівня домагань, порушення емоційно-комунікативної та мотиваційно-моральної сфери, порушення процесів саморегуляції, негативні фіксовані установки, психотравми, комплекси).

Визначення змісту, галузі зміни методів та технологій психосоціальної роботи вимагає її розмежування з методами та сферою застосування психотерапії, межі з якою у практичній роботі виявляються недостатньо чітко окреслені. Якщо психосоціальний вплив означає, що опрацьовуються як психологічні, так і соціальні ситуації, включаючи найближче оточення індивіда, то психотерапія насамперед звернена до дискомфортного психічного стану, який може виражатися в страху, занепокоєнні, паніці, розпачі, депресії тощо. Психотерапевт, на відміну від психосоціального працівника, більше орієнтований не на соціально-психологічне оточення, а на глибинні пласти психіки, включаючи сферу несвідомого.

Одним із напрямів соціальної служби є психолого-соціальна робота з виявлення та вивчення негативного впливу різних психотравмуючих чинників. Ця робота здійснюється на різних рівнях: соціальному, соматичному, соматопсихічному, міжособистісному, включаючи сімейні, виробничі, статеві, національні конфлікти. На основі даних психодіагностичних досліджень розробляються відповідні положення, вимоги та рекомендації щодо профілактики негативного впливу на людину психотравмуючих чинників, що призводять до розвитку розладів основних когнітивних, емоційних, рухово-вольових процесів, неврозів, психозів, що нерідко завершуються суїцидальними діями та злочинами; визначаються вибір та застосування адекватних психотерапевтичних методів та засобів щодо відновлення, підтримки психічного здоров'я різного контингенту осіб, які звертаються до соціальних працівників за наданням необхідної соціальної, медичної, психологічної, юридичної та інших видів допомоги.

У дослідженнях, присвячених психосоціальному підходу, обґрунтовується необхідність розуміти особистість клієнта в його

взаєминах зі світом, що його оточує. Інакше кажучи, не слід розділяти такі поняття, як внутрішній світ та зовнішня реальність, щоб зрозуміти цілісність «людини у ситуації», тобто, психосоціальність, яку ми розуміємо як цілісне утворення, що формується у процесі взаємодії людини з навколишнім соціальним середовищем і є результатом її активності у встановленні кордонів між собою та соціумом, між внутрішнім світом та зовнішньою реальністю.

Центральним компонентом професійної компетентності фахівця соціальної роботи, на наш погляд, є психологічна компетентність. Соціально-психологічна компетентність соціального працівника є складовою його професійної компетентності, яка дозволяє вирішувати широкий спектр проблем клієнта у юридичній, професійній, соціальній тощо сферах його життєдіяльності. Отже, соціально-психологічна компетентність соціального працівника — це спеціальні знання, соціальні уявлення про суспільство, про політику, економіку, культуру тощо, тобто, за змістом нагадує те, що належить до сфери професійного менталітету. Володіння ними дозволяє соціальному працівнику орієнтуватися в будь-якій, у тому числі кризовій ситуації клієнта, приймати вірні рішення та досягати поставлених цілей.

Таким чином, портрет соціального працівника з високим рівнем соціально-психологічної компетентності виглядає так: це людина з високим рівнем знань у галузі соціальної роботи, вміє зрозуміти точку зору клієнта, здатна до самокорекції, саморефлексії, володіє гнучкістю поведінки, контактністю всередині колективу та із зовнішнім оточенням; вона відкрита, товариська, має достатній рівень логічного дослідження, кмітливості та емоційної стійкості, життєрадісності; орієнтована на себе, емоційно стримана.

Виходячи із вище зазначеного, доходимо висновку, що психосоціальна робота передбачає психологічну допомогу, пов'язану не стільки з якоюсь сферою діяльності людини, скільки з міжособистісними та особистісними психологічними проблемами. Для прийняття та здійснення правильних рішень соціальні працівники повинні знати результати психологічних досліджень причин психотравмуючих чинників і на цій основі розробляти комплексну програму заходів щодо їх профілактики. Саме в цьому полягає стратегічна спрямованість психосоціальних технологій, що ґрунтуються на необхідності обліку та реалізації даних, які одержано методами психологічного дослідження.

Список використаних джерел

1. Про організацію надання психосоціальної допомоги населенню. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13.12.2023 р.

№ 2118, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 25.01.2024 р. за № 126/41471. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0126-24> (дата звернення: 01.11.2024).

2. Психологічні методи соціальної роботи. Вступ до спеціальності «Соціальна робота». Studfiles. URL: <https://studfile.net/preview/6390893/page:13> (дата звернення: 03.11.2024).

ПАНОВА Наталія Миколаївна,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,

Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПСИХІЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ У ОСІБ З ТРАВМАТИЧНИМ ДОСВІДОМ

Формування навичок психічної саморегуляції негативних емоційних станів у осіб з травматичним досвідом є важливою складовою процесу реабілітації та відновлення психічного здоров'я. Травматичний досвід може виникнути внаслідок різноманітних обставин: воєнних дій, нещасних випадків, насильства, втрати близьких людей або тривалого психологічного стресу. Такі переживання можуть мати тривалий вплив на емоційну сферу особистості, порушуючи її здатність до адекватного реагування на різні ситуації та адаптації в соціумі. Негативні емоційні стани, які часто виникають після травми, такі як тривога, депресія, гнів, страх, можуть значно ускладнити повсякденне життя, знижуючи якість життя та здатність людини до нормальної соціальної адаптації.

Розвиток навичок психічної саморегуляції у осіб з травматичним досвідом є актуальною темою сучасної психології, що зумовлено збільшенням кількості людей, які зазнали травматичних подій. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) і комплексний ПТСР (КПТСР) належать до найпоширеніших наслідків травматичних переживань. Важливим аспектом психотерапевтичної роботи з такими пацієнтами є формування навичок саморегуляції, які сприяють зниженню інтенсивності негативних емоцій та покращують адаптивність [1, с. 45].

Травма викликає глибокі зміни у функціонуванні нервової системи, що проявляється у вигляді емоційної дисрегуляції, нав'язливих

спогадів, тривожності, а також порушень у соціальній взаємодії. Інтеграція сучасних психотерапевтичних методів дозволяє розробити комплексний підхід до відновлення.

Методи, які сприяють розвитку саморегуляції, мають бути різноманітними і враховувати індивідуальні особливості особистості. Відновлення після травми потребує індивідуального підходу, оскільки різні люди можуть мати різні потреби та реагувати на стресові ситуації по-різному.

Комплексний підхід до терапії травматичних станів, направлений на формування навичок психічної саморегуляції негативних емоційних станів, який включає психоедукацію, когнітивно-поведінкову терапію (КПТ) та тілесно-орієнтовані практики, підвищує здатність клієнтів до управління своїми емоціями, знижує рівень тривоги та депресії, що позитивно впливає на самопочуття та якість життя осіб із травматичним досвідом [2, с. 56; 3, с. 64].

Психоедукація. Інформування клієнтів про вплив травми на психіку та тіло є важливим першим кроком. Вона допомагає знизити тривогу, усвідомити природу власних реакцій і мотивує до терапевтичної роботи. Герман наголошує, що клієнт має розуміти природу своїх симптомів, щоб зменшити відчуття безпорадності [1, с. 103]. Саморегуляція сприяє зміщенню фокусу клієнта від ролі жертви до ролі того, хто вижив та впорався. Клієнти повинні знати, що їхні реакції є нормальною фізіологічною відповіддю на стрес, і що вони можуть навчитися контролювати їх за допомогою правильних технік

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ). КПТ дозволяє змінювати деструктивні переконання, працювати з нав'язливими думками і знижувати унікаючу поведінку [4, с. 22]. Реалістична оцінка ситуації допомагає клієнтам розрізнати реальні загрози від тих, що лише нагадують про травму, зменшуючи тривожність. Навички вирішення проблем забезпечують контроль над реакціями на сучасні труднощі, а розвиток самоспостереження сприяє розумінню власних емоцій і тілесних реакцій. Зміна деструктивних думок допомагає ідентифікувати та змінювати автоматичні негативні переконання через когнітивну реструктуризацію [2, с. 56]. Отже, техніки КПТ знижують інтенсивність негативних емоцій і покращують здатність до самоконтролю.

Тілесно-орієнтовані практики. Травма часто «записується» у тіло, викликаючи напруження, фізичний дискомфорт та труднощі у розслабленні. Використання технік прогресивної м'язової релаксації, соматичного переживання (метод Левіна) та майндфулнес-практик допомагає відновити зв'язок між тілом і психікою [3, с. 64]. Дихальні техніки заспокоюють нервову систему, а методи заземлення сприяють поверненню контролю над станом клієнта [5, с. 45].

Важливим аспектом є також соціальна підтримка, яка допомагає знизити емоційну напругу та створює умови для розвитку здорових соціальних зв'язків. Підтримка близьких, друзів або психотерапевта дає можливість особі з травматичним досвідом подолати почуття ізоляції і відчувати себе в безпеці. Робота в групах або з сім'єю також дозволяє розвивати соціальні навички, покращувати комунікацію та відновлювати довіру до інших людей.

Застосування комплексного підходу до психотерапії осіб з травматичним досвідом направлений на формування навичок психічної саморегуляції негативних емоційних станів сприяє зниженню рівня тривоги, депресії та страху, відновленню відчуття контролю над емоційними станами, покращенню міжособистісних взаємин через зміцнення довіри та здатності до емоційної близькості.

Розуміння механізмів ПТСР та КПТСР, а також впровадження сучасних психотерапевтичних підходів із використанням технік саморегуляції є важливим напрямком психологічної допомоги.

Формування навичок психічної саморегуляції є ключовим компонентом роботи з негативними емоційними станами у людей із травматичним досвідом. Інтеграція психоедукації, КПТ та тілесно-орієнтованих практик забезпечує комплексне відновлення, спрямоване на стабілізацію емоційного стану, підвищення якості життя та соціальної адаптації осіб, що мають травматичний досвід.

Список використаних джерел

1. Herman, J. (2022). *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence—From Domestic Abuse to Political Terror*. Basic Books.
2. Foa, E. B., Keane, T. M., Friedman, M. J., & Cohen, J. A. (2009). *Effective treatments for PTSD: Practice guidelines*. Guilford Press.
3. Levine, P. A. (1997). *Waking the Tiger: Healing Trauma*. North Atlantic Books.
4. Beck, A. T., & Haigh, E. A. (2014). *Cognitive therapy: Foundations, conceptual models, applications and research*. Guilford Publications.
5. Van der Kolk, B. A. (2014). *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma*. Viking.

ТОПЧІЙ Яна Олегівна,

*здобувачка вищої освіти, Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету*

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРЕВЕНТИВІЗАЦІЇ КОНФЛІКТІВ: СОЦІОМЕТРІЯ

У найширшому розумінні конфлікт розглядають як зіткнення, протиборство щонайменше двох взаємовиключаючих сил, тенденцій, як радикальну форму суперечностей, що загострилися [7, с. 120]. Це щоденний спосіб вирішення найрізноманітніших питань задля досягнення власних або суспільних потреб. Конфлікти бувають різних форм, із застосування стратегій та технік, проте не кожний конфлікт досягає бажаної мети — рішення, яке влаштувало б усі сторони. Іноді, навіть досягаючи мети, шлях, який обирає кожна сторона, може бути надто виснажливий, затратний щодо власного ресурсу сторін. Одне із вагомих питань, на яке доводиться відповідати у щоденній практиці психологам фірм, підприємств та організацій, звучить так: як швидко та якісно вирішити конфлікт?

Незважаючи на різницю визначень та понять, всі конфлікти мають подібну структуру і включають такі основні компоненти:

1. Предмет конфлікту (конфліктна проблема). Це найскладніший для виявлення елемент конфлікту, бо в динаміці конфлікту може видозмінюватися. Проблема пов'язана з появою специфічних «конфліктних» інтересів, бажанням змінити характеристики самого спілкування.

2. Сторони (учасники) конфлікту — суб'єкти соціальної дії, які можуть бути представлені окремими людьми або групами. Тобто, це люди, які не задоволені спілкуванням у зв'язку із його порушеннями. Учасник актуальний — той, хто бере участь в конфлікті, учасник потенціальний — той, чий інтерес зачіпає даний конфлікт.

3. Образ конфліктної ситуації. Включає уявлення кожного із учасників конфлікту про себе, про позицію протилежної сторони, про середовище, в якому розгортається конфлікт.

4. Позиції учасників конфлікту. Включають інтереси та побоювання учасників, мотиви вступу в конфлікт.

5. Дії учасників конфлікту. Різноманітні дії, стратегії поведінки кожної зі сторін конфлікту [1, с. 20–22].

Серед методів виявлення конфліктів (спостереження, опитування, аналіз результатів діяльності, метод експертного інтерв'ю) складно назвати певний, що сприяв би швидкій діагностиці назріваючого конфлікту. З метою доповнення названих методів нами було досліджено

можливості методики соціометрії. Соціометрична процедура має за мету: вимірювання згуртованості в групі; вияв «соціометричної позиції», тобто популярності (авторитету) членів групи за ознаками симпатії-антипатії; вияв у групі згуртованих підгруп, на чолі яких можуть бути свої неформальні лідери [4, с. 4].

Таким чином одержані результати можуть вплинути на зниження напруженості у команді, що виникає через взаємну ворожість окремих учасників групи. Соціометрична процедура проводиться груповим методом; проведення не вимагає великих часових витрат. Вона дуже корисна в прикладних дослідженнях, особливо в роботі з удосконалювання відносин у колективі [2, с. 1].

Важливим чинником соціометричного опитування є соціометричний критерій. Це питання соціометричної анкети, в якій респондентам пропонується обрати 1-го або кількох членів досліджуваної групи (найчастіше для спільної діяльності у гіпотетичній ситуації). Соціометричні критерії повинні мати певні властивості:

— націлювати суб'єкта на вибір чи відхилення іншого члена групи для спільного вирішення того чи іншого завдання;

— не допускати обмежень щодо вибору відхилення будь-кого з членів чітко окресленої групи;

— бути зрозумілим та цікавим усім членам групи (більшості з них);

— переконувати людину в практичній спрямованості опитування [6, с. 89].

Також загалом проведення соціометричного опитування має відповідати таким вимогам:

1. Опитування можна проводити лише в групах, які мають певний досвід спільної діяльності (від чотирьох місяців).

2. Розмір групи має гарантувати її членам можливість активного безпосереднього спілкування.

3. Запитання анкети мають відображати визначені критерії і бути зрозумілим для всіх членів групи, яка досліджується.

4. Необхідно вказати можливу кількість виборів. Коли потрібно отримати повну картину взаємовідносин між членами даної групи, дозволяється робити необмежене число виборів (непараметрична процедура). Якщо дослідника цікавлять лише типові елементи структури, то вводиться обмежена кількість виборів (параметрична процедура).

5. Члени групи мають уявляти її межі. Кожний член колективу може вибирати собі партнерів для спільної діяльності тільки в межах свого колективу.

6. Опитування повинне проводитись сторонньою для даної групи особою.

7. Кожний член групи має робити вибори самостійно, не радячись з іншими [5, с. 9].

Проведене нами емпіричне дослідження з використанням методики соціометрії на базі Немирівського Професійного Ліцею 04 жовтня 2024 року дає змогу зробити попередні узагальнення:

— результативність використання соціометричної методики значною мірою залежить від ретельності підготовчої роботи, оскільки частина співробітників може бути налаштована на відверте ігнорування процедури дослідження. (Мотиви подібного поведіння потребують подальшого вивчення);

— певна частина респондентів (за нашими даними 88,2 %) робили лише позитивні вибори, а в пропозиціях негативних — не обирали нікого;

— варто систематизувати досвід використання сучасних інформаційних технологій подібних опитувань, що може позитивно вплинути на конфіденційність процедури;

— використання соціометрії може стимулювати корекційну роботу психолога із співробітниками з метою розширення інформаційної обізнаності щодо стратегій і тактик поведінки у конфлікті.

Висновки та перспективи наступних досліджень. Соціометрія може успішно використовуватись з метою виявлення та превентивізації міжгрупових та міжособистісних стосунків. Наше припущення стосується того, що ймовірними конфліктами, які можна виявити за допомогою соціометрії в організаціях та підприємствах, є: конфлікти між лідерами соціальної групи; конфлікти між формальним та фактичним лідерами групи; конфлікт між ігнорованими та бажаними учасниками соціальної групи за прихильність лідерів; конфлікт, який може виникнути за межами обраної соціальної групи на основі внутрішньо-особистісних конфліктів ізольованих учасників; конфлікт між двома лідерами мікрогруп, які впливають на комунікацію учасників групи, змушуючи їх обирати одну зі сторін; конфлікти між лідерами та іншими учасниками соціальної групи, які адресували негативний вибір саме їм.

Отже методика соціометрії може інформувати про взаємостосунки у групі, даючи змогу психологу діяти превентивно, унеможливаючи розвиток конфліктів. У наступних дослідженнях розглядається перспектива проведення соціометричного дослідження з респондентами старшої вікової категорії в організаціях, підприємствах та фірмах.

Список використаних джерел

1. Загальна конфліктологія / за заг. ред. І. В. Ващенко, С. П. Гіренка. 2-ге вид. Харків : Оригінал, 2015. 384 с.
2. Злобіна О. Г. Соціометрія: дослідження міжособистісних відносин у групі. *Інститут соціології НАН України*. URL: http://i-soc.com.ua/assets/files/book/zlobina/zlobina_sociometriy.pdf.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/445/1/Гуменюк%20Соціальна%20конфліктологія%202015.pdf>.
4. Соціометрія як метод дослідження міжособистісних стосунків: Методичні рекомендації для студентів педагогічних вузів / укл.: Н. В. Чудаєва, Г. О. Шулдик. Умань : ПП Жовтий, 2013. 38 с.
5. Соціометрія: методичні вказівки до виконання ІНДЗ / укл.: Н. В. Філіпчук, Л. А. Сибірка, С. І. Тодорюк. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. 30 с.
6. Чижевська В. Р. Емпіричне дослідження міжособистісних стосунків у малій соціальній групі. *Актуальні питання та перспективи проведення наукових досліджень*: матер. Міжн. студент. наук. конф. (06 листопада 2020 р.). Вінниця : Молодіжна наукова ліга, 2020. Т. 2. С. 88–90.
7. Штифурак В. Є. Психологія управління та конфліктологія. Вінниця : Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2017. 252 с.

ШКОЛЬНИК Олена Ігорівна,

практична психологиня, старша викладачка кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ШЛЯХИ ПРОФІЛАКТИКИ

Феномен емоційного вигорання є надзвичайно актуальним для професій, які вимагають інтенсивної взаємодії «людина — людина». Протягом останніх двох десятиліть це явище стало глобальною проблемою у сфері соціальної роботи, адже є одним з найбільш поширених серед соціальних працівників.

У міжнародній науковій літературі явище емоційного вигорання відоме під терміном «burnout», який ввів американський психіатр

Дж. Фрейденбергер у 1974 році. На його думку, синдром емоційного вигорання виникає через інтеграцію фізичного, емоційного та когнітивного виснаження, при цьому головну роль відіграє емоційна перевтома.

Серед українських дослідників немає одностайної думки щодо природи емоційного вигорання. Одні вважають його наслідком психологічної перевтоми, інші акцентують увагу на порушеннях професійної ролі або розглядають його як професійну кризу, пов'язану як із міжособистісними стосунками, так і з професійною діяльністю загалом.

У 1982 році К. Маслач ще виокремила такі ключові характеристики синдрому емоційного вигорання:

1) індивідуальна межа, «стеля» можливостей нашого «емоційного Я» протистояти виснаженню, протидіяти «вигоранню» через самозбереження;

2) внутрішній психологічний досвід, що включає відчуття, установки, мотиви, очікування;

3) негативний індивідуальний досвід, в якому сконцентровані проблеми, дистрес, дискомфорт [2, с. 365].

На сьогодні існує кілька теорій, що описують етапи розвитку емоційного вигорання. Так, Дж. Грінберг пропонує модель, яка включає п'ять послідовних стадій:

1. Стадія «медового місяця». Працівник відчуває задоволення від виконання професійних завдань і підходить до роботи з великим ентузіазмом.

2. Стадія «нестачі палива». Починають проявлятися ознаки втоми, апатії, а також проблеми зі сном.

3. Стадія хронічних симптомів. Постійне перевантаження без належного відпочинку викликає фізичне виснаження та підвищену вразливість до захворювань.

4. Стадія кризи. Хронічні захворювання значно погіршують працездатність, що може призвести до часткової або повної втрати функціональної спроможності.

5. Стадія «пробиття стіни». Фізичний та психологічний стан значно погіршується, а ризик розвитку серйозних хвороб суттєво зростає [2, с. 4].

Варто зазначити, що емоційне вигорання є також різновидом професійної деформації особистості. Ця реакція формується під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. До зовнішніх відносять:

- постійну психоемоційну напругу;
- недоліки в організації роботи;
- підвищену відповідальність;

- несприятливий психологічний клімат у робочому середовищі;
- особливості роботи з психологічно «важкими» категоріями клієнтів.

До внутрішніх чинників належать:

- схильність до емоційної нечутливості;
- глибоке внутрішнє переживання професійних труднощів;
- слабка мотивація до професійного самовдосконалення [2, с. 5].

Вперше проблема емоційного вигорання серед психологів та соціальних працівників була помічена американськими спеціалістами у зв'язку з активним розвитком і широким поширенням соціальних служб у Сполучених Штатах Америки. Працівники психологічної та соціальної допомоги через свої професійні обов'язки змушені проявляти емпатію та співчуття, постійно контактувати з клієнтами та працювати з їх проблемами, що підвищує ризик розвитку емоційного вигорання.

В Україні чинниками, що загострили актуальність проблеми, стали пандемія COVID-19 та військова агресія Російської Федерації проти України. Умови, створені цими подіями, вимагають максимальної мобілізації внутрішніх ресурсів, гнучкості, емоційної стійкості та здатності швидко адаптуватися до нових реалій.

Соціальні працівники, які виконують свої обов'язки в умовах повномасштабного вторгнення стикаються з низкою серйозних стресових факторів. Серед них — побоювання за власну безпеку, втрата близьких, підвищене робоче навантаження та наслідки травматичних подій. Такі обставини серйозно підривають їхній психоемоційний стан, що впливає на здатність ефективно виконувати професійні завдання та підтримувати клієнтів.

В Україні актуальність проблеми також посилюється недостатньою обізнаністю соціальних працівників про методи запобігання емоційному вигоранню. Особливо це стосується фахівців, які працюють у районних центрах соціальних служб для сімей, дітей і молоді. Брак системи професійного відбору, низький рівень теоретичної та психологічної підготовки, невідповідність працівників вимогам керівництва та незадоволеність роботою — усе це сприяє виникненню емоційного вигорання.

Емоційне вигорання згубно впливає на продуктивність фахівців, їхнє фізичне і психічне здоров'я, а також на якість надання соціальних послуг. Воно провокує зростання кількості помилок, зниження задоволення роботою та збільшення плінності кадрів.

У період війни емоційне виснаження серед соціальних працівників проявляється по-різному. Зокрема, це може виражатися у підвищеній дратівливості через інформаційні повідомлення, пов'язані з військовими подіями. Постійний потік тривожних новин викликає

зростання тривожності й розчарування, а також знижує бажання стежити за подіями або взаємодіяти з інформацією на цю тему, що тільки поглиблює стан емоційного виснаження.

Робота соціальних працівників вимагає взаємодії з людьми у кризових ситуаціях, що часто супроводжується сильним стресом. Ця діяльність передбачає високу відповідальність, але нерідко здійснюється за умов браку ресурсів.

Емоційне вигорання серед соціальних працівників призводить до: падіння якості надання соціальних послуг, збільшення кількості професійних помилок, погіршення комунікації з клієнтами та колегами, плінності кадрів, що особливо небезпечно для системи соціальної допомоги. У довгостроковій перспективі це впливає не лише на окремих працівників, але й на всю організацію та клієнтів, які отримують послуги.

Для запобігання емоційному вигоранню соціальних працівників доцільно застосовувати профілактичні заходи на двох рівнях: індивідуальному та організаційному.

На індивідуальному рівні варто зосередитись на:

- розвитку стресостійкості, використовуючи техніки релаксації, зокрема медитацію, дихальні вправи, а також підтримуючи фізичну активність через заняття спортом;

- визначенні пріоритетів, яке включає ефективне управління часом та встановлення чітких меж між робочими завданнями і особистим життям;

- застосуванні саморефлексії та самоаналізу, що допомагає усвідомлювати власні емоційні реакції у стресових ситуаціях і знаходити шляхи їх подолання.

На рівні організації необхідні:

- підтримка працівників, яка передбачає створення дружнього колективу та культури взаємодопомоги, проведення супервізій, де працівники можуть обговорювати проблеми;

- організація робочого часу з урахуванням перерви та гнучкого графіка роботи за потреби;

- можливість професійного розвитку для соціальних працівників, шляхом організації тренінгів для підвищення кваліфікації та надання можливостей для кар'єрного росту;

- здійснювати моніторинг рівня стресу серед працівників з використанням цифрових інструментів;

- впроваджувати програми з психологічної підтримки.

Таким чином, емоційне вигорання є серйозною проблемою, яка потребує системного підходу до вирішення. Розуміння впливу цього явища на ефективність роботи соціальних працівників дозволяє

розробляти ефективні стратегії профілактики, що сприятимуть збереженню здоров'я працівників та підвищенню якості соціальних послуг.

Важливим є те, що емоційне вигорання — це не лише особиста проблема кожного соціального працівника, але й виклик для всієї системи соціальної допомоги. Профілактика та підтримка мають бути пріоритетними завданнями як для окремих працівників, так і для організацій. Лише спільними зусиллями можна забезпечити високий рівень якості послуг і здоров'я фахівців.

Список використаних джерел

1. Міщенко М. Феномен емоційного вигорання особистості — теоретичний аналіз проблеми. *eUSPUiR. Електронний інституційний репозитарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/417/1/Mischenko_M.C..pdf (дата звернення: 01.12.2024)
2. Яцук Н., Федорова О. Емоційне вигорання як наслідок стресу на роботі та сучасні засоби боротьби із ним. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 140. 2nd ISPC «Diversity and Inclusion in Scientific Area» (January 26–28, 2023; Warsaw, Poland). С. 364–370. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2201> (дата звернення: 01.12.2024).

ШУЙ Наталя Вікторівна,

старша викладачка кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний торговельно-економічний університет

ПІДТРИМКА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ РОБОТИ З ВРАЗЛИВИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ

Загострення соціальних та економічних проблем, посилене воєнними діями останніх років, становить значну загрозу ментальному здоров'ю особистості в масштабах країни. Водночас не слід ігнорувати вплив особистісних факторів, із якими особистість стикається щодня. Зазначені виклики створюють серйозну небезпеку для психіки, адже дистрес спричиняє швидке виснаження, знижуючи здатність людини адекватно реагувати на обставини. Крім того, несприятливі умови сприяють психічній перенарузі, яка може негативно вплинути на стан

людини. У зв'язку з цим особливо важливим стає розвиток здатності контролювати свої дії й емоції, тобто вдосконалення навичок саморегуляції емоційної сфери. Ефективність роботи фахівців у сучасних умовах, особливо в економічній сфері, є критично важливою. Особливу увагу заслуговує сфера соціального забезпечення, яка активно розвивається та розширює мережу послуг. Фахівці цієї галузі відіграють ключову роль у подоланні соціальної нерівності та забезпеченні рівного доступу до послуг для різних верств населення. Останнім часом спостерігаються значні зміни у соціальній сфері, пов'язані з економічними викликами, війною, пандемією, цифровізацією послуг і євроінтеграцією України. Це суттєво впливає на діяльність працівників соціального забезпечення. У кризових умовах зростає кількість людей, які потребують підтримки: лише за останні три роки кількість осіб з інвалідністю зросла приблизно на 300 тис., а 3,4 млн стали внутрішньо переміщеними особами. Також значно побільшало сімей полеглих Захисників України. Ці обставини спричиняють збільшення професійного навантаження на працівників, завдання яких часто передбачають високий рівень емоційного включення, яке в результаті може призводити до емоційного й професійного вигорання. Враховуючи наведені фактори, можна стверджувати, що сучасні зміни у сфері соціального забезпечення вимагають залучення фахівців із високорозвиненими навичками емоційної саморегуляції або розвитку згаданих навичок у відповідній категорії працівників. Саморегуляція емоційної сфери, на наш погляд, постає важливим елементом підтримки ментального здоров'я.

Проблематика ментального здоров'я знаходилась в фокусі уваги багатьох закордонних науковців, зокрема М. Андрос, А. Бандура, А. Елліс, Н. Енкельман, А. Маслоу, Г. Олпорт, А. Ребер, К. Роджерс, В. Франкл, які в своїх теоріях та концепціях визначають критерії психічного здоров'я. Серед українських дослідників до проблеми ментального здоров'я звертались Л. Бекінюв, В. Власов, О. Власова, М. Гринців, В. Зарицька, С. Максименко, М. Падун, М. Півень, О. Шпортув, В. Штифурак та інші. Підтримка ментального здоров'я в умовах роботи із соціально вразливими категоріями населення набула своєї актуальності відносно нещодавно, але вже стала предметом наукової зацікавленості Л. Карамушки, В. Костіної, Г. Кучер.

Працюючи над конкретизацією напрямків та технік підтримки ментального здоров'я працівників соціальної сфери ми провели анкетування аби запропоновані методи відповідали потребам і мали практичне застосування. У процесі дослідження нами було виявлено основні виклики в роботі з вразливими категоріями населення: 87 % опитаних відчувають високу емоційну залученість до проблем клієнта,

60 % респондентів помічають ознаки емоційного вигорання, 40 % простежують ознаки переживання дистресу, 34 % постійно відчувають фізичне виснаження, а 27 % помічають ознаки хронічної втоми. Аналізуючи отримані результати, вважаємо за необхідне сконцентрувати увагу на тому, що більшість респондентів обрала одразу кілька варіантів, які своєю чергою демонструють загрозу для ключових індикаторів психічного здоров'я.

Напрямки підтримки ментального здоров'я:

❖ *Розвиток емоційної стійкості та адаптації до стресу.*

Оскільки переважна більшість респондентів від рефлексували, що професійні виклики пов'язані саме з емоційною сферою, ми пропонуємо запровадити тренінги та семінари для розвитку емоційної стійкості, які допомагатимуть працівникам краще розуміти та керувати своїми емоціями. Наприклад, техніки саморегуляції, такі як дихальні вправи, медитація та візуалізація, техніки білатеральної стимуляції, практики усвідомленості (майндфулнес) допомагають краще опанувати реакції на стрес і зберігати психологічний баланс навіть у складних ситуаціях при цьому не потребують спеціальних умов та багато часу для застосування [4].

❖ *Супервізія та психологічна підтримка.*

20 % респондентів повідомляють про наявність в їхніх організаціях такого виду допомоги як супервізія і простежують її позитивний вплив на ефективність діяльності. Саме тому супервізія, як систематичні професійні зустрічі з досвідченими спеціалістами/наставниками допомагає працівникам вирішувати робочі ситуації та обговорювати емоційні виклики. Супервізія сприяє рефлексії, допомагає запобігти емоційному вигоранню і підтримує стабільне професійне зростання. Натомість 60% опитаних нами ніколи не звертались за професійною допомогою до психологів, але систематично проживають проблеми, які погіршують якість їх життя. Ми ж вважаємо, що консультації психолога надають доступ до конгруентної підтримки та прийняття, які сприяють зменшенню емоційного навантаження та опануванню стресами чи тривогою [3].

❖ *Нормалізація перерв для відновлення.*

За результатами опитування нам вдалось встановити, що зазначений спосіб відновлення регулярно застосовує 7 % респондентів, хоч організація коротких перерв протягом робочого дня постає важливим елементом для фізичного та емоційного розвантаження. Перерви у вигляді коротких прогулянок, чаювання чи дихальної гімнастики дозволяють працівникам зберігати працездатність і менше накопичувати стрес. Звертаємо вашу увагу на те, що мова йде не про

традиційну обідню перерву, а саме про короткотривалі переключення уваги впродовж робочого дня.

❖ *Профілактика та подолання професійного вигорання.*

Аналізуючи відповіді учасників анкетування, нами помічено, що 100 % опитаних відчували ознаки емоційного та професійного вигорання (27 % рідко рефлексують ознаки вигорання, 60 % іноді й 13 % постійно відчують різноманітні ознаки професійного вигорання). Ми схильні вважати, що для підтримки психологічного здоров'я важливе раннє виявлення симптомів вигорання: відчуття виснаженості, зниження продуктивності, апатії та цинізму у ставленні до роботи. Тренінги з раннього розпізнавання та подолання цих симптомів допомагають запобігти вигоранню. В умовах високого навантаження критично важливо стимулювати розвиток навичок управління часом та пріоритетністю задач, а також навчання ефективному вирішенню проблем на робочому місці.

❖ *Формування підтримуючої атмосфери в професійному середовищі.*

Групи взаємопідтримки серед колег сприяють відчуттю приналежності та підтримки, що допомагає справлятися зі складними емоційними станами. У таких групах працівники можуть обмінюватися досвідом, ділитися емоційними переживаннями та разом знаходити шляхи подолання труднощів. Атмосфера підтримки в робочому колективі сприяє психологічному розвантаженню та допомагає швидше опрацьовувати стрес. 47 % опитаних нами соціальних працівників вказали, що спілкування з колегами допомагає їм підтримувати свою стійкість та працездатність і позитивно впливає на їх емоційну сферу.

❖ *Розвиток навичок асертивного спілкування.*

Асертивна комунікація полягає у вмінні відстоювати свої права та кордони не порушуючи при цьому особисті кордони інших, що своєю чергою дозволяє працівникам ефективно виражати свої потреби та емоції, уникаючи конфліктів та емоційного виснаження. Це особливо важливо для тих, хто взаємодіє зі складними проблемами клієнтів (втратою, переселенням, інвалідизацією) [2].

❖ *Використання технологій для розвантаження робочих процесів.*

Автоматизація рутинних завдань та використання технологій для зниження навантаження на працівників можуть значно зменшити стрес. Це стосується, наприклад, впровадження програм для планування, документообігу, а також цифрових рішень для комунікації.

❖ *Баланс між роботою та особистим життям.*

Надання гнучкого графіка, можливості працювати віддалено (за умови, що це дозволяє специфіка роботи), а також підтримка балансу

між професійним і особистим життям сприяють кращому відновленню працівників соціальної сфери та допомагають уникнути хронічного стресу. Ефективною, на нашу погляд, в підтримці згаданого балансу може бути техніка «Колесо життєвого балансу», щоденники думок та емоцій й підтримка ресурсного стану за рахунок хобі [1].

Результати нашого дослідження свідчать, що ефективна підтримка ментального здоров'я, зокрема через психологічне консультування, тренінги зі стрес-менеджменту та застосування технік самопомоги, суттєво знижують ризик професійного вигорання. Важливим чинником також є створення сприятливого та підтримуючого робочого середовища, яке відіграє ключову роль у формуванні емоційної стійкості працівників. Дотримання принципів психологічного добробуту серед працівників соціальної сфери не лише підвищує їхнє задоволення роботою, але й сприяє покращенню якості послуг для вразливих груп населення, тим самим підсилюючи загальне суспільне благополуччя. Реалізація програми підтримки ментального здоров'я потребує системного підходу з боку організацій адже наразі 54 % респондентів зазначили, що заходи з психологічного сприяння не проводяться в їхніх організаціях, але при цьому 94 % вважають, що наявність підтримуючих заходів може стимулювати їх професійне зростання.

Список використаних джерел

3. Сергієнко Н. Психологічні особливості саморегуляції особистості. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2017. № 21. С. 171–178.
4. Ставицька С. О., Швець Є. О. Особливості взаємозв'язку асертивності та стилю батьківського виховання. *Асертивність і саморозвиток учнів та студентів з ознаками обдарованості в умовах війни* : тези доп. учасників XVII наук.-практ. сем. (м. Київ, 25 квітня 2024 р.). Київ, 2024. С. 14–16.
5. Штифурак В., Шпортун О. Феноменологія, практика та корекція психологічного здоров'я особистості. Вінниця, 2019. 331 с.
6. Шуй Н. Стресостійкість як основний особистісний феномен для збереження психічного здоров'я учасників освітнього процесу. *Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни: міжнародний досвід та українські реалії* : зб. тез міжнар. науково-практ. конф. (м. Київ, 30 квітня–01 травня 2024 р.). Київ, 2024. С. 575–582.

Напрямок 9. Економіко-правові засади реалізації соціальної політики

БЕЗТЕЛЕСНА Людмила Іванівна,

докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри менеджменту та публічного врядування, Національний університет водного господарства та природокористування (м. Рівне)

ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ НА РИНКУ ПРАЦІ

Суспільство — це люди, які у ньому взаємодіють, мають соціальні потреби, формують відповідно соціальні відносини і соціальні процеси. Відповідальність за їх формування, нормальне протікання та забезпечення покладається на державу, а цілеспрямовану діяльність у цій царині називають соціальною політикою. Для провадження соціальної політики державі необхідно як визначитися із категоріями осіб, які потребують від неї допомоги, із переліком гарантій, які мають надаватися, а також з обсягом ресурсів для їх виконання. Звісно, що для використання суспільних коштів на ці цілі, необхідна як законодавча база, так й інституційний механізм реалізації соціальних гарантій.

Відомо, що від 2022 року в Україні суттєво зросла кількість осіб, що були залучені до виконання функцій захисту держави. Особи, що виконували функцію захисту, згодом отримують статус ветеранів війни. Держава надає для цієї категорії населення значний асортимент соціальних гарантій, які регулюються Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а також формує інституційний механізм їх реалізації. Під інституційним механізмом розуміємо сукупність інститутів, органів та установ, які забезпечують реалізацію завдань та сприяють досягненню поставлених цілей.

У державі ставляться цілі щодо адаптації до цивільного життя ветеранів та їх повернення на ринок праці, а відтак зайнятості. Виконання таких цілей обумовлюється такими причинами.

1. Швидким зростанням кількості ветеранів. Так, за публічними даними у травні 2024 року було зареєстровано 1,2 млн ветеранів [1], а у липні уже 1,3 млн окрім того, близько 80 % з них — мобілізовані люди [2]. Разом з тим, профільне міністерство прогнозує, що після завершення війни, включно з членами родини, їх кількість ветеранів зросте до 5–6 млн осіб [1].

2. Значними сумами виплат коштів з державного бюджету для виконання гарантій. Так, протягом 2023 року забезпечили понад 5,9 млрд грн для 2 800 родин ветеранів війни та родин загиблих військових, а у 2024 року бюджет відомства становив 5,7 млрд грн [3]. І цілком зрозуміло, що у держави не вистачає коштів для фінансування гарантій, бо з 01 жовтня 2024 р. відбувся перехід до ставки на військовий збір з 1,5 до 5 %.

3. Ветерани, що повертаються до цивільного життя — це мобілізовані особи віком 25–50 років, що перебувають у працездатному віці і можуть бути ще активними на ринку праці принаймні аж до досягнення верхньої межі працездатності, якщо пройдуть соціально-професійну адаптацію. Започаткування та підтримка діючого бізнесу, є частиною системи переходу до цивільної кар'єри. Як стверджує дослідження портрета ветерана, проведене УВФ у 2022 році, майже половина опитаних або не планують, або не могли відповісти ствердно про повернення до попередньої сфери діяльності [3].

Порядок надання соціально-професійної адаптації є визначеним постановою Кабінету Міністрів України № 32 від 21 червня 2017 р. Згідно нього адаптація включає: надання соціальних послуг у сфері зайнятості; підготовку, перепідготовки та підвищення кваліфікації за робітничою професією; отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше ступеня (рівня) освіти та ін. У 2022 року на реалізацію такого права було виділено бюджетних коштів лише 0,4 % від загальної потреби [3]. Важливою є не лише соціальна політика держави щодо фінансування соціальних гарантій на адаптацію ветеранів, але й сприяння поверненню їх на ринок праці. Цього можна досягнути, сприяючи ветеранам у започаткуванні або веденні бізнесу. Окрім того, результати опитування ветеранів, які завершили військову службу або службу в правоохоронних органах, підтверджують їх інтерес до бізнесу [3].

У 2023 року значна кількість інституцій надавала можливості ветеранам започаткувати власний бізнес або розвивати існуючий (табл. 1).

Надання фінансової допомоги ветеранам (членам родини) для започаткування чи розвитку власного бізнесу — це не лише дія інституційного механізму реалізації соціальних гарантій ветеранів на ринку праці, але й формування стійкості реалізованих проєктів шляхом сплати податків і поповнення доходної частини бюджету, а відтак поліпшення фінансової спроможності держави.

Інституційна підтримка ветерансько бізнесу в Україні

Інституція	Інструмент	Розмір та умови надання
ЦНАП,УСПЗ	Консультації	
УВФ МСВ	Конкурс проєктів	Фінансування проєктів 500–3 000 тис. грн
ДСЗ, Дія	Безповоротні гранти eРобота	Розмір гранту не має мінімальної межі та не перевищує 1) для члена сім'ї (чоловіка, дружини): до 250 тис. гривень — створюється одне робоче місце від 250 тис. до 500 тис. гривень — створюється два робочих місця; 2) для учасника бойових дій та/або особи з інвалідністю внаслідок війни, зареєстрованих як фізична особа — підприємець, у разі зобов'язання створити: до 250 тис. гривень — створюється 1 РМ від 250 тис. до 500 тис. гривень — створюється 2 РМ від 500 тис. до 1 млн грн: 1) створюється 4 РМ 2) отримувач має бути зареєстрована як фізична особа — підприємець не менше 12 місяців до моменту подання заяви на отримання гранту 3) вносить сума співфінансування за рахунок власних або кредитних коштів (30 % вартості проєкту) [4].

Список використаних джерел

1. Крижний А. Після завершення війни кількість ветеранів зростає до 5–6 мільйонів осіб — Мінветеранів (27.05.2024; 14:38). *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/05/27/714276>.
2. Бурцева А., Золбін Д. Н. В Україні 1 мільйон 300 тисяч ветеранів: як їх підтримують (25.07.2024; 21:27). *Суспільне*. URL: <https://suspilne.media/798951-v-ukraini-1-miljon-300-tisac-veteraniv-ak-ih-pidtrimuut>.
3. Соціальні політики щодо ветеранів, людей з інвалідністю та пенсіонерів / Ю. Сачук, М. Звягінцева, І. Федорович та ін. *UAREforms*. URL: <https://uareforms.org/pages/new-page-657>.
4. Грант для ветеранів та членів їхніх сімей. *Державна служба зайнятості*. URL: <https://www.dcz.gov.ua/people/ubd>.

БУРАК Володимир Ярославович,

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри соціального права,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ» І «СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА»

Розвиток і реформування ринків праці, нові глобальні виклики цього процесу зумовили появу нових соціальних ризиків. Це у свою чергу зумовило запровадження нових форм та видів соціального захисту. Все це є передумовою реформування і національного законодавства про соціальний захист, прийняття нових та внесення кардинальних змін до вже існуючого законодавства.

Це потребує нового теоретичного переосмислення вже ustalених понять в системі соціального захисту, а також теоретичного обґрунтування нових понять і пошуку їх ролі у системі відносин. Це стосується і таких понять як «соціальний захист» і «соціальна підтримка».

Реформування законодавства про соціальний захист зумовило появу наукових дискусій стосовно змісту базових понять «соціальний захист» і «соціальна підтримка».

Конституція України у ст. 46 передбачає право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

У науці таке конституційне формулювання права на соціальний захист неодноразово критикувалося оскільки воно зводиться лише до отримання громадянами окремих видів соціального забезпечення, у той же час поняття «соціальний захист» є набагато ширшим.

Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, а також Міжнародна організація праці у своїх конвенціях і рекомендаціях оперують поняттям «соціальне забезпечення».

Цілі сталого розвитку (ЦСР), також відомі як Глобальні цілі, були ухвалені Організацією Об'єднаних Націй у 2015 році як універсальний заклик до дій щодо скорочення бідності, захисту планети та забезпечення того, щоб до 2030 року усі люди жили в мирі і достатку оперують поняттям допомога і підтримка.

Натомість Європейська соціальна хартія містить поняття соціальне забезпечення і соціальний захист.

Під поняттям «соціальний захист» розуміємо комплекс правових, економічних і соціальних заходів, спрямованих на захист громадян при настанні соціальних ризиків, що можуть негативно вплинути на їхнє життя (наприклад, хвороба, безробіття, пенсійний вік та інші обставини), та вплинути на їх здатність підтримувати належний рівень життя. Соціальний захист гарантує громадянам певний рівень добробуту, допомагаючи їм забезпечити базові потреби в разі настання несприятливих життєвих подій та сприяє забезпеченню їм і їхнім сім'ям достатній життєвий рівень.

Держава, через механізми соціального захисту, бере на себе зобов'язання забезпечити кожного громадянина засобами для існування в разі, якщо вони не можуть цього зробити самостійно. Соціальний захист є важливим компонентом соціальної політики держави, що спрямований на зміцнення соціальної стабільності і добробуту всього суспільства.

Під соціальною підтримкою розуміємо систему заходів, спрямованих на допомогу найбільш уразливим верствам населення, які не мають достатніх ресурсів для забезпечення базових життєвих потреб. Соціальна підтримка надається переважно тим, хто опинився в складних економічних чи соціальних умовах та потребує додаткової допомоги.

Соціальна підтримка є елементом системи соціального захисту і спрямована на підтримку вразливих груп населення, які потребують додаткової уваги (наприклад, малозабезпечені сім'ї, діти-сироти, люди з інвалідністю). Це можуть бути матеріальна допомога, соціальні послуги, консультації тощо.

Вона має як фінансову, так і нефінансову форми, і може включати грошові виплати, пільги, субсидії, соціальні послуги, консультації, реабілітаційні програми та інші заходи, спрямовані на покращення умов життя громадян.

Соціальний захист забезпечує достатній життєвий рівень громадян, незалежно від їхнього рівня доходів, і є захисною системою, що діє на випадок певних ризиків (наприклад, старіння, втрата роботи, хвороба). Соціальний захист здебільшого є превентивним інструментом з метою подолання негативних наслідків соціальних ризиків.

Суб'єктами соціального захисту виступають усі громадяни, а не тільки ті, які внаслідок об'єктивних обставин втратили роботу (безробітні), пенсіонери, хворі, інваліди та ін.

Соціальний захист зазвичай здійснюється на постійній основі або ж на період існування соціального ризику (наприклад, виплати з безробіття). Він здебільшого фінансується через обов'язкові соціальні внески (наприклад, внески на соціальне страхування, пенсійне забезпечення), а також державний бюджет.

Натомість соціальна підтримка спрямована на надання допомоги особам, які вже опинилися в скрутному становищі та не мають змоги забезпечити власні потреби. Її основне завдання — тимчасова підтримка, яка дозволяє людині подолати кризовий стан.

Вона часто має тимчасовий характер і надається в рамках короткострокових програм (наприклад, виплати для малозабезпечених сімей, одноразові допомоги, програми харчування або соціальних послуг).

Соціальна підтримка може фінансуватися як з державного бюджету, так і з місцевих бюджетів або ж із ресурсів благодійних організацій. Зазвичай вона надається як частина державних або муніципальних програм, проте її обсяги та умови залежать від соціально-економічного стану країни.

Соціальна підтримка надається у вигляді матеріальної допомоги, соціального обслуговування та різноманітних пілг найменш захищеним категоріям населення в індивідуальному порядку після перевірки наявності у них засобів для існування. Вид, форма і розмір соціальної підтримки залежать від особливостей кожного окремого випадку.

Можемо висновувати, що обидва поняття є важливими для забезпечення соціальної стабільності та добробуту громадян і є важливою складовою соціальної політики держави..

Соціальний захист охоплює інституціоналізовані механізми захисту всіх громадян від соціальних ризиків, а соціальна підтримка — є складовою частиною соціального захисту і передбачає заходи, спрямовані на допомогу найбільш вразливим категоріям.

ГРИЦИШИНА Лариса Валеріївна,

докторка філософії з права, суддя, Деражнянський районний суд

Хмельницької області; доцентка кафедри приватного права,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ПРО ВИЗНАННЯ ОСОБИ НЕДІЄЗДАТНОЮ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ОПКИ

Відповідно до ст. 3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Проте, існують випадки, коли обмеження правового статусу особи є необхідним, насамперед, для захисту прав та інтересів самої особи. Одним із таких випадків є визнання особи недієздатною та призначення їй опікуна.

Правовий інститут визнання особи недієздатною та встановлення над такою особою опіки містить ряд нормативних гарантій захисту прав та законних інтересів осіб, які за станом здоров'ям не можуть в повній мірі реалізувати свої права та обов'язки самостійно. В зв'язку з цим, механізм правового регулювання суспільних відносин щодо визнання особи недієздатною та призначення над нею опіки потребує постійного удосконалення, а під час дії в Україні воєнного стану набуває неабиякої актуальності.

Окремі аспекти проблематики визнання особи недієздатною та встановлення опіки в певні періоди часу знайшли своє відображення в дослідженнях таких вчених, як: Д. Блажеєв, В. В. Комаров, А. В. Усталова, І. В. Удальцова, Г. О. Світлична, Ю. С. Червоний, Д. М. Чечот, М. Х. Хугиз, С. Я. Фурса, М. Й. Штефан та ін.

Проте, законодавчі зміни, які відбулись у 2017 році в цивільному процесуальному законодавстві, а пізніше введення в Україні воєнного стану в зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на територію України, зумовили необхідність подальшого дослідження законодавства, що регулює правовідносини щодо визнання особи недієздатною та призначення їй опікуна, а також узагальнення судової практики з розгляду вказаної категорії справ.

Згідно приписів ст. 30 Цивільного кодексу України, цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Обсяг цивільної дієздатності фізичної особи встановлюється цим Кодексом і може бути обмежений виключно у випадках і в порядку, встановлених законом [2].

Враховуючи, що процедури визнання особи недієздатною та встановлення опіки мають наслідком суттєве обмеження правового статусу особи, очевидним є необхідність закріплення максимально чіткого законодавчого механізму, підстав та умов здійснення цих процедур для гарантування дотримання прав та інтересів особи, щодо якої вирішується питання про її недієздатність та призначення такої особі опікуна для унеможливлення порушення особистих немайнових та майнових прав цієї особи в майбутньому.

Такими гарантіями, на нашу думку, виступають:

1) визнання особи недієздатною та призначення їй опікуна виключно в судовому порядку.

Відповідно до ч. 1 ст. 39 ЦК України, фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними [2].

Фізична особа визнається недієздатною з моменту набрання законної сили рішенням суду про це. (ч. 1 ст. 40 ЦК України) [2].

Справи щодо визнання особи обмежено дієздатною, недієздатною та щодо поновлення у дієздатності розглядаються судом за місцем проживання цієї особи або за місцезнаходженням спеціалізованого закладу, де вона проходить лікування, у формі окремого провадження, що є видом непозовного цивільного судочинства, метою якого є підтвердження наявності або відсутності юридичних прав, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи [3].

На нашу думку, така категоричність при визначенні уповноваженого органу (виключно суд) та його компетенції (визнання недієздатним та призначення опікуна) є виправданою, оскільки на відміну від малолітніх осіб, опікунів яким можуть призначати органи опіки та піклування, повнолітня особа володіє всією повнотою майнових прав, в тому числі і щодо укладення правочинів, що стосуються коштів та майна, тому обмеження щодо реалізації нею вказаних прав може мати серйозніші майнові наслідки.

2) розгляд справ про визнання особи недієздатною судами колегіально, у складі судді та двох присяжних, необхідність обов'язкового залучення органу опіки та піклування до вирішення даної справи, а також неможливість призначення особі опікуна без мотивованого висновку цього органу.

Дані норми є додатковими гарантіями безстороннього вирішення справи судом, а також контролю громади в особі присяжних та органу опіки та піклування, якими відповідно до ст. 56 ЦК України [2] виступають виконавчі комітети місцевих рад або місцеві державні адміністрації [4] над цією категорією справ.

Важливу роль органу опіки та піклування при вирішенні даної категорії спорів підтверджує ще й той факт, що згідно приписів ст. 300 ЦПК України, суд вправі призначити недієздатній особі опікуна виключно на підставі мотивованого висновку органу опіки та піклування. Якщо ж такого висновку нема, то суд вирішує питання про передачу недієздатного під опіку самого органу опіки та піклування, не залишаючи недієздатного без належного догляду.

Якщо над фізичною особою, яка перебуває у навчальному закладі, закладі охорони здоров'я або закладі соціального захисту населення, не

встановлено опіку чи піклування або не призначено опікуна чи піклувальника, опіку або піклування над нею здійснює цей заклад.

Таким чином, недієздатний перебуває під опікою відповідного закладу в силу закону, тому окремого судового рішення з цього приводу не потрібно. Обов'язки опікуна щодо такої особи виконує керівник закладу відповідно до покладених на нього посадових обов'язків.

3) підтвердження психічного захворювання особи виключно на підставі висновків судово-психіатричної експертизи.

Відповідно до ст. 39 ЦК України, підставою для визнання особи недієздатною є саме наявність хронічного, стійкого психічного розладу.

При цьому, цілком доречно погодитися з позицією С. Д. Мамедової, Н. І. Драч [5, с. 233], С. Кравцова, А. Сокол [6, с. 48], які в своїх публікаціях наголошують, що наслідком такого психічного захворювання для визнання особи недієздатною обов'язково має бути нездатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

4) забезпечення участі особи щодо якої вирішується питання про визнання її недієздатною у судових засіданнях особисто або через уповноваженого представника — адвоката.

Дана норма, що міститься в ст. 300 ЦПК України є беззаперечною гарантією захисту права особи, щодо якої судом вирішується питання про визнання її недієздатною, на отримання безоплатної правової допомоги. Законодавець передбачив обов'язкову участь у розгляді справи такої особи, якщо її стан здоров'я дозволяє з'явитися до суду. Проте, за будь-яких умов, суд зобов'язаний вжити заходів щодо забезпечення її представником — адвокатом через систему органів вторинної безоплатної правової допомоги [3].

З усього вищенаведеного можна зробити висновок, що інститут визнання особи недієздатною досить детально регламентований у матеріальному та процесуальному законодавстві, яке у зв'язку з гармонізацією українського законодавства та імплементацією його до права Європейського Союзу зазнало якісних змін. Проте, при вирішенні справ даної категорії, суди повсякчас стикаються із колізіями та прогалинами у законодавчих актах, що регулюють вказані правовідносини та потребують удосконалення.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 10.11.2024).
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 10.11.2024).
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 10.11.2024).
 4. Правила опіки та піклування. Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 р. № 34/166/131/88 *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99> (дата звернення 10.11.2024).
 5. Мамедова. С. Д., Драч Н. І. Окремі аспекти обмеження цивільної дієздатності, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення її цивільної дієздатності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 233–236. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/53>.
 6. Кравцов С., Сокол А. Обмеження у дієздатності, визнання особи недієздатною та поновлення у дієздатності: цивільно-процесуальний аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 47–51. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/5/10.pdf>.

НОРЧУК Софія Віталіївна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОХИЛИЙ ВІК ЯК СОЦІАЛЬНИЙ РИЗИК

Похилий вік є основним соціальним ризиком у сучасному суспільстві, оскільки збільшення частки літніх людей створює нові виклики для будь-якої держави. Люди похилого віку часто опиняються у вразливому становищі через обмежені можливості працевлаштування, зростання витрат на підтримання здоров'я та соціальну ізоляцію. Досліджуючи цю тему є можливість оцінити теперішнє становище даного ризику. Подолання соціальних ризиків, пов'язаних зі похилим віком, є необхідним кроком для того, щоб забезпечити літнім людям можливість гідного життя, а суспільству, які стикнуться зі даним ризиком — бути стійкими.

Також перед розкриттям нашої теми слід ознайомитись з тим що із себе представляє поняття соціальний ризик. Соціальний ризик — це складне соціально-правове явище, яке є результатом взаємодії великої кількості факторів і характеризується як багатофакторне явище. Це є результатом сукупності умов, що створюють небезпечне середовище, в якому можуть відбуватися небажані події. Вони часто пов'язані з соціальними факторами, такими як правові, культурні, політичні та економічні чинники, які впливають на здатність людей реалізовувати свої права та обов'язки [1, с. 13].

Соціальні ризики можуть виникати через природні, техногенні, економічні та соціальні фактори, і їх виникнення не обов'язково залежить від волі людини. Такі ризики також є невідчужні (права) частиною соціальної реальності та мають потенційно негативний вплив на соціальну безпеку окремих осіб і суспільства в цілому. Без втручання соціальних інститутів ці ризики часто стають нездоланими для індивідів і підкреслюють необхідність заходів соціального захисту [1, с. 14].

Сама концепція соціального ризику ґрунтується на розумінні того, що певні ситуації та події загрожують добробуту людей, включаючи такі ризики, як безробіття, соціальна ізоляція та поганий стан здоров'я. Таким чином, вони мають значний вплив на соціальну стабільність і вимагають відповідальних дій для їх мінімізації.

Старість як соціальний ризик — важливе явище, яке має свої особливості та впливає на структуру суспільства. Різні категорії людей стикаються з різними соціальними ризиками, але ризик старості є найважливішим ризиком, оскільки він зачіпає значну частину населення. Пенсії за віком унікально відрізняються як якісно, так і кількісно, оскільки вони базуються не на індивідуальних потребах, а на офіційному віковому критерії. Пенсіонери цієї категорії становлять значну частку населення, а пенсійні виплати становлять близько 85% загальних соціальних видатків [2, с. 43].

Старіння — це процес, який має фізіологічні, соціальні та психологічні аспекти. Старіння зазвичай асоціюється зі зниженням психофізичного потенціалу, яке відбувається в ключові вікові періоди, такі як 60–65, 70–75 і 90 років. Це зниження призводить до зменшення працездатності та конкурентоспроможності, що ставить літніх людей під загрозу безробіття.

На жаль, у часи економічної нестабільності уряди часто вживали заходів щодо скорочення соціальних витрат, що має негативні наслідки для пенсіонерів. Люди похилого віку є більш вразливими до соціальних ризиків, таких як зниження доходів та обмежений доступ до медичного обслуговування. Крім того, передчасне старіння через генетичні та

екологічні фактори також є серйозною загрозою і призводить до збільшення кількості людей, які потребують соціальної підтримки.

Це є важливою проблемою, яка потребує відповідного розуміння та дій з боку держави та суспільства. Цей ризик проявляється в необхідності забезпечення належних засобів до існування для людей похилого віку. В умовах економічної нестабільності та скорочення соціальних видатків літні люди є більш вразливими до таких ризиків, як зниження доходів та обмежений доступ до медичного обслуговування. Справедливий підхід до цієї категорії населення вимагає створення ефективних систем соціального захисту, які надають перевагу найбільш вразливим групам. Для забезпечення гідного рівня життя пенсіонерів необхідно вжити заходів, спрямованих на поліпшення їхнього соціального становища та розширення доступу до основних ресурсів [3, с. 6–7].

Основними принципами соціального забезпечення людей похилого віку є незалежність, участь, турбота, реалізація потенціалу та гідність. Принцип незалежності наголошує на доступі до основних благ і можливості продовжувати працювати. Принцип участі підкреслює важливість включення людей похилого віку в суспільство та їх активну участь у процесах, що впливають на їхній добробут. Згідно з принципом турботи, доступ до догляду, захисту та медичних послуг з боку сім'ї та громади забезпечує комфортне середовище для літніх людей. Не можна недооцінювати важливість доступу до освіти, культури та можливостей реалізувати свій потенціал. Принцип гідності вимагає поваги до прав літніх людей і заборони всіх форм дискримінації за віком, статтю або етнічним походженням [3, с. 22].

Право літніх людей на соціальний захист реалізується шляхом забезпечення того, щоб вони залишалися активними членами суспільства. Це право охоплює надання ресурсів для підтримки рівня життя літніх людей і доступ до інформації про послуги та програми, доступні для літніх людей [3, с. 24].

Соціальні послуги для них надаються в різних формах, включаючи стаціонарні, напівстаціонарні та нестаціонарні. Стаціонарні установи надають широкий спектр соціальних послуг для людей, які частково або повністю втратили здатність до самообслуговування. Напівстаціонарні форми, такі як денні та нічні центри, надають підтримку у вигляді медичних та соціальних послуг. Неінституційні форми включають соціальний догляд на рівні громади, консультування та психосоціальну підтримку, що дозволяє літнім людям отримувати допомогу в їхньому власному середовищі.

Навіть в умовах воєнного стану Україні вдалося зберегти та адаптувати систему соціального захисту, людям похилого віку.

Ключовим документом у цій сфері є Конституція України, яка гарантує право громадян на соціальний захист у разі втрати працездатності, безробіття, а також у старості та передбачає створення інституційної мережі для догляду за особами з інвалідністю [3, с. 14].

Із 07 березня 2022 р. врегульованою надання державної соціальної допомоги в умовах воєнного стану та дозволено малозабезпеченим домогосподарствам та особам похилого віку продовжувати отримувати виплати без необхідності повторного звернення до органів соціального захисту [3, с. 13].

Зокрема, важливо забезпечити літнім людям можливість жити незалежно у звичному для них середовищі та мати доступ до доступного житла, медичної допомоги та послуг, які відповідають їхнім потребам. Крім того, літні люди, які живуть у будинках для людей похилого віку, повинні отримувати догляд, який поважає їхнє приватне життя і дозволяє їм брати участь у прийнятті рішень щодо їхнього середовища проживання.

Особливу увагу слід приділити групі літніх людей з інвалідністю, яка поділяється на дві категорії: особи похилого віку з інвалідністю та особи похилого віку з інвалідністю в похилому віці. Рекомендації щодо покращення якості послуг для обох груп ґрунтуються на практиці країн-членів Ради Європи. Вони включають оцінку індивідуальних потреб, правові рамки для підтримки автономії та фінансування, що гарантує доступ до послуг [3, с. 25].

Важливо створити інклюзивне середовище, яке сприятиме автономії та незалежності людей з інвалідністю, впровадженню інноваційних підходів і підвищенню якості соціальних послуг, забезпечуючи при цьому рівний доступ і правовий захист для всіх літніх людей.

Старіння є одним з основних соціальних ризиків, який вимагає комплексного підходу. Демографічні зміни та економічні виклики підкреслюють потребу в ефективних механізмах соціального захисту для забезпечення належного рівня життя літніх людей. Забезпечення доступу до охорони здоров'я, соціальної підтримки та житла, що відповідає потребам літніх людей, є життєво важливим [4, с. 4]. Тому громадські та державні інституції повинні працювати разом, щоб забезпечити активну участь літніх людей у житті громади та мінімізувати негативний вплив соціальних ризиків. Середовище, в якому літні люди можуть реалізувати свій потенціал і залишатися повноцінними членами суспільства, можна створити лише шляхом інтеграції всіх аспектів соціального захисту.

Список використаних джерел

1. Анпілогова Б. Ж. Соціально-правовий зміст соціальних ризиків. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. Вип. 47. С. 11–17. URL: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-11-17>.
2. Березіна С. Б. Ризики настання вікової непрацевдатності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 20, Ч. 1. С. 42–47. URL: http://visnyk-econom.uzhnu.ua/archive/20_1_2018ua/11.pdf.
3. Черевата А. О. Особливості судового захисту людей похилого віку в умовах воєнного стану в Україні. Бакалавр. роб., спец. 231 Соціальна робота. Миколаїв, 2023. 80 арк. *Чорноморський національний університет імені Петра Могили*. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2880/1/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D0%90.%D0%94%D0%A0%D0%91.pdf>.
4. Титаренко І. О., Іваненко Н. О. Соціальний захист людей похилого віку в Україні: теоретичний аспект. *Вісник НГУУ «КІП». Політологія. Соціологія. Право*. 2009. № 4. С. 131–135. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/33aac75d-3b01-436d-a54e-5d723adc7e08/content>.

ПІДГОРНИЙ Віталій Юрійович,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності Право, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Соціальне забезпечення є основним елементом системи соціальної політики, спрямованої на підтримку найвищих верств населення та зниження соціальної нерівності. У контексті сільської місцевості ця проблема виникає особливої актуальності, враховуючи специфіку демографічних та економічних особливостей таких регіонів. Дослідження індійського економіста А. К. Сена та британського соціолога П. Б. Таунсенда, підкреслюють важливість розробки інклюзивних програм соціального забезпечення для зменшення диспропорцій між містом і селом [4; 9].

Сільські території часто стикаються з викликами, пов'язаними з обмеженою доступністю соціальних послуг. Згідно з дослідженнями Таунсенда, сільські громади страждають від «просторової нерівності»,

що означає недостатній рівень інфраструктури та соціальних послуг у порівнянні з міськими районами [9]. Це можна прирівняти до так званої «подвійної бідності» — економічної (низькі доходи) та інфраструктурної (обмежений доступ до базових послуг).

Відповідно до законодавства [6], соціальні послуги в Україні надаються окремим соціальним незахищеним категоріям, які перебувають у складних життєвих обставинах. Ці послуги охоплюють соціальне обслуговування, психологічну підтримку, матеріальну допомогу та доступ до медичних послуг. Однак доступність цих послуг у сільських районах залишається обмеженою, що ускладнює підтримку найуразливіших верств населення.

Дослідження А. К. Сена показало, що нерівність у доступі до соціального блага в сільських регіонах має серйозні наслідки для добробуту населення, особливо для вразливих груп, таких як особи похилого віку, діти та особи з обмеженими можливостями [4]. Підхід Сена до оцінки добробуту через «можливості» підкреслює важливість доступу не тільки до матеріальних благ, але й до послуг охорони здоров'я, освіти та інших соціальних інститутів, які є менш доступними в сільських регіонах.

Демографічні особливості сільських регіонів, такі як старіння населення та відтік молоді до міста, суттєво впливають на ефективність соціального забезпечення. За даними досліджень ООН (2023), сільські регіони в усьому світі мають тенденцію до швидкого старіння населення з містами, що створює додаткові навантаження на системи охорони здоров'я та соціального забезпечення. Літні люди в сільських регіонах часто стикаються з ізоляцією та обмеженим доступом до медичних послуг, що підтверджують дослідження В. Кривошеїн та П. Кутуєв, які вивчали проблеми старіння в Україні та Європі [1].

Інтеграція інноваційних технологій може значно підвищити доступність соціальних послуг. Наприклад, розвиток телемедицини дозволить забезпечити медичну допомогу навіть у віддалених сільських громадах. Дослідження також показують, що впровадження телемедицини суттєво знижує рівень смертності серед населення сільських регіонів за рахунок більшого своєчасного виявлення та лікування захворювань. Телемедицина дозволяє забезпечити:

— жителі віддалених районів можуть отримати кваліфіковану консультацію без необхідності використовувати час на поїздки до обласних чи районних лікарень. Це особливо важливо для людей похилого віку або з обмеженими можливостями;

— використання сучасних гаджетів і платформи для моніторингу здоров'я дозволяє лікарям стежити за станом здоров'я в режимі реального часу. Це сприяє більш ранньому виявленню проблеми і, як

зменшення внаслідок, смертності, що підтверджується статистичними даними.

Крім того, варто звернути увагу на розвиток місцевих ініціатив та кооперативних рухів, які могли б сприяти економічній активності та зменшити залежність від державної допомоги. Л. Сохань вважає, що розвиток соціального підприємництва в сільських регіонах може стати руйнівною силою змін, забезпечуючи додаткові робочі місця та сприяючи покращенню добробуту громадян [8]. Ключові аспекти цього підходу включають:

- соціальні підприємства можуть забезпечити нові можливості працевлаштування для місцевих жителів, залучаючи їх до активної участі в економічному житті громади. Це може включати в себе як традиційні професії, так і нові напрямки, такі як еко-бізнес або технологічні стартапи;

- соціальні підприємства можуть зосередитися на розв'язанні конкретних проблем громади, наприклад, забезпечення доступу до якісних продуктів харчування, медичних послуг або освітніх програм. Це, у свою чергу, сприяє покращенню загального добробуту населення;

- успішні соціальні підприємства можуть залучити зовнішні інвестиції, які додатково розвинуть їхню діяльність і розширять вплив на громаду. Це може включати інвестиції з боку держави, неурядових організацій або приватного сектора.

У ряді країн вже довгий час діють ефективні програми, спрямовані на покращення соціального забезпечення в сільській місцевості. Наприклад, в Канаді впроваджуються спеціальні програми підтримки сільських громад, які включають субсидії на транспортні витрати, розвиток телекомунікаційної інфраструктури та соціальні послуги на базі громадських центрів. Такі ініціативи демонструють, як цілеспрямоване державне втручання може створити сприятливе середовище для розвитку сільських територій [2].

Так, у фокусі Канади програми підтримки сільських громад налаштовані на розвиток транспортної інфраструктури, яка є критичною для підвищення доступності медичних, освітніх та соціальних послуг. Уряд запровадив субсидії для покриття витрат на транспорт, що дозволяє жителям віддалених регіонів одержати вартість послуг без значних фінансових витрат. Також програми фінансування сприяють розвитку електронної комерції, що дозволяє місцевим виробникам продавати свою продукцію на більших ринках. Досвід інших країн у покращенні соціального забезпечення в сільській місцевості може служити промисловим прикладом для України та інших країн, що стикаються з подібними викликами [2].

Залучення іноземних інвестицій та фінансування міжнародних програм може забезпечити додаткові ресурси для реалізації проектів, спрямованих на розвиток сільських територій. Такі заходи знижують нерівності між сільськими та міськими жителями та забезпечують рівні можливостей доступу до соціальних послуг.

Соціальне забезпечення в сільській місцевості є багатовимірною проблемою, яка вимагає комплексного підходу з урахуванням економічних, демографічних та інфраструктурних факторів. Дослідження вчених, підтверджують необхідність інтеграції інноваційних технологій, розвитку місцевих ініціатив та активної державної політики. Застосування науково обґрунтованих стратегій може значно підвищити ефективність соціального забезпечення та сприяти сталому розвитку сільських громад.

Список використаних джерел

1. Кривошеїн В., Кугуєв П. Розвиток сільських районів на практиці: перспектива соціальної політики. Одеса : Фенікс, 2015. 302 с.
2. Мальований М. І. Якість життя з точки зору людей похилого віку. Старіння та суспільство. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2020. № 24 (5). С. 675–691.
3. Соціальний захист населення України у 2020 році. Державна служба статистики України. Київ, 2020. 122 с.
4. Сен А. Розвиток як свобода. Oxford University Press, 1999.
5. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки / О. Ф. Новікова та ін. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.
6. Соціальні послуги окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах, та порядок їх надання. *WikiLegalAid*. URL: <https://t.ly/xFZwS>.
7. Сокурянська Л. Сільське здоров'я: інновації в телемедицині. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2022. № 1 (72). С. 116–135.
8. Сохань Л. Соціальне підприємництво в сільській місцевості: виклики та можливості. Одеса : Сільські інновації, 2017.
9. Townsend P. Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living (Peregrine Books). Penguin books LTD; First Edition (January 1, 1979). 1216 p.

ДУВАНСЬКА Катерина Олександрівна,
*асистентка кафедри соціальної педагогіки, Державний заклад
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

ПІДТРИМКА БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЧЕРЕЗ ОРГАНІЗАЦІЮ ДИСТАНЦІЙНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Батьки, які виховують дітей із особливими освітніми потребами, складають особливу соціальну групу, яка потребує постійної уваги, підтримки та фахової допомоги через характерні особливості процесів адаптації її членів. Процеси пристосування цих батьків можуть бути довготривалими й нестабільними, що, в свою чергу, обумовлює важливість фахової підтримки педагогів і спеціалістів різних профілів. Одним із ключових та поширених методів допомоги є психолого-педагогічне консультування, що надає можливість для структурованої взаємодії психолога з батьками для вирішення широкого спектра питань, пов'язаних із розвитком і вихованням дитини з особливими освітніми потребами.

У різні часи проблемами сімей, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами, всебічно досліджувалися у працях таких вітчизняних дослідників, як Л. Павленко (використання інклюзивних методів навчання та підтримки сімей), І. Бех (роль дистанційного навчання та онлайн-консультування в процесі підтримки сімей з дітьми з особливими освітніми потребами), Н. Куликівська (застосування технологій віддаленого консультування для забезпечення доступу до фахової психологічної підтримки, зокрема у малих містах і віддалених регіонах), С. Іванова (методи психотерапевтичного впливу на батьків та дітей через онлайн-консультації).

Інклюзивний підхід є однією з основних складових напрямів, спрямованих на реалізацію принципів інклюзивних цінностей і відображений у створенні єдиної національної стратегії реформування освітньої галузі, яка включає не тільки визнання індивідуальних потреб дітей, їх здібностей та інтересів, а й активне прагнення до формування доступного та ефективного освітнього середовища. Крім того, однією з головних складових впровадження інклюзивної освіти є психологічна служба закладів освіти, яка відіграє центральну роль у наданні психолого-педагогічного супроводу всіх учасників освітнього процесу: дітей, педагогів, батьків, адміністрації та інших спеціалістів. Психологічний супровід охоплює цілу низку аспектів взаємодії між усіма учасниками процесу і є важливим елементом у досягненні успіху в адаптації та розвитку дитини [4, с. 32].

Психологічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами, а також їхніх батьків, має здійснюватися за різними напрямками, зокрема через організацію дистанційного консультування та навчання. Розглянемо ключові аспекти цього процесу:

— **просвітницька робота з педагогами та батьками** є важливим компонентом для підвищення рівня їхньої обізнаності щодо психологічних та вікових особливостей дітей з особливими освітніми потребами. Зокрема, акцент ставиться на підвищення психологічної компетентності педагогів і батьків, що є необхідним для успішної інтеграції таких дітей в освітнє середовище. Просвітницькі заходи, такі як психологічні лекції, круглі столи та онлайн-консультації, можуть значно сприяти формуванню сприятливого психологічного клімату як у школах, так і в сім'ях;

— **корекційно-розвивальна робота** з дітьми, що мають особливі освітні потреби, є важливим напрямом психологічного супроводу, спрямованого на корекцію відхилень у психічному розвитку та поведінці, яка включає розвиток пізнавальних процесів (сприймання, пам'яті, мислення, уяви), а також спеціальних і загальних здібностей. Формування адекватної соціальної поведінки, розвиток комунікативних умінь і налагодження міжособистісної взаємодії є ключовими аспектами цієї роботи. Важливою складовою є застосування таких методів, як ігрова терапія, арт-терапія, казкотерапія та психогімнастика, які можуть ефективно використовуватись у рамках дистанційного консультування. Практичний психолог, працюючи з такими дітьми, має орієнтуватися на збережені позитивних аспектів особистості, що є важливим для успішної корекції, а використання дистанційних технологій дає змогу забезпечити постійну підтримку та здійснювати корекційно-розвивальну роботу незалежно від місця перебування дитини;

— **консультативна робота** з батьками та вчителями є необхідною складовою для підвищення їхнього рівня психологічної компетентності в питаннях психічного розвитку дітей з особливими потребами, а також у контексті організації інклюзивного навчання. Під час онлайн-консультацій батьки можуть отримати важливі рекомендації щодо виховання, навчання та соціалізації своїх дітей, не покидаючи домашнього середовища, що особливо зручно в умовах обмеженого часу та ресурсів. Водночас, це дозволяє уникнути соціальної стигматизації, яка може виникати при відвідуванні традиційних консультацій;

— **профілактична робота** також є невід'ємною частиною психологічного супроводу, яка спрямована на підтримку емоційного та психічного здоров'я як батьків, так і педагогів, які стикаються з труднощами у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Важливою є профілактика емоційного виснаження, стресу, тривожності

та депресії у батьків, а також попередження синдрому професійного вигорання у педагогів. Для цього можуть бути організовані онлайн-сесії для обміну досвідом та підтримки. Використання дистанційних технологій дозволяє своєчасно реагувати на емоційні труднощі батьків та вчителів, пропонуючи їм ефективні стратегії збереження психічного здоров'я [2, с. 82].

Отже, організація **дистанційного консультування** та навчання є необхідним інструментом у системі психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами та їхніх родин. Саме цей підхід не лише забезпечує доступ до високоякісної допомоги, а й сприяє формуванню підтримуючого і безпечного середовища для розвитку та адаптації дітей, а також для збереження психічного здоров'я їхніх близьких.

Сучасні виклики й динаміка життя зумовлюють зростаючу потребу в застосуванні дистанційних методів взаємодії з батьками, що надають змогу гнучко й оперативно вирішувати питання здоров'я, розвитку й навчання дітей. Багато батьків стикаються з труднощами при організації очних консультацій, що може бути зумовлено психологічними або логістичними бар'єрами. Деяким батькам складно відкритися перед педагогом-психологом, інші можуть переживати відчуття особистої поразки, визнаючи відмінності своєї дитини від інших дітей. Крім того, не всі родини готові до змін у звичних взаєминах, або ж можуть мати труднощі з доступом до транспорту чи незручний графік для відвідування спеціалістів.

Дистанційне консультування дає батькам можливість скористатися широким спектром психолого-педагогічних послуг, не виходячи з дому, що знижує психологічний бар'єр особистої зустрічі та допомагає уникнути потенційної соціальної стигматизації. Часто суспільство не до кінця розуміє проблематику особливих потреб, що змушує батьків до певної ізоляції. Спілкування із батьками, які стикаються з подібними викликами, дозволяє уникнути такого ізолювання. Страх соціальної стигматизації може бути вагомим аргументом на користь дистанційного формату організації консультування.

Однією з ключових переваг дистанційного консультування є можливість забезпечення анонімності, що сприяє більш відвертому діалогу й ефективній взаємодії. Телефонні або онлайн-консультації дають змогу уникнути певних бар'єрів, таких як необхідність погоджувати графік роботи або витратити час на дорогу. Цей формат є доступним для всіх батьків, незалежно від їхнього місця проживання та фізичних можливостей, що робить його привабливим варіантом для отримання консультацій.

Водночас дистанційний формат має певні обмеження, зокрема знижена можливість отримання зворотного зв'язку у вигляді невербальної комунікації від батьків. Консультант не має можливості використовувати власні невербальні методи для підтримки емоційного зв'язку, що знижує ефективність консультаційного процесу. Психодіагностичні можливості в дистанційному форматі також є обмеженими, що може ускладнити повноцінний аналіз. Існує також ризик порушення конфіденційності через доступ третіх осіб до інформації, що може бути обумовлено використанням інтернет-ресурсів або сторонніх провайдерів.

З урахуванням усіх переваг і недоліків, дистанційне консультування може розглядатися як оптимальний інструмент для надання первинної психолого-педагогічної допомоги. У цій формі проявляються як позитивні, так і негативні аспекти. Дистанційне спілкування може відбуватися двома основними способами: синхронно, в режимі реального часу, з використанням онлайн-месенджерів або телефонного зв'язку, та асинхронно, коли батьки отримують відповіді на запитання із певною затримкою, використовуючи електронну пошту, чати чи блоги.

Телефонне консультування має особливі переваги, оскільки може бути спрямоване на надання негайної допомоги у вирішенні актуальних проблем. Зазначимо, що велика частина отриманої інформації може осмислюватися батьками вже після завершення спілкування, що додає цінності даному методу підтримки й підкреслює його специфіку у контексті психолого-педагогічного консультування.

Одним із помітних недоліків телефонного консультування є так званий «ефект обмеженої комунікації». Телефонне спілкування здійснюється виключно через акустичний канал, що значно обмежує обсяг інформації, яку учасники можуть передати один одному. Телефонна взаємодія має здебільшого вербальний характер і майже повністю позбавлена невербальних сигналів, що зазвичай супроводжують очне спілкування. Це вимагає від педагога-психолога адаптації мовленнєвої діяльності та перебудови комунікативної структури. Такий ефект обмеженої комунікації спонукає до підвищення послідовності та внутрішньої організованості консультативної бесіди. У результаті консультант може чіткіше структурувати подану інформацію, що сприяє кращому розумінню проблемних аспектів, із якими звертаються батьки. Крім того, відсутність зорового контакту може спричинити ідеалізацію консультанта, що позитивно впливає на взаємодію, підвищуючи ефективність консультації.

Консультування через соціальні мережі та інтернет-платформи (Zoom, Google Meet, Telegram, тощо). Онлайн-

консультації забезпечують повноцінний процес взаємодії в реальному часі, значно розширюючи можливості дистанційної підтримки завдяки можливості бачити й чути один одного. Такий формат сприяє глибшому емоційному включенню та створює умови для тіснішої взаємодії.

Залучення соціальних мереж та інтернет-платформ у процесі консультування з батьками підтримує принцип партнерства й відкритого діалогу, що дозволяє педагогу-психологу та батькам спільно та оперативно знаходити шляхи вирішення складних ситуацій. Робота консультанта передбачає дотримання стандартного алгоритму, який включає оцінку особистісних особливостей батьків, аналіз труднощів, визначення їх причин, а також розробку рекомендацій. Класичні методи, такі як інтерв'ю, активне слухання, акцентування на головних аспектах, аналіз проблем, інформування про психологічні закономірності та допомога у виборі оптимальної моделі поведінки, адаптовані для роботи в онлайн-середовищі.

Важливим компонентом онлайн-консультацій є здатність педагога-психолога до підвищення виразності мовлення, вдосконалення навичок активного слухання та переконання. У дистанційному форматі можливе використання інтерактивних матеріалів, таких як спільний перегляд відео чи робота з візуальними матеріалами, що розширює спектр засобів для обговорення та аналізу ситуації.

Таким чином, соціальні мережі та інтернет-платформи слугують не лише додатком до очних консультацій, але й повноцінним інструментом для взаємодії з батьками в процесі дистанційного консультування.

Консультування через електронну пошту. Надання психолого-педагогічної підтримки через електронну пошту передбачає письмове звернення батьків, у якому вони детально описують ситуацію, емоційний стан, власні міркування та питання. Відповіді педагога-психолога містять структуровані рекомендації, однак для їх максимальної ефективності необхідно, щоб батьки чітко та детально виклали суть проблеми. Через можливі складнощі та обсяги інформації, особливо у випадках дітей з особливими освітніми потребами, електронне листування може бути недостатньо ефективним для виявлення прихованих аспектів проблеми. Часто потрібно поставити уточнювальні питання, які педагог-психолог може задати лише у листі відповіді. Проте затримка між повідомленнями може вплинути на актуальність отриманих відповідей, оскільки емоційний стан батьків змінюється.

У той же час електронна пошта є зручним засобом для розв'язання організаційних питань, таких як узгодження часу подальших зустрічей.

Листування не може повністю замінити очне спілкування, оскільки його ефективність є значно нижчою. Дослідження показують, що результативність телефонних консультацій є приблизно вдвічі меншою, ніж особистих, а ефективність листування — у чотири рази меншою. Водночас така форма взаємодії може надати необхідну підтримку в критичний момент, допомогти визначити напрям вирішення проблеми та надати загальні рекомендації. Консультування через листування також може стати початковим етапом для налагодження подальшої співпраці.

Отже, електронні комунікаційні інструменти значно розширюють можливості дистанційного надання психолого-педагогічної допомоги. Відеозв'язок через месенджери дозволяє організувати повноцінний консультаційний процес, а електронна пошта й текстові чати можуть виступати як додаткові засоби для взаємодії. Слід мати на увазі, що дистанційна допомога підходить не для всіх випадків і не завжди має таку ж ефективність, як особисті зустрічі. Проте позитивні зміни у ставленні батьків до онлайн-консультацій свідчать про зручність цього формату, що може послугувати стартом для повноцінного очного співробітництва.

Список використаних джерел

1. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти. *Дефектологія*. 2003. № 3. С. 25–27.
2. Гуріна З. Психологічний супровід адаптації дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки*. 2015. Вип. 128. С. 81–84.
3. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній заклад. *Соціальний педагог*. 2009. № 5. С. 26–35.
4. Психологічний супровід інклюзивної освіти / за заг. ред. Т. О. Докучиної. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 172 с.
5. Соловійов Ю. Інтеграція дітей з відхиленнями у розвитку в сучасне суспільство. *Дефектолог*. 2007. № 12. С. 3–5.

МАКАРТЕЦЬКА Валентина Сергіївна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

зі спеціальності Публічне управління та адміністрування,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Військові дії, що тривають на території України, поставили перед державою важливі завдання, зокрема забезпечення соціальних гарантій та підтримку постраждалого населення. Соціальна політика в умовах війни повинна бути гнучкою, адаптованою до швидких змін, адже йдеться про допомогу найвразливішим категоріям населення, серед яких поранені, внутрішньо переміщені особи, члени сімей загиблих та ветерани війни, учасники бойових дій.

Адміністративно-правові механізми в цій сфері мають суттєво адаптуватися як під час воєнного стану, так і в період повоєнного відновлення, щоб гарантувати швидке і ефективно надання соціальних послуг та стабілізувати рівень життя громадян.

Законодавче регулювання відносин, що забезпечують функціонування соціальної політики, відіграють одну з головних ролей у відповідь на соціальні виклики. Воно має враховувати специфіку воєнного стану, адже в таких умовах традиційні механізми соціального забезпечення стають менш ефективними або недостатніми. Важливими елементами адміністративно-правового регулювання є прийняття нових нормативних актів, які визначають порядок надання допомоги різним категоріям населення, що зазнало впливу війни. Зокрема, на законодавчому рівні оновлено запроваджений механізм надання грошової допомоги сім'ям загиблих, компенсації витрат на медичні послуги для поранених, пільги для ветеранів та учасників бойових дій. Норми, що запроваджуються в екстреному порядку, дозволяють реагувати на постійно змінювані умови, забезпечуючи соціальну підтримку найбільш уразливих груп [1].

Однією з ключових складових адміністративно-правових механізмів є система адміністративного управління, яка забезпечує функціонування соціального захисту в умовах надзвичайних ситуацій. Державні органи влади, такі як Міністерство соціальної політики України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство у справах ветеранів України, а також місцеві адміністрації, організовують роботу соціальних служб, координують діяльність із забезпечення громадян необхідними ресурсами, фінансами, житлом та медичною

допомогою. Особливу роль відіграють оперативні штаби з питань соціальної підтримки постраждалих громад, діяльність яких ґрунтується на спрощених адміністративних процедурах. Їх діяльність дозволяє швидко розподіляти ресурси, запобігати виникненню кризових ситуацій, а також координувати роботу з громадськими та міжнародними організаціями, що надають гуманітарну підтримку.

В умовах війни та кризових ситуацій необхідним кроком стає спрощення процедур надання визначених законом видів соціального забезпечення. Воно знижує бюрократичні бар'єри для тих, хто потребує допомоги, та пришвидшує доступ до соціальних послуг. У цьому контексті особливого значення набуває цифровізація соціальних послуг, що дає можливість надавати їх дистанційно. Використання електронних сервісів значно полегшує процеси оформлення соціальних виплат, дозволяє мінімізувати необхідність особистої присутності у державних установах, що важливо для внутрішньо переміщених осіб, осіб з обмеженим доступом до фізичних пунктів надання послуг, а також жителів сільських територій.

Адміністративно-правові механізми повинні підтримувати розвиток цифрових платформ і забезпечувати їхню інтеграцію у загальну систему надання соціальних послуг (табл. 1) [3].

Виклик	Заходи	Результат
Соціальний захист постраждалих	Прийняття законів та надання виплат для постраждалих	Підвищення соціальної безпеки
Доступ до послуг у зонах бойових дій	Мобільні офіси та дистанційна допомога	Доступність соціальних послуг
Недостатнє фінансування	Залучення фондів та міжнародної допомоги	Зміцнення фінансової стійкості
Психологічна підтримка	Програми кризової допомоги	Покращення психічного здоров'я
Прозорість і підзвітність	Аудит та публічні звіти	Підвищення довіри до держструктур

Держава в особі уповноважених суб'єктів активно співпрацює з громадськими організаціями та міжнародними партнерами, що надають гуманітарну і фінансову допомогу, залучаючи недержавні ресурси до державної системи соціального забезпечення. Співпраця держави з громадськими організаціями і міжнародними партнерами сприяє розширенню можливостей соціальної політики. Вона також дозволяє інтегрувати допомогу на всіх рівнях — від підтримки окремих постраждалих сімей до реалізації масштабних програм, що фінансуються міжнародними грантами. Важливою частиною цього

процесу є укладання угод між державою і громадськими організаціями, за якими останні надають цільову допомогу внутрішньо переміщеним особам, ветеранам війни, постраждалим регіонам тощо. Така співпраця надає можливість максимально ефективно розподіляти ресурси, а також забезпечувати координацію між різними інституціями, які надають допомогу.

Не менш важливим аспектом є фінансове забезпечення соціальної політики. Фінансування соціальних програм у кризових умовах потребує додаткових бюджетних асигнувань, що змушує державу перенаправляти ресурси на соціальні потреби, тимчасово обмежуючи витрати на інші статті. Для забезпечення стабільності соціальної підтримки створюються спеціальні фонди, які акумулюють кошти для допомоги внутрішньо переміщеним особам, постраждалим громадам, а також надають ресурси для повоєнного відновлення. Значну частину фінансування складають кошти, що надходять через міжнародну допомогу. Прозоре використання цих ресурсів та ефективний контроль за ними є важливими елементами адміністративно-правового механізму. Розробка чітких механізмів розподілу фінансів, а також регулярна звітність про їх використання сприяють запобіганню зловживанням і підвищують рівень довіри до державних органів з боку населення.

Підвищення прозорості діяльності державних органів і підзвітність влади перед суспільством — ще один важливий елемент адміністративно-правових механізмів у сфері соціальної політики. Воно досягається завдяки публікації звітів про реалізацію соціальних програм, відкритому доступу до інформації про надані послуги, що дозволяє особам отримувати повну інформацію про свої права і доступні їм соціальні програми. Прозорість також забезпечується через використання електронних платформ, на яких отримувачі можуть не тільки подавати заявки на отримання допомоги, але й відстежувати стан розгляду своїх звернень, що сприяє формуванню довіри до соціальної політики держави.

Отже, адміністративно-правові механізми реалізації соціальної політики в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України є багатограними і потребують швидкої адаптації до нових викликів. Адаптація законодавства, посилення адміністративного управління, спрощення процедур, співпраця з громадськими та міжнародними партнерами, прозоре фінансування та підзвітність є важливими складовими соціальної політики, що здатні забезпечити стійкість держави в умовах кризи. У повоєнний період ці механізми сприятимуть відновленню країни, створенню ефективної соціальної системи та стабілізації рівня життя громадян.

Список використаних джерел

1. Кадикало О. І. Актуальні питання соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2022. № 2. С. 10–14.
2. Миколок С. М. Соціальна допомога та виплати в умовах воєнного стану. *Наукові проєкти соціально-гуманітарного факультету ЗУНУ*. 2022. 2022: Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної сфери сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи. *Західноукраїнський національний університет. Соціально-гуманітарний факультет*. URL: <http://nauksgf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/article/view/126>.
3. Головка В. В. Особливості державної політики соціального захисту населення в умовах воєнного стану в Україні. *ELECTRONIC REPOSITORY of National University of Civil Defence of Ukraine (eNUCPUIR)*. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16874/1/Golovko.pdf>.
4. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF>.
5. Стащук О. В., Гергола С. В., Комар-Стаховська К. П. Стан соціального захисту та соціального забезпечення населення України в умовах війни. *Економіко-правовий розвиток сучасної України* : матер. XI Всеукр. наук конф. студ., асп. та мол. вчених, присв. 25-ій річниці з дня заснування Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, 25 листопада 2022 р. Одеса, 2022. С. 6–8.

ЦВІГУН Юлія Сергіївна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

зі спеціальності Публічне управління та адміністрування,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРОЄКТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ РОБОТИ СФЕРИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У контексті глобалізації сфери публічного управління та адміністрування суттєвого розвитку досягнута система формування

знань про сучасний проектний підхід. Підхід цілі на виконання завдань розвитку управлінських процесів на різних рівнях, орієнтацію їх на досягнення конкретних результатів з мінімальними витратами часу та ресурсів, а також на опанування методології проектного управління як сучасного прогресивного інструменту в публічному управлінні [1, с. 30–31].

Система проектного управління в публічній сфері передбачає процес перетворення підходів втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування в діяльність соціуму та шляхом використання програмно-цільового формату. Це дозволяє спрямовувати свої дії на ефективне розв'язання суспільних проблем [1, с. 31–32].

Проектний менеджмент сприяє впровадженню сучасних методів управління, які орієнтовані на досягнення конкретних результатів і підвищення ефективності соціальних програм. Це дозволяє чітко визначати цілі, контролювати ресурси та забезпечувати прозорість процесів. Із використанням обмежених ресурсів та в умовах обмеженого часу створюється унікальний спектр послуг, що функціонально відрізняється від існуючих аналогів та дає значно ефективніші результати.

Використання проектного підходу в соціальному забезпеченні стимулює до впровадження інноваційних рішень, впливає на швидку адаптацію до змін у потребах населення і дозволяє працівникам органів влади швидко реагувати на нові виклики. Інноваційність забезпечується як новими технологіями, так і структурними підходами до вирішення соціальних проблем. Залучення проектної діяльності сприяє досягненню основних цілей соціального забезпечення, а саме: підтримка соціальної справедливості; захист від соціальних ризиків; сприяння соціальній стабільності через запобігання соціальним кризам та завдяки підтримці найбільш вразливих груп населення.

Одним із прикладів, що спрямований на забезпечення захисту соціально вразливого населення є реалізації грантового проекту за участі Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в межах Програми «Справедливість для всіх». На основі цього вдалося розробити та запровадити функціонування Консультаційного хабу для внутрішньо переміщених осіб «Допомога поруч». Проект орієнтований на надання правової допомоги внутрішньо переміщеним особам, які були змушені залишити їхні домівки через воєнні загрози. Також одним із його завдань проекту є здійснення просвітницької діяльності на основі проведення освітніх та науково-практичних заходів, спрямованих на підвищення обізнаності про механізми правового

захисту. Результати реалізації гранту можна знайти на офіційній веб-сторінці університету, де розміщуються відеоматеріали [2].

Варто зазначити, що проектний менеджмент дозволяє оптимально використовувати обмежені ресурси сфери соціального забезпечення, що особливо актуально в умовах обмеженого фінансування. Відповідальне управління бюджетом, матеріальними і людськими ресурсами сприяє оптимізації внутрішніх процесів та збільшенню ефективності надання соціальних послуг на різних рівнях їхнього забезпечення. Також використання основних механізмів системи управління проектами у сфері соціального забезпечення сприяє налагодженню ефективної комунікації між різними організаціями, урядовими структурами, громадськими організаціями, бенефіціарами та громадянами, основними споживачами соціальних послуг. Завдяки цьому забезпечується краща координація дій, розуміння потреб цільової аудиторії і злагоджена робота всіх учасників.

Проектний підхід забезпечує прозорість управлінських процесів та регулярну звітність щодо досягнутих результатів, що збільшує рівень довіри суспільства до соціальних програм та свідчить про прозорість зовнішніх фінансових ресурсів та волонтерської діяльності. Важливо, що Верховна Рада України затвердила Порядок, який регулює створення та діяльність групи управління проектами економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями. Завдяки проектному підходу соціальні установи можуть ефективніше залучити фінансування від міжнародних донорів, громадських організацій та інших партнерів, що особливо актуально в умовах воєнного стану, нарешті зменшує навантаження на державний бюджет. Порядком також передбачено низку завдань для групового управління проектами, які забезпечуються за дорученням відповідного виконавця або бенефіціара. Чіткий механізм реалізації проектів дозволяє відстежити їх ефективність на всіх рівнях і зібрати повний комплект проектної документації для подальшого аналізу та вдосконалення неефективних процесів [3].

Популярною та ефективною станом на сьогодні є система вивчення навчальних дисциплін в закладах вищої освіти та підвищення кваліфікації за напрямком використання проектного менеджменту в органах публічного управління та адміністрування. Рекомендуємо звернути увагу на такі курси та освітні платформи, що допоможуть оволодіти необхідними теоретичними та практичними навичками, а саме:

— Дія. Цифрова освіта. Освітній серіал: «Проектний менеджмент. Як професійно втілювати проекти в життя» [4];

— Дія. Цифрова освіта. Освітній серіал: «Як створювати проекти у громадах. Основи проектного менеджменту: як пройти шлях від бажання щось змінювати в громаді до реалізації успішного впливового проекту» [5];

— Prometheus. Курс: «Соціальний менеджмент і залучення зацікавлених сторін» [6];

— ВУМ. Online. Курс: «Вступ до проектів соціальних інновацій — від ідеї до сталого рішення» [7].

У них подано основну інформацію для розуміння базових понять системи соціального менеджменту та її реалізації в інфраструктурних проектах, подано систему оцінки ризиків та оцінку потреб громади, методика складання планів соціального менеджменту та дієві механізми залучення стейкхолдерів, систему моніторингу дотримання соціальних стандартів за участю громади.

Проектний менеджмент допомагає соціальним установам бути більш гнучкими і швидко адаптуватися до змін, таких як нові законодавчі вимоги, зміни у фінансуванні або непередбачені соціальні кризи. Гнучкість дозволяє оперативно коригувати підходи та адаптувати проекти під актуальні потреби суспільства. Працівники соціальної сфери отримують нові знання і навички, що дозволяє їм більш ефективно виконувати свої обов'язки. Постійне навчання і розвиток персоналу сприяють підвищенню рівня професіоналізму та компетентності в управлінні соціальними проектами.

Отже, проектний менеджмент є важливим інструментом для підвищення ефективності соціальних програм, оптимізації ресурсів та адаптації до нових викликів. Він дозволяє поліпшити якість послуг, зробити їх більш орієнтованими на потреби суспільства і забезпечити стабільний розвиток сфери соціального забезпечення.

Список використаних джерел

1. Проектний менеджмент у публічному управлінні / за наук. ред. Ю. П. Шарова. Київ : НАДУ, 2017. 344 с.
2. Консультаційний хаб для внутрішньо переміщених осіб «Допомога поруч». *Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*. URL: <https://univer.km.ua/pro-universityet/inshi-pidrozdily/naukovo-doslidna-chastyna/konsultatsiynny-khab-dlya-vnutrishno-peremishchenykh-osib-dopomoha-poruch> (дата звернення: 04.11.2024).
3. Про затвердження Порядку діяльності груп управління проектами економічного і соціального розвитку України, які підтримуються міжнародними фінансовими організаціями. Наказ Міністерства фінансів України, Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства юстиції України від 29.10.2002 р.

- № 905/308/550/93/5, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 29.10.2002 р. за № 853/7141. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0853-02> (дата звернення: 04.11.2024).
4. Проектний менеджмент / експерт О. Лунков. *Дія. Цифрова освіта.* URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/project-manager> (дата звернення: 05.11.2024).
 5. Як створювати проекти у громадах / експерт Я. Жидик. *Дія. Цифрова освіта* сайт. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/how-to-create-projects-in-communities> (дата звернення: 05.11.2024).
 6. Соціальний менеджмент і залучення зацікавлених сторін. *Prometheus.* URL: https://prometheus.org.ua/course/course-v1:IRF+SOCMANAGE101+2018_T2 (дата звернення: 05.11.2024).
 7. Стасів О. Вступ до проектів соціальних інновацій — від ідеї до сталого рішення. *ВУМ. Online.* URL: <https://vumonline.ua/course/social-innovation-projects> (дата звернення: 05.11.2024).

Про Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Датою заснування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова вважається 21 вересня 1992 року, коли рішенням Виконавчого комітету Хмельницької міської ради народних депутатів було створено Хмельницьку філію Одеського відкритого університету — перший гуманітарний вищий навчальний заклад в обласному центрі.

У 1995 році Постановою Кабінету Міністрів України було створено Хмельницький інститут управління і права, що отримав статус державного закладу.

У 2019 році університет отримав ім'я першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова.

Факультети: юридичний, управління та економіки, публічного управління.

Висока якість отриманих в університеті знань прямо пропорційна професійному рівню викладання та успішному застосуванню новітніх освітніх систем і методик. Університет щороку зміцнює свій кадровий потенціал. Наразі на двох факультетах діють 12 кафедр, юридична клініка (до речі, найстарша в Україні), студенти та юрисконсульти якої надають високопрофесійні юридичні послуги малозабезпеченим верствам населення, є переможцями всеукраїнських та міжнародних змагань, учасниками багатьох грантових програм. Набирає потужності студентський бізнес-центр, який став базою для практичного навчання студентів та своєрідною школою для майбутніх підприємців.

Для юнаків є можливість отримати звання молодшого лейтенанта запасу, пройшовши курс навчання за програмою підготовки офіцерів запасу Збройних сил України.

Черговим надбанням не лише факультету управління та економіки, але й усієї області є магістратура за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». У нашому регіоні лише Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова вже понад 10 років готує фахівців такого рівня для органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Мова освітнього процесу. Мовою викладання в Університеті є державна мова. З метою розвитку міжнародної академічної мобільності

Університет має право приймати рішення про викладання однієї чи кількох навчальних дисциплін іноземними мовами, забезпечивши при цьому знання здобувачами вищої освіти відповідної дисципліни державною мовою.

Бібліотека. Університет пишається сучасною бібліотекою. Тут до послуг читачів близько 70 тис. примірників найновіших наукових видань та понад 10 тис. найменувань такої необхідної для сучасного студентства періодики. Крім просторого читального залу та абонементу, у підготовці до занять студенти мають змогу використовувати найновіші досягнення комп'ютерної техніки.

Телекомунікаційна мережа університету побудована на основі оптоволоконних каналів зв'язку, працює комп'ютерна загально-університетська мережа (підключені в єдину мережу — I корпус (адміністративний), II корпус (ФУЕ), IV корпус (ЮФ), V корпус, наукова бібліотека, юридична клініка тощо). ЛОМ включає 50 мережевих комутаторів зі швидкістю передачі даних 10/100 Мб/с. Сім комп'ютерних класів університету працюють з виходом до світової мережі «Інтернет» та інформаційно-пошукової системи «Ліга-закон».

Наукова діяльність. В університеті активно проводяться наукові дослідження як викладачами, так і студентами; сприяє цьому і діяльність Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених. У традиційних всеукраїнських та міжнародних конференціях, організатором яких є університет, беруть участь представники наукових шкіл з країн ближнього та дальнього зарубіжжя. Найпопулярнішими науковими заходами понад 15 років є конференції «Осінні юридичні читання» та «Статистична оцінка соціально-економічного розвитку». Результатом такої плідної наукової діяльності є видання наукового фахового журналу «Університетські наукові записки», який включено до Переліку наукових фахових видань України із 13 спеціальностей.

Практика. Навчання в університеті максимально наближене до умов практики. Студенти апробують свої знання під час проходження практики та стажування у Верховній Раді України, Кабінеті Міністрів України, Конституційному Суді України, місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, судових і правоохоронних органах.

Матеріальна база. Матеріальна база університету — це 5 навчальних корпусів, які стали не просто візитівкою університету, але й окрасою міста, наукова бібліотека, юридична клініка, студентській гуртожиток та гуртожиток готельного типу «Енеїда», мальовнича база відпочинку імені Сергія Мацишена в селі Пирогівці Хмельницького району.

Студентське життя. Студентська рада та профспілка студентів — справжня школа лідерів і організаторів, які так необхідні нашій державі. А робота у студентських лекторських групах з правової освіти населення, дає студентам змогу розвинути свої ораторські здібності та вміння публічно спілкуватися з аудиторією.

Студентське життя Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова веселе та різнобарвне. Кожен має можливість знайти собі заняття за інтересами у спорті, туризмі чи мистецтві. Серед традиційних брендівих свят університету найвідоміші «Дебют першокурсника», «Краса університету», фестиваль до Дня студента «Золотий Еней».

І найголовніше — в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова створені всі умови для успішного поєднання навчання з громадською та культурною діяльністю, що гарантує кожному члену нашої дружної університетської родини незабутні і яскраві студентські роки.

Наукове видання

Соціальне забезпечення та соціальна робота в умовах сучасних викликів

Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(15 листопада 2024 року)

Відповідальні за випуск — *Надія ЧУДИК-БІЛОУСОВА,*
Людмила ТАРАНЕНКО
Дизайн обкладинки — *Лілія МАСЛОВСЬКА*

Підписано до друку 23.12.2024. Формат 60x80/16.
Гарн. Times New Roman. Ум. друк арк – 16,7.
Тираж – 50 прим. № замовлення – 105.

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 6982 від 19.11.2019 р.